UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
FACULTATEA DE LIMBI ŞI LITERATURI STRĂINE
ASOCIAȚIA SLAVIŞTILOR DIN ROMÂNIA

Catedra de limbi slave **Catedra de filologie rusă**

ROMANOSLAVICA

Serie nouă, vol. XLVI, nr. 1

Volumul cuprinde lucrările prezentate la sesiunea ştiinţifică internaţională „60 de ani de la înfiinţarea Catedrei de limbi şi literaturi slave la Universitatea din Bucureşti”, Bucureşti, 2-3 octombrie 2009

Editura Universităţii din Bucureşti
2010

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

Tehnoredactare: prof.dr. Antoaneta Olteanu

kgeambasu@yahoo.com
mariana.slave@yahoo.fr
antoaneta_o@yahoo.com

IMPORTANT:
Materialele nepublicate nu se înapoiază.

LINGVISTICĂ

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

SLOVACISTICA LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI

Dagmar Maria ANOCA

The author presents a brief history of the department of Slovak language and literature, founded in 1949, followed by the enumeration of the main areas of activity: the teaching and methodology area (mentoring both students and teachers of Slovak language teaching schools in Romania), the scientific and research activity in the field of Slovak and Slavic studies such as: Linguistics, Dialectology, Literature, Culturology, Romanian-Slavic cultural relations, mirrored in scientific or cultural publications in various forms of propagation of the Slovak culture and promoting intercultural dialogue between Romania and Slovakia (conferences, symposia, translations etc.), ending with portrait medallions of the professors who worked in the department: the founding generation, Prof. dr. doc. Pandele Olteanu (1908-1995), Lect. dr. Silvia Nita-Armas (1931), Prof. Cornelius Barborica (1931), Prof. Gheorghe Calin (1935), teaching assistant Anton Tanasescu (1933). The author also mentions the work of younger professors and Slovak assistant professors, as well.

Cuvinte cheie: slovacistica, Universitatea din Bucureşti, Catedra de limbi şi literaturi slave

Începuturile slovacisticii la Universitatea din Bucureşti[1] datează din deceniul al cincilea al secolului douăzeci, după ce, în anul 1945, Pandele Olteanu[2] , a pus bazele

[1] Universitatea din Bucureşti este singura instituţie de învăţământ superior în cadrul căreia se predă limba şi literatura slovacă. Un lectorat de limba slovacă a funcţionat pe o perioadă scurtă (1997-1999) la Universitatea din Oradea (cursuri de practica limbii ţinute de către colaboratori externi (Michaela Chrapan, profesoară la Liceul din Nădlac, absolventă a secţiei de slovacistică din Bucureşti, şi Miroslava Stračinová, profesor invitat la Liceul teoretic „Jozef Kozáček“ din Budoi.

[2] Pandele Olteanu, revenit în aprilie 1945 din Slovacia (unde funcţionase pe post de lector străin la romanistică), urmare a numirii sale, de către Ministerul Învăţământului, ca lector la Facultatea de Filologie de la Universitatea din Bucureşti, secţia de slavistică, a ţinut lecţii practice de limba slovacă până la plecarea sa, în luna ianuarie 1946, pentru a-şi relua activitatea la Bratislava.

primului lectorat de limbă slovacă, până la acea dată existând doar un lectorat de limbă cehă, în cadrul căruia, evident, se făceau referiri şi la limba slovacă[1].

Slovacistica a cunoscut o dezvoltare puternică din anul universitar 1949-1950, după reforma învaţământului, în cadrul căreia s-a reorganizat învăţământul filologic superior. Datorită intervenţiilor profesorului Olteanu la minister, având şi susţinerea unor slavişti de marcă, a luat fiinţă o secţie de sine stătătoare, în cadrul căreia limba şi literatura slovacă a devenit disciplină principală (A) de licenţă.

Pentru acoperirea nevoii de cadre, după terminarea studiilor superioare au rămas la facultate să predea Silvia Niţă (ulterior, Silvia Niţă-Armaş), Corneliu Barborică, Gheorghe Călin, Anton Tănăsescu.

Pentru o perioadă mai scurtă au funcţionat, de asemenea, Maria Răzdolescu (între 1954-1956), Ioan Kergyo (între anii 1972-1974; ulterior şi-a ortografiat numele Ján Kerďo). După 1989, au fost angajaţi pe bază de concurs şi au funcţionat la secţie Dagmar Maria Anoca (1992), Ştefan Pavel Unatinský (2001-2008, colaborator extern în 2000), Marilena Felicia Luţă (din 2009; colaborator extern 2004-2009).

La cumpăna anilor şaizeci-şaptezeci s-a implementat practica de a fi invitat un lector străin, un specialist, în cazul nostru, din Slovacia. Printre lectorii străini care au funcţionat la secţia de limbă slovacă, provenind din diferite centre universitare din Slovacia, se numără: Jozef Muránsky (între anii 1967-1970), Eva Kováčiková (1970-1975, după căsătorie Kováčiková-Gheorghiová), Viera Štupáková (1975-1980), Mária Vajíčková (1980-1985), Mária Rosívalová (1985-1990; 1992-2000), Pavol Polák (2000-2004), Miroslav Hovančík (2004-2008), Kristína Vaverčáková (2008 - prezent).

Activitatea secţiei se desfăşoară, de la bun început, pe două coordonate principale, şi anume cea didactico-metodică pe de o parte (cursuri, seminarii, metodica, practica pedagogică; conducerea lucrărilor de diplomă şi a lucrărilor în vederea obţinerii gradului didactic I), iar, pe de altă parte, cea ştiinţifică şi de cercetare.

De-a lungul timpului, planul şi programa de învăţământ au cunoscut modificări şi variaţii, în esenţă însă mereu au fost prezente ca discipline fundamentale cele trei domenii: literatura, respectiv istoria literaturii slovace (curs şi seminar; din 2008 numit cultură şi literatură), limba (curs şi seminar; azi, structura limbii) şi cursul practic (din 2008 numit practica limbii). În anul I sau II a fost prevăzut cursul de civilizaţie. De asemenea, s-a predat un curs de introducere în studiul filologiei slovace. Întrucât secţia pregăteşte cadre didactice pentru ciclul preuniversitar, se ţin cursuri de metodică a predării disciplinei limba şi literatura slovacă cu perspectivă specială asupra condiţiilor din ţara noastră (deci ca limbă maternă) şi se efectuează practica continuă la şcoala-pilot din Nădlac (din 2008 modulul pedagogic este coordonat de Facultatea de Pedagogie).

Cursurile de **literatură** au fost ţinute, din 1956, de prof. dr. Corneliu Barborică , ele cuprinzând pentru început toate perioadele literare, de la literatura veche până la cea

[1] Vezi Tiberiu Pleter, *Istoricul studierii limbilor şi literaturilor cehă şi slovacă la Universitatea din Bucureşti,* în vol. *Din istoricul slavisticii româneşti*, coord. Elena Linţa, Bucureşti 1982, p. 111-122.

modernă şi contemporană. Din anul 1972, cursurile despre perioada medievalităţii slave, latine, renaştere şi baroc au fost ţinute de prof. Gh. Călin. După retragerea din activitate a profesorului Corneliu Barborică, literatura din perioada interbelică a fost predată de către prof. Gheorghe Călin şi Dagmar Maria Anoca, care a ţinut, de asemenea, cursuri de literatură slovacă contemporană şi literatura diasporei.

În sfera literară, membrii secţiei de literatură slovacă au adus contribuţii în toate domeniile de cercetare literară. În ceea ce priveşte teoria literară, se poate aminti contribuţia lui Corneliu Barborică la versologie, în special la problematica versului liber. Istoria literară, cultivată deopotrivă de Corneliu Barborică şi Gheorghe Călin, s-a îmbogăţit, graţie activităţii de cercetare şi publicare a celor doi profesori, cu câteva volume importante destinate studenţilor, specialiştilor, dar şi publicului mai larg, interesat de viaţa literară slovacă. Tema predilectă s-a circumscris mai ales perioadei literaturii premoderne, barocul, renaşterea, iar, din perioada modernă, mai ales contactele din perioada de la finele secolului al XIX-lea – (realismul) cu punerea în evidenţă a luptei comune a slovacilor şi românilor din Ardeal, cu susţinerea lor reciprocă, rolul lui Vajanský şi al lui Gustáv Augustíny. În perioada simbolismului – modernismului slovac, Slovenská moderna – Ivan Krasko.

Nu a fost neglijat nici compartimentul criticii literare, mai mulţi membri ai secţiei reacţionând cu recenzii şi cronici la apariţii editoriale sau publicistice.

Unul dintre domeniile de excelenţă al secţiei l-au constituit literatura comparată şi culturologia, raporturile literare slovaco-române şi cele româno-slovace (Corneliu Barborică, Gheorghe Călin), în cadrul acestei arii un domeniu aparte constituind cercetarea limbii şi literaturii minorităţii slovace din România.

Cât priveşte disciplina **limba** slovacă, constând, de fapt, din curs teoretic descriptiv, sincronic (limba slovacă literară contemporană; curs şi seminar), dar şi cursuri speciale (în ultimii ani devenite cursuri opţionale) de istorie a limbii, dialectologie, lexicologie sau stilistică, în programa universitară şi planul de învăţământ din anul 1949-1950 era prevăzută predarea limbii slovace pe compartimente, respectiv fonetică, morfologie, sintaxă, istoria limbii şi dialectologia. Cursurile au fost ţinute pentru început de prof.dr.doc. Pandele Olteanu, iar, din 1954, de lect.dr. Silvia Niţă Armaş. Din 1985 a ţinut cursuri de limbă şi dr. Maria Rosívalová, care a funcţionat ca lector slovac în cadrul acordului cultural, iar, din anul 1992, dr. Dagmar Maria Anoca (1992-2001), precum şi cadrele mai tinere, Ştefan Unatinsky (2000-2007), dr. Marilena Felicia Luţă (2008-). Seminarul era condus de titularii cursului sau de alţi membri ai secţiei, printre care Anton Tănăsescu, Ján Kergyo, Maria Răzdolescu, Ştefan Unatinsky, Marilena Felicia Luţă.

Cadrele specializate pe lingvistică au fost preocupate, pe lângă munca de la catedră, şi de probleme teoretice, precum discuţia în jurul unei noi categorii sintactice – elementul predicativ suplimentar (Silvia Niţă Armaş), de structura limbii slovace din pespectivă sincronică, dar şi din cea diacronică. În domeniul cercetării dialectologice

s-au distins Silvia Niță Armaş şi Anton Tănăsescu, culegând şi consemnând texte dialectale direct în teren, în rândurile populației slovace din zonele de vest ale țării, prelucrându-le apoi şi valorificându-le în cadrul cursurilor de limbă, în publicații de specialitate, în monografii. De asemenea, au urmărit probleme didactice, respectiv metodice, implicate de predarea limbii la nivelul învățământului superior, dar şi în cadrul învățământului preuniversitar.

Un domeniu important în care a excelat mai ales profesorul Pandele Olteanu, este cel al raporturilor lingvistice româno-slave (româno-slavone, româno-bulgare, româno-polone ş.a.), în spiritul tradiției instituite de către fondatorul slavisticii din Bucureşti, reputatul slavist român Ioan Bogdan (1864-1919)[1].

Şi alți membri ai secției (dintre care o amintim pe Silvia Niță Armaş), s-au implicat în studiul unor aspecte legate de contactele lingvistice, atât din trecut (cunoscutul fenomen al „colonizării valahe“), cât şi în perioada contemporană (bilingvismul slovac-român al populației slovace din România).

Cursul practic (azi denumit practica limbii; incluzând comentarea textelor, conversație, exerciții, traducere, retroversiune) presupune: a) explicări de texte (literare, lingvistice, geografice, ştiințele naturii, istorie, etc., cu unele noțiuni de gramatică, la anul I), cursuri ținute de la începutul până la sfârşitul carierei didactice de asist. Anton Tănăsescu, pe o perioadă scurtă Mariana Răzdolescu (1954-1956), între anii 2001-2007 Ştefan Unatinsky, iar Marilena Felicia Luță; interpretări de texte (la anii II, III), cursuri ținute de prof.dr. Gh. Călin, asistent A. Tănăsescu, conf.dr. Dagmar Maria Anoca; b) traduceri din limba slovacă în română şi din română în slovacă, ore ținute de prof.dr. C. Barborică şi prof.dr. Gh. Călin, asist. Anton Tănăsescu, ulterior conf.dr. Dagmar Maria Anoca, asist. Ştefan Unatinsky, asist.dr. Marilena Felicia Luță; c) ore de conversații pe anumite teme, ținute, de regulă, de lectorii slovaci.

Membrii colectivului de slovacă au desfăşurat şi o bogată activitate publicistică, colaborând la reviste de specialitate şi de cultură din țară sau din străinătate. De asemenea, un aspect deosebit de important îl constituie activitatea de elaborare a manualelor universitare[2], a celor destinate învățământului preuniversitar, a diferitelor

---

[1] Pleter, *op.cit.*

[2] Principalele cursuri universitare şi instrumente de muncă intelectuală publicate sunt: C. Barborică, *Prednášky o slovenskej literatúre. Slovenská literatúra po roku 1918*, Bucureşti, TUB, 1975; Gh. Călin, *Prelegeri de folclor slovac*, Bucureşti, TUB, 1977; Gh. Călin, *Literatură slovacă. Comentarii în context comparat*, Bucureşti, Ed. Universității, 1998; Gh., Călin, *Literatura slovacă medievală şi Renaşterea*, Bucureşti, Ed. Universității, 1997; D.M. Anoca, *Slovenska literatura v medzivojnovom obdobi,* E.U.B, 2009; Pandele Olteanu (coordonator), Silvia Niță-Armaş, Gheorghe Călin, Anton Tănăsescu, *Manual de limba slovacă,* Bucureşti, CMUB, 1972; Silvia Niță-Armaş, Ján Kergyo, *Manual de conversație în limba slovacă,* TUB, 1974; Silvia Niță-Armaş, Maria Mária Vajíčková, *Manual de limbă slovacă,* TUB, 1985; C. Barborică, Monica Breazu, *Mic dicționar slovac-român,* Editura Sport-Turism, 1978; C. Barborică, Monica Breazu, *Dicționar român-slovac*, Editura Sport-Turism, 1979; C. Barborică,

materiale, culegeri, antologii pentru şcolile cu limba de predare slovacă din ţara noastră, contribuţia la întocmirea dicţionarelor bilingve slovac-român, român-slovac, ghidurilor de conversaţie (C. Barborică), ceh-român (Silvia Niţă Armaş). Totodată trebuie menţionată participarea membrilor secţiei la diferite acţiuni cu caracter ştiinţific şi cultural, sesiuni de comunicări ştiinţifice, simpozioane, congresele slaviştilor, aportul lor la organizarea unor evenimente de ordin ştiinţific sau aniversar (simpozionul iugoslav-român, 1978; conferinţa despre bilingvism, Bucureşti, 1997, 2000; 50 de ani de existenţă a secţiilor limbilor slave, respectiv cea de-a 60 aniversare).

În urma colaborării cu celelalte secţii din cadrul catedrei[1], cu diferite instituţii de cultură (edituri, radiodufuziunea etc.) şi de învăţământ[2], activitatea lor s-a soldat cu rezultate deosebite.

Remarcabilă este activitatea depusă de membrii colectivului de slovacă în domeniul traducerii. Astfel, au fost traduse atât texte literare (proză, poezie), apărute în volume sau în diverse periodice, cât şi texte ştiinţifice (Gh.Călin; Corneliu Barborică; Anoca). Lui Corneliu Barborică i se datorează cele mai numeroase traduceri din literatura slovacă, din cehă (Karel Čapek, Bohumil Hrabal), precum şi din alte limbi slave (sârbă, croată, macedoneană) apărute în volume sau în antologii şi reviste. C. Barborică a publicat o deosebit de valoroasă antologie de *Lirică slovacă. De la începuturi până în prezent.* Un adevărat eveniment îl constituie apariţia antologiei de poezie slavă premodernă, *Nu e zână mai frumoasă* (2007, în colaborare cu Octavia Nedelcu).

În chip de omagiu prezentăm, în continuare, aspecte din activitatea profesorului Pandele Olteanu, precum şi a cadrelor didactice din prima generaţie – cea fondatoare – a slovacisticii de la Universitatea din Bucureşti (lect.dr. Silvia Niţă-Armaş, prof.dr. Corneliu Barborică, prof.dr. Gh.Călin şi asist. Anton Tănăsescu).

Pandele Olteanu (5 septembrie 1908, comuna Bascov, judeţul Argeş – 18 decembrie Bucureşti 1995[3]), întemeietorul slovacisticii la Universitatea din Bucureşti, membru fondator al Asociaţiei slaviştilor, doctor în filologie slavă şi romanică la

---

Monica Breazu, *Ghid de conversaţie slovac-român,* Editura Sport-Turism, 1981; C. Barborică, Monica Breazu, *Ghid de conversaţie român-slovac*, Editura Sport-Turism, 1982; Silvia Niţă-Armaş, *Súčasný slovenský jazyk. Hláskoslovie a morfológia,* Bucureşti, TUB, 1971; *Idem*, *Sintaxa propoziţiei în limba slovacă,* TUB, 1978; *Idem*, *Istoria limbii slovace – dialectologie,* TUB, 1978; Mária Rosívalová, *Cvičenia zo syntaxe, Bucureşti,* Ed. Universitară, 1994; Dagmar Mária-Anoca, *Fonetika a fonológia slovenčiny,* Nădlac, Ed. Ivan Krasko, 1998; Pandele Olteanu, Silvia Armaş, Gheorghe Călin, Anton Tănăsescu, *Antologie de texte. Istoria limbii slovace,* TUB, 1974.

[1] Anca Irina Ionescu, *Dicţionar român-slovac, slovac-român*. Editura Universal Dalsi, 1999; redactor Stefan Unatinsky.

[2] Cadrele didactice de la secţia slovacă sunt membri ai diferitelor organizaţii profesionale, de cultură, ştiinţifice (amintim Asociaţia slaviştilor din România; Uniunea Scriitorilor din România – Corneliu Barborică, Dagmar Maria Anoca).

[3] Înhumat la 20 decembrie 1995, la Domneşti, Argeş.

Universitatea „J.A.Comenius” din Bratislava, cursurile şcolii elementare le-a absolvit la Piteşti, cele medii în Curtea de Argeş, cu examenul de bacalaureat în Piteşti, în anul 1930. În perioada 1930-1934 a urmat Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti, fiind licenţiat „Magna cum laude”. A funcţionat ca profesor de liceu la Bucureşti (1935-1938) şi Iaşi (1938-1942).

În 1942, ocupând prin concurs postul de lector în Slovacia, la Universitatea „J.A. Comenius” din Bratislava, cariera sa de cadru universitar, până la pensionare, începe în anul 1974. În Slovacia a ocupat în două etape funcţiile de lector (1942-1945), respectiv profesor cu contract (1946-1949), iar, după reîntoarcerea în ţară, la Universitatea Bucureşti, cel de lector (1949-1963), conferenţiar (1965-1968), profesor (1968-1974). Din 1968 este numit conducător de doctorat în Lingvistica slavă, în 1969 fiind desemnat şeful catedrei unificate de limbile şi literaturile slovacă, cehă, iar, după ieşirea la pensie, profesor consultant (din 1974, reconfirmat în 1991).

În timpul şederii la Bratislava, pe lângă activitatea didactică, Pandele Olteanu a contribuit la dezvoltarea relaţiilor culturale româno-slovace, atât prin munca de cercetare şi publicare a contribuţiilor ştiinţifice[1], cât şi datorită unor strânse legături cu personalităţi din mediul universitar şi cultural, printre care marele slavist Ján Stanislav, românista Jindra Hušková (de altfel, studenta lui Ovid Densusianu), profesoară titulară la catedra de romanistică din Bratislava, istoricul Milan Ďurica, scriitorul Ivan Horváth, poetul Ján Smrek ş.a.

Reîntors definitiv în România în 1949, prin stăruinţele sale şi graţie înţelegerii găsite la prof. Emil Petrovici şi la minister, limba şi literatura slovacă a dobândit, alături de celelalte limbi slave, statut de specialitate principală (cu examen de licenţă) în cadrul Facultăţii de Filologie a Universităţii din Bucureşti.

Activitatea profesorului Pandele Olteanu la Universitatea din Bucureşti se circumscrie mai multor domenii: organizarea tinerei secţii de limbi slave, creşterea de cadre noi, promovarea slavisticii, munca didactico-metodică de la catedră. A predat diferite cursuri şi seminarii – slavă veche, gramatică descriptivă şi curs practic de limba slovacă, curs de gramatică istorică a limbii cehe şi slovace, istoria literaturii slovace, istoria limbii slovace şi a dialectelor ei, istoria limbii literare slovace, gramatica comparată a limbilor slave, introducere în filologia slavă şi slovacă, istoria culturii şi civilizaţiei slovace. A contribuit esenţial la dezvoltarea raporturilor culturale româno-slovace, mai ales datorită lucrărilor sale de pionierat privind raporturile lingvistice

---

[1] Printre altele, a contribuit, împreună cu un grup de membri ai Societăţii pentru relaţii culturale şi economice româno-cehoslovace – Společnost pro kulturní a hospodářske styky s Rumunskem – la revista „Românoslavica”, cuprinzând materiale din domeniul relaţiilor româno-cehoslovace şi româno-slave. A apărut un singur număr, în 1948: „Românoslavica, Revue des études slavo-roumaines”. Numero 1, Prague, 1948. Comité de rédaction: Vladimír Buben, rédacteur responsable; Tr. Ionescu-Nişcov, rédacteur en chef; P. Olteanu, corédacteur; B. Havránek, K. Krejčí, Gh. Stanca, J. Macůrek, Fr. Wollman, J. Kvapil, J. Stanislav, Damian Bogdan, I.C. Chiţimia.

româno-slovace, raporturile culturale cehoslovaco-române (cultura slavă în Marea Moravie (sec.IX-XI). Bogată şi meritorie este activitatea sa de cercetare în domeniul slavisticii (studiul filologic şi critica textelor slavo-române, literatura omiletico-parenetică slavo-română, raporturile culturale slavo-române), rezultatele acesteia fiind publicate în studii şi monografii, atât în ţară, cât şi în străinătate. De asemenea, poate fi considerat pionier în întocmirea manualelor pentru ciclul preuniversitar[1] ale minorităţii slovace din România. Pentru activitate sa a fost distins cu numeroase premii, medalii din partea organismelor de cultură din ţară şi din Slovacia[2].

Silvia Niţă-Armaş (n. 1 iulie 1931 la Pleniţa, judeţul Dolj) după absolvirea şcolii elementare din localitatea natală a urmat cursurile Liceului „Regina Elisabeta“ din Craiova, iar studiile superioare, între anii 1950-1954, la Facultatea de Filologie a Universităţii din Bucureşti, secţia slavistică. A fost angajată la facultate imediat după terminarea studiilor, pe post de asistent, avansată după două luni lector. La un an de la angajare beneficiază de un stagiu de specializare de două luni în Slovacia, cu această ocazie cunoscând reputaţi slovacişti: prof.dr. Eugen Pauliny, membru corespondent al Academiei Slovace de Ştiinţe, prof.dr. Šimon Ondruš, de care o vor lega reciproce sentimente de stimă. În anul 1970 şi-a susţinut teza de doctorat, *Graiul slovac din Nădlac, Semlac, jud. Arad, Butin, Vucova, Şemlacul Mare, jud. Timiş* (conducător ştiinţific acad. Al. Graur). În cadrul secţiei de limbi şi literaturi slave a funcţionat până în anul 1987, când a fost obligată să iasă la pensie. Autoare a mai multor cursuri universitare din domeniul lingvisticii (pentru disciplinele predate, cum sunt structura limbii, dialectologia, istoria limbii), coautor al manualelor pentru cursul practic, a contribuit şi la întocmirea manualelor destinate şcolilor cu limba de predare slovacă, ajutând, în calitate de lingvist, la elaborarea capitolelor dedicate limbii, devenind astfel colaborator extern al Editurii Didactice şi Pedagogice.

Ca lingvist, Silvia Niţă-Armaş a cercetat graiurile slovace din zonele populate de minoritatea slovacă din zona de Vest a ţării, cu vocaţia unui cercetător pedant şi strict, cercetare fructificată în monografia *Slovenské nárečie v rumunskom Banáte* şi în

[1] V. Pamätnica. Memorial. KVSIK, Nădlac, 1995.

[2] În iunie 1966 a fost premiat de Ministerul Învăţământului pentru activitatea ştiinţifică desfăşurată în anul 1965. A mai primit Premiul al II-lea al Ministerului Învăţământului pentru monografia *Limba povestirilor slave despre Vlad Ţepeş*. În 1966 a fost distins cu ordinul Republicii Socialiste Cehoslovacia pentru merite deosebite în activitatea de strângere a legăturilor de prietenie cehoslovaco-române. Cu ocazia susţinerii de comunicări ştiinţifice la Universitatea din Bratislava, Brno şi Olomouc, la invitaţia Institutului de lingvistică de la Bratislava, în cadrul institutelor de limbă şi literatură ale Academiei Cehoslovace din centrele universitare, i-a fost decernată de Universitatea „J.A. Comenius”, medalia de argint pentru activitatea ştiinţifică şi didactică în slovacistică. În anul 1993, în timpul celui de-al XIII-lea Congres al Slaviştilor, i s-a decernat la Martin Medalia Maticei slovenska.

selecția de texte înregistrate *Ukážky ľudového rozprávania*[1]. S-a făcut remarcată prin lucrarea sa *Le „doplnok" et son correspondent en roumain*[2], pe o temă controversată în lingvistica românească de la acea vreme, elementul predicativ suplimentar (în limba slovacă denumit *doplnok*). Studiile sale privind elementul predicativ suplimentar au contribuit în mod esențial la clarificarea statutului acestei categorii gramaticale în lingvistica română, fiind citate în ediția academică a gramaticii limbii române. Relevante sunt şi recenziile sale, publicate în revista de referate, recenzii şi sinteze, *Lingvistică şi filologie,* referitoare la lucrările lingvistului slovac Ján Kačala sau ale lui Ferdinand Buffa, în legătură cu apariția şi dezvoltarea terminologiei botanice slovace. De asemenea, a colaborat la elaborarea dicționarului ceh-român, editat de Academia Română.

Ani la rând a condus lucrări de diplomă ale studenților, lucrări ştiințifico-metodice ale profesorilor de limba şi literatura slovacă, s-a ocupat de pregătirea viitorilor profesori de limbă şi literatură slovacă, fiind metodistă, responsabilă cu predarea metodicii şi prestarea practicii pedagogice, însoțind elevii la şcoala-pilot, liceul din Nădlac.

Lingvistă fiind, a urmărit nu numai limba comunității slovace din România, ci şi producția sa literară, devenind colaborator extern al Editurii Kriterion, iar, în anul 1988, membru în colegiul de redacție al antologiei *Variácie*, sporadic dedicându-se publicisticii.

Silvia Niță-Armaş a fost distinsă cu premii din partea Academiei Române şi a Ministerului Învățământului.

Corneliu Barborică (n. Turnu-Severin, 5 aprilie 1931), conform aprecierii specialiştilor, cel mai de seamă slovacist din afara Slovaciei, a urmat Liceul „Traian" din oraşul natal (1941-1949), după care s-a înscris la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Filologie, unde a frecventat cursurile anului I (1949-1950), avându-i printre profesori pe Tudor Vianu şi Jacques Byck. Din luna noiembrie a anului 1950 până în 1955 îşi continuă studiile de limba şi literatura slovacă la Universitatea „Jan Amos Comenius" din Bratislava. Audiază cursurile unor personalități de seamă, cum au fost lingvistul Ján Stanislav, profesorul de literatură Milan Pišút şi academicianul Andrei Mráz. Printre colegii săi de generație se numără Vladimír Petrík, Július Noge, Michal Gáfrik, Kornel Földvári, deveniți cercetători literari, personalități ale vieții culturale din Slovacia. În anul trei pleacă pentru un semestru să audieze cursurile Universității Caroline din Praga. După terminarea studiilor, în luna februarie, revine în țară şi, cum în acea perioadă a anului nu se făceau repartizări, i se aprobă cererea de a fi trimis din nou pentru un semestru la Praga.

---

[1] Silvia Niță-Armaş, *Slovenské nárečie v rumunskom Banáte,* Nădlac, Vydavatelstvo KVSIK, 1996); *Idem*, *Ukážky ľudového rozprávania*, în *Variácie. 6,* 1984, p. 135-139.

[2] Silvia Niță-Armaş, *Le „doplnok" et son correspondent en roumain*, în „Romanoslavica", I, 1958, p.63-69.

Revenind definitiv în ţară, este numit la facultate pe post de asistent, în 1956, pe urmă avansat lector, iar, din 1971, promovat conferenţiar, în urma susţinerii tezei de doctorat despre opera scriitorului ceh Karel Čapek, sub conducerea profesorului Alexandru Dima, teză publicată ulterior în volumul monografic *Karel Čapek*. Între anii 1971-1975 ocupă funcţia de decan al Facultăţii de Limbi şi Literaturi Slave. Profesor universitar din 1990, retras ulterior de la munca directă de la catedră, fiind suferind, îşi continuă activitatea în calitate de profesor consultant, conduce lucrări de doctorat, dedicându-se în acelaşi timp muncii de cercetare, traducerii, publicisticii.

A predat cu precădere disciplinele literare, specializându-se pe literatura modernă şi contemporană, dar s-a afirmat cu succes şi în domeniul literaturii comparate. Din motive lesne de înţeles, având în vedere numărul restrâns de specialişti din cadrul colectivului de slovacă, a ţinut şi cursuri practice, a fost conducător de lucrări de diplomă, a contribuit la buna desfăşurare a cursurilor de perfecţionare pentru profesorii de limbă şi literatură slovacă, fiind, de asemenea, în repetate rânduri, şi conducător de lucrări metodico-ştiinţifice în vederea obţinerii gradului didactic I. Ani la rând a condus teze de doctorat în domeniul literaturilor slave.

Pentru a facilita accesul studenţilor la materia predată, a elaborat sau a colaborat la întocmirea de cursuri, manuale şi antologii pentru învăţământul superior[1], dicţionare, ghiduri de conversaţie, dar, totodată este autor de manuale şi antologii pentru ciclurile preuniversitare destinate şcolilor cu limba de predare slovacă, colaborator extern al E.D.P.

În mod firesc, activitatea didactică se împleteşte cu activitatea ştiinţifică, vocaţia sa, viziunea de ansamblu asupra fenomenului literar au condus la rezultate deosebite, în lucrările sale monografice *Karel Čapek* (1971)*, Istoria literaturii slovace* (1976), în numeroase studii, articole, recenzii referitoare la literatura slovacă şi cehă, fie în domeniul raporturilor literare şi de literatură comparată (1987), colaborări la publicaţii şi reviste de specialitate sau de cultură din ţară şi străinătate[2]. Viziunea sa complexă asupra culturii în genere s-a manifestat în volumul *Utopie şi antiutopie* (1998).

Dorinţa de a face cunoscute valorile culturale ale lumii slave l-a îndemnat să se dedice traducerii de texte literare din diferite limbi slave, cu precădere, cum era de aşteptat, din literatura slovacă în limba română, dar, fiind şi un bun bohemist, şi din literatura cehă (B. Hrabal, Jan Mukařovský). A publicat numeroase volume, versiunile sale fiind, de asemenea, incluse în volume şi culegeri reprezentative, apărute în edituri prestigioase.

---

[1] Demnă de menţionat este, în acest sens, antologia de poezie slavă *Nu e zână mai frumoasă* (2007, alcătuită în colaborare cu Octavia Nedelcu), pentru uzul studenţilor de la cursurile de master.

[2] O selecţie din studiile comparatiste a apărut în Slovacia, graţie românistei Hildegard Bunčáková, fost demnitar înalt al legaţiei slovace din Bucureşti: Corneliu Barborică, *Akoby iný kontinent*, Vydavateľstvo Dilema, 1997.

Vorbind despre omul de cultură Corneliu Barborică, nu se poate face abstracţie de statutul său de creator, poet şi prozator, prezent deopotrivă în două culturi, slovacă şi română, dat fiind că debutul său literar s-a produs în limba slovacă, sub pseudonimul Andrej Severíni. Scriitorul Corneliu Barborică, alias Andrej Severíni, este autor al mai multor romane, povestiri, poeme, volume de proză scurtă apărute în ţară şi în Slovacia.

Capacitatea sa de a surprinde diferite aspecte ale vieţii l-a ajutat să abordeze publicistica, oferind cititorului texte de un umor subtil şi savuros[1].

Dispunând de calităţi organizatorice, a fost coordonator de volume, redactor. Vreme de peste un deceniu a contribuit substanţial la redactarea antologiei literare a slovacilor din România, *Variácie*, precum şi a mai multora dintre volumele publicate de scriitorii de expresie slovacă din ţara noastră, colaborând cu Editura Kriterion.

Personalitate de marcă a culturii române şi slovace, având la activ o prodigioasă activitate, profesorul, traducătorul, omul de cultură Corneliu Barborică este laureat al mai multor premii şi distincţii[2] decernate în ţară şi în Slovacia.

Gheorghe Călin (n. 26 ianuarie 1935, Piteşti), după absolvirea claselor elementare şi a Şcolii Medii Tehnice de Comerţ din localitatea natală, se înscrie la Facultatea de Filologie a Universităţii din Bucureşti, unde studiază între anii 1952-1957. În 1958 se angajează la facultate, la început ca preparator, din 1959 lector, iar, după susţinerea cu succes a tezei de doctorat din domeniul folcloristicii (*Cântecele haiduceşti slovace, cu referinţe comparative,* conducător prof.dr. Ion Chiţimia) şi a decernării titlului de doctor (1971), a fost avansat lector, în anul 1972. În 1992 devine conferenţiar, statutul şi titlul de profesor dobândindu-l în anul 1999. A continuat să lucreze la catedră şi după pensionare, până în 2005.

S-a dedicat studiului literaturii, istoria literaturii slovace fiind disciplina care i-a revenit s-o predea la cursuri în cadrul secţiei. A condus lucrări de diplomă ale studenţilor, practica pedagogică continuă (1988), lucrări ştiinţifico-metodice ale cadrelor medii.

Pentru buna desfăşurare a cursurilor şi seminariilor, a scos mai multe volume de prelegeri, cursuri universitare, monografii despre folclorul slovac, istoria literaturii slovace vechi (perioada barocului şi a iluminismului), evoluţia genurilor şi speciilor lirice şi epice în creaţia poetică a secolului al XIX-lea, raporturile culturale. Fiind colaborator extern al E.D.P., a recenzat manualele destinate şcolilor cu limba de predare slovacă din România.

Unele volume, ca, de altfel, şi monografia despre folclor, sunt concepute în perspectivă comparatistă. Studiul cântecelor de haiducie şi cătănie, care constituie

---

[1] Vezi bibliografia personală întocmită de noi, *Bibliografia lucrărilor profesorului dr. Corneliu Barborică*, Nădlac, 2006.

[2] Premiul „P.O. Hviezdoslav", 1977 (Slovacia); Premiul Naţional, 1990 (Slovacia); Omagiul ministrului culturii al Republicii Slovace, 1996; Omagiul ministrului culturii al Republicii Slovace, 2003; Medalia de aur a Maticei slovenská, 2006, Dubla Cruce Albă, 2007.

subiectul tezei sale, i-a permis unele concluzii privind trăsăturile contrastive ale folclorului slovac în raport cu cel românesc, subliniind faptul că, în ceea ce priveşte cântecele româneşti de tipul urmărit, ele se aseamănă mai mult cu poemele eroice ale slavilor de sud, iar cântecele haiduceşti slovace se aseamănă mai mult cu cele istorice. Propune şi o clasificare a paralelismului ca mijloc artistic, pornind atât de la teoria versului din cultura română, cât şi de la versologia slovacă.

Un alt domeniu de interes l-a constituit cel al raporturilor culturale româno-slave, în special cele româno-slovace. S-a axat pe contacte directe ale personalităţilor de seamă, precum şi asupra problemelor de traducere, din literatura română în limba slovacă, cum ar fi studiul privind traducerea din Caragiale datorată românistei Jindra Hušková, profesor titular la Universitatea din Bratislava şi traducătoare din limba română. De asemenea, a tratat raportul Eminescu – Krasko[1].

A tradus atât texte ştiinţifice, cât şi beletristică, dintre care se remarcă volumul de proză a scriitorului slovac Švantner, *Ľudská hra* (Joc omenesc)[2].

Pentru întreaga sa activitate ştiinţifică şi pedagogică, în anul 1992 i s-a decernat din partea ambasadei Cehoslovaciei Medalia jubiliară „Jan Amos Komensky", iar, în august 2004, rectorul Universităţii „Comenius" din Bratislava i-a înmânat profesorului Gh. Călin medalia „Ján Amos Comenius" şi Diploma de Merit în semn de preţuire pentru propagarea limbii şi culturii slovace peste hotare.

Anton Tănăsescu (n. 10 octombrie 1933, Curtea de Argeş) primii ani de şcoală i-a urmat la liceul „Spiru Haret" din Bucureşti, cursurile medii la liceul din Curtea de Argeş, cele superioare absolvindu-le în cadrul Facultăţii de Filologie de la Universitatea din Bucureşti. A rămas să profeseze la facultate, unde şi-a desfăşurat activitatea didactică între anii 1959-1996 ca asistent, ţinând lecţii de practica limbii (comentarii de texte, traduceri), precum şi cursuri şi seminarii de limbă. Pe lângă activitatea didactică s-a dedicat cercetării dialectologice a graiurilor slovace din regiunea nord-vestică a României, zona bihoreană, localităţile Marca Huta, resp. Zăuan-Băi (în graiul local Bojovské, respectiv Zováň). Rezultatele cercetării sale le-a publicat atât limba română, cât şi în slovacă, axându-se în studii pe aspectele fonetice şi morfologice ale graiurilor respective[3].

---

[1] Dăm câteva titluri de lucrări ale profesorului Gheorghe Călin: *Janošík în folclorul slovac*, AUB, seria de literatură universală şi comparată, XVIII, Bucureşti, 1969; *Aspecte tipologice ale cântecelor de călătorie slovace şi româneşti*, AUB, seria Filologie, XXV, Bucureşti, 1976; *Aspekty slovenskej barokovej a osvietenskej literatúry*, Ed. Ivan Krasko, Nădlac, 1997; *Poezia slovacă a secolului al XIX-lea,* Editura Grand, 1998; *Consideraţii asupra stilului poeziei lui Ivan Krasko în raport cu stilul poeziei lui Eminescu*, Rsl, XVII, Bucureşti, 1970; *Valori expresive ale liricii baroce slovace*, Rsl, XXIX, Bucureşti, 1992; *Avangarda în literatura slovacă*, Rsl, XXXIX, Bucureşti, 2004. Vezi bibliografia personală.

[2] Vezi bibliografia

[3] Anton Tănăsescu, *Caracteristicile declinării substantivului din graiul slovacilor de la Marca Huta şi Zăuan Băi, judeţul Sălaj,* în Rsl, XIV, 1967, p. 293-303; *Zo skloňovania podstatných*

De asemenea l-au preocupat problemele legate de fonetică şi fonologie, domeniu în care a şi publicat lucrări în revista „Romanoslavica“[1]. A condus practica pedagogică a studenților de la secția slovacă, desfăşurată la liceul din Nădlac.

În semn de prețuire pentru activitatea sa în domeniul slovacisticii, i-a fost decernată, în 1992, Medalia jubiliară „Ján Amos Coménius”.

BIBLIOGRAFIE (selectiv)

Anoca, Dagmar Mária, *Doslov*, în volumul Armaş, Silvia, *Slovenské nárečie v rumunskom Banáte.* Nădlac, 1996

Anoca, Dagmar Maria, *Slovakistika v Rumunsku*, în „Slavica Szegediensia”, Szeged, 2003, p.281-289

Anoca, Dagmar Mária, *Sviatok našich slovakistov*, în „Rovnobežné zrkadlá. Oglinzi paralele“, I, nr.3, p.237

Anoca, Dagmar Mária, Štefan Unatinský, *Úvod do slovenskej filológie* (Introducere în filologia slovacă), Editura Universității din Bucureşti, 2002

Anocová, Dagmar Mária, *Slovakistika v Rumunsku*, în „Slovenská reč“, 2001, p.218-225

Călin, Gheorghe, *Limba şi literatura slovacă la Universitatea din Bucureşti*, în „Romanoslavica“, XXXVI, p.198-200

Călin, Gheorghe, *Slovakistika v Bukurešti,* în „Literárny týždenník“, XIV, 2001, nr.15, p.5

Dudok, Miroslav, *Životné jubileum slovakistky z Rumunska Dagmar Márie Anocovej*, în „Slovenská reč“, 67/2002, nr.1, p.61-62

Gáfrik, Michal, *Jubileum rumunského priateľa*, în „Tvorba“, 2006, nr.1, p.35

Gáfrik, Michal, *Profesor Corneliu Barborica 70-ročný*, în „Slovenská literatúra”, 2002, nr.1, p.59-62

Mihăilă, Gheorghe, *Etapele principale ale istoriei slavisticii bucureştene*, în vol. *Momente din istoria învățământului limbilor străine la Universitatea din Bucureşti,* Bucureşti, 1980, p. 245 şi urm.

Niță-Arm*aş, Silvia, Profesorul Pandele Olteanu la a 75-a aniversare, în* „Romanoslavica“, XXII, 1984, p. 441-448

Niță-Armaş, Silvia, *Pandele Olteanu*, în „Romanoslavica“, XXXIII, 1995, p.183-184

Niță-Armaş, Silvia, *Lista lucrărilor profesorului Pandele Olteanu. (Bibliografie selectivă)*, în „Romanoslavica”, XXII*,* 1984, p.444 - 448

Olteanu, Pandele, *Slovakistika a bohemistika v Rumunsku,* în „Slavica slovaca“*,* 3, Bratislava, 1969

---

mien, prídavných mien a zámen slovenských nárečí v Rumunsku – osady Marca Huta a Zăuan Băi, în, „Variácie“, nr. 14 (1994), p. 208-220.

[1] Anton Tănăsescu, *Mărimi fonostatice în lexicul standard al limbii slovace,* în Rsl, XIX, 1980, p. 126-130.

Pleter, Tiberiu, *Istoricul studierii limbilor şi literaturilor cehă şi slovacă la Universitatea din Bucureşti,* în volumul *Din istoricul slavisticii româneşti*, TUB, Bucureşti, 1982, p. 111-122

Štefanko, Ondrej, *Bibliografia diela Dr. Silvie Niță-Armaşovej*, în vol., Silvia Niță-Armaş, *Slovenské nárečie v Rumunskom Banáte,* Nădlac, 1996, p.117-119

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

RAPORTURI ANTROPONIMICE SÂRBO-ROMÂNE. CU PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA NUMELOR FEMININE

Anca BERCARU

The aim of the present article is to find and establish anthroponymical borrowings from Serbian into Romanian and from Romanian into Serbian with special regard to feminine names.
The first task turned out to be a difficult one out of two main reasons: on one hand we have the principle of internal etymology which tells us that feminine names constitute a system of names created mainly from their masculine correspondents and on the other hand the formal identity between the Serbian and Bulgarian inventories of names creates a new difficulty in establishing anthroponymical borrowings from Serbian with certainty.
The Romanian influence on the Serbian anthroponymy is much smaller and mostly limited to the system of masculine names and a few structural elements.
After submitting to analysis a series of names from both languages we concluded the following:
a) we can find significant Serbian antroponymical influences on our inventory of names in the contact area between the two populations, namely the south-west area: *Iagoda, Bosilca, Ruja, Nerangia, Iovanca*;
b) taking into consideration the function and the spreading of the anthroponymical suffix *-ița*, it is more likely to relate Romanian anthroponyms such as *Draghița, Marița, Milița* to their Serbian correspondents, than to the Bulgarian ones;
c) the suffix *-ul*, maintained in the form of some feminine names created through motion indicates the Romanian influence exercised during the Middle Ages: *Dančula, Radula*;
d) the anthroponymical forms from the Serbian inventory that have Romanian phonetism constitute borrowings from Romanian: *Joana, Viorica*.

Key-words: anthroponymical borrowings, feminine names, Romanian influence, Serbian influence, suffix *-ița,* suffix *-ul*

Raporturile antroponimice sârbo-române se înscriu în aria largă a domeniului interferențelor româno-sud-slave, interferențe care s-au manifestat de-a lungul timpului la nivel lingvistic, socio-istoric, cultural, geografic şi au constituit obiect de studiu pentru nenumăraţi cercetători români şi străini. Sistemele onomastice sârbesc şi românesc au evoluat şi s-au influenţat reciproc în cadrul strânselor contacte ce au avut

loc între români şi slavii de sud. În prima parte vom trata aspecte ale influenţei pe care a exercitat-o antroponimia sârbească asupra sistemului nostru de nume, urmând ca în a doua să ne ocupăm de unele influenţe româneşti asupra antroponimiei sârbeşti.

1. Convieţuirea îndelungată cu slavii, raporturile culturale, utilizarea timp de secole a limbii slavone în administraţia şi Biserica Ţărilor Române au adus schimbări semnificative în antroponimia românească. În toată această perioadă, în onomastica noastră au început să circule nume tradiţionale slave, nume calendaristice în formă greco-slavă şi o serie de derivate ale acestora, unele create pe teritoriu românesc sau împrumutate direct de la slavi.

Ţinând cont de faptul că obiectul lucrării de faţă este, în principal, antroponimia feminină, este foarte dificil să căutăm şi să stabilim împrumuturi clare din limba sârbă la noi din două motive: pe de o parte, chiar dacă numele feminine sunt de origine slavă, în majoritatea cazurilor este dificil să le clasăm ca împrumuturi, deoarece trebuie să ţinem cont de principiul etimologiei interne, care ne arată că numele feminine constituie un microsistem care s-a format în primul rând de la sistemul celor masculine; pe de altă parte, identitatea formală dintre inventarele onomastice sârbesc şi bulgăresc constituie o nouă piedică în realizarea unor delimitări clare.

Avem două situaţii care ţin de modul cum a acţionat limba sârbă asupra limbii noastre: prima are în vedere zonele de contact direct dintre sârbi şi români (regiunea de sud-vest, respectiv zona Banatului) unde într-adevăr găsim influenţe clare şi calitative în domeniul onomastic, a doua ţine de influenţa cărturărească menţionată mai sus.

Referitor la prima situaţie, asupra căreia nu insistăm, deţinem exemple de nume feminine înregistrate de Radu Flora, care apar în formă sârbească în satele româneşti din regiunea Vârşeţului[1]: *Bobiţa*, *Iagoda*, *Iela*, *Bosilca*, *Ruja*, *Stanca*, *Milentina*, *Nerangia*, *Iovanca*, *Stanca*, *Voica*, antroponime care pot fi uşor raportate la corespondentele sârbeşti. O serie de nume feminine de origine sârbească, printre care şi unele dintre formele atestate de Radu Flora, sunt consemnate de Doina Grecu tot în regiunea Banatului[2]: *Boiţa*[3] < srb. *Bojica*, *Brăica* < srb. *Brajka*, *Cosana* < srb. *Kosana*, *Dorca* < srb. *Dorka*, *Iconia* < srb. *Ikonija*, *Iagoda* < srb. *Jagoda*, *Jovanca* < srb. *Jovanka*, *Nerangia* < srb. *Nerandža*, *Stamina* < srb. *Stamena*, *Vuiana* < srb. *Vujana*.

Mult mai interesantă ni se pare încercarea de a găsi urme de influenţă sârbească în antroponimia noastră, în afara zonelor de contact direct. Această sarcină este deosebit de dificilă, în primul rând datorită marii asemănări formale dintre sistemele onomastice sârb şi bulgar. Acesta este şi motivul pentru care unele împrumuturi onomastice primesc

---

[1] Radu Flora, *Relaţiile sârbo-române. Noi contribuţii metodologice, istorice, culturale, lingvistice*, Panciova, Editura Libertatea, 1968. p. 325.

[2] Doina Grecu, *Prenume şi nume de familie din secolele XVIII şi XIX*, în „Cercetări de lingvistică", anul X, 1965, nr. 1, Cluj, p. 173-178.

[3] Doina Grecu analizează pe *Boiţa* din forma neatestată la noi *Boia*, raportată la srb. *Boja*. Credem că numele este mai degrabă o adaptare fonetică a srb. *Bojica*, *ibidem*, p. 174.

indicația *origine sud-slavă* sau doar *slavă*. În al doilea rând, primele care au fost împrumutate au fost numele masculine şi de la acestea s-au putut crea mai departe la noi forme feminine, identice cu cele din onomastica sud-slavă. Deoarece, în cele ce urmează, ne vom ocupa de forme derivate care există în sârbă şi română, sunt necesare câteva mențiuni cu privire la teoriile elaborate până acum pentru delimitarea împrumuturilor de creațiile proprii limbii noastre.

Principiul etimologiei interne se bazează în special pe analiza antroponimelor din punct de vedere morfo-structural. Potrivit teoriei structuraliste[1], afixele, ca elemente de structură ale unei limbi, nu se împrumută; în consecință, folosirea de sufixe din inventarul propriu unei limbi ar trebui să lămurească originea unui antroponim sau a altuia. După tipul de sufix şi radical au fost stabilite teoretic următoarele situații posibile: dacă sufixul este românesc, româneşti sunt şi derivatele formate cu el, indiferent dacă radicalul este slav sau nu, dacă sufixul este slav, atunci derivatul înseamnă că a fost creat de o populație slavă.

Dificultăți de interpretare apar în analiza derivatelor care sunt comune inventarelor sud-slave şi românesc. Conform sistemului teoretic enunțat mai sus, afixele, ca elemente de structură, nu se împrumută, în schimb, ele intră într-o limbă în acelaşi timp cu derivatele antroponimice adoptate de sistemul onomastic respectiv. Din momentul integrării lor în acel sistem lingvistic, au loc „detaşări" şi „asimilări" (Pătruț, *Onomastică* 33) ale temelor şi sufixelor din componența derivatelor respective, elemente care pot fi folosite mai departe la crearea de noi formațiuni locale. Astfel, potrivit regulilor sus-menționate numele de familie *Brătescu* (< tema slavă *Brat-*) şi *Popescu* (< radicalul antroponimic *Pop-*) sunt formații româneşti create cu sufixul *-escu*, indiferent de tema de la care s-au format, în timp ce antroponimele *Lupşici*, *Petrici*, *Popovici*[2], frecvente în zona Banatului, presupunem că au fost create de populația sârbă din zona respectivă. Dar cum, de multe ori, numele împrumutate au devenit model pentru formarea de noi nume româneşti, există o serie de antroponime care creează dificultăți în stabilirea subiectului denominator. Numele de familie *Belcea*, *Borca* sunt la origine hipocoristice derivate şi au corespondent în sârbă şi bulgară (bg. *Белчо*, srb. *Belča*, bg. *Борка*, srb. *Borko*). În limba română ele pot fi considerate fie adaptări fonetice ale formelor slave, fie derivate în română de la temele *Bel-*, *Bor-* extrase din antroponimele româneşti *Belu*, *Bel(e)a*, *Bora*, *Bor(e)a* (Pătruț, *Onomastică* 33).

Acelaşi lucru se întâmplă şi cu antroponimele feminine care au formă identică în limbile slave de sud şi română: *Bilca*, *Milca*, *Staica*, *Stanca*, *Stoica*. Unele dintre ele au fost împrumutate direct din sârbă sau bulgară, după care sufixul *-ca* a fost detaşat şi folosit la crearea altor antroponime sau chiar la recrearea numelor menționate. În cazul

---

[1] I. Pătruț, *Are limba română afixe şi desinențe de origine slavă*, în vol. *Studii de limbă română şi slavistică*, Cluj-Napoca, 1974, p.153-160.

[2] Costin Feneşan, *Documente medievale bănățene (1440-1653)*, Timişoara, Editura Facla, 1981, p. 54, 76, 144.

antroponimelor de acest tip este imposibil de realizat o distincţie între ceea ce este sârb şi bulgar, datorită identităţii de formă a antroponimelor din aceste limbi.

Cum scopul nostru este acela de a oferi paralelisme structurale în română şi sârbă care ar putea conduce la presupunerea că, în forma anumitor antroponime, mult mai probabilă este influenţa sârbească, ne oprim în continuare asupra derivatelor cu sufixul *-iţa*, sufix de origine slavă.

Sufixul *-ica* are, în limbile slave, două funcţii principale: diminutivală şi moţională. Dintre toate limbile slave, funcţia moţională la numele comune este cel mai bine reprezentată în limbile slave de sud şi cel mai mult în sârbo-croată, în timp ce în limbile slave de vest şi de est principalul sufix moţional este *-ka*[1].

În antroponimie raportul între sârbă şi bulgară este invers. În sârbă sufixul *-ica* este folosit în principal ca sufix diminutival, în timp ce *-ka* are mai ales funcţie moţională şi valoare afectivă, în mod excepţional doar în cazul hipocoristicelor şi nu al derivatelor. În bulgară sufixul *-ka* este cel mai productiv sufix folosit la crearea diminutivelor şi hipocoristicelor (Ilcev 21)[2], formând chiar diminutive şi de la antroponimele în *-ica*: *Аничка* < *Аница* (Ilcev 50), *Димитричка* < *Димитрица* (Ilcev 172).

În limba română, una dintre valorile sufixului *-iţa* la numele comune este de a crea diminutive şi de aici el ar fi putut fi foarte uşor folosit şi în derivarea antroponimică. Totuşi, din moment ce intraseră la noi nu numai cuvinte comune în *-iţa*, care au servit iniţial drept model pentru derivarea numelor comune, dar şi antroponime, mult mai logic este să credem că, în derivarea antroponimică, românii s-au folosit de modelul antroponimic primit şi nu de cel al numelor comune, chiar dacă formal era vorba de acelaşi sufix. Un argument în plus pentru a susţine această teză este şi faptul că sufixul *-iţa* a pătruns la noi printr-o serie de derivate care nu aveau valoare diminutivală (*găzdăriţă*, *temniţă*, *uliţă*)[3], în timp ce derivatele antroponimice sârbeşti în *-iţa* intrate la noi au toate valoare de diminutiv. Astfel, după ce limba noastră a asimilat, de exemplu, numele feminin *Mariţa*, împreună cu valoarea de diminutiv, a fost foarte uşor ca sufixul să fie detaşat din nume de acest tip şi să ducă la crearea altor nume feminine sau chiar a antroponimului în discuţie. După cele arătate mai sus şi ţinând cont de frecvenţa mare şi de funcţia sufixului în sârbă credem că derivatele de tipul *Draghiţa*, *Mariţa*, *Miliţa*, din punctul de vedere al utilizării aceluiaşi sufix cu aceeaşi funcţie, pot fi mai repede puse în relaţie cu formele sârbeşti decât cu cele bulgăreşti. O situaţie interesantă o reprezintă hipocoristicul *Miţa* privit de cele mai multe ori ca formă scurtată

[1] Radosav Bošković, *Razvitak sufiksa u južnoslovenskoj jezičkoj zajednici*, în „Južnoslovenski filolog", XV, Belgrad, 1936, p. 9.

[2] Vezi şi Nikolai P. Kovcev, *Българска ономастика (Наука за собствените имена)*, Sofia, 1987, p. 143.

[3] G. Pascu dă o serie de nume comune din bulgară şi sârbă prin care sufixul *-iţa* a pătruns la noi: *diaconiţă*, *baniţă*, *temniţă*, *uliţă* ş.a., în *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 264-265.

din *Marița* şi care are corespondent direct în srb. *Mica* (< *Milica*). Cum *Milița* a pătruns foarte devreme în antroponimia noastră nu credem că este exclusă posibilitatea ca numele să aibă la origine în anumite cazuri antroponimul sârbesc *Milica*.

2. Influența românească asupra antroponimiei sârbeşti este mult mai mică, fiind, în cea mai mare parte, limitată la antroponimele masculine şi la unele elementele structurale. Acelaşi criteriu al etimologiei interne ne stă împotrivă în a considera numele feminine din inventarul sârbesc ce conțin sufixe româneşti împrumuturi, deoarece ele intră în microsistemul numelor create prin moțiune de la masculine. În continuare supunem analizei o serie de antroponime ce conțin formantul *-ul* şi care ne arată influența antroponimiei româneşti asupra numelor sârbeşti.

Contactele timpurii dintre inventarele onomastice sârbesc şi românesc au avantajul de a fi foarte bine oglindite în vechile hrisoave medievale sârbeşti. Este ştiut că cele mai importante nume de locuri şi de persoană româneşti în Serbia provin de la vlahii balcanici care, la origine, erau daco-români emigrați după secolul al X-lea de la nordul Dunării[1]. Antroponimele de tipul *Dragul*, *Radul*, *Vladul* sunt foarte vechi în limba sârbă şi există în aceeaşi formă şi în română. Ele apar consemnate în vechile documente medievale din regiunile Banjska, Dečani şi Prizren, acte care atestă şi prezența unei populații româneşti la sud de Dunăre. Terminația *-ul* corespunde articolului românesc hotărât, iar prezența lui la unele nume slave (mai ales la cele care au corespondent şi în română) a fost privită de lingvişti ca o influență românească. Încă din 1886 T. Maretić (II 127) consideră sufixul *-ul* un împrumut din limba română[2]. După Petar Skok, care analizează amănunțit acest element de structură[3], sufixul în sârbo-croată are origine dublă: latină şi română. Deşi nu stabileşte granițe clare în ceea ce priveşte răspândirea acestui morfem, din cele menționate de Skok reiese următoarea concluzie. În părțile adriatice, adică de vest, originea este latinească (lat. *ŭlus* > ital. *-olo*) şi este ilustrată cu nume ca *Frane* > *Franul* > n.fam. *Franulić* ce prezintă şi forma *Franolić* creată cu sufixul italian, *Krsto* > *Krstulović*. În partea estică originea este românească şi autorul menționează nume de vlahi precum *Njegul*, *Njegula*, *Radul*, în cazul cărora nu poate fi vorba de sufixul de diminutiv latinesc *-ŭlus*, care la noi nu există, ci de articolul hotărât românesc[4].

---

[1] Silviu Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, Bucureşti, 1959, p. 178.
[2] Mai târziu, un alt lingvist croat, Blaž Jurišić, preia opinia exprimată de Maretić şi consideră formantul *-ul* de la numele de persoane de origine românească, în timp ce la apelative îl consideră de origine italiană, *Rječnik govora otoka Vrgade* (*apud* Mate Šimundić, *Sufiksalni morfem -ul /-ulo /-ula u slavenskim jezicima*, în *Prva jugoslovenska onomastička konferencija (Tivat, 22 – 24.oktobra 1975)*, Titograd, 1976, p. 180-181.
[3] Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoka jezika*, III, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjietnosti, Zagreb, 1971-1974, p. 540-541.
[4] O părere contrară a fost exprimată de I.M. Železnjak, care crede că *-ul* este originar în limbile slave de sud şi de vest din slava comună, în *Očerk serbohorvatskogo antroponimičeskogo*

În principiu, numele ce conțin formantul *-ul(a)* din onomastica istorică a Serbiei sunt următoarele[1]: *Bogdul* (< *Bogda*), *Bratul* (< tema *Brat-* < *Brativoj*), *Bratula, Dajul* (< *Daja* < *Dabiživ*), *Dojul* (< *Doja* < *Dobroslav*, *Dobromir*), *Dragul* (< tema *Drag-* < *Dragoslav*), *Dušul, Gradul* (< *Grad-* < *Gradimir*), *Hrajul* (< *Hraja* < *Hranimir*, *Hranislav)* , *Hranul* (< tema *Hran-* < *Hranimir*), *Krecul* (nume de vlah), *Mikul*, *Mutul*, *Něgul, Oparitul* (nume de vlah)**,** *Radul, Rahul* (< *Raho* < *Radomir*, *Radoslav*), *Rajul* (< *Raja* < *Radomir*), *Rašul* (< *Raša* < *Radomir*, *Radoslav*), *Stajul* (< *Staja* < *Stanislav*), *Stanul* (< tema *Stan-* < *Stanislav*), *Surdul, Šarul, Vladul* (< tema *Vlad-* < *Vladimir*). Aşa cum se poate vedea, numele sunt formate în general de la hipocoristicele slave de atunci şi de la teme extrase din numele bitematice. Antroponimele *Krecul*, *Mikul*, *Mutul*, *Oparitul*, *Surdul*[2] au fost deja raportate la corespondentele lor româneşti, iar *Dušul*, care apare doar în cătunele vlahilor, a fost considerat posibilă creație a acestora tocmai datorită segmentului final *-ul* (Grković, *Rečnik* 96).

În hrisovul sârbesc dăruit de Stefan Dušan mânăstirii Sf. Arhangheli din Prizren şi analizat de B.P. Hasdeu apar consemnate ca nume de vlahi şi unele dintre antroponimele deja citate care conțin terminația *-ul*, considerată de lingvist „articol definitiv românesc"[3]: *Dajul*, *Dojul*, *Dražul*, *Gradul*, *Hrajul*, *Hranul*, *Něgul*, *Radul*, *Rajul*, *Rašul*, *Stajul*, *Stanul*, *Vladul*. Lista numelor de vlahi din acest hrisov conține şi trei dintre antroponimele formate de la teme româneşti şi care apar de asemenea în formă articulată: *Oparitul, Surdul, Ursul*.

Un alt hrisov sârbesc dăruit de regele Stefan Milutin mânăstirii Sf. Stefan din Banjska a fost studiat de Ioan Bogdan, care acordă o atenție deosebită numelor de vlahi privite ca un element istoric de mare însemnătate pentru prezența românilor din evul mediu în Peninsula Balcanică. Autorul înregistrează următoarele nume de vlahi terminate în *-ul* şi în *-ula*: *Bogdul, Bratula, Mikul, Něgul, Radkula, Radul, Rajul, Ursul*[4]. Hrisovul conține şi un singur nume de femeie vlahă cu nume tipic sârbesc *Velislava*.

Singurele forme feminine moționale găsite de noi ce conțin sufixul *-ul* şi care păstrează urmele influenței româneşti sunt *Dančula* (Grković RLIS 241) creat de la n.b. *Dančul*, nume foarte vechi consemnat în regiunea Branković şi *Radula* (Grković RLIS 297), format de la n.b. *Radul*.

În afară de aceste două forme feminine, antroponimia sârbească mai conține câteva nume feminine care pot fi raportate la corespondentele româneşti. Numele

---

slovoobrazovanija, Kiev, 1969, p. 75-77 (*apud* Šimundić, *op.cit*, p. 183) şi, ceva mai recent, de Mate Šimundić, care îl consideră ca fiind originar tot din slava comună şi slava veche, *op.cit.*, p. 179-185.

[1] Numele sunt extrase din Grković, *Rečnik*, 1986, p. 33, 43, 44, 75, 85, 68, 190, 189, 108, 120, 130, 138, 140, 161, 164, 166, 165, 175, 174.

[2] *Ibidem*, p. 108, 120, 130, 140, 177.

[3] *Resturile unei cărți de donațiune de pe la anul 1348, emanată de împăratul serbesc Duşan şi relativă la starea socială a românilor de peste Dunare*, în „Arhiva istorică" III, 1867, p. 179.

[4] *Un Hrisovul al lui Stefan Milutin*, în *Scrieri alese*, Bucureşti, 1968, p. 161-163.

calendaristic *Joana* (Grković RLIS 262) ce prezintă diftongul *-oa-* este un împrumut românesc, mai ales că este ştiut că limba sârbă nu are diftongi. La fel, hipocoristicul *Jona* considerat de Milica Grković formă scurtată din *Jovana* (Grković RLIS 263) poate constitui o redare obişnuită a diftongului românesc[1]. Numele *Viorika* intrat în antroponimia sârbească a fost deja raportat la corespondentul său românesc *Viorica* (Grković RLIS 232). Mai pot intra în discuţie în această categorie femininele *Alba* şi *Albina*, prezente şi în onomastica noastră. În sârbă *Alba* este considerat hip. de la *Albijana*, raportat la rom. *Alibiana*[2] (Grković RLIS 218), iar *Albina* este privită ca o formă moţională de la n.b. *Albin* < lat. *Albinus* (Grković RLIS 28). În limba română *Alba* şi *Albina*[3] sunt puse în legătură cu apelativele *alb* şi *albin*. Existenţa numelui în calendarul catolic nu exclude însă posibilitatea ca *Albina* să fi pătruns în anumite situaţii şi pe această cale în antroponimia sârbească şi românească.

În concluzie, putem afirma:

a) influenţe clare ale atroponimiei sârbeşti la noi găsim în zonele de contact unde antroponimele apar în formă sârbească;

b) sufixul *-iţa*, datorită funcţiei şi răspândirii în antroponimie poate fi privit mai mult ca o influenţă sârbească decât una bulgărească;

c) sufixul *-ul* care se menţine şi în unele forme moţionale feminine păstrează urmele influenţei româneşti exercitată în perioada medievală;

d) formele cu fonetism clar românesc din antroponimia sârbească constituie împrumuturi din română.

Abrevieri bibliografice

DERS *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române (1347-1600)*, red. Resp. Gh. Bolocan, Bucureşti, Editura Academiei, 1981

DLRV G. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi (sfârşitul sec. X – începutul sec. XVI)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1974

Grkovič, *Rečnik* Milica Grković, *Rečnik imena banjskog, dečanskog i prizrenskog vlastelinstva u XIV veku*, Belgrad, Narodna Knjiga, 1986

Grković RLIS Milica Grković, *Rečnik ličnih imena kod Srba*, Belgrad, Vuk Karadžić, 1977

Ilcev Stefan Ilcev, *Речник на личните и фамилни имена у Българите*, Българска Академия на Науките, Sofia, 1969

[1] D. Gămulescu, *Influenţe româneşti în limbile slave de sud. I. Sârbocroata*, Bucureşti, 1983, p. 153.

[2] Şefan Paşca îl atestă ca nume de familie în *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936, p. 159 , iar N.A. Constantinescu îl înregistrează ca nume feminin s.v. *Olimpie* în *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963, p. 122.

[3] Vezi DLRV 71 şi DERS 3 care înregistrează exemple din toponimie ce au la bază adj. *albin*.

Maretić I, II T. Maretić, *O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba*, !Rad", vol. 81, p. 81-146, vol. 82, p. 69-154, Jugoslavenska akademija znanosti i umjietnosti, Zagreb, 1886

Pătruț, *Onomastică* Ioan Pătruț, *Onomastică românească*, București, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1980

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

L'EXPRESSION DE LA DÉTERMINATION DU NOM EN CROATE, FRANÇAIS ET ROUMAIN

Gorana BIKIĆ-CARIĆ

Le croate, comme la plupart des langues slaves, ne connaît pas la catégorie des articles. Pourtant, nous voudrions mettre en évidence plusieurs façons d'exprimer la (non)-détermination du nom en croate, qui peuvent étre considérées comme équivalents de l'article. Ce sont surtout *jedan*, le démonstratif, l'opposition entre l'accusatif et le génitif, l'ordre des mots, l'aspect verbal et les différentes formes de l'adjectif, mais il ne faut pas négliger l'importance de l'équivalent zéro. Nous illustrons nos propos avec les résultats de la recherche effectuée sur un corpus composé de textes en croate, français et roumain.

Mots-clés: article, croate, français, roumain.

1. Introduction

Dans ce texte, qui s'inspire des résultats de la recherche effectuée dans notre thèse de doctorat[1], nous voudrions comparer l'expression de la détermination dans trois langues, plus précisément sous forme de l'article en français et en roumain, avec ses équivalents en croate. En effet, ces trois langues présentent des caractéristiques qui se prêtent bien pour une telle comparaison: le français, qui parmi les langues romanes est celle où l'article s'emploie probablement le plus, se situe à l'opposé du croate, où le plus souvent le nom n'a besoin d'aucune expression morphologique de sa détermination. Entre les deux se situe le roumain, avec ses spécificités par rapport aux autres langues romanes dues à son long isolement.

Feuillet (2006: 241) distingue le sens restreint de la définitude (ce qui est exprimé par l'article défini) et son sens large (tout ce qui identifie, d'une manière ou d'une autre, un groupe nominal dans l'univers discursif ou extra-linguistique). Dans le second cas, tous les procédés possibles sont inclus, même dans les langues qui n'ont pas

[1] La thèse, intitulée *Član u francuskom i rumunjskom te njegovi hrvatski ekvivalenti u računalnom usporednom korpusu* (*L'article en français et en roumain avec ses équivalents en croate dans un corpus aligné*) a été soutenue le 7 octobre 2008 à l'Université de Zagreb.

l'article défini (Feuillet cite le chinois qui peut marquer la définitude en plaçant l'objet avant le verbe et le turc qui utilise l'accusatif pour l'objet identifié, mais le nominatif pour l'objet non référentiel).

Comme ce travail est présenté dans un colloque consacré aux études slaves, nous nous concentrerons surtout sur le croate et ses possibles équivalents de l'article, et dans une moindre mesure sur le français et le roumain.

2. La langue croate et ses possibles équivalents de l'article

Le croate, comme la plupart des langues slaves, ne connaît pas la catégorie des articles. Si nous acceptons l'affirmation selon laquelle la (non-)détermination du nom est un caractère universel et permanent des langues et que seules varient les façons de l'exprimer, nous pouvons partir en quête des équivalents de l'article en croate. Ce sont surtout *jedan*, le démonstratif, l'opposition entre l'accusatif et le génitif, l'ordre des mots, l'aspect verbal et les différentes formes de l'adjectif, mais il ne faut pas négliger l'importance de l'équivalent zéro.

Bajrić (2006: 100) place le croate dans le groupe des langues possédant (ou pouvant posséder) un article „naissant". Nous sommes d'avis que, tout en cherchant les équivalents croates de l'article, il ne faut pas négliger l'importance de l'équivalent zéro. De nombreux exemples montrent que le nom en croate est suffisamment „autonome" pour pouvoir se présenter seul et fonctionner dans le même contexte qu'un nom en français, ou en roumain, qui nécessiterait quant à lui un article, défini ou indéfini. Šarić (2002: 170) souligne que chaque énoncé en croate est défini ou indéfini, bien qu'il ne soit pas nécessairement accompagné d'un moyen explicite de détermination.

2.1. Le déterminant indéfini *jedan*

Vu l'origine des articles en langues romanes, le plus naturel est de penser au déterminant indéfini *jedan* (*un*) pour l'article indéfini. Silić (1992-1993, 2000) va si loin qu'il propose de considérer le mot *jedan* comme l'article indéfini en croate. Dans son texte de 1992-1993, où il distingue *jedan* comme numéral, comme déterminant indéfini et comme article (Silić 1992-93: 408), Silić attribue à ce mot deux rôles: celui de déterminant, où il est obligatoire et non redondant, et celui d'actualisateur, où il n'est pas obligatoire et est redondant. Bajrić considère pour sa part *jedan* comme un article-numéral (2006: 100). Marković (2002: 129) estime que *jedan*, en perdant son caractère de numéral et en se vidant ainsi de son sémantisme lexical, devient un élément grammatical. Marković y voit deux contenus sous une seule forme. Pranjković (2000: 343) donne lui aussi un exemple (*Sreo sam jučer jednu ženu/ J'ai rencontré hier une femme*) où *jedan* fonctionne selon lui comme un vrai article indéfini. Vukojević (1995: 230), quant à lui, estime qu'il n'est malgré tout pas envisageable de dire que les articles

existent en tant qu'une espèce de mots en croate. Il préfère évoquer la fonction d'article, qui peut être exercée par un moyen lexico-grammatical, le numéral *jedan*, mais aussi par d'autres mots et d'autres moyens, comme nous le verrons.

Analysant l'absence de déterminant, Silić y voit pourtant principalement l'équivalent de l'article défini. Il affirme (1992-1993) que l'opposition *jedan* + nom / 0 + nom, correspond dans la plupart des cas à l'opposition indéfini / défini. Il s'en suit que le défini est exprimé par l'absence de forme opposée à *jedan*. Silić (1992-93: 410) en conclut que l'absence physique d'un moyen grammatical ne signifie pas nécessairement l'absence de sa fonction. Cela nous rapproche de la distinction entre la valeur et la forme, établie par Coja (1968) qui parle de l'absence de l'article défini en roumain si le nom est introduit par une préposition. Marković (2002: 110) souligne lui aussi qu'en croate c'est *jedan,* dans la fonction de l'article indéfini, qui est plus présent, tandis que la fonction de l'article défini est remplie par zéro. C'est le contraire de ce qui se passe habituellement, puisque souvent c'est l'article défini qui se développe le premier, opposé à zéro, qui, à son tour, est remplacé plus tard par un numéral à sens affaibli. Marković conclut, en comparant les réalisations en croate des valeurs de l'article proposées par Guillaume, qu'à la valeur *u correspondrait l'article *jedan* (*jedan čovjek/un homme*), la valeur *l serait 0^1 (*0^1 čovjek/l'homme*), la valeur *Δu serait représentée par le génitif partitif et les noms collectifs, et la valeur *0 par un 0^2 croate.

Feuillet (2006: 253) cite le cas du bulgare, où les spécialistes sont divisés sur la question de l'article indéfini. Certains insistent sur le fait que la grammaticalisation n'est pas complète, car il y a encore de nombreux cas où *edin* est facultatif. Cependant, dans certains cas, *edin* est obligatoire, ce qui prouve qu'il est devenu un „outil" grammatical. Ainsi, selon Stankov & Ivanova cités par Feuillet, *edin* exprime fondamentalement l'indétermination spécifique. Quand le locuteur l'utilise, le référent est toujours identifié par lui, mais non par l'auditeur. On peut ainsi opposer *Meri iska da se omăži za edin šved* / *Marie veut se marier avec un Suédois* (le locuteur a en vue un référent précis), alors que dans *Meri iska da se omăži za šved*, il ne pense pas à une personne précise parmi l'ensemble des Suédois: l'indétermination est ici non spécifique, et les deux phrases ne sont pas entièrement synonymes. Ce concept d'identification explique pourquoi on ne peut omettre *edin* si le groupe nominal est accompagné d'une relative, car cette dernière est un moyen de vérifier la valeur spécifique du référent. Ces faits semblent suffisants pour admettre la présence d'un article indéfini en bulgare.

2.2. Le démonstratif

Znika (2004: 51) cite, en parlant de l'expression du caractère défini du nom avec la forme définie de l'adjectif, les démonstratifs *ovaj, taj, onaj* (*taj lukavi trgovac/ ce marchand astucieux*). Il est clair que Silić et Marković, pour la fonction de l'article défini en croate, privilégient l'expression zéro au déterminant démonstratif, bien que les déterminants démonstratifs soient à l'origine de l'article défini dans de nombreuses

langues (y compris le bulgare et le macédonien, les deux seules langues slaves qui connaissent cette catégorie). Bien entendu, le déterminant démonstratif est parfois employé en croate pour renforcer le nom, ayant perdu au moins partiellement son sens démonstratif. Dans ce cas, il peut se trouver comme équivalent de l'article défini en traduction. En voici deux exemples (Marguerite Duras: *Un barrage contre le Pacifique*, et la traduction publiée en croate) que nous avons déjà cités dans un article (Bikić-Carić, 2007: 1311):

Ce fut à l'occasion d'un voyage à Ram que Joseph avoua à Suzanne que ***la*** *femme allait venir le chercher. / Prilikom jednog putovanja u Ram Joseph prizna Suzani da će* ***ta*** *žena doći po njega.*

"Alors, on n'a pas vu passer cette semaine ***les*** *chiens du cadastre de Kam?" / "Onda, niste li ovaj tjedan vidjeli u prolazu* ***one*** *katastarske hulje iz Kama?"*

Il faut souligner le caractère stylistique des démonstratifs *ta* et *one*, qui précisent (*ta žena* - la femme dont nous avons parlé) ou renforcent (*one katastarske hulje* – le mot *chiens* est encore plus péjoratif) la signification du nom, mais pourraient aisément être supprimés de la phrase.

Feuillet (2006: 44), pourtant, prévoit que l'article défini, présent dans toutes les langues occidentales, ainsi qu'en hongrois et les langues balkaniques, continuera de progresser vers l'Est, car certains dialectes slaves (en particulier les dialectes russes septentrionaux qui ont une forme *-to* en instance de grammaticalisation) attestent des formes dont les valeurs sont proches de celles de l'article.

2.3. L'opposition accusatif/génitif

Un autre moyen d'exprimer la détermination/non-détermination du nom en croate réside dans l'opposition entre le génitif (non-détermination) et l'accusatif (détermination). Pranjković (2000: 345) voit certaines limites dans l'expression de cette opposition. Les noms doivent exprimer quelque matière (pain, sel, cément) ou, au pluriel, représenter des objets de petite taille (livres, clous, gâteaux), et les verbes employés doivent être du type *prendre, donner, acheter, prêter, emprunter, manger* et le plus souvent à l'aspect perfectif (on peut dire *Kupio sam čavala/J'ai acheté des clous*, mais non **Opazio sam čavala/J'ai remarqué des clous*).

L'équivalent croate le plus proche de l'objet direct accompagné de l'article partitif en français, dont Grevisse (1980: 350) dit qu'il indique dans la plupart des cas que l'on ne considère qu'une partie de l'espèce désignée par le nom, est le génitif partitif du nom en question. Un exemple: *Donne-moi du lait*. – *Daj mi mlijeka.* Par contre, quand le nom ayant la fonction de complément d'objet est précédé d'un article défini, il est traduit en croate par un accusatif (*Donne-moi le lait qui est sur la table. – Daj mi mlijeko koje je na stolu,* Bikić-Carić, 2007: 1313).

Les noms propres peuvent eux aussi être employés au génitif comme objet direct, naturellement pour des raisons de style. Katičić (1991: 95) cite un exemple de l'auteur Slobodan Novak: *Vidi, vidi Marije* (littéralement: *Regarde, regarde [de la] Marie*), où il explique ce génitif comme marque d'étonnement sur une caractéristique inattendue de Marie. Un autre exemple de Katičić (1991: 95) montre que le génitif au pluriel peut exprimer une certaine idée partitive (*Nekad sam znao latinskih riječi /Autrefois je connaissais des mots latins*).

2.4. L'ordre des mots

Comme nous l'avons déjà mentionné antérieurement (Bikić-Carić, 2007: 1313), l'ordre des mots dans la phrase croate est beaucoup plus souple que dans les langues qui n'ont pas de déclinaisons. C'est pourquoi l'ordre des mots, à lui seul, peut véhiculer les significations anaphorique ou cataphorique. Pour l'illustrer, voyons les exemples suivants:

Na stolu je knjiga. – Un livre est sur la table.
Knjiga je na stolu. – Le livre est sur la table.
Na vratima se pojavio mladić. – Un jeune homme s'est présenté à la porte.
Mladić je rekao svoje ime. – Le jeune homme a dit son nom.

Ces exemples montrent que si le croate emploie les mêmes mots (*knjiga, mladić*), ces derniers occupent des positions différentes (cataphore à la fin de la phrase, anaphore au début). En revanche, en français la position des mots demeure la même, et la différence se situe au niveau de l'article (*un livre/un jeune homme*, *le livre/le jeune homme*). En français, l'ordre des mots est beaucoup plus rigide que dans une langue qui a conservé les déclinaisons, comme le croate. Dans un article récent (Bikić-Carić, à paraître), où nous avons parlé du nom, de l'article et de l'espace, nous avons, entre autre, examiné l'espace à l'intérieur de la phrase. Cet espace est organisé autour des positions des mots qui peuvent à elles seules exprimer la détermination du nom, comme la position thématique ou rhématique, surtout dans une langue avec un ordre des mots relativement libre comme le croate.

L'apparition de l'article est souvent liée à la perte de la déclinaison (bien que dans certaines langues existent les deux), étant donné que dans les langues ne possédant pas de déclinaison l'ordre des mots a dû se figer, les cas ne pouvant plus différencier les fonctions du mot dans la phrase (par exemple, le sujet et l'objet). Il en résulte que cet ordre des mots, désormais figé, entravait l'expression de la cataphore et de l'anaphore et on peut avancer que l'article, qui est peut-être apparu pour d'autres raisons, est venu remplir cette fonction aussi.

2.5. L'aspect verbal

Un de nos travaux précédents, où nous comparions l'aspect verbal en français et en croate (Bikić-Carić, 2004: 170), nous fournit un exemple qui se prête bien à notre présent propos. En effet, parlant du futur simple en croate, qui peut exprimer les nuances du futur simple et du futur antérieur en français, nous avons proposé deux phrases pour l'illustrer:

Sutra ću pisati pismo. – Demain j'écrirai une lettre.
Sutra ću napisati pismo. – Demain j'aurai écrit la lettre.

Dans la première, le croate emploie le futur simple d'un verbe imperfectif, et dans la deuxième, le futur simple d'un verbe perfectif, traduit par le futur antérieur en français. Toutefois, c'est l'objet direct qui nous intéresse ici: exprimé en croate par le même nom (*pismo*) dans l'un et l'autre énoncé, on remarque que là où est employé l'aspect imperfectif, le français accompagne le nom de l'article indéfini, tandis que là où est employé l'aspect perfectif, le français accompagne le nom de l'article défini.

Ces exemples montrent que l'aspect verbal perfectif en croate, qui marque l'accomplissement de l'action, définit en quelque sorte l'objet de cette action, ce qui est en français exprimé à l'aide de l'article défini. Par contre, l'aspect imperfectif en croate souligne plutôt la durée de l'action et non son objet, ce qui donne, en français, le nom avec l'article indéfini.

2.6. Les adjectifs

L'une des façons d'exprimer la détermination des noms, qui distingue le croate, non seulement du français et du roumain, mais aussi de plusieurs autres langues slaves, est la forme, définie ou indéfinie, des adjectifs qui les accompagnent. En croate, les adjectifs représentent une catégorie morphologiquement très riche. Comme nous l'avons déjà mentionné dans un précédent travail (Bikić-Carić, 2007: 1314), l'une des possibles divisions permet d'établir une distinction entre adjectifs descriptifs et adjectifs relationnels (Težak et Babić, 1994: 99). Les adjectifs descriptifs expriment les différentes caractéristiques du nom (*beau, clair, chaud, stupide*), tandis que les adjectifs relationnels expriment les rapports d'un nom à un autre (*parisien, maternel, national, métallique*). Cette distinction entre défini et indéfini, qui constitue une caractéristique des adjectifs, est appelée par Tafra (1988: 188) aspect adjectival. L'aspect adjectival est, d'après Tafra, applicable à tous les adjectifs, mais seuls les adjectifs descriptifs peuvent l'exprimer morphologiquement. Quant aux adjectifs relationnels, cet aspect est morphologiquement neutralisé. Par ailleurs, la différence entre forme définie et forme indéfinie n'est marquée chez les adjectifs descriptifs qu'au masculin singulier, et ce seulement pour quatre cas sur les sept existant dans les déclinaisons en croate, à savoir le nominatif, le génitif, le datif et l'accusatif (Babić et al., 1991: 616):

On ima siv šešir. (Il a un chapeau gris.) – l’adjectif indéfini
On ima sivi šešir. (Il a le chapeau gris.) – l’adjectif défini

Ces restrictions expliquent peut-être le fait que cette distinction se fait très rarement sentir dans la langue quotidienne et que la forme indéfinie a presque disparu au profit de la forme définie (excepté pour les adjectifs ayant la fonction d’attribut du sujet). Pranjković (2000:344) affirme lui aussi que les formes indéfinies de l’adjectif ont pratiquement disparu de la langue parlée, voire même de la communication écrite, où elles ne sont guère fréquentes. Dans une situation naturelle, même les adjectifs qui ne possèdent aucunement la forme définie au nominatif (par exemple, les adjectifs possessifs, comme *bratov kaput – le manteau de[mon] frère*) se déclinent selon la déclinaison définie. Peut-être cela peut-il s’expliquer, entre autres choses, par le fait que la logique l’emporte sur la morphologie, puisque le nom accompagné d’un adjectif possessif est très souvent défini par cet adjectif même. Marković (2002:139) cite des expressions où, d’après les règles, il faudrait employer la forme indéfinie, mais qu’il est fort peu probable de rencontrer dans une communication naturelle (*nadisali smo se svježa zraka – nous avons respiré de l’air frais*). Pranjković (2000: 344) en déduit que les moyens primaires, grammaticalisés, se voient de plus en plus souvent remplacer par des moyens secondaires. Ainsi que le souligne Silić (2000:404), il y a même des situations où l’expression de l’indétermination morphologique est supprimée au profit de l’expression de la détermination morphologique (*jedan visoki čovjek*). Cela peut paraître étonnant, puisque la traduction littérale d’un tel énoncé en français serait **un l’homme grand*, mais Silić y voit un processus de neutralisation de la catégorie de détermination/non-détermination. Du reste, cette neutralisation est déjà achevée en ce qui concerne les comparatifs et les superlatifs (Znika 2002: 287). L’opposition détermination/non-détermination y est neutralisée dans la forme, même s’ils peuvent l’exprimer dans le sens. Par exemple, dans la phrase *Najbolji učenik bit će nagrađen/Le meilleur élève sera recompensé*, le sens est indéfini si on ne considère que la qualité de l’élève en question. En revanche, si on l’identifie (lequel parmi les élèves), le sens est alors défini. Un autre exemple de la neutralisation de la détermination/non-détermination est mentionné par Znika (1997: 355) à propos des adjectifs descriptifs figurant dans les syntagmes nominaux employés comme locutions figées (par exemple *bijeli luk – ail*, littéralement *oignon blanc*). Les adjectifs descriptifs ayant perdu leur fonction descriptive (en l’occurrence, il ne s’agit pas d’un oignon qui est blanc, mais d’une autre plante: l’ail) dans une locution figée n’offrant pas la possibilité de faire un choix entre forme définie et forme indéfinie, cette opposition est neutralisée. Znika remarque que dans ce cas la fonction de détermination est remplie par un démonstratif (*Dodaj mi onaj bijeli luk sa stola* – littéralement*, Passe-moi cet ail de la table*). Notons toutefois que, dans la langue quotidienne, cette même phrase est tout à fait envisageable

sans le démonstratif (*Dodaj mi bijeli luk sa stola*).

Marković (2002:131) conclut que l'aspect adjectival ne renseigne pas sur la façon dont il convient de comprendre le nom croate, ou tout du moins pas de la même manière que le ferait l'article dans les langues où il existe. Marković va même plus loin en affirmant que la forme définie de l'adjectif ne dit somme toute pratiquement rien sur la détermination ou non-détermination de l'objet. Nous sommes encline à adhérer à cette opinion, non seulement en raison de la neutralisation morphologique, mais aussi parce qu'il nous semble que, même là où les formes indéfinies s'utilisent dans la langue spontanée (quand l'adjectif a la fonction d'attribut du sujet) ou bien dans les textes soignés, les locuteurs natifs du croate ne sont de toute façon pas conscients d'exprimer la détermination ou la non-détermination. Il en résulte que si l'on s'efforce d'utiliser la forme indéfinie, c'est tout simplement parce que la règle le prescrit, et non parce qu'on voudrait distinguer *un homme grand* et *l'homme grand* à l'aide de l'adjectif. Dans une phrase comme *Vidio sam visoka čovjeka/Vidio sam visokog čovjeka*, seule la deuxième variante est naturelle, à savoir celle présentant la forme définie, et elle couvre les deux sens (*J'ai vu un/l'homme grand*). C'est donc le contexte qui nous permettra de trancher en faveur de l'un ou l'autre sens.

3. Comparaison entre le français, le roumain et le croate dans le domaine de l'article

En comparant ces trois langues, la question de la valeur et de la forme s'impose. En effet, les spécificités de l'emploi de l'article en roumain par rapport aux autres langues romanes indiquent qu'on distingue la valeur du nom et sa forme, étant donné qu'en roumain dans un grand nombre de cas le nom introduit par une préposition perd son article défini automatiquement (donc, il n'est pas déterminé par sa forme), même si la conclusion logique est que le nom n'a pas perdu sa valeur définie. Si tel est le cas en roumain, nous pouvons conclure que dans les autres langues, notamment en français et en croate, le nom peut être défini ou indéfini dans sa valeur, même si sa forme ne le montre pas. Il serait intéressant d'essayer d'appliquer cette observation au français, où certes les divergences entre la valeur et la forme du nom sont moindres. Pourtant, en français aussi, pour des raisons de cacophonie, les articles indéfini et partitif *des* et *du* se perdent après la préposition *de*, bien qu'il soit logique de supposer que la valeur du nom reste la même.

La différence entre la valeur et la forme, qui montre que le nom, y compris en l'absence d'expression formelle de sa détermination, peut être défini ou indéfini, nous paraît particulièrement intéressante pour le croate. Le locuteur croate comprend sans difficulté, même si cela n'est pas exprimé morphologiquement, la façon dont le nom est placé dans le discours. Nous y voyons une ressemblance avec le roumain lorsque le

nom, introduit par une préposition, est au pluriel: c'est alors le contexte qui nous aide à reconstruire l'article, qui peut être défini (sa disparition étant due à la préposition) ou zéro (son rôle étant celui de l'article indéfini au pluriel).

4. Traitement du corpus parallèle assisté par ordinateur et ses résultats

Pour illustrer les hypothèses que nous avons formulées, nous avons formé un corpus aligné à partir de six romans du 20ème siècle, dont deux originaux dans chacune des langues comparées et leurs traductions dans les deux autres[1].

Les résultats de l'analyse du corpus, que nous avons présentés en détail dans notre thèse de doctorat, confirment nos hypothèses de départ. Ici nous n'en soulignerons que quelques-uns.

4.1. Les équivalents en croate

A l'article défini ou à l'article indéfini au singulier dans les deux langues romanes correspond, dans la plupart des cas, l'équivalent zéro en croate (*le cheval était trop vieux/ calul era prea bătrân/ konj je bio star* ou bien *je me suis moi-même acheté un album/ am cumpărat un album/ i sama sam kupila album*). Il faut pourtant noter que nous avons trouvé des exemples avec *jedan* comme équivalent de l'article indéfini au singulier (*un autre exilé provisoire/ un imigrant temporar/ jedan privremeni egzilant*), mais son emploi n'est jamais obligatoire, ce qui le distingue de l'article indéfini.

---

[1] Les originaux en croate sont *Povratak Filipa Latinovicza* (Miroslav Krleža, Zora, 1962) et *Muzej bezuvjetne predaje* (Dubravka Ugrešić, Konzor & Samizdat B92, 2002). Leurs traductions en français sont *Le retour de Philippe Latinovicz* (Calmann-Lévy, 1988, traduit par Mila Djordjevic et Clara Malraux) et *Le musée des redditions sans condition* (Fayard, 2004, traduit par Mireille Robin), et en roumain *Întoarcerea lui Filip Latinovicz* (Editura pentru literatura universală, 1968, traduit par Virgil Teodorescu et Radu Flora) et *Muzeul capitulării necondiționate* (Niculescu, 2005, traduit par Octavia Nedelcu).

Les originaux en français sont *Un barrage contre le Pacifique* (Marguerite Duras, Gallimard, 1997) et *La fée carabine* (Daniel Pennac, Gallimard, 1987). Leurs traductions en croate sont *Brana na Pacifiku* (Vuković & Runjić, 2002, traduit par Ingrid Šafranek) et *Vila karabinka* (SysPrint d.o.o., 2001, traduit par Vlatka Valentić), et en roumain *Stăvilar la Pacific* (Humanitas Fiction, 2006, traduit par Alexandru Baciu) et *Zîna carabină* (Polirom, 2003, traduit par Iustina Croitoru).

Les originaux en roumain sont *Ion – glasul pămîntului* et *Ion – glasul iubirii* (Liviu Rebreanu, Lyceum 31, 1968). Il faut souligner qu'il s'agit de deux romans du même auteur qui forment un ensemble. Les éditeurs des traductions les ont abordés comme une seule œuvre: la traduction croate est divisée en trois livres (*Plodovi zemlje*, Nakladni zavod A. Velzek, 1943, traduit par Ivan Esih), et la traduction française est publiée comme un seul livre (*Ion le Roumain*, Librairie Plon, 1946, traduit par Pierre Mesnard).

A l'article indéfini au pluriel en français correspond, dans la majorité des cas, l'équivalent zéro en croate (l'équivalent *neki* est beaucoup plus rare). Il en va de même en roumain, où *nişte*/*unii* est relativement peu employé (*J'ai acheté des tasses à café et des sandales/ am cumpărat ceşcuţe de cafea şi sandale/ kupila sam šalice za kavu i sandale*).

Notre conclusion est que les équivalents croates de l'article apparaissent surtout pour des raisons stylistiques, avec *jedan* plus fréquemment qu'avec le démonstratif. Nous ne pouvons en aucun cas les considérer comme de vrais articles car ils ne sont pas des éléments obligatoires de la phrase et ne suivent pas de règles strictes d'emploi.

Quant à l'article partitif en français, nous avons trouvé des exemples avec le génitif partitif en croate et, très souvent, l'équivalent zéro en roumain (*Il y a de nouveau de la suie dans l'air/ Iar e funingine în aer/ Opet u zraku ima čađe*). Il y a des exemples où le nom en croate figure sous la forme d'un autre cas (*j'achète de la farine, du sucre/ cumpăr făină, zahăr/ kupujem brašno, šećer*), ou, dans certaines constructions, en roumain apparaît l'article défini (*Il est à nouveau tombé de la suie/ Iar s-a lăsat funinginea/ Opet je padala čađa*). En croate, l'emploi du génitif partitif est moins répandu que ne le laissaient prévoir nos hypothèses, même dans les situations qui s'y prêteraient bien.

Après avoir analysé le corpus nous avons constaté qu'en croate le nom n'a le plus souvent aucune expression morphologique de la détermination et que, évidemment, cela ne suscite aucune difficulté de communication. La comparaison des textes originaux en croate et de leurs traductions en français et roumain nous a donné une confirmation de cette hypothèse. En effet, les traducteurs dans les deux langues (ici ressort l'utilité de la comparaison de trois langues, puisque les deux langues romanes ont joué le rôle de contrôle l'une pour l'autre) ayant dans une grande majorité des cas employé la même espèce d'article, à savoir qu'ils ont interprété la détermination du nom de la même façon, nous voyons dans ces résultats les plus fréquents une confirmation significative de ce que la langue croate n'a pas besoin d'expression morphologique pour que la détermination du nom soit tout à fait claire.

Nous voudrions de même mentionner aussi quelques cas où les traducteurs ont compris la détermination du nom en croate de différentes façons (même dans les exemples où il existe en croate un équivalent de l'article indéfini), ce qui a donné des articles différents en français et en roumain. Pourtant, soulignons qu'il ne s''git là que d'exceptions.

Comparons les extraits suivants: *l'écrivain russe à l'étage en dessous – ruski pisac na katu ispod mog – un scriitor rus de la un etaj inferior*. Dans l'original croate, l'écrivain russe, qui n'est mentionné qu'une seule fois, peut en même temps être compris comme défini (par le complément *à l'étage en dessous*), mais aussi comme indéfini (ce n'est qu'un écrivain russe, peu importe lequel). Dans un autre exemple, le nom au pluriel n'a pas d'article en roumain (un article indéfini est sous-entendu,

puisqu'il y figurerait si le nom était au singulier), mais est accompagné en français d'un article défini (*Elle relisait les livres qu'elle avait déjà lus – Ponovo je čitala knjige koje je već bila pročitala – Recitea cărți deja citite*). L'article défini en français peut s'expliquer par le fait que les livres sont définis parce qu'ils sont déjà lus, et le caractère indéfini en roumain (exprimé par le pluriel et l'absence de l'article défini) par le fait que la personne en question relisait certains des livres déjà lus, pas tous. Par contre, *Čitam Čehovljeve pripovijesti* est traduit avec un article indéfini en français (*Je lis des nouvelles de Tchekhov*), mais avec l'article défini en roumain (*Citesc nuvelele lui Cehov*). Là aussi, nous pouvons expliquer les deux interpétations des traductrices. Dans la traduction française, la lecture est supposée porter sur quelques-unes des nombreuses nouvelles de Tchekhov, tandis qu'en roumain la lecture concerne des nouvelles ayant précisément Tchekhov pour auteur, et non quelque autre écrivain. Mais l'exemple suivant est particulièrement intéressant: la partie de la phrase *zatekla sam u njezinoj sobi liječnika* est traduite en français comme *j'ai trouvé le médecin dans sa chambre*, et en roumain comme *am dat în camera ei peste un doctor*. Soulignons qu'il ne s'agit pas d'un médecin déjà connu. L'article défini en français s'explique par le fait que le médecin, même s'il n'est mentionné que pour la première fois et une seule fois, incarne ici sa profession. En roumain, par contre, la traductrice a trouvé plus important d'exprimer le fait que le nom vient d'être introduit dans le discours. Il en résulte que le nom *liječnika* en croate est à la fois défini et indéfini; par contre, en français et en roumain il est possible et nécessaire de choisir le trait qui sera exprimé. Le nom croate, pourtant, nous montre que le caractère défini et le caractère indéfini ne sont pas nécessairement incompatibles et qu'ils peuvent „coexister" dans le même nom. En conséquence, nous pouvons conclure que le nom en croate, en ce qui concerne la détermination, peut être porteur de plusieurs valeurs.

4.1.1. Les adjectifs définis et indéfinis

Nous avons remarqué que souvent les adjectifs définis et indéfinis ne correspondent pas par leur forme aux articles défini et indéfini en français et en roumain, ce qui ne peut pas être expliqué par le seul fait que les locuteurs croates ne les emploient pas correctement. En effet, la différence entre ces adjectifs, là où elle est exprimée morphologiquement, ne couvre qu'une partie du domaine de la détermination du nom, à savoir la distinction entre la description et l'identification. C'est pourquoi, même avec une forme de l'adjectif correctement employée, il est parfois impossible d'employer l'article qui devrait lui correspondre. Un des exemples illustrant notre remarqué est l'énoncé *hirovit Rolandov apetit*, où la forme indéfinie de l'adjectif est correcte. Cependant, en français et en roumain c'est l'article défini qui s'impose (*L'appétit capricieux de Roland – pofta de mâncare a capriciosului Roland*) puisque le nom est déterminé par ses compléments. L'article indéfini ne serait pas correct (**un appétit capricieux de Roland / *o poftă de mâncare a capriciosului Roland*). Voyons

comment nous pourrions placer ces mots au sein d'une phrase: *Rolandov je apetit hirovit/L'appétit de Roland est capricieux* (nous ne reprenons pas l'exemple roumain puisque la construction du syntagme est un peu différente). Il en résulte que le nom est déterminé par l'adjectif *Rolandov* (en français, le complément prépositionnel *de Roland*), et l'adjectif *hirovit/capricieux* serait un attribut du sujet. Evidemment, un article indéfini en français et en roumain ne serait pas possible, bien qu'en croate l'adjectif *hirovit* doive figurer dans sa forme indéfinie. Cet exemple nous confirme que nous ne pouvons pas nous attendre à ce que les formes définie et indéfinie de l'adjectif apparaissent comme un équivalent important des articles romans.

5. Conclusion

Il est évident que l'importance de l'expression de la détermination du nom n'est pas la même dans toutes les langues. Tandis que bon nombre d'entre elles possède une espèce de mots spécifique, à savoir l'article, beaucoup de langues fonctionnent sans cette catégorie. Pourtant, nous croyons que la (non-)détermination du nom est un caractère universel et que la comparaison de deux ou plusieurs langues peut nous reveler ses différentes expressions.

Une comparaison n'a pas pour unique objectif de déceler les ressemblances et les différences entre deux ou plusieurs langues, mais s'efforce aussi – or ce point est peut-être plus important encore à nos yeux – d'offrir une meilleure connaissance de chacune des langues comparées. Elle permet, et nous espérons l'avoir prouvé, de mettre en évidence des traits qui seraient moins aisément observables si l'on restait à l'intérieur du système grammatical de chacune des langues.

Bibliographie:

Babić, Stjepan et al. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: HAZU – Globus

Bajrić, Samir. 2006. Article et/ou numéral, *Etudes de linguistique contrastive* [Olivier Soutet (dir.)], Paris: Presses de l'Université Paris-Sorbonne, pp. 99-111

Bikić-Carić, Gorana. 2004. L'aspect verbal en français et en croate, *Studia Romanica Posnaniensia*, XXXI, Poznań, pp. 167-174

Bikić-Carić, Gorana. 2007. L'article en français et ses équivalents en croate, *Actas del 6º Congreso de Lingüística General, Universidade de Santiago de Compostela, del 3 al 7 de mayo de 2004*, Madrid: Editorial Arco Libros, pp. 1309-1316

Bikić-Carić, Gorana (à paraître): Imenica, prostor i član, *23. međunarodni skup Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku, Osijek, 21.-23. svibnja 2009*

Coja, Ion. 1968. Articularea substantivelor precedate de prepoziţii, *Studii şi cercetări lingvistice*, XIX, No. 4, Bucureşti, pp. 347-363

Feuillet, Jack. 2006. *Introduction à la typologie linguistique*, Paris: Honoré Champion

Grevisse, Maurice. 1980. *Le Bon Usage*, Paris: Duculot

Katičić, Radoslav. 1991. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika,* Zagreb: HAZU – Globus

Marković, Ivan. 2002. Nešto o neodređenosti/određenosti u hrvatskome, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 28, pp. 103-150

Pranjković, Ivo. 2000. Izražavanje neodređenosti/određenosti imenica u hrvatskome jeziku, *Riječki filološki dani,* pp. 343-349

Silić, Josip. 1992-1993 Aktualizator *jedan* u hrvatskom jeziku (uvodna razmišljanja), *Filologija*, 20-21, pp. 403-411

Silić, Josip. 2000. Kategorija neodređenosti/određenosti i načini njezina izražavanja, *Riječki filološki dani*, pp. 401-405

Šarić, Ljiljana. 2002. *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Tafra, Branka. 1988. Razgraničavanje opisnih i odnosnih pridjeva, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 14, pp. 185-197

Težak, Stjepko. Babić, Stjepan. 1994. *Gramatika hrvatskoga jezika - priručnik za osnovno jezično obrazovanje,* Zagreb: Školska knjiga

Vukojević, Luka. 1995. Vrste, položaj i uloga determinatora, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 21, pp. 227-238

Znika, Marija. 2002. Određenost komparativa i superlativa, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 28, pp. 281-289

Znika, Marija. 2002. *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku,* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Znika, Marija. 2004. Kategorija određenosti u hrvatskom jeziku, *Zagrebačka slavistička škola 2003., zbornik radova*, pp. 49-64

PREDSTAVITEV PROGRAMA *SLOVENŠČINA NA TUJIH UNIVERZAH* (*STU*)

Boštjan BOŽIČ

Există 57 de lectorate de limba slovenă active la diverse universităţi ale lumii. Acestea abordează probleme de limbă, literatură şi cultură, activând sub lozinca *Slovena la universităţi străine (Slovenščina na tujih univerzih, STU).* Numeroase universităţi europene, dar şi universităţile din Beijing, Tokyo, Kansas, Cleveland, Lakeland, Buenos Aires şi La Plata organizează cursuri şi lectorate de limba slovenă, numărul acestora crescând în fiecare an. La 23 de universităţi europene, studenţii pot absolvi cursuri de slovenă şi pot obţine diplomă de studii la această limbă; de asemenea, pot urma cursuri post-universitare. Se estimează că numărul studenţilor străini care studiază slovena este de peste 1700, distribuiţi în multe universităţi din Europa şi din lume. Lectoratul de limba slovenă de la Universitatea din Bucureşti a fost inaugurat în anul 1978.

Cuvinte cheie: lectorate de limba slovenă, slovena ca limbă străină

Osrednja slovenska ustanova za področje slovenščine kot drugega/tujega jezika je že od ustanovitve leta 1991 *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik*, ki deluje v okviru *Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani*. Njegova dejavnost je danes povezana v sedem programov, in sicer *Slovenščina na tujih univerzah*; *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*; *Simpozij Obdobja*; *Tečaji slovenščine*; *Izpitni center*; *Izobraževanje* in *Založništvo*.

Program *Slovenščina na tujih univerzah* (*STU*)

Program *Slovenščina na tujih univerzah* (*STU*) v okviru *Centra za slovenščino kot drugega/tujega jezika* skrbi za slovenistike in učitelje na tujih univerzah ter vodi in povezuje delovanje vseh lektoratov od leta 1992. Pred tem je od študijskega leta 1972/73 slovenistiko, predvsem lektorate na tujih univerzah, urejala in zanjo skrbela *Komisija za pospeševanje slovenščine na neslovenskih univerzah* (*KPSNU*), prav tako v pristojnosti *Filozofske fakultete*. Sicer pa se je organizirana skrb za slovenščino na tujih univerzah začela že sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja, ko je bilo pri ljubljanski

univerzi v okviru komisije za mednarodne odnose ustanovljeno posebno telo, ki je prek svojega člana slovenista spremljalo slovenistično lektorsko delo na univerzah zunaj matične domovine.

Danes deluje na univerzah po svetu 57 lektoratov slovenščine (slovenskega jezika, literature, kulture):

Argentina (Buenos Aires, La Plata)
Avstrija (Dunaj, Gradec, Celovec)
Belgija (Bruselj, Gent, Louvain-la Neuve)
Bolgarija (Sofija)
Češka (Brno, Pardubice, Praga)
Francija (Pariz)
Hrvaška (Zadar, Zagreb)
Italija (Neapelj, Padova, Rim, Trst – 2 lekotrata, Videm)
Japonska (Tokio)
Kitajska (Peking)
Litva (Vilna)
Madžarska (Budimpešta, Sombotel)
Makedonija (Skopje)
Nemčija (Hamburg, München, Regensburg, Tübingen, Würzburg)
Nizozemska (Leiden)
Poljska (Bielsko-Biała, Gdansk, Katovice, Krakov, Lodž, Varšava)
Portugalska (Lizbona)
Romunija (Bukarešta)
Rusija (Moskva, Perm, Sankt Peterburg)
Slovaška (Bratislava, Nitra)
Srbija (Beograd, Novi Sad)
Španija (Granada)
Švedska (G□teborg)
Švica (Bern)
Ukrajina (Lvov)
Velika Britanija (London, Nottingham)
ZDA (Cleveland, Lakeland, Lawrence)

Slovenistični študijski programi so na univerzah v tujini različno organizirani. Slovenščina ima lahko status lektorata, (obveznega) izbirnega predmeta, tečaja, ki si ga študentje jezikoslovci izberejo v okviru drugih študijskih smeri, vse pogosteje pa se tem študentom, zaradi spremenjenih družbenopolitičnih razmer in še posebej po vstopu Slovenije v Evropsko unijo, pridružujejo tudi študentje drugih predmetnih področij (tudi študentje prava, ekonomije, novinarstva itd.). Tak status ima težišče na jezikovnem pouku, učitelj pa v delo vključuje tudi druga področja, npr. slovensko literaturo in kulturo. Na 23 evropskih univerzah v tujini pa so predavanja razdeljena na več

predmetnih področij in študentje si lahko pridobijo tudi diplomo iz slovenščine ter celo nadaljujejo s študijem na podiplomski stopnji:

Avstrija
Universität Wien, Philologish-Kulturwissenschaftiche Fakultät, Institut für Slawistik
Karl-Franzens-Universität Graz, Geisteswissenschaftliche Fakultät, Institut für Slawistik
Alpen-Adria Universität Klagenfurt, Fakultät für Kulturwissenschaften, Institut fur Slawistik

Češka
Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav slavistickżch a vżchodnoevropskżch studií
Masaryková univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky
Univerzita Pardubice, Filozofická Fakulteta, Katedra historickych věd

Francija
Institut national des langues et civilisations orientales (INALCO), Départment Europe Centrale et Orientale

Hrvaška
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

Italija
Università di Roma »La Sapienza«, Facoltà di Lettere e Filosofia, Dipartimento di Studii Slavi e dell'Europa Centro-Orientale
Università degli studi di Napoli »L'Orientale«, Facoltà di Lettere e Filosofia, Dipartimento di Studi dell'Europa orientale
Università degli Studi di Padova, Facoltà di Lettere, Dipartimento di lingue e letterature anglo-germaniche e slave
Università degli Studi di Trieste, Facoltà di Lettere e Filosofia, Dipartimento di Letterature Straniere, Comparatistica e Studi Culturali
Università degli Studi di Trieste, Scuola superiore di lingue moderne per interpreti e traduttori

Litva
Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, Slavų filologijos katedra

Madžarska
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szláv Filológiai Tanszék
Berzsenyi Dániel College, Bölcsészettudományi Fõiskolai Kar, Szláv Filológiai Tanszékcsoport

Makedonija
Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«, Filološki fakultet »Blaže Koneski«, Katedra za makedonski jazik i južnoslovenski jazici

Poljska
Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej, Wydział Humanistyczno-Społeczny
Uniwersytet Śląski, Instytut Filologii Słowiańskiej
Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Katedra Slawistyki Południowej
Uniwersytet Warszawski, Wydział Polonistyki, Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej

Rusija
Moskovska državna univerza „M.V. Lomonosova", Filologičeskij fakul'tet, Kafedra slavjanskoj filologii

Srbija
Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Katedra za opštu lingvistiku

Uspeh slovenistike na tuji univerzi je v veliki meri odvisen od učitelja, univerzitetnega slovenista z izkušnjami iz poučevanja slovenščine kot tujega jezika, ki je praviloma izbran in napoten na tujo univerzo preko programa *Slovenščina na tujih univerzah* in pred odhodom v tujino opravi določeno usposabljanje na *Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik* ter hospitira na tečajih slovenščine in na poletnem *Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture*. Učitelji na slovenistikah po svetu pa so lahko na primer tudi na tujih univerzah zaposleni učitelji ali v tuji državi živeči slovenisti, tudi slavisti. Seveda najpomembnejši del učiteljevega dela zavzema poučevanje v razredu, poleg tega pa je prav on edini predstavnik slovenske države, ki naj svoje slušatelje seznanja tudi s slovensko kulturo in aktualnim dogajanjem v Sloveniji. Učitelj iz Slovenije lahko na univerzi v tujini veliko prispeva k promociji Slovenije in slovenske kulture. Pri tem mu program *Slovenščina na tujih univerzah* (*STU*) izdatno pomaga, še bolj izrazito zadnja leta, ko se je z državno finančno podporo in kakovostnim delom izredno razvil in razširil svoje dejavnosti. Slovenistike se tako lahko še aktivneje vključujejo v širšo mednarodno promocijo slovenskega jezika, literature in kulture tudi z vse več finančno in organizacijsko dobro podprtimi projekti. Taki, ki so se doslej zgodili na vseh lektoratih slovenščine po svetu in bili zelo dobro sprejeti tako pri študentih kot tudi širši javnosti, so *Prevajanja slovenskih literarnih del* (2004), *Svetovni dnevi slovenskega filma* (2005), *Svetovni dnevi slovenske literature* (2006) in *Svetovni dnevi slovenske literature na filmu* (2008). Učitelj pa ima možnost pridobiti še dodatna finančna sredstva in organizirati še kaj. Na veliko lektoratih tako potekajo filmski večeri ob podpori *Slovenskega filmskega sklada*, organizirajo se

literarni večeri, prevajalske delavnice in druge kulturne prireditve, tudi skupaj s slovenskimi diplomatskimi predstavništvi, vedno pogostejši so obiski slovenskih literarnih ustvarjalcev in predavateljev s slovenskih univerz. Študentje z lektoratov pogosto prihajajo na ekskurzije v Slovenijo, sponzorska sredstva navadno prispevajo slovenska podjetja v tujini, delno pa lahko stroške krije tudi program *Slovenščina na tujih univerzah* (*STU*).

Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik in z njim program *Slovenščina na tujih univerzah* (*STU*) poskrbi tudi za izobraževanje in strokovno podporo učiteljev slovenščine na tujih univerzah. Vsako leto so organizirana tri dvodnevna srečanja (junijsko, avgustovsko in decembrsko), na katerih se prisotni seznanjajo z novostmi stroke in metodike poučevanja slovenščine kot drugega ali tujega jezika in z novimi učnimi gradivi. Pomemben del vsakokratnega srečanja predstavlja druženje ter pogovori o projektih, načrtih, izmenjava izkušenj, dobre prakse, saj komuniciranje med študijskim letom lahko poteka le na daljavo.

Za financiranje programa *Slovenščina na tujih univerzah* (*STU*) je zadolženo *Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo*, poleg le-tega pa k čim večji uspešnosti delovanja prispevajo še *Ministrstvo za zunanje zadeve*, *Sektor za mednarodno sodelovanje v kulturi* in slovenska diplomatska mreža. Partnerji programa postajajo še druge institucije, tako je zelo uspešno sodelovanje s *Filmskim skladom RS*, z *Društvom slovenskih pisateljev*, s *Slovensko tiskovno agencijo*, z *Uradom Vlade za komuniciranje* pa s *Študentsko založbo v Ljubljani* ter tudi z dopisništvi RTV Slovenija.

Slovenščina na Univerzi v Bukarešti

V okviru programa *Slovenščina na tujih univerzah* (*STU*) deluje kot redni lektorat tudi lektorat slovenskega jezika na *Fakulteti za tuje jezike in književnosti* na *Univerzi v Bukarešti* in ima že kar dolgo tradicijo. Ustanovljen je bil leta 1978 s prihodom lektorja oz. učitelja slovenščine Petra Pala. Po komaj letu delovanja je nato prišlo do daljše prekinitve, nato pa lektorat neprekinjeno deluje od leta 1984. Takrat je v Bukarešto prišla lektorica Vida Rus, ki je delo opravljala vse do leta 1996. Od takrat pa do vključno študijskega leta 2001/2002 je slovenščino poučevala Irena Santoro, nato pa takole: 2002/2003–2003/2004 Mojca Šoštarko, 2004/2005–2005/2006 Irena Oder, 2006/2007–2007/2008 Aleksandra Boj, od študijskega leta 2008/2009 Boštjan Božič.

Slovenščina ima v okviru študijskih smeri status tretjega, izbirnega jezika. Poleg študentov matične fakultete lahko k uram slovenščine prihajajo še zunanji študentje, saj so lektorati dostopni tudi slušateljem drugih fakultet.

V letih delovanja lektorata slovenskega jezika na *Univerzi v Bukarešti* je nastalo tudi nekaj za učenje slovenščine koristnih del. Lektorica Vida Rus je za potrebe slušateljev lektorata pripravila in leta 1989 izdala kratek povzetek slovenske slovnice ter

pregled slovenske književnosti v romunščini[1]. Leta 1997 je ista avtorica izdala še dvojezični romunsko-slovenski vodič za konverzacijo[2]. Plod večletnega dela na lektoratu sta še dva slovarja, in sicer romunsko-slovenski in slovensko-romunski slovar avtorice Irene Santoro, ki je izšel leta 2006[3], leta 2009 pa je Vida Rus izdala romunsko-slovenski slovar[4].

Viri in literatura:

Breda Pogorelec (1999), Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Zb. *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik*. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 7–15.

Ada Vidovič Muha (1999), Slovenščina na tujih univerzah. Zb. *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik*. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 27–33.

Irena Santoro (1999), Slovenščina na univerzi v Bukarešti. Zb. *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik*. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 53–56.

Irena Santoro (2008), *Slovenščina na tujih univerzah: Slovene at Foreign Universities* (Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik).

Irena Santoro (2009), *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik: Letno poročilo 2008* (Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik).

[1] Vida Rus, *Curs introductiv de civilizația, literatura şi limba slovenă* (Bukarešta 1989).
[2] Vida Rus, *Ghid de conversaţie român-sloven: Romunsko-slovenski vodič* (Bukarešta 1997).
[3] Irena Santoro, *Romunsko-slovenski in slovensko-romunski slovar: Dicționar român-sloven şi sloven-român* (Ljubljana 2006).
[4] Vida Rus, *Dicționar român-sloven* (Bukarešta 2009).

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

МЕТОДИЧКА АПЛИКАЦИЈА У НАСТАВИ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА. СТРИП У САВРЕМЕНОМ КОМУНИКАТИВНОМ ПРИСТУПУ

Lidija ČOLEVIĆ

Настава српског као страног језика заокупљује пажњу бројних методичара јер су добре наставне методе предуслов квалитетне наставе. Употреба стрипа у настави српског као страног језика представља један од основних аниматора учења и добар пример језичке креативности. У разради методичке апликације, Стрип у савременом комуникативном приступу, стриповни предложак послужиће као прорачунати подстицај за стварање усмерене говорне ситуације. Ученици би након провежбаних стриповних предложака требало да овладају комуникативним моделима заснованим на савременом комуникативном приступу. Из увежбавања комуникативних модела померају се у свет реалне комуникације у циљу стицања комуникативне компетенције.

Кључне речи: методика наставе српског као страног језика, методичка апликација, комуникативни приступ, стриповни предложак, комуникативна компетенција.

Наставна јединица: **Стрип[1] у савременом комуникативном приступу[2]**

Ниво: Б1[3]
Тип часа: Обрада новог градива; Увежбавање стриповних образаца;

[1] У Заједничком европском оквиру на стр. 109, о стрипу се говори као о врсти, односно типу писаног текста. Стрип као писани производ може настати као одговор на неки говорни или писани стимуланс.

[2] Комуникативни приступ, у најширем смислу речи истиче комуникацију као основни циљ усвајања језика, али инсистира и на важности лингвистичке компетенције која се сматра саставним делом комуникативне компетенције у којој је *флуентност говора једнако важан циљ као и тачност,* (Brown 1987: 245) не занемарујући при том *прагматичку компетенцију која обухвата остваривање језичких функција и говорних чинова* (Заједнички европски оквир 2003: 22).

[3] Више о дефинисању језичких функција за ниво Б1 може се прочитати у раду Дражић, Јасмине (2007): „Принципи за конципирање једнојезичног минималног речника српског језика као страног“. *Савремене тенденције у настави језика и књижевности,* Филолошки факултет, Београд, стр. 270.

Облици рада: фронтални, индивидуални, комбиновани, рад у пару.

Наставне методе: текст-метода, монолошка, дијалошка, илустративнодемонстративна метода, разговорна метода, комбинована.

Наставна средства: додатни помоћни визуелни садржаји у виду фотографије,текста и стриповних образаца предочени на наставним листовима.

Циљеви часа[1]:

1.**Увежбавање комуникативних модела на основу стриповних предложака;** Континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом; Систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;

2. Стицање граматичке компетенције; Уочавање језичке форме стрипа у циљу понављања и утврђивања претходно усвојених знања. Овладавање језичким правилима рецептивно и продуктивно; Стицање вештине креативне употребе језика.

Образовни задаци: Развити критичко-аналитичке способности вредновања стрипа, способности перципирања, меморисања и уочавања сврхе и намере примене стриповне технике. Развијање рационалног мишљења и ширење ученичких сазнајних видика. Развити стратегије толеранције, сарадње и тимског рада.

Васпитни задаци: Подстицање мотивације за учење и интелектуални рад; Подстицање радозналости и жеље за богаћењем знања; Развијање самосталности у уочавању одређених предности стрипа као помоћног визуелног средства у настави српског као страног језика; Савладати језичке моделе и садржаје јер је стриповна форма добар ослонац у мисаоним процесима ученика.

Функционални задаци: Оспособити ученике да самостално запажају и развијају способности памћења и имагинације. Обогатити језички израз ученика у циљу успостављања комуникације. Подстицање говорног чина и усмерене комуникације као говорне интеракције. Подстицај за развијање говорне културе и писмености и систематизацију језичких знања. Подстицати сопствено обликовање писаног текста. Развијање прагматичке компетенције која подразумева развијање способности умећа изражавања, тематско организовање исказа, кохезију и кохеренцију.

Литература, Извори:

Бјелаковић, Исидора и Војновић, Јелена (2004). *Научимо српски – Let's Learn Serbian.* Novi Sad: Filozofski fakultet-Dnevnik.

Pirih, Nataša (1997). *Slovenščina na koncu jezika.* Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenske jezike in književnosti Filozofske fakultete.

[1] Веома битан елеменат у процесу планирања наставног часа јесте издвајање главних и споредних задатака часа, што је од значаја за расподелу времена.

Селимовић-Момчиловић, Маша и Живанић, Љубица (2008). *Српски за странце Реч по реч.* Београд: Институт за стране језике.

Временска структура часа[1]:

Уводни део: 15 минута.

Централни део: 60 минута (сат времена).

Закључни део: 15 минута.

У наставној пракси показало се да примена директне методе у потпуности доприноси томе да настава на српском као страном језику буде квалитетнија, функционалнија и сврсисходнија. При томе наставник поштује **методички принцип уважавања матерњег језика** (Станковић 2003: 241), тако што води рачуна о адаптираности, приступачности ученицима, заступљености лексичких и граматичких јединица које су предмет усвајања или увежбавања.

Будући да припрема за час може бити *оквирног или детаљног карактера*[2] определили смо се за методичку апликацију која ће бити приказана у форми **интегралног текста наставниковог излагања са претпостављеним репликама ученика.**

Имајући у виду да је један од основних принципа савремене методике наставе српског као страног језика ***задатак пре текста,*** у уводном делу часа, наставник прилази теми **показивањем слике** и поставља неколико питања у вези са личношћу која је приказана на слици.

Основно начело које имамо на уму приликом разраде методичке апликације јесте: *Користити српски језик колико год је то могуће, а матерњи онолико колико је то потребно.*

У својој пракси увидела сам потребу да се у наставу крене од једног културолошког оквира поштујући **методички принцип дидактичке целовитости језика, књижевности и културе** (Станковић 2003: 247) пре упознавања са примарним елементима српског језика, па ће ученици с тим у вези најпре у предоченим сликама уочити културолошко-цивилизацијски елеменат.

[1] За разлику од устаљеног трајања часа од 45 минута у институцијама основног и средњошколског образовања, у универзитетској настави најчешће часови лекторских вежбања организују се у трајању од 90 минута.

[2] Припрема за час може бити у облику концепта, методичке скице, оријентационог подсетника или интегралног текста са претпостављеним наставниковим и ученичким излагањима. Осим основне концепције наставног часа, у разради ове методичке апликације понудила сам теоријску подлогу у виду методичких образложења и коментара.

УВОДНИ ДЕО ЧАСА:

Ученицима представљам фотографију како би их мотивисала на комуникацију и интеракцију које ће примењивати најпре у стриповним комуникативним моделима на часу, а потом у стварним животним ситуацијама.

Фотографија бр.1

Као вид мотивације за даљу разраду методичке апликације, наставник поставља следећа питања:

1. Да ли вам је позната личност са предочене фотографије? Очекујем потврдан одговор будући да је реч о Николи Тесли, а у питању су ученици друге године студија који већ познају опште културне прилике у свету.

2. По чему је позната личност са фотографије? Одговор ученика треба да буде да је изумео струју.

3. Шта вам је познато из живота Николе Тесле? Не очекујем од ученика да ће у потпуности знати да одговоре на ово питање, тако да им у наставку ове методичке апликације треба предочити полазни текст из којег ће сазнати нешто више о овој личности. Биће то ваљана мотивација за ученике који треба да се уведу у стриповне комуникативне моделе који су у функцији стварања комуникативне компетенције.

У наставку разраде уводног дела методичке апликације на глобалном плану биће представљен инструментално-практични текст[1] као подстицај за попуњавање стриповног предлошка, као и увежбавање комуникативних модела управо захваљујући стриповним обрасцима.

[1] Исти текст може послужити као релевантан за уочавање граматичких структура које ће ученици поштујући принцип поступности, континуираности и свесне активности перципирати и примењивати у реалним комуникативним ситуацијама. Путем методичког система учења откривањем, ученици могу добити следеће задатке:

У обележеном пасусу текста пронађите и подвуците глаголе у перфекту.

На основу откривених узорака покушајте да објасните начин грађења перфекта.

Објасните глаголске врсте које се јављају у маркираном одломку предоченог текста.

Узимајући у обзир степен дидактичке обликованости приложеног текста, уочава се аутентичност датог документа будући да је инкорпориран у наставни процес без адаптирања и дидактичке обликованости. Међутим, ако се узме у обзир чињеница да ће предочени текст бити подобан за реализацију задатака који следе може се сматрати да је у извесном смислу адаптиран наставним условима.

Методички коментар: Неопходно је унапред испланирати интензивну активност и извршити избор материјала за наставни лист који ће стимулисати такву активност. Могуће је понудити ученицима наставне листове који би им помогли у индивидуалном раду. Предвиђени задаци на наставним листовима помоћи ће ученицима у овладавању активностима усмене продукције. У својој пракси увидела сам да је функционалније када *увођење нове лексике*[18] поделимо на два дела:

1. Општа лексика (објашњења пре читања текста).
2. Стручно-терминолошка лексика (након читања текста).

При презентовању и усвајању значења и форме опште лексике послужиће **техника објашњења непознатих речи познатим речима.** У томе ученицима помаже следећа вежба која ће бити предочена на наставном листу:

Изглед наставног листа бр. 1

Повежите речи са одговарајућим значењима:

Судбина	остати без речи
Олуја	заштитни део тела неке животиње
Занемети	светлуцава честица
Помиловати	јак ветар
Искра	тачно одређени животни догађаји
Крзно	нежно додиривати

Потом, ученицима дајем наставне листове на којима је предочен текст *Тријумф на Нијагари* у циљу мотивације за попуњавање стриповног предлошка и остварења интеракције међу ученицима.

[1] Препоручује се строго вођење рачуна о дозирању непознате лексике, а потом лексика која се уводи мора се систематски и периодично понављати у реченицама јер је понављање предуслов практичног усвајања лексема. По мишљењу К. Кончаревић за трајно рецептивно усвајање лексичке јединице потребно је обезбедити просечно од 15 до 20 понављања. А дозвољено је увођење од 5 до 20 јединица по часу.

Изглед наставног листа бр.2

Прочитај и подвуци остале непознате или мање познате речи и изразе у тексту

ТРИЈУМФ НА НИЈАГАРИ

Никола Тесла је био један од највећих светских научника у области електротехнике. Многе Теслине идеје су остварене тек после његове смрти. У Смиљану, селу где је рођен, у Београду, на Нијагари и на многим другим местима широм света, слави се Теслино дело.

Отац му је био православни свештеник, а мајка домаћица. Никола је био необичан и радознао дечак.

Један догађај из детињства одредио је судбину будућег научника. Никола се често играо са мачком кога је јако волео. Када је једне олујне ноћи помиловао мачка по леђима, из његовог крзна појавило се мноштво ситних искрица. Занемео од чуда, упитао је оца шта је то. Отац му је одговорио да не зна. Никола је претпоставио да је то електрицитет. Одлучио је да свој живот посвети проучавању овог феномена. Често је говорио о себи да ради за будућност.

Уписао је и завршио студије електротехнике у Грацу, у Аустрији. Касније је радио у великим компанијама у Будимпешти, Стрзбуру и Паризу.

Док је истраживао у Будимпешти, Тесла је схватио да би увођење наизменичне струје, уместо једносмерне, било много практичније. Пошто у Европи тада нису разумели величину његовог проналаска, отишао је у Америку. Сукобио се са Едисоном и произвођачима једносмерне струје. Из овог „рата једносмерне и наизменичне струје" Тесла је изашао као победник.

Отварање хидроцентрале на Нијагари 1989. године означило је потпуни Теслин тријумф.

Задатак ученика састоји се од следећег:

– прочитати предочени текст у циљу увежбавања вештина читања, разумевања и стицања културолошке компетенције.

– поставити питања у вези са непознатим речима и изразима будући да је предуслов примене било којег текста у настави српског као страног језика **разумевање предоченог текста.** То значи да познавање лексике чини основно језгро разумевања садржаја. Ученицима треба омогућити да непознате речи и изразе разумеју најпре из текстуалног контекста узимајући у обзир учениково претходно искуство, однос према чину учења и надареност за језике.

Будући да је **давање преводног еквивалента** једна од најбржих и најпрецизнијих техника презентовања значења појединих лексема, у разради наше методичке апликације, одлучили смо се за овај начин усвајања нове стручно-

терминолошке лексике.

Табеларни оријентациони приказ непознатих речи и израза који је за ниво Б1 релевантан, а са којим се ученици искуствено или учењем нису сусретали, биће предочен ученицима на наставном листу бр. 3:

научник	scientist
славити	to celebrate
струја	current
хидроцентрала	hidro-electric power station
електротехника	electrical engineering
електрицитет	electricity
наизменична струја	alternating current
једносмерна струја	direct current
крзно	fur
искрица	small spark

ЦЕНТРАЛНИ (главни) ДЕО ЧАСА:

У циљу развијања дијалошког изражавања у оквиру датог текста може да претпостави формирање умења постављања питања и пружања одговора. У *вежбањима након читања текста*[1], ученици раде у **отвореним паровима** тако да један ученик поставља питање, односно иницира разговор, а други ученик одговара на постављена питања.Ова активност[2] обавља се пред целом групом ученика.

Одговори могу бити краћи, пуном реченицом, или образложени у две-три реченице.

На пример: *Ко је био Никола Тесла?*

Одговори могу бити у следећим облицима:

1.Научник.

2.Никола Тесла је био један од највећих проналазача свих времена.

3.Никола Тесла је био велики научник. Залагао се за увођење наизменичне струје. Никола Тесла је био студент електротехнике.

---

[1] Вежбања након читања текста различита су: ученици утврђују да ли је нека тврдња у вези са текстом тачна или нетачна; заокружују тачне одговоре; сами одговарају на питања; сами постављају и одговарају на питања која су у вези са текстом.

[2] Наведена активност може се назвати: „Од текста ка стрипу као типу писаних текстова“.

Од ученика се очекује да ће на основу предложеног текста успешно поставити питања и одговорити на њих[1]. Формирање комуникативних модела засновано је на постављању питања која могу да изгледају овако:

Ко је био Никола Тесла?
Где је рођен?
Шта су били по занимању његови родитељи?
Шта је студирао Никола Тесла?
Где је радио Никола Тесла?
Зашто се Тесла сукобио са Едисоном?
У чему се састоји величина његовог проналаска?
Шта је потврдило Теслину победу?

Предложена питања су такође понуђена у циљу утврђивања колико су ученици разумели изложени текст да би у наставку часа испунили стриповни предложак. Када је наставник уверен да ученици у извесној мери остварују интеракцију, треба поступно прећи на следећи ступањ упознавања ученика са стриповним предлошком. Поштујући **методички принцип економичности**, демонстрирањем стриповног обрасца уштедећемо време које бисмо употребили на опширно описивање како треба да изгледа форма стрипа. Ученицима постављамо задатак да на основу сваке слике илуструју бар по једну реченицу, како би развијали говорне способности.

Методички коментар: Будући да стриповне илустрације садрже елементе изненађења, побудиће интерес ученика за говорну вежбу. Њихово укључивање у наставне садржаје *обогатиће језички израз ученика управним говором, узкличним, упитним, модалним, вокативом и другим емоционално обојеним реченицама којих у наративном тексту највише недостаје.* (Тежак 2000: 590). Ученицима у креирању задатка помаже стриповни предложак који садржи поред сликовних елемената белине које треба **допунити текстом**. Визуелна присутност елемената стрипа олакшаће перцепцију текста и инспирисаће ученика на интензивнију мисаону и комуникативну активност. Применом илустративно-демонстративне методе задовољиће се **методички принцип очигледности** који је еминентан у савременој настави стрипа.

У наставку разраде методичке апликације, при фронталном раду, ученицима се може понудити неколико питања да бисмо добили увид о њиховим спознајним интересовањима, афинитетима, симпатијама и претходним искуствима која су у вези са стрипом. На тај начин повећаће се њихова мотивација за израду следећег задатка.

[1] Ученик производи текстуални одговор на један текстуални подстицај који може бити усмено питање, писмени задаци, фабриковани и аутентични говорни текст или све три могућности.

Какав је твој однос према стрипу?
Наведите барем једног стрип-јунака који је обележио ваше детињство?

Очекује се од ученика да су нпр. чули за Астерикса будући да је он један од најтиражнијих стрип-јунака свих времена.

Да ли је тачна констстација да стрип живи од твоје радозналости? Објасни на који начин.

Одговор на ово питање[1] може дати добре резултате у активизацији ученика и поставља се активнијим ученицима. У даљој разради методичке апликације дајем наставне листове на којима је понуђен задатак који илуструје стриповни подложак. Ученици треба самостално да решавају задатак и да на основу претходно обрађеног текста и визуелних елемената у предоченом стриповном предлошку допуне белине сопственим лексичким фондом. Стриповни предложак је тако конципиран да уз помоћ визуелних елемената и непотпуног вербалног дела ученике наводи на самостално закључивање. **У нашем случају стрип ће послужити као извор информација на основу којег ће ученици сами састављати текст.**

Изглед наставног листа бр. 4

Задатак: Добијене информације из предложеног наративног текста са наставног листа бр.1 искористите како бисте допунили предочену форму стрипа.

Стрип бр.1

[1] Питање је диференцираног типа у смислу да је намењено напреднијим ученицима који показују велику ангажованост на часу.

Алтернативна реализација задатка за допуњавање стриповног обрасца, који је приложен на наставном листу бр. 2, изгледа овако:

Стриповна секвенца број 1:

Мужу мој, наше дете уопште не плаче.
Прави је анђео!

Господе боже хвала ти што си нам подарио сина! Зваће се Н икола.

Стриповна секвенца број 2:

Хм...Имам идеју!!!

Никола Тесла је био веома радознао дечак.

Стриповна секвенца број 3:

Од малих ногу је имао необичне идеје, једна од њих је...

Ево измислио сам како да залијемо башту.

Ово дете је чудо! Шта си сада ново смислио?

Стриповна секвенца број 4:

Никола Тесла је од малих ногу волео да чита књиге. Једном се разболео од претераног читања.

Сине мој, забрињаваш ме, превише читаш књиге!

Тата, Марк Твен је мој идол.

Стриповна секвенца број 5 (страна 2):

Ах... У Европи ме не разумеју, морам да одем у Америку.

Стриповна секвенца број 6:

Ти си мој најбољи студент. Даћу ти стипендију да одеш у Америку.

Учинићу све од себе да оправдам Ваше поверење.

Стриповна секвенца број 7:

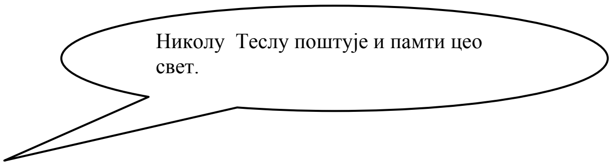
Саградићу хидроцентралу на Нијагари. То ће бити мој највећи тријумф.

Стриповна секвенца број 8:

... живот целом човечанству.

Ура!!! Произвео сам струју!

Стриповна секвенца број 9:

Напомена: Учестала употреба стрипа у настави српског као страног језика представља један од основних аниматора учења и добар пример језичке креативности. Истовремено, поставља се питање да ли су стриповне форме интегрисане у часове или се обрађују као посебне лекције. Предочени стриповни предложак препоручује се за развијање навика и умења дијалошког и монолошког говора у настави српског као страног језика. Дијалошко говорење проверава се усмено, фронтално или по паровима. Радом у групама или паровима уз изражавање личног мишљења, као и кроз размену идеја, студенти сами долазе до решења предочених задатака.

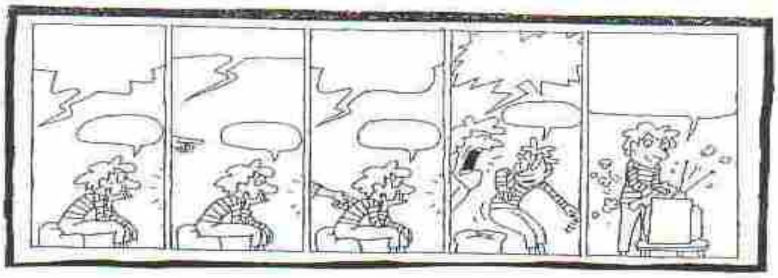
У наставку разраде методичке апликације навешћемо додатне стриповне форме које ће послужити као прорачунати подстицај за стварање усмерене говорне ситуације уз поштовање **методичког принципа дидактичке компресије и минимизације језика.** (Станковић 2003: 241). При томе ћемо поштовати методичке **принципе поступности применом правила од лакшег ка тежем и свесне активности ученика**. (Николић 1992: 110).

Ученик се, наиме, ставља у позицију да обавезно изабере један или више стриповних образаца из ширег круга предложених и активирајући своје мисаоне потенцијале напише своје претпоставке на српском језику. Затим може да упоређује неке елементе информација из различитих извора и направи резиме у виду допуњавања стриповног обрасца.

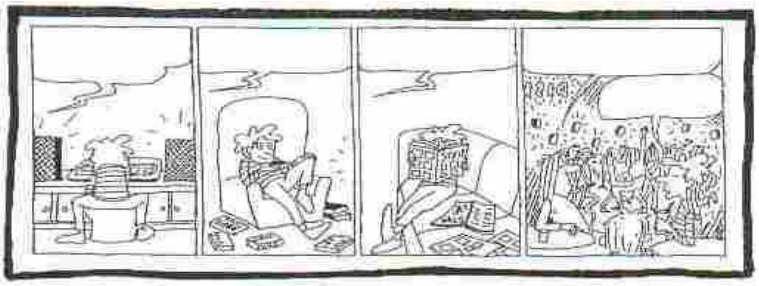
Изглед понуђених стриповних образаца за вежбање интеракције и комуникације:

Стрип број 2

Стрип број 3

Стрип број 4

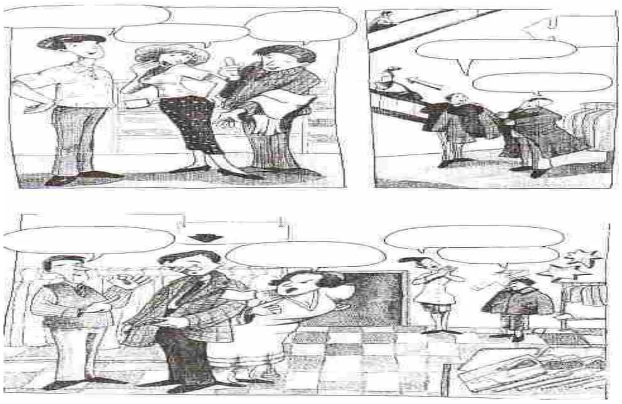
ЗАКЉУЧНИ ДЕО ЧАСА:

Ученици би након провежбаних стриповних предложака требало да овладају комуникативним моделима заснованим на савременом комуникативном приступу. Из нивоа увежбавања комуникативних модела померају се у свет реалне комуникације пружајући могућности за самостално учење, групно учење и активности у мањим групама. Један од циљева часа јесте **да се оствареним интеракционим обрасцима између самих ученика,** при чему је наставник само координатор наставног процеса, усвоји нова лексика.

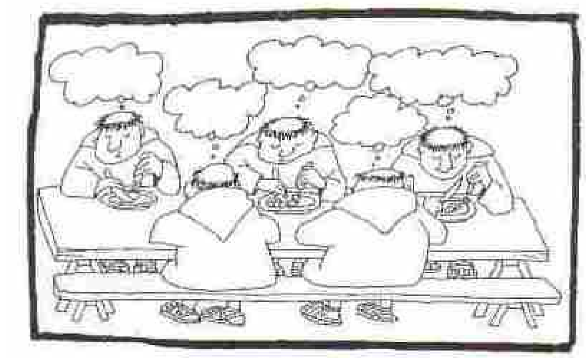
У завршном делу часа понудићемо **диференцирани наставни лист** који ће послужити као инструмент за систематизацију наше методичке апликације стрипа у савременом комуникативном приступу. На веома једноставан начин, предочавањем двају додатних стриповних образаца које ученици треба да попуне, могу се постићи солидни образовни ефекти у циљу синтезе интеракцијских комуникативних модела. Један од понуђених стриповних образаца је лакши, намењен је ученицима који су показали слабију активност на часу, док је други, функционалнији, сложенији стриповни образац, намењен ученицима који су показали велику ангажованост кроз самосталан рад, рад у пару и рад у групи.

Изглед диференцираног наставног листа

Задатак: Начини подобан разговорни модел применом предложеног стрипа на основу самосталног избора.

Стрип број 5 за напредније ученике

Стрип број 6 за мање активне ученике

Наравно, треба пружити вид додатне помоћи у смислу *давања додатних објашњења*[1] ученицима који нису показали велику активност у току часа.

[1] Додатна објашњења могу бити теоријска, лингвистичка, стилистичка, психолошка, културолошка и сл. Или у ужем смислу могу се понудити објашњења језичке форме стрипа у циљу понављања и утврђивања понуђених наставних садржаја (сажет израз, модалне конструкције, императивна форма...)

Корисно је, на крају часа, констатовати да ли су вежбе за усвајање градива биле типске или креативне. Такође, на крају часа можемо увек запитати да ли неко од студената има неки предлог или примедбу у вези са наставном јединицом које би требало уважити.

Пожељно је избегавати пречесто понављање једне композиционе схеме часа, варирати редослед структурних компонената и настојати да се обезбеди психолошки оправдано смањивање разних активности.

У повољним радним околностима, уколико ученици превазиђу наставникова очекивања, неопходно је припремити и ***допунске задатке***[1].

ДОДАТАК УЗ МЕТОДИЧКУ АПЛИКАЦИЈУ *Стрип у савременом комуникативном приступу*

Приказ табеле br. 1

ЗАСТУПЉЕНЕ СТРИПОВНЕ ФОРМЕ у уџбенику Научимо српски – Let's Learn Serbian 1

Напомена: *У уџбеницима намењеним учењу српског као страног језика уочено је недовољно присуство стрипа*[2]. С обзиром на то да је стрип приповетка у сликама која се састоји од вербалног и визуелног, ако изузмемо вербални део који је приказан у облачићима, уочићемо да визуелни део чини низ сликовних елемената који наговештавају читаву причу чији садржај ученици сами осмишљавају, подразумева се на српском језику.

---

[1] У циљу самосталног откривања, развијања умења промене форме текста и стварања креативности у изразу ученика, могу послужити следећи допунски задаци:

1. Покушај да поетски текст по свом избору трансформишеш у форму стрипа од шест слика са говором јунака у „облачићима“.

2. Направи резиме заплета и акције користећи стрип, формирај расправу и изнеси критику.

Овај задатак је намењен ученицима који поседују богат и активан лексички фонд и у стању су да поставе проблемска питања или о томе пишу на прилично прецизан начин.

[2] Прилог уз разраду методичке апликације сачињен је у циљу табеларног приказивања у којој мери је присутна форма стрипа конкретно у уџбенику Научимо српски- *Let s Learn Serbian 1*, намењеном почетницима. Констатовано је да постоје извесне вежбе које личе на стрип, али не обухватају све стриповне елементе.

Посебано се истиче значај присуства стриповне форме у уџбеницима намењеним учењу српског као страног језика, као и допринос стрипа као средства презентације и семантизације лексичке и граматичке грађе, нарочито у почетној етапи учења.

Приказ табеле бр. 2

ЛЕКЦИЈА	СТРАНА/ ВЕЖБА	ЦИЉ ПРИМЕНЕ СТРИПОВНЕ ФОРМЕ
1.Упознавање, *представљање*	стр. 7 *представљање професора* стр.8 стр.9 Како се Ви зовете? стр.12 стр.14 Учење присвојних заменица	монолошко и дијалошко излагање
2. *Представљање, занимања називи земаља*	стр.16	монолошко и дијалошко излагање
5. *Породица, делови тела, обућа и одећа*	стр.57	Монолошко
6. *Становање, намештај*	стр.78	Комуникативна интеракција
7. *Путовања*	Стр.96 клаголи кретања Стр.107 питања каја стално слушамо	Монолошко излагање

ВЕЖБЕ КОЈЕ НОСЕ ПОТЕНЦИЈАЛ СТРИПА[1]

ЛЕКЦИЈА	СТРАНА/ВЕЖБА	могући ЦИЉ ПРИМЕНЕ
2.*Представљање, занимања називи земаља*	стр. 21 вежба бр. 16	монолошко и дијалошко излагање
4.Бројеви, Колико је сатиТВ програм	стр. 56 вежба бр. 26	монолошко излагање
7. Путовања	стр. 106	осмислити причу
9 Кућни љубимци	стр. 136	

[1] Овде се мисли на оне вежбе које имају само сликовни део, без белина које су попуњене вербалним делом, или пак на оне вежбе које садрже и сликовне елементе и белине које треба попунити, али у уџбенику нису искоришћене као стрип.

Списак коришћене методичке и стручне литературе:

Dale, Paulette & James C. Wolf (2007). *Speech Communication, Made Simple,* Miami-Dade College: Pearson Longman

Harmer, Jeremy (2007). *How to teach english,* Pearson Education Limited.

Илић, Павле (2006). *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси,* Нови Сад: Змај

Кончаревић, Ксенија (1996). *Настава страног језика на филолошким студијама, теорија и пракса,* Београд: Филолошки факултет.

Николић, Милија (1992). *Методика наставе српског језика и књижевности.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Николић, Вера и Межински, Марија (1996). *Методика наставе руског језика са практикумом.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Петровачки, Љиљана и Штасни, Гордана (2008). *Методичке апликације, Планирање, програмирање наставе српског језика и књижевности,* Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.

Петровачки, Љиљана (2008). *Методичка истраживања у настави српског језика и књижевности.* Филозофски факултет у Новом Саду.

Раичевић, Вучина (2007). *Општа методика наставе словенских језика у инословенској средини,* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Rosandić, Dragutin (1988). *Metodika književnog odgoja i obrazovanja.* Zagreb: Školska knjiga.

Rosandić, Dragutin (2003). *Kurikulski metodički obzori,* Zagreb: Školske novine.

Савремене тенденције у настави језика и књижевности (2007). Зборник радова, приредила Јулијана Вучо. Београд: Филолошки факултет.

Skljarov, Miho (1993). *Teorija i praksa u nastavi stranih jezika,* Zagreb: Školske novine.

Scrivener, Jim (1998). *Learning Teaching.* Aguidebook for English language teachers.
Станковић, Богољуб (2003). „О принципима у организацији и методици изучавања српског језика као инословенског и страног". *Научни састанак слависта у Вукове дане.* 31/1 стр.241-247.

Šotra,Татјана (2006). *Kako progovoriti na stranom jeziku,* Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Težak, Stjepko (1996). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1,* Zagreb: Školska knjiga.

Težak, Stjepko (2000). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2.* Zagreb: Školska knjiga.

The Teacher Development Series. Oxford: Macmillan Heinemann.

Точанац, Душанка (1997). *Методе у настави и учењу страног језика.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

SĂ CUNOAŞTEM SLANGUL LIMBII RUSE

Alexandra DANILOV

Сегоднешнему изучающему русский язык человеку необходима ознакомление с ненормативной лексикой, с русским сленгом.

Он проник почти во все сферы употребления русского языка, его безусловно встречаем в передачах по радио и телевидению, на страницах газет, в художественной литературе и в любой непринуждённой речи наситeлей русского языка, а даже в публичных выступлениях.

Для комплексного понимания русской культуры, общества и менталитета, изучение сути, причины и среды появления русского сленга, необходимы.

Под сленгом понимается ненормативный пласт современного русского языка, широко употребляемого, в ситуациях непринуждённого общения всеми, независимо от возраста, образования или социального статуса.

Сленг не отражает пониженную культуру или какую-нибудь социальную группу, он принадлежит всем. Его сутью является выражение эмиций, досады или протеста, иронии, шутки вечно живыми, актуальными словами. В нём силен игровой компонент, а его функция – это естественная человеческая потребность расслабиться, пошутить, творить, выйти из рамках ежедневной строгости или напряжения.

В последнем понимании зтого термина нет отрицательных коннотаций.

Ключевые слова: Сленг, арго, «общий жаргон», ненормативная лексика, распростра-нение, формирование слов, иностранные заимствования, семантика, функция сленга, необходимость изучения, русский менталитет.

Acest titlu este o invitaţie de a face cunoştinţă cu un univers lingvistic fascinant, uimitor de prezent în cele mai fireşti convorbiri ale nativilor de limbă rusă, în presa, emisiunile televizate şi literatura rusă, ba chiar în discursurile oamenilor politici[1].

Dacă, în mod verbal, cuvinte din afara normei sunt folosite cu dezinvoltură, mai ales în cadru informal, în scris, asemenea cuvinte apar între ghilimele, ca o

[1] Într-un dicurs din septembrie 2009, preşedintele Federaţiei Ruse, Dmitri Medvedev, felicitându-i pentru rezultatele obţinute pe cei din domeniul ştiintelor exacte, a spus „ ...но это не значит, что гуманитария должна расслабиться и курить бамбук”.

conştientizare a apartenenţei lor unui alt mediu, însă se observă şi cuvinte ce apar în mod constant fără ghilimele: *шмотки* (ţoale), *общага* (cămin studenţesc), *коммуналка* (apartament comunal), *понтовый* (cu fiţe), *на халяву* (pe de-a moaca), *клёвый*, *класс*, *кайф* etc. Utilizarea slangului a devenit o normalitate, el este prezent în aproape toate sferele limbii.

În spaţiul rus există denumiri diferite ale limbajului din afara normei: а*рго, жаргон, сленг, условный язык, феня, блатная музыка, социальный диалект, ненормативная лексика* etc. Aceşti termeni nu sunt întotdeauna clar diferenţiaţi nici măcar de către lingvişti, întrucât apar reale interferenţe şi contradicţii între ei. În plus, percepţia pe plan mondial a celor de provenienţă străină este influenţată de accepţia lor în diferite ţări.

Există totuşi, şi în lingvistica rusă, ideea conform careia termenul de slang nu ar avea conotaţii negative şi, spre deosebire de argou şi jargon, care indică oarecum vulgaritatea sau specificitatea socio-profesională, slangul pare a indica numai nonconformismul şi noutatea limbajului. Slangul nu reflectă deloc lipsa unei educaţii, el este pura manifestare a dezinvolturii, destinderii şi libertăţii de creaţie manifestate în plan lingvistic. Şi oamenii eruditi, în cadru informal folosesc sau creează slang (argoul familial, de exemplu) sau cel puţin în mod pasiv, îl cunosc.

Slangul este propriu unui fond comun al vorbirii cotidiene a tuturor oamenilor, indiferent de vârstă, statut social, nivel de educaţie sau profesie. Aşadar, din nebuloasa lexicului din afara normei, existent, de altfel, în mai toate limbile, se diferenţiază un strat ce include elemente din toate categoriile limbajului neliterar şi formează ceea ce Ermakova, Zemskaia, Rozina au numit, în cartea intitulată sugestiv *Слова, с которыми мы все встречались* (Cuvinte cu care toţi ne-am întâlnit), *общий жаргон* (jargonul comun).

Alţi cercetători (V. Elistratov, T. Nikitina) evită o diferenţiere a termenilor ce denumesc lexicul neliterar, considerându-i mai mult sau mai puţin egali. Marii lingvişti ruşi Larin, Lihaciov, Vinogradov au folosit termenul de argou, cel de slang fiind recent în lingvistica rusă.

Ceea ce considerăm a fi cu adevărat interesant de analizat este motivul apariţiei acestui fenomen fascinant, formarea sa în medii colective, tinere, tensionate sau active, preponderent masculine şi urbane.

În decursul istoriei s-a constatat o abundenţă în crearea argoului în perioadele de tensiune socio-politică: în anii '20 ce au urmat Revoluţiei Bolşevice, în anii '50 -'60, perioada „dezgheţului" iniţiat de Hruşciov, în anii '80 -'90, când se constată o explozie atât în evoluţia slangului, cât şi în cercetarea acestuia. Odată cu desfiinţarea cenzurii, influenţa slangului asupra maselor se realizează atât de jos, din straturile mai joase ale societăţii, cât şi de sus, din literatură, discursurile oamenilor politici şi vocabularul jurnaliştilor.

Prin anii '50 apar aşa numiţii *стиляги*, (de la cuvântul *стиль* – stil) membrii unei

subculturi tinere ce aveau ca etalon modul de viață american, caracterizați printr-o ținută şi atitudini nonconformiste, sfidătoare ale modului de viață sovietic şi printr-un slang propriu.

Perioada lagărelor şi-a spus cuvântul asupra zestrei lingvistice a ruşilor de astăzi, atât prin literatură (Soljenițîn, Varlam Şalamov), cât şi prin contactul direct al foştilor deținuți, reprezentanți ai tuturor claselor sociale, cu cei din afara lagărelor. Asta explică oarecum deschiderea adulților ruşi de astăzi în privința utilizării slangului.

Dacă ne gândim la limbajul vechilor meşteşugari şi al micilor negustori, aşa numitul *офенский язык* de unde astăzi – *феня,* denumire dată limbajului hoților, observăm funcția sa de comunicare între cei apropiați, de împărtăşire a problemelor şi a eventualelor taine ale meseriei. Unul dintre importanții cercetători ai limbajului „ofenilor" a fost Vladimir Dal'.

Limbajul hoților, al drogaților sau al puşcăriaşilor apare ca o revoltă împotriva sistemului sau a propriei lor situații.

Slangul din vorbirea tinerilor, artiştilor, sportivilor, a celor din domeniul calculatoarelor (domeniul actual cel mai prolific în crearea slangului) etc. reflectă capacitatea creatoare a tinerilor, dezinvoltura, umorul.

Considerăm că o cauză şi o funcție reală a slangului este aceea a comicului, a ironiei şi a detensionării. În cazul tinerilor mai poate însemna epatare, însă o accepție a argoului ca limbaj secret, având scopul de a nu fi înțeles de cei din jur (definiție întâlnită încă în dicționarele actuale) o considerăm depăşită. Dacă o asemenea funcție a existat (în cazul alchimiştilor, de exemplu), în evoluția ulterioară a societății aceasta s-a diminuat până la dispariție.

Cercetătorul rus D. Lihaciov demonstra, în articolul său *Черты первобытного примитивизма воровской речи* (Trăsături ale primitivismului incipient în vorbirea hoților)[1], inutilitatea unui limbaj secret în vorbirea hoților. Un asemenea limbaj mai degrabă ar trăda. Este greu de crezut că, în vederea efectuării activității lor, hoții au nevoie de vorbe, cu atât mai puțin de unele neobişnuite, neînțelese de eventuala victimă. Ar folosi eventual cuvinte uzuale, cu un anumit sens, pentru a nu da de bănuit. Răufăcătorii creează acest limbaj în momente de relaxare şi amuzament, ca o necesitate firească de detensionare.

În situațiile şi perioadele de instabilitate, tensiune, disconfort şi nemulțumire, protestul şi nevoia de acțiune a omului se manifestată şi în limbaj. Cinismul şi umorul apar din subconştient, ca un refugiu, ca o reacție de autoapărare a organismului, iar efectul antistres al râsului este cunoscut din antichitate. Este prototipului *Ospățului în timp de ciumă*.

Un alt aspect observat de Lihaciov este o anumită accepțiune magică primitivă a hoților vizavi de realitate: «неудачно, не вовремя сказанное слово может навлечь

---

[1] *Apud* V.S. Elistratov, *Толковый словарь русского сленга* Moscova, AST-PRESS, 2009, p.9.

несчастье, провалить начатое дело»[1] (un cuvânt spus într-un moment nepotrivit poate atrage ghinionul, poate strica lucrul început). Tot în acest scop, în lumea răufăcătorilor, cuvintele obişnuite erau înlocuite cu unele argotice, existând şi subiecte tabu, despre care nu se putea vorbi nici în argou. În această privinţă argoul acestora se aseamănă cu limbajul vânătorilor, al ostaşilor sau al reprezentanţilor altor profesii legate de risc[2].

Există o abordare a slangului conform căreia acesta reprezintă ceva rău, ce nu ar trebui studiat. Deja, de mai bine de un deceniu, se constată atitudini pro şi contra sa, se ridică problema caracterului său pozitiv sau negativ. Având însă în vedere faptul că argoul este o parte inseparabilă a societăţii, o parte ce a existat şi va exista odată cu societatea, acesta reprezintă un valoros material de studiu al acesteia, din punct de vedere cultural, lingvistic, psihologic, etnologic şi social, chiar dacă deţine elemente negative.

Slangul reflectă, desigur, anumite laturi ale societăţii, rele în sine: acte reprobabile, victime ale propriilor vicii, emoţii negative, vulgarităţi etc., însă, pe plan lingvistic, slangul este eliberare şi creaţie. Răul nu se află în limbă, ci în societate. Dacă exprimă un rău, acesta este dincolo de cuvinte. Pe de altă parte, se constată noua preferinţă lingvistică a epocii contemporane, aceea a unei exprimări mai dure, uneori grosolane şi reflectarea agresivităţii sociale generale în limbaj: „какова жизнь, таков и язык этой жизни"[3] (după cum e viaţa, aşa e şi limbajul ei).

Un titlu sugestiv al unei cărţi despre argou este *Gustul lingvistic al epocii*, a lui V.G. Kostomarov (Языковой вкус эпохи, Sankt-Petersburg, 1999). Perceperea şi înţelegerea unei epoci, a fiinţei umane şi a evoluţiei societăţii prin prisma limbii şi, implicit, a argoului, este de o categorică valoare.

Interesul pentru argou este un alt aspect ce merită analizat. Acesta începe să fie studiat prin 1917, urmând ca cercetările în domeniu să fie interzise pe la mijlocul anilor '30. În anii '80-'90 slangul cunoaşte un *boom* atât în privinţa dezvoltării sale, cât şi a cercetării.

Este posibil ca, într-o măsură considerabilă, amploarea fenomenului argotic să fie un mit. O lume amplificată de scriitori, ce, reflectându-se în realitate, se amplifică într-adevăr. Dicţionarele de argou sunt realizate, în mare parte, pe baza materialelor oferite de literatură şi presă şi conţin între 12.000 până la 20.000 de cuvinte! Scriitorul Vasili Sukşin spunea, prin anii '60: «Тут – странное дело: в литературе стало модой, в жизни – всё не так»[4] (în literatură a devenit o modă, în viaţă nu este aşa).

Şi totuşi, argoul există. Indiferent de ceea ce se scrie sau se inventează pe seama lui, el trăieşte nestingherit printre noi toţi, într-o măsură mai mică sau mai mare, indiferent în ce mediu ne-am afla. Numeroase cuvinte, precum *трудоголик*, *штуковина*, *химичить*, *по блату*, *липовый* (fals), *тусовка* (petrecere, distracţie),

---

[1] http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/ARGO.html#1008582-L-106
[2] ibidem.
[3] L.P. Krîsin, http://www.philology.ru/linguistics2/krysin-00.htm
[4] *Apud* V.S. Elistratov, *Толковый словарь русского сленга*, Moscova, AST-PRESS, 2009, p. 9.

разборка (clarificarea unor neînțelegeri), *врубиться* (a pricepe), *задолбать*, *заколебать* (a enerva), *голубой* (homosexual), *балдеть*, *левый*, *шизанутый*, *квасить* (a bea), *отрубиться* şi multe altele fac parte definitiv din vocabularul oricărui vorbitor de limba rusă. Au devenit „indispensabile”. Nuanța lor semantică şi coloritul nu pot fi înlocuite prin limba literară, aşa încât, treptat, acestea devin parte a limbii literare.

O parte considerabilă a materialului argotic al limbii ruse o constituie împrumuturile din alte limbi şi temele naționale. Uneori, deşi se constată un număr semnificativ de împrumuturi din anumite limbi, temele referitoare la popoarele acelor limbi sunt aproape inexistente (de exemplu, tema fino-ugrică), sau invers, de exemplu, apare tema africană, însă împrumuturile sunt doar imitații: *тумба-юмба* (african, negru)[1].

În Rusia secolulului al XIX-lea, jargonul aristocrației conținea, preponderent, elemente englezeşti şi franțuzeşti, cel al țăranilor şi al meşteşugarilor – elemente turcice şi fino-ugrice, cel al micii burghezii – elemente franțuzeşti şi nemțeşti, iar argoul răufăcătorilor, elemente țigăneşti[2].

În secolul al XX-lea predomină tema Caucazului şi elementele italieneşti, tema franțuzească trecând în plan secund. La fel, tema karelilor[3] (чухонцы), preponderentă în secolul al XIX-lea este înlocuită, în secolul al XX-lea, de tema tătarilor, a Asiei Centrale şi a ciukcilor.

În argoul limbii ruse găsim împrumuturi din toate limbile fino-ugrice, mai cu seamă din limbile Republicii Mordovia (mokşa şi erzia) din limba mari[4](de câmpie şi de munte), din limba udmurtă[5], kareliană şi finlandeză. Împrumuturile din limbile komi[6] (komi-permiak şi komi-zîrian), din maghiară şi estonă sunt mai reduse[7].

În literatura memorialistică a secolului al XIX-lea găsim numeroase elemente finlandeze în jargonul petersburghez. Asemenea elemente persistă şi astăzi, de exemplu, *юкс*, de la finlandezul *uksi* (unu), înseamnă rublă[8].

Un element particular al temei naționale în argou îl reprezintă imitarea accentului specific diferitelor popoare (estonieni, gruzini, țigani, evrei).

Majoritatea împrumuturilor din limba ebraică în argoul rus au fost proprii, inițial, vorbirii hoților. Cele din limba idiş, au, desigur, influențe nemțeşti. Pe lângă elementele lexicale şi fonetice (accentul), influențele evreieşti în argou sunt redate şi sub aspectul

[1] Elistratov, *op.cit.*, p. 641-642.
[2] *Idem,* p.642.
[3] Popor fino-ugric din regiunea Republicii Karelia.
[4] Limba vorbită în republicii Mari El, situată în regiunea Volga-Viatka.
[5] Limba vorbită în republica Udmurtia.
[6] Limbi vorbite în Republica Komi.
[7] Elistratov, *op.cit.*, p. 642.
[8] *Idem*, p. 643.

deformărilor gramaticale. Un cuvânt frecvent în argoul orăşenesc actual este *мусор* (miliţian), de la evreiescul *musor* (indicaţie), apoi *muser* (pârâtor)[1].

Tema ţigănească este o temă frecventă în cultura rusă. În privinţa argoului, cercetătorii inventariază aproximativ 230 de cuvinte de influenţă ţigănească, din care 200 fac parte din argoul hoţilor[2] (ex: *шурить* – a fura). Ţigănismele însă nu sunt proprii numai argoului infractorilor, ci pătrund şi în anumite sfere ale lexicul orăşenesc: *чувак* (subst. tânăr), *хавать* (a mânca), *хавчик* (mâncare). Pe cât se pare, mai numeroase decât ţigănismele sunt, în argoul rus, doar împrumuturile turcice.

Interesant este faptul că în tradiţia aristocraţiei şi negustorimii ruse influenţa ţigănească în cultură are loc din partea aşa numiţilor „ţigani ruşi”, din partea centrală a Rusiei, remarcaţi pentru bogaţia muzicală şi emoţională a cântecelor lor, spre deosebire de ţiganii din sud, al căror talent se remarcă în textul cântecelor.

În privinţa temei asiatice, argoul rus înregistrează numeroase cuvinte cu sens depreciativ (*чурка* (prost), *чёрт* (drac), *зверь* (animal) – asiatic, *вьет* – vietnamez, *енот* – „enot” – japonez (de la yen), *жёлтая сборка* (asamblare galbenă) – tehnică fabricată în Asia.

Elementele caucaziene sunt prezente în argou mai mult pe plan fonetic, decât lexical.

Turcismele reprezintă majoritatea împrumuturilor din alte limbi în argoul rus. Influenţele din această limbă sunt prezente, încă din secolele al XV-lea – al XVI-lea: *яман* – situaţie rea, neplăcută, în argoul vechilor meşteşugari şi negustori, *офени*. *Бардак* (dezordine, casă de toleranţă) este un cuvânt de provenienţă turcică folosit pe scară largă în prezent.

Un farmec aparte al argoului limbii ruse constă în împletirea, în cadrul său, a elementelor culturii vestice cu cele ale estului.

Împrumuturile din limbile franceză şi engleză sunt preponderente în argoul tinerilor, iar cele din limba germană, considerate a fi prezente în argoul rus încă din vremea lui Petru cel Mare, sunt întâlnite, cu precădere, în argoul meşteşugăresc, profesional, educaţional: *цукер* (zahăr), *блат*, *блатной* (cu relaţii sus-puse), *киндер*.

Împrumuturile din limba engleză sunt cele mai numeroase în argoul contemporan şi sunt în plină dezvoltare, mai ales în ceea ce priveşte tehnologia multimedia: *комп*, *флешка*, *залогиниться*, etc.

Mai sunt prezente, în argoul rus, cuvinte de influenţă italiană şi latinoamericană: *фазендор*, *фазенда* (casă la ţară), *чао-какао*.

În privinţa formării cuvintelor argotice, un rol important îl are sufixarea. Se remarcă un număr de sufixe specifice: *-ак*, *-ач*, *-як*, *-арь*, *-ага*, *-яга*, *-уха*, *-ник*, *-о*, *-шик*, *-чик* şi diverse sufixe diminutivale: *нормалёк*, *запростяк*, *братишка*, *очкарик*

---

[1] *Ibidem,* p. 644.
[2] *Ibidem*, p.645.

(ochelarist), *ладушки* (OK), *хавчик* (mâncare), *шизик*, *телик, видик* (aparat video), *велик* (bicicletă), *алик* (alcoolic), *ужастик* (film de groază).

În multe cazuri, prin sufixarea diferită a aceleiaşi rădăcini, rezultă forme diferite ale aceluiaşi cuvânt sau familii de cuvinte: *бухарик*, *бухарь*, *бухать*, *алкашка*, *алкаш*, *алкарик*, *алканавт*, etc., toate însemnând ’alcoolic’.

Alteori, de la aceeaşi rădăcină se formează cuvinte cu sensuri diferite: *пофигизм* (indiferenţă), *пофиг*, *офигенный* (uluitor), *фигня* (chestie), *нафиг*, *фигого* (rău, *nasol*), *до фига* (mult).

Se mai obţin cuvinte cu sufix zero: *барахло*, *прикид* (îmbrăcăminte), *хрин*, *дрянь*, *прикол* (glumă), *облом*, *гад*.

De asemnea, se formează cuvinte noi prin trunchiere: *алк*, *преп*, *маг*, *азер*, *мерс*, *фак* etc.

Unele teme creează argou pe parcursul mai multor generaţii sau prin influenţe diferite, apărând, aşadar, numeroase sinonime: *мент*, *мусор*, *гаишник* (miliţian),/ *чувиха*, *тёлка*, *герла*, *фанера* (fată),/ *белый друг*, *белый дом* – „casa albă”, *домик неизвестного архитектора* – căsuţa cu arhitect necunoscut, *тубзик* (toaletă),/ *капуста*, *баксы*, *зелёные*, *бабки*, *бабло* (dolari, bani).

Unele cuvinte din limba literară capătă, ca elemente argotice, alte sensuri: *деловой*, *крутой* (abrupt sau tare, cu sensul de şmecher), *костыли* (bastoane cu sensul de picioare), *чайник* (ceainic, cu sensul de începător, de la verbul *начинать-начать* – a începe), *капуста* (varză, cu sensul de bani, iniţial numai dolari, datorită culorii verzi), *тормоз* (frână, cu sensul de om încet la minte), *достать* кого-либо (a enerva pe cineva), *мочить* кого-либо (a uda; a bate pe cineva), *блин* (clătită, cu sensul de „fir-ar să fie”), *мыльница* (săpunieră, cu sensul de aparat foto cu acea formă).

Se poate constata că unităţile argotice pot fi formate din unul sau mai multe cuvinte sau pot constitui expresii: *сто пудов* (fără-ndoială), *по полной программе*, *крыша поехала* (a o lua razna), *пудрить мозги, вешать лапшу на уши* (a spune minciuni), *стоять на шухере/ на стрёме* (a sta de pază), combinaţii comice: *ля-ля-тополя*, *супер-пупер*, *ёлки-палки*, *аллес-нормалес*, sau chiar minidialoguri.

Numele proprii sunt, de asemenea, argotizate: *Никитос*, *Борян*, *Колян* (Nicolae-Kolia), *Димон*, *Ярик* (Iaroslav), *Татушки* (formaţia Tatu), Мерс (Mercedes).

Elementele de argou infracţional sunt foarte frecvente, dicţionarele specializate numărând circa 11.000 de astfel de termeni. Mulţi dintre aceştia au intrat în circuitul vorbirii obişnuite: *мент*, *базарить* (a vorbi), *пасть*, *редиска* (om rău, de neîncredere), *братан*, *гнать* (a minţi), *червонец*, *лопух* (neîndemânatic).

Cuvinte specifice jargonului tinerilor: *дискач* (discotecă), *музон*, *попса* (muzică pop), *понтёрщик*, *кецык* (puţin), *стипуха* (bursă studenţească), *по-любому*, *грузиться*, *париться* (a-şi face griji), *стрелка* (întâlnire), *по барабану*, *симпатяга*, *ныкать* (a ascunde), *водила*.

Este dificilă redarea, în traducere, a comicului şi a nuanţei semantice proprii

argoului rus, fiind cunoscută specificitatea umorului fiecărui popor şi a elementelor culturale naționale ce o determină. Anumite jocuri de cuvinte sau un sens de moment, indus de context, al unui cuvânt, pot fi dificil de redat în altă limbă, în alt context cultural.

Mai trebuie menționat faptul că mulți dintre termenii argotici nu au un sens unic şi strict, existând definiri diferite ale lor chiar în dicționarele specializate. Contextul este de multe ori esențial în înțelegerea corectă a enunțului.

Poetul-bard Vladimir Vîsoțki introduce în cultură ideea argoului marginal ca valoare expresivă, poetică, Maiakovski şi-a creat un argou propriu, expresii din operele unor scriitori precum Bulgakov, Iosif Brodski, Venedikt Erofeev, Osip Mandelştam, Serghei Dovlatov, Daniil Harms, Ilf şi Petrov sau expresii argotice din filme deschid cititorului o lume culturală complexă.

Cunoaşterea slangului, pentru cei ce studiază limba rusă, se dovedeşte a fi o necesitate certă, având în vedere contactul lor nemijlocit cu presa, literatura şi vocabularul cel mai firesc al vorbitorilor nativi, presărate în mod cert şi tot mai frecvent cu elemente de slang.

Universul argoului este unul fascinant, atipic, viu şi antagonic. Pe de o parte, există argoul ezoteric (al alchimiştilor, al *ofenilor*), pe de altă parte există argoul comun. Unele cuvinte persistă în vocabular sute de ani, altele mor imediat ce au fost create.

Materialul argotic este reînnoit aproape în totalitate, în aproximativ cincizeci de ani. Cu toate acestea, argoul în sine rămâne acelaşi, este perceput întotdeauna ca inedit şi expresiv, îşi păstrează coloritul şi vitalitatea.

Bibliografie:

Anişenko, O.A., *Словарь русского школьного жаргона XIX века*, Moscova, ООО «Издательство Элпис», 2007

Elistratov, V.S., *Толковый словарь русского сленга*, АСТ-ПРЕСС, Moscova, 2009

Kveselevici, D.I., *Толковый словарь ненормативной лексики русского языка*, Moscova, Астрель-АСТ, 2005

Nikitina, T.G., *Молодёжный сленг – толковый словарь*, АСТ-Астрель, Moscova, 2009

Enciclopedia Krugosvet:
http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/ARGO.html#1008582-L-106
http://www.philology.ru/linguistics2/krysin-00.htm
http://www.mapryal.org/vestnik/vestnik44/soc.shtml
http://russian.kiev.ua/material.php?id=9000598

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

О КУЛЬТУРЕ, МУЛЬТИЛИНГВИЗМЕ И ЛЕКСИКОГРАФИИ

Мария ДУМИТРЕСКУ

Since ancient times human culture and civilizations have known the bilingualism for communication among people speaking different languages, still present nowadays on large areas (even a form of shortterm bilingualism at persons changing their working place in another European state). The presence of multilingualism, a fast developing phenomenon, is to be found more frequently. The EU with its 27 states and even more languages (see the EU materials in 50 languages) implies a present lexicography. For this, new specialists, also with an IT experience, are needed. The carrying out of a seven language dictionary is proposed (Romanian and Slavonic languages in the area).

Key words: history, bilingualism, multilingualism, lexicography, disctionary (Romanian and Slavic languages in the area).

Культура – явление, представляюшее собой сумму интеллектуальных аспектов цивилизации общества (групп обществ). Первоначально явление было воспринято как совокупность общих характеристик для сельского хозяйства и лишь некоторое время спустя подобная совокупность распространилась и на общество, человеческое общество вообще, в виде социальных явлений (религиозных, ду-шевных, эстетических, научных, технических, коммерческих) какого-либо общества (Mihăilă, G., 2001)[1].

В настоящее время принято говорить о культуре древнего мира (часто достижения древности доходят до нас после огромного количества веков, примерами могут быть открытия археологии: в Румынии в прошлом году выкопали двухуровневой дом, ему 7 тыс. лет; в Германии в этом году были обнаружены фрагменты статуи римского императора Октавиана Августа, конная голова из бронзы и золота… и фрагменты ноги 3-4 вв. до н. э.); также статуэтка женщины, которой 35.000 лет; VIMANAS - летательные аппараты древней Индии.

1. G. Mihăilă, *Langue et culture roumaines dans l'espace sud-est européen. Румынский язык и культура в юго-восточной Европе*, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2001, с. 626-627.

Факты и акты средневековья, как и современности предполагают адекватные акции, стратегии, организации и всевозможные учреждения, эволюция которых была связана с успехом, прогрессом, прежде всего экономического порядка на протяжении времени. В таком случае принято говорить о реализации экономического порядка по ряду территорий Азии, Европы и т.д. Средневековье, как этап развития и диверсификации производства, возникновения новых средств передвижения иногда с максимумом итогового порядка говорят о культуре западных стран Европы, отдельных стран Азии (Китай), не так часто отдельных стран Африки, о чем чаще принято говорить в пределах современного периода, хотя древние достижения стоят не ниже других ни в отношении идей, ни в отношении реализации (предметы искусства Черной Африки удивляют до сих пор специалистов отрасли) на про-тяжении веков.

Современная наука также имеет в виду совокупность характерных черт одного общества, совокупность достижений человеческого общества на уровне религиозных, духовных, эстетических, научных, технических и коммерческих сфер одного общества или групп обществ (Египет, Китай, Индия и пр.). В данном случае принято говорить о цивилизации.

Перечисленные характеристики культуры и цивилизации имеют в основе достижения, связанные с появлением письма, как средство сохранения достижений и с рядом успехов на уровне изготовления и постоянного улучшения инструментов обработки (примерами могут служить древний каменный топор, заостренный с двух сторон и данные о применении огня 47 тысяч лет тому назад) в сфере сельского хозяйства, но и далее до определения множества стратегий обучения членов общества. Школа и весь круг вопросов этой сферы говорят о том, что достаточно рано общество, по крайней мере отдельные лица проявляли максимум интереса к процессу обучения, к практическому овладению и возможным результатам в случае распространения материалов, предназначенных для цивили-зованного продвижения, появлению книг, их издания и переиздания с течением времени и в случае улучшения их содержания, что стало отражаться в случае всевозрастающщго спроса данных материалов.

Достаточно рано вслед за появлением письменности со всеми вариантами носителя (вероятно, береста восточных славян имеет особое значение; текст письма с номером 1.000, открытого в 2009 году), позже во многих местах появилось и желание оформления ряда видов книги (альбом, учебник). Это стало возможным шире с момента появления печати, печатного дела, со всеми присущими ей экономическими проблемами, но с невероятным достижением латинского алфавита не только в Европе. Книга в соответствующем оформлении распространяется и способствует приобретению знаний, появлению новых категорий лиц на уровне *учителя* и *об-учающихся*.

Отдельные члены разных обществ на протяжении времени обнаружили

при собственной подготовке и практике определенное преимущество в случае знаний не одного, а двух и более языков (Sala, M. 1997, 9, bibl. 333-440)[1]. Данный факт, выраженный в виде *билингвизма* и шире *мультилингвизма*, преобразовал и претензии к лексикографическому делу, к перестройке требований и выполнению задач сперва с точки зрения подготовки работников отрасли.

Мультилингвизм настоящего периода, о чем следует говорить пока по отношению к Европе, явление сложное, предполагающее новые формы работы, наличие координационного блока и центра, выделение средств для подготовки работников разного профиля и определение приоритетов их исполнения. Традиция вступает в период провокаций при наличии новых стремлений к лучшему (EURODICȚIONAR…7 языков, 2008)[2], совершенному способу стимулирования акта передачи информации и улучшению качества процесса познания и продукта познания (Лингводидактические проблемы… 2006)[3].

Развитие после 17 века общества характеризуется наличием желания оформить инструменты информации в виде книг/изданий с особым, специальным содержанием. Это стало известно ещё в древности, но со временем появляются, как необходимость, «словари», всевозможные по содержанию и оформлению (Bolocan, G. *et alii*[4]; Noveanu, E[5]). Во всяком случае наука о словарях, лексикография, отрасль, имеющая в виду выделение содержания словарей (языковых, технических, культурных, научных, географических, топонимических и др.) и возможного пользователя (школьного, библиотечного персонала, коллектива или отдельного лица), откуда и вопросы материала, тиража, средств и пр.

Это всё возросло в период второй половины 19 века – 20 и тем более настоящего 21 в. (*Лексикографията*, 2006)[6]. Техника конца 20 в. стала достаточно быстро довести до максимального совершенства это дело и её успехи возрастают одновременно с ростом достижений технологий и нанотехнологий, материалов и форм работы при составлении. В последнее время в некоторых местах можно говорить о новом билингвизме: ряд лиц в связи с поиском места работы в западной части Европы (Италия, Испания) проходят через *кратко-временный* билингвизм с гибридизацией (случаи из Румынии) к новому языку. Вероятно письменная и устная формы лексикографияеских работ примут новую форму

---

[1] Marius Sala, *Limbi în contact*, Bucureşti, Enciclopedica, 1997.

[2] *** EURODICȚIONAR. Ed. a 2-a, Bucureşti, Mladinska, 2008.

[3] Лингводидактические проблемы преподавания астроавиакосмической терминологии в Узбекистане на рубеже веков, Ташкент, 2006.

[4] Gheorghe Bolocan *et alii*, *Dicționar rus-român*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1985.

[5] Eugen Noveanu, *Dicționar român-rus* şi *Dicționar rus-român*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983.

[6] Лексикографията и лексикологията в съвремения свят, Велико Търново, 2006.

выражения. Раздел информации необходимо оформить и решить (с учетом реальных фактов) вопросы её распространения. Самый интересный момент связан с авторством (от одного до коллективного автора прошло много времени), с корпоративным видом авторства, что представляется не легко учесть, специалист отрасли теперь обязан сочетать знания лингвистического плана с планом информатики, а это предполагает и подготовку такого типа специалиста.

Судя по всему, возникновение Европейского Союза (терминология в данном случае возросла и расширение её неизбежно: *евро…* в одном русско-румынском словаре инноваций – более 40 единиц в I-IV тт. с таким элементом) предначертает и развитие не одной терминологии (Dumitrescu, M. 2009)[1], следовательно, спрос лексикографических работ расширится. ЕС, где пока 27 языков и последующее развитие всех планов ставит множество разных проблем не только экономического порядка, но и проблем *мультилингвизма*, хотя информатика решила, что её языком является *английский* (на местах и другие языки присоединяются). Эволюция форм и средств обслуживания столь многочисленного общества пока предполагает серьёзно думать о процессах и формах обучения граждан для недалекого будущего. Меры в этой области предстоит принять с настоящего момента. Учет реальности развития необходим.

Двуязычные издания призваны учесть и специфику зоны действия двух разных языков (наличие 27 языков предполагает в настоящее время двойное количество словарей). Можно согласиться с тем, что подобные словари имеются и предстоит их улучшить, дополнить, но следующий этап обязан иметь в виду издания, доходящие до огромного количества языков (см. например, 7-язычный словарь авиации в Ташкенте). В настоящее время вероятно следует конкретно выделить зоны с одинаковыми характеристиками в Европе и оформить единицы лексикографии для каждой зоны с учётом языков, лиц, вступающих в процесс двуязычия. Данный этап предполагает множество проблем языкового, но и экономического порядка.

В тех зонах Европы, где живут представители славянских народов, возможно составление семиязычных словарей на уровне 10.000 единиц. Это представляет интерес и для Румынии: румынский, болгарский, сербский, словацкий, чешский, украинский и русский могут быть объединены в одном томе (где тысяча единиц может быть подписана одним лицом). Такое объединение является первым в лексикографии нашей страны.

Мультилингвизм сможет использовать достижения билингвизма (Липовска, А. 2009)[2], но ему предстоит решить количество языков, уточнить группы и установить круг вопросов лексикографической работы по этапам

---

[1] Maria Dumitrescu, *Dicționar rus-român de inovații*, I, II, Bucureşti, Agata, 2003; vol. III, Bucureşti, Semne, 2007.

[2] Анна Липовска, Русско-болгарская лексикография: традиции и тенденции развития, София, 2009.

исполнения, как и круг весьма сложных экономических аспектов завершения таких работ и иметь в виду публику, которому предназначены такие работы. Отдельно достаточно сложно определить и вопросы лиц, которым суждено работать в данной отрасли (их подготовка, место и формы работы, наличие определенного уровня подготовки в сфере информатики, последнее, вероятно, следует согласиться, что необходимо присоединить к лингвистической подготовке. Не лишне подумать о группах и сфер терминологий, как основу отдельных словарей по зонам.

Подготовка авторов, отдельных лиц или групп лиц, явится многопроблемным фактором при работе в рамках мультилингвизма. Здесь предначертаются вопросы подготовки будущего специалиста достаточно рано, вероятно, со второго курса в пределах особых групп. Следующие этапы могут иметь в виду дипломную работу с таким содержанием и мастер-класс с такой темой. Предыдущий этап, когда специалист постепенно получал предметную подготовку лексикографического содержания, уже пройден. Настоящий период выделяет другие требования и ритм выполнения работ стал иным. Разумеется, необходимо, вероятно, создать центр и его филиалы с тем, чтобы работа не страдала, а выполнение заданий стало весьма успешным. К частным проблемам относятся вопросы о терминах, об аббревиатурах и их дериватах, как и о заимствованиях по языкам и зонам. Термины разных наук дополнились, а о них не все лексикографы успели узнать, следовательно, привлечение специалистов множества разных отраслей необходимо (открытие новых видов животных и растений за последние десять лет впечатляет, их около 300).

Аббревиатуры со всеми дополнениями в случае дериватов, о чем говорит и появление новых единиц аббревиатурного ряда, заставят работников раздела серьёзно трудиться при оформлении лексикографических единиц (здесь претендуют на место в словаре единицы, возникшие на основе терминов географии, административного дела, социальных сфер), требующих включения основных данных об источнике аббревиатуры и, возможно, и о том, с каких пор она существует (РЮО Россия Южная Осетия, которой чуть более года). Следующие единицы представляют интерес со многих точек зрения (происхождения, состава, орфографии, словообразования, ударения и пр.): *ГУ ВШЕ (университет), О-вых – фамилия, ОАО «Сахателеком» (связь), «Мир» (рудник), чурапчинцы <Чурапча – кооператив, чурапчинский; Казнотраты* (Известия 15.05.09, с.1)*; томмотцы <Томмот – город; Синема <Синема-центр, Logitech M705 – mouse; Тойота-Кроун, Тойота-Коррола, Тойота-Королла-Филдер (авто японской фирмы)* Якутия (газета, 08.07.09).

В случае заимствований, то привлечение лиц с хорошими знаниями двух, трёх языков – задача со множеством проблем. Распространение английского в рамках IT и рост моделей новейшей техники предполагают постоянный обмен по

информации с другими специалистами и сотрудничество с различными центрами по разным отраслям. Словом, работа станет не только сложной, но и проблемной и решение, вероятно, не всегда будет удовлетворительной (можно эту картину дополнить и вопросами эквивалентности по языкам). Это можно доказать лексикографическим материалом *Приложения* по V т. *Русско-румынского словаря инноваций* с последними терминами *нанотехнологии*.

Наиболее интересным с научной точки зрения за это время представляется всё то, что связано с *нано* (<нанометр – миллиардная часть метра) и технологиями отрасли (в IV томе – более 140 единиц, включая *нм* и *Роснано*), где эквивалент для большинства единиц приводится впервые (в лексикографических работах по румынскому языку последнего времени приводятся лишь *nanometru/нанометр*, *nanotehnologie/нанотехнология* и *nanosecundă/наносекунда* – NDULR 2006[1]); в других словарях производные от *нано* выступают не так часто (Universalia 2008; Le Petit Larousse Dictionnaire 2008[2]). Материал нашего словаря имеет в виду «новое» в пределах коммуникации и интернета, открытия учёных и тенденции, которые иллюстрируются фрагментами текстов из разных источников (печать, интернет, Тв и др.). Результат сбора материала выделяется с первого взгляда тем, что в пределах разных букв заметные дополнения наблюдаются на уровне А, Е, И, К, Н, Ц, Э (лидером нашего словаря является *Н – нанометр*, 25 6 2009). Иллюстрацией роста являются данные следующей таблицы:

том	анти	бизнес	видео	евро	интернет	нано
I	10	10	11	5	4	-
II	17	16	5	14	40	-
III	36	16	7	16	50	10
IV	18	24	10	7	50	140

Некоторые из этих единиц обладают большой частотностью уже сейчас и не исключен рост и в данном случае. Всё зависит от финансовой поддержки нового проекта и мобилизации авторов, лиц с неоднородной подготовкой и разными про-фессиональными интересами.

[1] *Noul dicționar universal al limbii române (NDULR)*, Litera Internațional, 2006.

[2] *Universalia,* Paris, 2008 (Techniques. Les nanomédicamentes des perspectives qui se confir-ment… c.307); *Le Petit Larousse Dictionnaire Illustr*é, 2008 (c.679: *nano, nanoélectronique, nanometre, nanophisique, nanoscience, nanotechnologie, nanotube).*

ПРИЛОЖЕНИЕ

Dicționar rus-român de inovații, vol. V, с июля 2009 по июль 2011 г.

Н

НАНО2009 Междисциплинарный проект (РОСНАНО), научнообразователиный центр по нанотехнологиям, МГУ… планируют проведение 1-й международной научной школы «Нано2009. Наноматериалы и нанотехнологии в живых системах». rg 3 7 09 [nano2009]
proiect interdisciplinar internațional

нанокл'астер м ы см контекст
Нанокластеры для оптического диска будущего Роснанотех 7-8 2009
nanocluster

нанокомпоз'ит м ы см контекст
Макромолекулярные нанообъекты и полимерные нанокомпозиты… Роснанотех 7-8 09
nanocompozit

нанол'ампочка ж и см контекст
Физики создали из одной нанотрубки самую маленькую на свете наноланпочку. Её длина составляет 1,4 нанометра, а ширина – 13 нанометров. aif.ru 5 7 09
nanobec

нанолитогр'афия ж см контекст и Dicționar… IV, 2007-2009, 2009+
Атомно-оптическая нанолитография – важное практическое направление не только для электронной промышленности. Роснанотехнологии 7-8 2009
nanolitografie

нанометрол'огия ж см контекст
… открыт научно-образовательный центр «нанотехнологии», основные направление деятельности которого – нанометрология. aif.ru 22 09 14
nanometrologie

наномиллиард'ер м ы см контекст
Нынешние учёные-«наномиллиардеры» в настоящих миллиардеров, конечно, превратятся вряд ли. rg 1 7 09
nanomiliardar

нанообъ'ект м ы см контекст и Dicționar… IV 2007-2009, 2009

Научиться манипулировать нанообъекты – задача сколь не актуальная, столь не простая. aif.ru 5 7 09
nanoobiect

нанопервопрох'одец м дцы см контекст
«Секрет фирмы» представляет нанопервопроходцев – десять первых производственных проектов, получивших одобрение госкорпорации. rg 1 7 09
primul transferat în sfera nano

наноразраб'отка а и см контекст Dicționar… IV
Наноразработки сегодня ведут все страны мира, практически во всех отраслях промышленности. aif.ru 5 7 09
nanoelaborare

нанорель'еф м см контекст
… нанорельеф повысит активность топливных элементов. Роснанотех 7-8 09
nanorelief

нанор'ынок м нка см контекст
… объём нанорынка в 2018 году прогнозируется в размере 3-х триллионов долларов. Shirekrug.com, 3/09, 46
nanopiață

наноструктур'ированный прил см контекст
Кафедра… организует участие студентов в моделировании, разработке и создании новых, в том числе, наноструктурированных материалов… широкого спектра использования. aif.ru 22 09 19
… разработали экологически безопасные процессы подготовки поверхностей металлических изделий к окрашиванию с нанесением наноструктурированных слоёв, которые предполагают более короткий цикл обработки по сравнению с традиционными методами. aif.ru 22 09 19
nanostructurat (material, strat)

нанотерап'ия ж см контекст
Возможно, последний шанс для России излечиться от нефтемании нанотерапией. rg 1 7 09
nanoterapie

нанотехнол'огия* ж гии см контекст
… Израиль очень надеется на совместные проекты в сфере нанотехнологий, освоения космического пространства и спутниковой связи. 6 09
Нанотехнологии и прочие не «нано» (з) Шире круг 3 98 47
nanotehnologie/gii

нанотов'ар м ы см контекст

… конкурентноспособного нанотовара окажется невозможным. Шире круг, 3 08 48

nanomarfă

наночаст'ица* ж ы см контекст и Dicționar… IV

Исследователям из Индии удалось создать технологию получения золотых наночастиц с помощью обычного чая.

NaAuC14, которые при помешивании меняли цвет чая с желтого на красный. Это являлось признаком образования наночастиц золота. aif.ru 5 7 09

nanoparticulă (e de aur)

НКТ Национальные контактные точки Роснанотех 7-9 09

Puncte de contact naționale

О

ОИНТ Объединенный институт нанотехнологий (Дубна) Шире круг, 3 08 46

Institutul unit al nanotehnologiilor (de la Dubna).

…….

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

NEW ASPECTS REGARDING THE TETRAEVANGELIA WRITTEN BY THE MONK GAVRIL URIC IN NEAMȚ MONASTERY IN 1429

Elena Ene D-VASILESCU

The *Tetraevangheliar* [Four Gospel Book] written by Gavril Uric in Neamț Monastery, Moldova, in 1429 was ordered by Princess Marina, the wife of Alexander the Kind. It is now in the Bodleian Library, Oxford, as MS. Canon. Graeci. 122.
Emil Turdeanu is the researcher who wrote about it the most, but the new research here extends his work by considering some of the questions he left unanswered.
We enquire as to how typical the Old Slavonic in this document is of the language of manuscripts written in that period. Another question concerns how Uric's Gospel reached Venice, and finally the paper asks when the Greek text in the manuscript was added to the original Slavonic. We do not pretend that all the answers we give are certain, but offer some suggestions supported by documented evidence.

Key-words: Tetraevangel (*Tetraevangheliar*), Gospel Book, Bodleian Library MS. Canon. Graeci. 122, Old Slavonic, Bulgarian recension, manuscript, evangelists, monastery, scribes, illumination, frontispieces

This paper presents recent views on the *Tetraevangheliar* [Four Gospel Book] written and illuminated by the monk Gavril Uric in Neamț Monastery, Moldavia, in 1429[1]. Ėmile Turdeanu is the researcher who has written the most on this manuscript (Bodleian

[1] Gavriil (Gabriel) Uric, the scribe monk from Neamț Monastery, was the son of the 'uricar' Paisie. This is the Gavriil's father monastic name, and it seems that he was a local boyar because the Prince of the country chose him as a scribe in his chancellery. Later he took monastic vow in the same monastery where his son was to follow him. *Documente privind istoria Romîniei* (sic), ed. by Petre Panaitescu, Damian Bogdan, Francis Pall et. al., Bucharest, 1956, vol. 1, caption of Fig. 4 showing the first page of the Mark Gospel from the *Tetraevangheliar* of Neamț; there is no number on the page [9?]. 'Uricar' is a scribe or 'caligraf'. In Old Romanian '*Uric*' is a type of a special document, usually a donation decree (and comes from Slavonic, since the Slavonic was the language of the Orthodox Church in Romania during the Middle Ages until late seventeenth century).

Library MS. Canon. Graeci. 122)[1], but many other researchers mention this document. My study summarises their work and seeks to answer some questions that have arisen both before and since the 1950's, when Turdeanu was preoccupied with this book.
One such question is how Uric's Gospel reached Venice. We do not pretend to give a certain answer, but to offer some documented suggestions as to a possible answer. Also we shall enquire as to how typical the Old Slavonic in this document is of the language of manuscripts written in that period.
A preliminary question arises as to why this manuscript is labelled MS. Canon. Graeci. 122 in the Bodleian. To classify it as such is not completely accurate since the original text has been shown by specialists like Ralph Cleminson[2] and J.D.A. Barnicot[3] as being Old Slavonic of the Bulgarian recension, and the Greek text was added only later. I put this question to Dr. Bruce C. Barker-Benfield, one of the Senior Librarians at the Bodleian Library. He replied: "I don't think anyone at the Bodleian would ever have denied that Old Slavonic is the principal language of the text – Coxe described it in the 1853 Greek catalogue and in the 1854 Canonici catalogue as 'Codex Illyricus'. However, its [the manuscript's] classification by my predecessors of nearly two centuries ago in the Greek sequence is defensible, firstly because the manuscript does obviously also include a substantial (albeit later) Greek text and secondly because a separate classification such as 'MS. Canon. Vet. Slav. 1' would have left the manuscript isolated and therefore much easier to misplace. Nowadays we have a firm rule not to change old shelfmarks (even if illogical), since any such change is likely to cause confusion ever afterwards both to librarians and to future users"[4]. That is true, indeed; since in the academic world, in books, catalogues, etc. the document has been known and circulated as Bodleian Library MS. Canon. Graeci. 122 for more than two centuries, a change now would probably take it out of circulation for a while. Once a name has been established for many years, it is desirable to keep it. It is true also that the book

---

[1] Ė. Turdeanu, "The Oldest Illuminated Moldavian Manuscript", in: *Slavonic and East European Review*, XXlX, London 1951.
[2] R. Cleminson, *A Union catalogue of Cyrillic manuscripts in British and Irish collections*, London 1988, no. 158, pp, 242-244. Cleminson refers to this document as 'Gospels. Moldavian. 1429'.
[3] J.D.A. Barnicot, *The Slavonic MSS in the Bodleian*, vol. 1, no. 2, 1938, entry 40, S. C. 18575, p. 32 [S.C. means Summary Catalogue]. This list of Slavonic manuscripts in Cyrillic and Glagolitic characters reproduced, with some additional notes and references, a previous one compiled by Dr. Craster [no precise date offered, but only the note that it "was written some years ago during work on the Summary Catalogue of Western MSS"]. The date and 'Sirku' notations refers to the description of the manuscripts done by P.A. Sirku in his *Zametki o slavyannskikh i russkikh rukopisyakh*. All this information is given by Barnicot in *The Slavonic MSS...*, p. 30.
[4] Dr. Bruce C. Barker-Benfield, Senior Assistant Librarian, Department of Special Collections & Western Manuscripts, Bodleian Library; correspondence of 17 September, 2009. I would like to express my gratitude to him for graciously and substantially helping me in my research on Ms. Canon. Graeci. 122), and for very kindly answering my questions.

has, in a narrower column, a text in Greek next to the Slavonic. But, as is now established, this was added about two centuries later. (In the literature opinions was divided for a long time as to whether the Slavonic text was written first, or if the two texts were contemporary.)

The History of Uric's Gospel

According to Cleminson, Ms. Canon. Graeci. 122 was bought by the University of Oxford in 1817 from the heirs of Matteo Luigi Canonici (1727 – c.1805/6)[1]. The date of Canonici's death was a matter of controversy (especially if the year was 1805 or 1806), but the latest conclusion on the matter points towards September 1805[2]. He lived in Venice and was a Jesuit until the suppression of the Society of Jesus in 1773[3].
His collection consisting of 2046 manuscripts[4], which Cleminson describes as being "mostly in Latin and Italian, but with a substantial number of Greek and Hebrew items" included also "five Slavonic manuscripts: two Croatian glogolitic (*sic!)* miscellanies, the famous Moldavian Gospel written by Gavrilo of Neamțu, a Russian Gospel codex and MS Canon. Lit. 413, a fifteenth-century Serbian miscellany"[5], and were all purchased by the Bodleian Library at the same time, according to the above-mentioned scholar.

---

[1] Cleminson, *A Union catalogue of Cyrillic manuscripts...*, No. 158, pp. 242-244.
[2] Irma Merolle in *L'abate Matteo Luigi Canonici e la sua biblioteca: i manoscritti Canonici e Canonici-Soranzo delle biblioteche fiorentine*, Institutum Historicum, Rome, and Soc. Iesu &Biblioteca Mediceo-Laurenziana, Florence 1958 develops that debate and speaks about other aspects of Canonici's life and work. This is a catalogue in Italian of Canonici manuscripts now held in Florentine libraries. The main authors involved in the debate regarding Matthaei Aloisii (Matteo Luigi) Canonici's date of death are G.A. Moschini, *Della letteratura veneziana dela sec. XVlll fino a' nostri giorni*, vols. 1-4 (1806-1808), Venice, vol.2, p.72; C. Sommervogel, *Bibliotèque de la Compagnie de Jésus*, Brussels, Paris, 1891, vol.2, pp.688-689; A. & A. De Backer, *Bibliothèque des écrivains* de la C. De J., IV, Liége, 1858, p. 93; C. Frati, *Dizzionario bio-bibliografico dei bibliotecari e bibliofili italiani dal sec. XlV al XlX*, Florence, 1933, p. 134, and V. Rossi, „La biblioteca manoscritta del senatore Jacopo Soranzo", in *Il libro e la stampa*, vol. 1, nos. 3-8, Florence, 1907, p. 123. Moschini's arguments and information from the Museo civico Correr, Venice, ms. Cicogna, 532r indicate the date of Matteo Luigi's death as some time in September 1805. Merolle seems to agree with them, and I also find their arguments convincing.
[3] Merolle, *L'abate Matteo Luigi Canonici e la sua biblioteca*, p. 21.
[4] "The minute from 19 April, 1817", *Bodley Curators. Minutes 1793*, fol. 39v. Library Records d. 12.
[5] Cleminson , Inaugural published lecture "The Serbian Manuscript Heritage in the British Isles", Portsmouth, 2002, p. 5.

Actually, Dr. Barker-Benfield says that **most** of these manuscripts were bought by the library, **but not all**[1]**.**
In the journal *Magazin istoric* [Historical Magazine] Lajos Demény confirms that the Gospel written by Uric arrived in Oxford around the middle of the 19th century from Venice, and that it was obtained from the antiquarian "Johan Pericinotti" (*sic*)[2]. G. Popescu Vâlcea agrees with this, even though he cannot explain how the manuscript reached Venice. Here is how he mentions the incunabulum: "Brought in the 19th century from the antiquarian J. Pericinotti (*sic*) from Venice for the Bodleian Library. The circumstances in which the manuscript arrived from Moldavia to Venice are not known"[3]. On this issue Turdeanu hypothesised that "It is not impossible that it was brought from Moldavia to Venice by some Rumanian exile or by numerous Greeks or Armenians who roamed through the Danubian Pricipalities throughout the centuries"[4]. Nicolae Iorga has written about the Romanians living in Venice[5] and Sirarpie der Nersessian speaks about an Armenian manuscript, copied and illuminated in Moldavia, which reached the library of the Mekhtarite monks in Venice – she does not know when.[6] Turdeanu based his view on these facts and sources, but I consider that, in regard to Uric's manuscript, they are not concrete enough to constitute a proof for its way to Venice. Actually, as I will show further, today research has managed to uncover a Romanian document of 1429 which can attest with a higher probability the circumstances in which the manuscript reached Venice.
With regard to its itinerary to Oxford, Turdeanu affirms that "in the first half of the 19th century […] it was still in the ownership of the Pericinotti (*sic*) family at Venice"[7]. Actually, the correct name of the heirs of Canonici family is Perissinotti. Following the death of Matteo Luigi Canonici, his collections passed to his brother Giuseppe Canonici, who in turn died in 1807. Giuseppe's property then passed to their nephews Giovanni Perissinotti and Girolamo Cardina, who divided it up with Perissinotti taking the manuscripts[8]. As shown above, most of these manuscripts were bought from Perissinotti in 1817 by the Bodleian Library. The negotiation was carried out through 'Mr. Scott,

---

[1] E-mail correspondence of 18 November 2008 with Dr. Barker-Benfield.
[2] Lajos (Ludovic) Demény, "Începuturile miniaturisticii române", *Magazin istoric* [Historical Magazine], No 1 (46), 1971, p. 37.
[3] "Acheté au XlX-e siècle de chez l'antiquare J. Pericinotti de Venise, pour la Biblioteque Bodleienne. On ignore les circonstances qui ont fait parvenir le manuscript de Moldavie a Venise." Gheorghe Popescu-Vâlcea, *La Miniature Roumaine*, Meridiane, Bucharest, 1982, p. 89; my translation.
[4] Ėmile Turdeanu, "The Oldest Illuminated Moldavian Manuscript", *Slavonic and East European Review*, London, XXlX, 1951, p. 464; I keep his spelling of 'Romanians' as 'Rumanians'.
[5] Nicolae Iorga, *Ospiti romeni in Venezia (1570-1610)*, Bucharest, 1932.
[6] Sirarpie der Nersessian, *Manuscrits arméniens illustrés des Xlle, Xllle et XlVe siècles de la Bibliothèque des Pères Mékhtaristes de Venise*, Paris, 1937, no. 143.
[7] Turdeanu, "The Oldest…", p. 456.
[8] Merolle, *L'abate Matteo Luigi Canonici*, p. 22.

Vice Consul at Venice'; the price was 5500 Louis d'or, which is about £6,000 'ready money', obtained mostly as a loan from the Trustees of the Radcliffe Library. The Curators' minutes of the time mention only the name of Mr. Scott, but not that of Perissinotti, who is only mentined as 'the owner' of the manuscript collection[1]. However, the contemporary list in Italian of the manuscripts, which evidently preceded or accompanied the collection, contains the following heading: „Collection of old manuscripts assembled by 'Senior Abate' Matteo Luigi Canonici, Venice, a former Jesuit, left through his will to Mr Giuseppe Canonici, his brother, and inherited by Mr Giovanni Perissinotti"[2].

Ms. Canon Graeci. 122 in literature and bibliography

Uric's manuscript is important for the historian of Romanian culture because "it is one of the oldest monuments of minor art executed in Moldavia; its origin therefore requires to be explained as precisely as possible"[3]. In Romania itself the iconography of the manuscript was the aspect which has received the most of attention. Studies on Uric's Gospel have been made as early as 19th century[4], very intensely in the 20th in both Romania and abroad. Even when Uric's Gospel was in Venice, it drew the attention of specialists, as for example P. Solarić.[5] Generally speaking, in addition to Cleminson, Demény and Turdeanu[6], among the researchers who have described and commented on this mediaeval manuscript are G. Balş[7], D.P. Bogdan[1], I. Bogdan[2], I. Bianu,[3] V.

[1] *Bodley Curators. Minutes 1793*. Library Records d. 12, fols. 39v-41v. On the particular record of the amount, see the minutes of 19 April, 1817 (39v) in which the initial price is discussed ('6000 Louis d'ors, or £6150 Sterlings',) and of 16 June (41r-41v) in which the final amount is stated to 5500 Louis d'ors, after the negociations done by the Vice Consul at Venice, Mr. Scott. The application for the money by the Vice-Chancellor of the University of Oxford to the Trustees was discussed on 23 April 1817 (40 v).

[2] „Collezione di Codici antichi fatta dal fu Sigr Abate Matteo Luigi Canonici, Veneto, Ex-gesuita, e lasciata con Testamento del fu Sigr Giuseppe Canonici di Lui Fratello ed erede al Sigr Giovanni Perissinotti"; Library Records
e. 440, fol. 2r; my translation.

[3] Turdeanu, "The Oldest Manuscript…", p. 456.

[4] I.I. Sreznevskii, *Sviedieniia i zamietki o maloizviestnykh I neizvestnyh pamjatnikah pis'ma*, vol. 28, No. 1, St Petersburg 1875, reproduced in: *Sbornik ORJaS*, X , 1876, pp. 559-660; I. Dobrowský, *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*, Vienna 1882, p. XV.

[5] P. Solarić, *Pominak knižeskij*, Venice 1810, pp. 33-34.

[6] Turdeanu, in addition to "The Oldest Manuscript…" see also "Les letters slaves en Moldavie: le moine Gabriel du monastère de Neamțu", in: *Revues des Ètudes Slaves*, XXVll, 1951.

[7] N. Iorga and G. Balş, *Histoire de l'art roumain anciene*, Paris 1922, p. 317; in the book there is a colour reproduction of a leaf from the Ms. 122; plate facing p. 336. This information is mentioned also in one *Letter about Bodleian manuscripts, XX, Canon. gr.*(*sic*) *122*. There are two

Drăguț[4], N. Iorga[5], E. Lăzărescu[6], G. Mihăilă[7], J. Milin[8], G.U. Mircea[9], M.A. Musicescu[10], S. der Nersessian,[11] C. Nicolescu[12], G. Oprescu[13], P.P. Panaitescu[14], S.

---

more such 'letters' in the Bodleian containing bibliography regarding the Manuscript Canon. Gr. 122; I have mentioned the respective bibliography (Bianu and Nersensian) in the article [Actually these 'letters' in the Bodleian are three brief notes].

[1] D.P. Bogdan, *Paleografia româno-slavă* (tratat şi album) [Romanian-Slavic Palaeography] (Treatise and albume), Direcția Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti 1978; "Quelques témoignages des liens roumano-grecs sous la règne d'Ètienne le Grand, prince de Moldavie", in: *Bulletin V*, nos. 1-2, Association internationale d'Ètudes du Sud-Est Européen 1967.

[2] I. Bogdan, "Evangheliile dela Humor şi Voroneț din 1473 şi 1550", in *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice*, s. ll, t. XXlX, Bucharest 1907.

[3] I. Bianu, *Presentation to the first Congress of Byzantinology*, Bucharest, 1924; at the respective congress Bianu presented the reproductions in colour of the most important ornaments in the manuscript which we have included here (there is a mention about it in Turdeanu, "The Oldest Illuminated MS…", p. 257). Reproductions of images from the manuscript were published in "Evanghelia slavo-greacă scrisă în mânăstirea Neamțului din Moldova de Gavriil Monahul la 1429 [The Slavonic-Greek Gospel written in Neamț Monastery in Moldavia by Gavril the Monk in 1429]", in *Documente de artă românească din manuscripte vechi* [Documents of Romanian Art in Ancient Manuscripts], vol. 1, Bucharest 1922, pp. 2-10.

[4] V. Drăguț (illustrations P. Lupan), *Pictura murală din Moldova. Sec. XV-XVl*, Bucureşti 1982.

[5] N. Iorga, "La figuration des évangélistes dans l'art roumain et l'école chypriote-valaque", in *Buletinul comisiunii monumentelor istorice*, XXVL, fasc. 75, Bucharest 1933, pp. 1-4 and the works further mentioned.

[6] E. Lăzărescu, "Trei manuscrise moldoveneşti de la Muzeul de Artă al Republicii Populare Române", in: *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*, Bucharest, 1958, pp. 541-547 (the mention about the on p. 552).

[7] G. Mihăilă, "Manuscrisele lui Gavriil Uric de la Neamț şi însemnătatea lor filologică", in: *Studii de lingvistică si filologie*, Timişoara 1981, pp. 48-58.

[8] J. Milin, "Din istoricul cercetării manuscriselor slavo-române", in: *Studii de slavistică*, Timişoara, 1998, pp. 5-73, especially pages 6, 16, 25, 58.

[9] G.U. Mircea, "Contribution à la vie et à l'ouvre de Gavriil Uric", *Revues des Études Sud-Est Européennes*, vol. Vl, no. 4, Bucharest 1968.

[10] M.A. Musicescu (illustration S. Ulea), *Voroneț*, Bucharest 1971.

[11] S. der Nersessian, "Two Slavonic Parallels of the Greek Tetraevangelia: Paris 74", in: *The Art Bulletin*, t. IX, 1927, nr 3.

[12] C. Nicolescu, *Miniatura şi ornamentul cărții manuscrise din Țările Române. Sec. XlV-XVlll*, Introd. by M.H. Maxy, Catalogue of an Exhibition in the National Museum of Arts, Bucharest, July-September 1964.

[13] *Istoria artelor plastice în România*, ed. by G. Oprescu (ed.), vol. 1, Bucharest 1964, pp. 189-194.

[14] P. Panaitescu & D. Bogdan, F. Pall et. al. (eds), *Documente privind istoria Romîniei* (sic), vol. 1, Bucharest 1956.

Petrescu[1], S. Puşcariu[2], P.A. Syrcu[3], P.J. Šafařik,[4] Ė. Turdeanu[5], S. Ulea[6], and F. Uspenski[7]. In literature there are references to Mihai Berza's contribution on the manuscript, but so far the research has not found out in which publication his contribution was made.

As an example of the treatment this manuscript has received, we can show that, in his book *Paleografia româno-slavă* [Romanian-Slavonic Palaeography], Damian P. Bogdan mentions either the Uric Gospel, or its author together with its work more then 30 times in the 391 pages comprising the 'treatise' part of the book (the other part of the book, which Bogdan calls 'albume', has 101 pages).

Ion Bianu presented the Tetraevangelia to the first Congress of Byzantinology which took place in Bucharest in 1924. He showed colour reproductions of the most important ornaments in the manuscript, which I have also included in this article (Bianu's presentation is mentioned in one of Turdeanu's articles[8]). He also published the respective images in his study "Evanghelia slavo-greacă scrisă în mânăstirea Neamțului din Moldova de Gavriil Monahul la 1429 [Slavonic-Greek Gospel written in Neamț Monastery in Moldavia by Gavril the Monk in 1429]".

MS. Can. Gr. 122 in the Bodleian has also been mentioned briefly in many books and catalogues. For example J.D.A. Barnicot describes it in the catalogue *The Slavonic MSS in the Bodleian* as being written "in Slavonic of the Bulgarian recension and Greek.

---

[1] S. Petrescu, *Odoarele de la Neamț şi Secu* [The treasures from Neamț and Secu], Bucharest 1911.

[2] S. Puşcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche* [The History of Romanian Literature. The Ancient Epoch], Sibiu 1930.

[3] P.A. Syrku, "Zametki o slavyannskikh i russkikh rukopisyakh v Bodleian Library v Oksforde", *Iyvestija Otdelenija russkogo jazyka I slovesnosti*, vol. VII, Book 4, St. Petersburg 1902, pp. 325-345.

[4] P.J. Šafařik, *Geschichte der serbishen Literatur*, Prague 1865, pp. 185-186; he quotes Solarić's, but acknowledges that since 1810, when the latest's work was written in Venice, the 1429 Gospel was bought by the Bodleian Library. Turdeanu mentions both these researchers in footnote 1 of his "The Oldest Illuminated Manuscript …", p. 467.

[5] Turdeanu, "The Oldest Illuminated Manuscript…", pp. 456-469, and also "Les letters slaves en Moldavie: le moine Gabriel du monastère de Neamțu", in: *Revues des Études Slaves*, XXVII, 1951; "Miniatura bulgară şi începuturile miniaturii româneşti," *Buletinul Institutului român din Sofia*, no. l, Bucharest 1942, p. 414-419.

[6] S. Ulea, "Gavril Uric, primul artist român cunoscut", in: *Studii şi cercetări de istoria artei* (SCIA), 'Arta plastică' Series, vol. XI, no. 2, Bucharest 1964, pp. 235-263, and "Gavril Uric. Studiu paleografic", vol. XXVIII, idem, 1981; "Gavril Ieromonahul, autorul frescelor de la Bălăneşti", in: *Cultura moldovenească în vremea lui Ştefan cel Mare*, Bucharest 1964.

[7] F.B. Uspenski, „O nekotoryh slavjanskich i poslavjanski psannych rukopisjach, chranjaščichsju u Londone i Oxforde", in: *Žurnal Ministerstva narodnogo prosveščenija*, CC (LL ?) 1878), pp. 89-94.

[8] Turdeanu, "The Oldest Illuminated MS…", p. 457

1429, Sirku I, no. 1"[1]. Gheorghe Popescu-Vâlcea mentions it his books[2], and Sextil Puşcariu, in his *Istoria literaturii române* has a reference to it and reproduces four plates from the manuscript[3]. Also Evangelina Smirnova mentions "Ėvangile moldave du moine Gavriil Uric (1429), Oxford, Bodleian Library, Cod. Canon. gr. 122."; she also refers to an article by S. Ulea about the monk Gavril Uric[4]. In his catalogue of Gospel manuscripts Kurt Aland lists, among other documents from the Bodleian, Ms. Can. Gr. 122. He describes it shortly in term of languages, size, and number of pages[5]. *Studi Medievali*, Serie Terza, contains the following reference: "140 C Moldavian illumination. Slavonic and Greek gospels written in 1429 at the monastery of Neamtzyn [sic] (Cod. Canon. Gr. 122)"[6]. Nicolescu refers to the manuscript as follows: "Written on parchment; the Slavonic text on a full-page, the Greek translation (*sic*!) on the margins. Coloured rich frontispieces formed by interlinked and intertwined circles precede the beginning of each Gospel. The portraits of the four evangelists on the full page, writing in front of their desks, stand out from the golden background, surrounded by vegetal frames"[7]. Popescu-Vâlcea mentions: 'Tetraevangelia of 1429. Bodleian Library Oxford (Cod. Can. Graeci 122), Figs. 1-6. Parchment. Written in Slavonic, with a Greek text on the margin. Frontispieces [worked] in interlaces: ff. 7r, 90r, 145r, 236r. The miniatures – the evangelists: Matthew, f. 6v; Mark, f. 89v; Luke, f. 144v; John, f. 235v."[8] Then he describes each image of the evangelists and reproduces them, as well

---

[1] J.D.A. Barnicot, *The Slavonic MSS in the Bodleian*, vol. 1, no. 2, 1938, entry 40, S. C. 18575, p. 32 [S. C. means Summary Catalogue]. This list of Slavonic manuscripts in Cyrillic and Glagolitic characters reproduced, with some additional notes and references, a previous one compiled by Dr. Craster [no precise date offered, but only the note that it "was written some years ago during work on the Summary Catalogue of Western MSS"]. The date and 'Sirku' notations refers to the description of the manuscripts done by P. A. Sirku in his *Zametki o slavyannskikh i russkikh rukopisyakh*. All this information is given by Barnicot in *The Slavonic MSS…*, p. 30.

[2] G. Popescu-Vâlcea, *Miniatura românească*, Bucharest 1981, plate 14, and p. 88, and in its French translation, *La miniature roumaine*, and also in *Cărțile populare miniate şi ornate*, Bucharest 1989.

[3] Puşcariu, *Istoria literaturii române*. *Epoca veche*, p. 1? [the page facing the title page], Plate of St. Evangelist Luke, colour, p. 33? [the page facing p. 32] The beginning of Matthew's Gospel, colour; the latest repeats itself in black and white.

[4] E. Smirnova, "Un manuscrit illustré inédit du premiere tiers du XV-e siècle", in: *Byzantine East, Latin West. Art-Historical Studies in honor of Kurt Weitzmann*, ed. by C. Moss and K. Kiefer, Princeton, 1995, pp. 429, 431. In footnote 4 of her article S. Ulea's work's "Gavril Uric, primul artist roman cunoscut" is mentioned.

[5] K. Aland, *Kurzgefasste Liste der Griechischen der handschriften des Neven Testaments*, Berlin, New York, 1994, p. 60, entry 525.

[6] *Studi Medievali*, Serie Terza, vol. V, no. 1, 1964, p. 392, entry 140 C.

[7] C. Nicolescu, *Miniatura şi ornamentul cărții manuscrise…*, Entry 11, p. 9, my trans.

[8] 'Tetraevangile de 1429. Bibliotèque Bodléienne, Oxford (Cod. Can. Graeci 122) Fig. 1-6, Parchemin. Ecrit en slavon, avec texte grec en marge. Frontispice en entrelacs: ff. 7r, 90r, 145r,

as the Epilogue of Uric's Gospel. He acknowledges as the source for his reproduction of the images Bianu's "Evanghelia slavo-greacă". K.Sp. Staikos reproduces in colour and describes the figures of St John the Evangelist and of St Luke 'of Stiri' [Figs. 290 in his book], from "the Slavonic manuscript Gospel, written by the copyist Gavril in 1429 (Canon. gr. 122, fols. 235v, 144v)"[1]. *Byzantinische Zeitschrift*, 1952, refers to the iconography of the Greek manuscripts in Moldavia under Metropolitan Makarios, and in this context also Turdeanu's article "The Oldest Illuminated Moldavian MS-Canon Gr. 122" is mentioned. The journal also refers to the style of the characters of the Greek text on the Uric's manuscript[2].

Description of MS. Canon. Graeci. 122

Turdeanu considers the Tetraevangel of Neamț as "one of the most remarkable manuscripts in the entire Slavic literature of the Middle Ages"[3], and today it is still one of the Bodleian Library's most precious acquisitions. Der Nersessian, who mentions Uric's manuscript in Oxford in the context of a discussion about the collection 'Parisinus Graecus 74', considers it as "one of the most important [manuscripts]" written during the reign of Alexander the Kind[4].

It had initially 312 leaves, and this is noted in some of the bibliography, as for example in Henry O. Cox 's catalogue[5]. However, if one counts the blank page from the beginning, the two pages with the translations of the colophon, and the last page which is blank then 316 leaves can be counted; Christian Jensen and Martin Kauffmann count 315[6]. This is true in any of the counting mentioned if a hand-written note in Italian, which is now glued on the inside front cover, is not taken into consideration. The note

---

236r. Miniatures: les évangélistes: <Matthieu>, f. 6v; <Marc>, f. 89v; <Luc>, f. 144v; <Jean>, f. 235v.' Popescu-Vâlcea, *La miniature roumaine*, p. 89. The figures of the Evangelists are reproduced in his book on pp. [89-94]; the pages have not been numbered by the author. Some of them also contain details from the figures, and on p. 84 there are the captions of the images.

[1] K.Sp. Staikos, *The great librariei*, pp. 496 (Figs. 290), 498-499 (captions).

[2] *Byzantinische Zeitschrift*, Stuttgart 1952, vol. XLX, p. 135

[3] E. Turdeanu, 'La broderie religieuse en Roumanie. Les épitaphisi moldaves au XV et XVl-e siècles', in: *Cercetări literare*, vol. 4, Bucharest 1940, p. 177, footnote 2; my translation.

[4] Der Nersessian ,'Two Slavonic Parallels…', pp. 222-274; my translation.

[5] H.O. Cox, *Bodleian Library Quarto Catalogues. Greek Manuscripts* (reprinted with corrections from the edition of 1853), Bodleian Library, Oxford 1969, cat. l, part II, col. 105. (The original title of the catalogue was: *Catalogi codicum manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae pars prima recensionem codicum Graecorum continuens*, Confecit Henricus O. Coxe, A.M., Hypo-Bibliothecarus, Oxonii: E Typographeo Academico, MDCCCLIV).

[6] C. Jensen and M. Kauffmann, *A Continental Shelf. Books across Europe from Ptolemy to Don Quixote. An exhibition to mark the re-opening of the Bodleian Exhibition Room*, Oxford 1994, catalogue entry 37, p. 96.

mentions shortly some of the characteristics of the manuscript and of its language, stating that it is written in a traditional? [unclear word] idiom of Russian language (as close to Russian as the Toscan dialect is to that spoken in Venice)[1].

The size of MS. Canon. Graeci. 122 is '31x25 cm' (Turdeanu) or '310x220 mm' (Jensen & Kauffman). I have measured it myself and I found out that the covers are 31x23 cm, and the width of the pages is about 21.5 cm, with some little differences from page to page – depending on the angle of opening and how much of the page goes under the binding.

Here is a part of Cleminson's description of the manuscript made in the *A Union catalogue of Cyrillic manuscripts*. He refers to the document's pages, as follows: i+314+i leaves, foliated (i), (1), 2 – 312, (313-315). Earlier pagination of ff. 8-85: 3-9 (rectos only), (10-12), 13, (14-23), 24-25, (26-31), 32, (33-34), 35-36 (37-39), 40, (41-43), 44-159; on ff. 90v-14 iv, 2-104; on ff. 145v-231, 2-173; and on ff. 236v-299, 2-127[2]. In my correspondence with Dr. Barker-Benfield, it is stated that: "Standard Bodleian practice in foliating does not distinguish between original and later leaves, so under our system there are 315 leaves [...] of which fols. 2-312 are original parchment leaves, fols. 1 and 315 are (early?) blank parchment flyleaves, and fols. 313-314 are later paper inserts"[3]. The present calf leather covers were added in the 19th century[4].

[1] "L'evangelio in lingua Illirica fu scritto in Moldovalachia per ordine della principessa Moglie di Alessandro l'anno 6637, 13 Marzo, da un certo Gabriele Monaco, figlio di Urih (sic) in un convento appartenente alla Germania (sic). Eli carratteri sono di una eccelente perfezione, pero nell' espresione molto differenti, quasi in ogni riga, cosicche non puó, esser intélligible, che da piừ pratici della Lingua Russa, e della istoria dell'evangelio; e la differenza consiste nell' idioma come differenze è, L'idioma toscano dallo Veneziano. Visono le stesse parole, ma non'espressè lingualmente. L'ortografia in mostioltissi luoghi è differente, è da questa dipende la differente pronunzia. p.e use une predana siot. Nell évangelio è scritto usio une predana sut." The text translates "The Evangel in the Illyrian language was written in Moldovlahia on the orders of Princess Marina, the wife of Alexander, in 6637 [1429], 13 March, be a certain Gabriel the Monk, the son of Uric, in a convent belonging to Germany (*sic*). Its characters [letters] are well [clearly] drawn; however their expression is very different with regard to their meaning in such a manner that they can be understood only by someone who knows the Russian language very well; the difference [between Russian and the language of this Gospel – 'Ilirica'] consists in the idiom. The difference is the same as the difference between the Toscan and Venetian idioms. In both there are the same words, but they are not expressed in the same way from the phonetic point of view. In many situations, the orthography of some languages is different and it depends on the pronunciation, i.e. on the dialect. The dialect of this Evangel is traditional […]?"; page glued on the verso of the first cover. Unknown author, probably Canonici himself or a librarian (?). The translation here was made by Dr. Marian Ciucă, with essential corrections made by Prof. Peter Mackridge.

[2] Cleminson, *A Union catalogue of Cyrillic manuscripts…*, p. 242.

[3] Barker-Benfield, correspondence from December 2008.

[4] Discussion with Dr. Barker-Benfield on 9 December 2008, when I gave a lecture in the New Bodleian Library on the MS. Can. Gr. for the Centre for the Study of the Book, University of

The marks of the previous binding are still visible across the pages. They indicated that probably the book previously had what was the usual silver Gospel covers in the Middle Ages.
In the *Bodleian Library Quarto Catalogues. Greek Manuscripts*, compiled by Cox, Ms 122 is introduced as “Codex Illyricus membranaceus”, in folio, ff. 312, anno 54λζ [sic!], written by “manu Gabrielis cuiusdem monachi in Moldavia exaratus”[1]. One of its descriptions says, in the words of Jensen and Kauffmann, that “The Bulgarian Church Slavonic text is written in uncial script: each Gospel begins with a decorated headpiece, gold title, and decorated initial. The pericopes, or liturgical readings, are marked in the text, and their appointed days are given in the margins”[2].
The text of the colophon of Ms. Canon. Gr. 122 on fol. 312r says the following:

> Бл(а)гоизволенїемь ώца и иаоученїемь с(ъї)на и съвръшенїемь
> с(вѧ)т(а)го д(оу)χа оучинсѧ сіи тетраeυ(аг)г(е)ль вь д(ь)ни
> бл(а)гочьстиваго и χ(рист)олюбиваго г(осподи)на Іώ Алеξандра
> воеводы, господарѣ въсеи земли Молдовлаχіискои и бл(а)гочьстивои
> его г(оспо)жди Марины еже она желанїемь раждегшисѧ, любви
> Х(рисtо)-вѣχ слὼвесь рачителница, потьщателно даде и исписа тои,
> в лѣт ςцлз, и сьвръшисѧ м(ѣ)с(ѧ)ца мартїа вь гї д(ь)нь, рѫkoѫ
> Гаврїила мωнаχа, с(ъі)на Оурикова, иже исписавь вь Нѣмецkом
> мωнастири.

This translates: “With the blessing of the Father, the teaching of the Son, and the fulfilment (‘perfection’) of the Holy Spirit this Four Gospel book was written during [the reign] of the devoted Orthodox ruling Prince Alexandru Voievode, the Master of all the land of Moldo-Vlachia, and of his wife Marina. Their love for the word of Christ made them ask for this writing to be done. In the year 6937 (i.e. 1429); finished on the 13th of March, by the hand of Gabriel, the son of Uric, in the monastery of Neamțu”[3].
Two translation of the colophon with the Old Slavonic text above: one in Italian and one

---

Oxford and Romanian Cultural Institute, London branch (which financially supported the lecture).

[1] Cox, *Bodleian Library Quarto Catalogue,* cat. l, part II, col. 105. When I last checked this catalogue, in Nov. 2008, I noticed that the words ‘Illyricus’ and ‘cuiusdem’ have been crossed out by someone’s handwriting (the librarian’s?)

[2] Jensen and Kauffmann, *A Continental Shelf*, p. 96. They base their description on Cox, *Bodleian Library Quarto Catalogues*, cat. l, part II, col. 105; Turdeanu, “The Oldest Illuminated Moldavian Manuscript”, pp. 456-469, and Cleminson, *A Union catalogue of Cyrillic manuscripts in British and Irish collections*. In this exhibition of 1994 in the Bodleian Library Ms Can. Gr. 122 was entry 37.

[3]A translation of monk Gavril’s note in Slavonic was made by Turdeanu in “The Oldest Illuminated Moldavian Manuscript”, p. 458. But the translation here is my own.

in French were inserted at the back on the manuscript; there are no indications as who made these translations and inserted them between the covers of the Gospel.
Popescu-Vâlcea has also a translation of the colophon into French in his above-mentioned work, and by comparing his translation with that at the back of the *Tetraevangeliar* one can notice some differences between the two translations [into French], written at different times, Popescu-Vâlcea's being the most recent.

The iconography of MS. Canon. Graeci. 122. Byzantine elements

As mentioned above, Ion Bianu reproduces ten images from the manuscript, and describes them accurately saying that "on four folios there are reproductions of the opening pages of the four Gospels, each of them with two headings in colour, one for the Slav text, which is the main one, and another one, smaller, for the Greek text [Fig. 1. a, b, c, d]. On other four folios the faces of the Evangelists are reproduced [Fig. 2. a, b, c, d]. A folio has secondary ornamentation and initials on it [Fig. 3], and the final folio has the epilogue of the text containing valuable data regarding its origins [Fig. 4]. Of a special importance are the portraits of the Evangelists, both for the variegated and rich borders and for the architectural motifs [which surround them], but especially for the manner in which the artist treats the figures of the writers"[1].

Fig. 1a) The first page of St Matthew's Gospel, fol. 7 r

Fig. 1b) The first page of Mark's Gospel, fol. 90 r

[1] Bianu (ed.), "Evanghelia slavo-greacă scrisă în mânăstirea Neamțului din Moldova de Gavriil Monahul la 1429", p. 2; my translation. The reproductions here are also from Bianu's work, pp. 2-10.

Fig. 1c) The first page of St Luke's Gospel, fol. 145 r Fig. 1d) The first page of John's Gospel, fol. 236 r

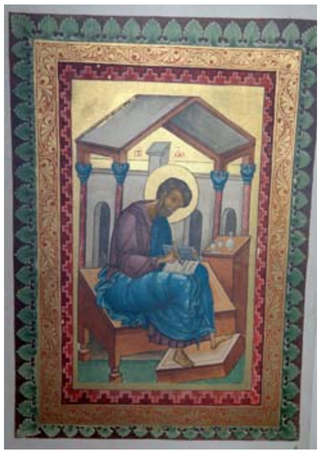

Fig. 2a) St. Evangelist Matthew, fol. 6 v Fig. 2b) St. Evangelist Mark, fol. 89 v

Fig. 2c) St. Evangelist Luke, fol. 144 v

Fig. 2d) St. Evangelist John, fol. 235 v

Fig. 3) Page with secondary ornamentation and initials

Fig. 4) The last page of the manuscript with the colophon

Turdeanu is also one of the specialists who describe in detail the decorations of the Ms. Canon. Graeci. 122. I have to reproduce his description as it is so meticulously done. “The miniatures represent the portraits of the four evangelists, each on a full page. The ornament consists of large geometrical frontispieces which precede each gospel. The analysis of these themes enables us to establish certain interesting facts about the origin of the miniature painting and decorations in Moldavian manuscripts. The evangelists are represented sitting at their work-table, in front of an architectural scene. Their arrangement aims at a deliberate symmetry: Matthew, with head bent, seems lost in thought, Mark and Luke are writing, John looks attentively into the distance. Matthew is old, Mark and Luke are middle-aged, John has white hair and beard. Matthew is sitting in a large round-backed chair beside a low table with writing implements and with a higher desk, on which is unfolded the parchment with the gospel text: Mark and Luke are sitting on slightly sloping backless benches and holding on their knees the parchment book or roll on which they are writing; John is also sitting in a broad round-backed chair, beside a marble pedestal which support a desk with a closed book. The evangelists’ heads are circled with haloes; beneath their feet they have a little *podium*; their clothing consists of *chiton* and *himation*. Their expressions are lively, their stature is lofty, the draperies of their clothing are rich. An interesting detail: the Apostle Luke wears a tonsure. The architectural themes which decorate the background of the miniatures are fantastic. A portico formed of 10 columns can be seen in the portrait of Matthew, above which rises a little church and four towers. In the portrait of Mark one observes a palace in front of which there is a large baldachino supported on four thin porphyry columns. Again a palace of a stranger type, but one not unknown to Byzantine miniature, occupies the background of Luke’s portrait, while the palace which appears in John’s is of a form not met with elsewhere[1].

In the end of his thorough description, he concludes that the decoration should be read, at least partially, through a ‘Byzantine key’: “The model of the Oxford *Gospels* was certainly borrowed direct from Byzantium, the place from which the Metropolitans of Moldavia at this period came. The *epitaphios* of the Metropolitan Macarius in 1428, which I will speak latter in the article, has not only a Byzantine model; its very inscription is in Greek. Greek too is the inscription of the stole of Alexander the Good, but, as Iorga has shown, the name of the Prince is quoted in its Rumanian form *Alexandru*, not in its Greek form *Alexandros*”[2].

Turdeanu draws the attention to the fact that this type of representation of the evangelists is not found either in Serbian or in Bulgarian miniature, where, in the rare cases where such portraits are depicted, their representation is “in the form of small medallions enclosed in a broad band of ornament”[3]. He has problems in finding the

[1] Turdeanu, “The Oldest Illuminated Manuscript…”, pp. 464-465.
[2] Ibid., p. 465.
[3] Ibid.

source of this type, as he has also in finding the origin of the vignettes. They consist in interlinked circles in various arrangements, loosely or closely connected, with decorative details some cut by diagonals. Turdeanu concludes that the frontispieces belong to a broader tradition, already noticeable in the manuscript copied by Gavriil in 1424 – *Omiliile Sf. Grigorie de Nazianz cu comentariile Iui Nichita al Heracleii* (1424) [The Homilies of St Gregory the Nazianus, with commentaries by Nikitas of Heraklea][1], and which was well represented in Serbia. He points out an aspect of Ms. Canon. Graeci. 122 which might surprise any researcher: even though written originally in 'Old Slavonic of the Bulgarian recension', in its iconography the manuscript has more similarities with Serbian rather than Bulgarian incunabula: "Vignettes, some identical, other similar, have been found in Byzantine and Serbian manuscripts. On the other hand, it has so far been impossible to establish any interesting parallel with Bulgarian art"[2]. This should not be a surprise since in general, the arts of the time – especially the architecture – reflect the Serbian influence in addition to that more obvious Byzantine, and Turdeanu emphasises that in his article. I have mentioned elsewhere the influence from the Serbian kingdom of the fourteenth – fifteenth centuries which was manifested in Romanian arts[3]. Perhaps the correct statement would be in this context to affirm a Byzantine influence manifested in Serbia, and then spread to the Romanian Principalities.

Jensen and Kauffmann also explain the manuscript's iconography as being painted in the Byzantine style. They also affirm that this is to be expected since the principalities to the North of the Danube were in the area of influence of Byzantium: "Moldavia (which joined Walachia to form the state of Romania in 1859) was an independent principality at this period; but Byzantine influence continued in all types of artistic production, and is evident here in the Evangelist portrait preceding each Gospel"[4]. Iorga and Balş also speak about a Byzantine influence in the culture of Romanian principalities in general[5]. Iorga even mentions once *en passant* and with no proofs Constantinople as the place where Gavriil Uric would have been educated, even though he does this only once and never repeats the idea[6]. In a work written shortly after the above statement was made, Iorga softens his affirmation and says that it can only be suggested that monk Gavriil

---

[1] *Omiliile Sf. Grigorie de Nazianz cu comentariile Iui Nichita al Heracleii* (1424) [The Homilies of St Gregory the Nazianus, with commentaries by Nikitas of Heraklea],

[2] Turdeanu, "The Oldest Illuminated Manuscript…", pp. 465. (Ibid Tur 465).

[3] E. Ene D-Vasilescu, *Inspiration and innovation: orthodox art in Romanian lands in the fourteenth and fifteenth centuries*, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies*, vol. 3, London, 2006, pp. 277-278.

[4] Jensen and Kauffmann, *A Continental Shelf*, catalogue entry 37 (classified as 'Slavonic Gospel, Neamtu, Moldavia, 1429'), p. 96.

[5] Iorga and Balş, *Histoire de l'art roumain anciene*, p. 317.

[6] Iorga, "În jurul pomenirii lui Alexandru cel Bun", *Analele Academiei Române*, Mem. Secția Istorie, Series lll, vol. 13, Bucharest, 1932-1933, p. 182.

could have learnt the skills in miniature and ms illumination in Byzantium: "One should therefore state Byzance as a source, without been able to be more precise than that"[1].
Vasile Drăguț refer to the artistic works of that time in Moldova (embroideries were included among them because the painters made the cartoons for them), in the following terms: "Starting from iconographic schemes of Byzantine tradition, the Moldavian painters […] have proven a real maturity in their conception of the closed architecture forms, which are balanced and calm, in which the internal tensions allow themselves to be controlled by a restrained solemnity. All these qualities are to be found in the Tetraevangel of Princess Marina, the work of one of the most important Romanian painters of the Middle Age, Gavril Uric, monk and illuminator from Neamț Monastery. The son of a princiar Court's calligrapher, Gavril was himself a skilled calligrapher, the proof being the twelve manuscripts left by him. Among them, the Tetraevangel accomplished in 1429 on the order of the Princess is a veritable masterwork, pointing to an artistic personality of undoubted originality. It is interesting to notice that, even though the objects under discussion are illuminated works, the conception behind the images is rather one of a monumental painter. Covering in its entirety the guard page (the page preceding each of the four gospels), the miniatures represent the Evangelists in inspirational moments of writing the Biblical texts, seated in the middle of an architectonic environment, at a desk. The iconographic models which are the basis of Gavril Uric's work are, obviously, Byzantine from the Palaeologan epoch. But the Romanian artist has managed to escape from the constraints of canons, by ordering the decorative elements within a harmonious composition, which lacks the traditional Byzantine rigidity, and gives to the figures a noble serenity. In spite of their small sizes, Uric's miniatures benefit from the characteristics of monumentality, envisaging the impressive achievements of the Moldavian mural painters from the epoch of Stephen the Great, to which they will be a valuable and respected example[2].
On the website of the Romanian Orthodox Church it is written that actually thirteen manuscripts written in Slavonic[3] have survived from Uric, and other are only attributed

---

[1] "*It faut donc retenir comme source Byzance, sans pouvoir préciser*." Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, Bucharest 1934, pp. 47-48; my translation, his emphasis.
[2] V. Drăguț (illustrations Petre Lupan), *Pictura murală din Moldova. Sec. XV-XVl*, Bucureşti 1982, p. 8; my translation. The spelling in this text follows the pre-1989 linguistic rules regarding the usage of letters 'î' and 'a'.
[3] These 13 manuscripts are as follows: The Tetraevangel from1429, another Tetraevangel without illuminations (1436), three *Mineia* (probably the series was complete); a *Sbornic*, containing *sixteen Sermons of St. Grigory of Nazianzum and St John of Sinai's Ladder* (1413, today in Moscow); *The Homilies of St. Grigory of Nazianzum with the commentaries of Nichitas of Heraclea* (1424); another *Sbornic, containing The Sermons of St John Christostomous and other Patristic texts* (no date), two more Sbornic books containing the lives of some saints and sermons (1439 and 1441); *The Jewels [Mărgăritarele] of St. John Christostomous* (1443), *The ascetic writings of St. Basil the Great* (1444), and *St John's of Sinai's Ladder* (1446); http://biserica.org

to him, their paternity being questionable. Most of them are in the Library of the Romanian Academy of Science; a *Sbornic containing Sixteen Sermons by St. Grigory of Nazianzum and St. John from Sinai's Ladder*, (1413) is now in Moscow, and one of his Gospels (1436) is in the Museum of Neamț Monastery.

Maria Ana Musicescu makes Uric's manuscript representative, together with other works, for the Moldavian culture of the fifteenth century: "The embroideries which illustrate scenes from the cycle of the feasts, the *épitaphisi* from 1428 and 1437, or even more the Tetravangel written and illuminated by Gavril Uric in the Monastery of Neamt, are typical works, not only as representing the area of art they belong to, but also of the culture of Moldavia in general. They demonstrate a high degree of technical and artistic skill. The figurative and decorative repertoire, the straight lines and the chromatic combinations, the proportion between the main composition and its background constitutes a true artistic achievement. Its fundamentals come both from the organic integration of various contributions from the worlds of the East, Byzantium, and the West, and from the cultural milieu, sensibility and requirements of the Moldavian society.This is the basis on which the first phase of the classical style of the Moldavian art in the Middle Ages developed[1].

Other researchers share the view that the illustrations in the MS. Can. Gr. 122 are of Byzantine influence. In his *The Illuminated Book: Its History and Production*, David Diringer describes fragments from Uric's manuscript in the following terms: "Fig 11-30 represents the Evangelist Mark (fol. 89v) and Luke (fol. 144v) and the initial pages of

[1] "L'étoles brodées de scénes illustrant le cycle des fêtes, les épitaphes de 1428 et de 1437, ou encore le tétraévangile écrit et énlumine en 1429 par Gavril Uric au convént de Neamt sous des oeuvres typiques non seulement de l'art qui a présidé à leur exécution, mais aussi de la culture de la Moldavie in général. Elles temoignent d'un haut degré d'habileté technique et de maitrise artistique. Répertoire figuratif et décoratif, tracés lineaires et accords chromatiques, rapport entre composition et found constituaient tout autant des réalisation dont la réussite sur le plan artistique impliquait l'integration organique des différentes apports du monde de l'Orient, de Byzance, de l'Occident, au fonds culturel, à la sensibilité et aux exigencies de la société moldave. C'est ainsi que furent consolidées les assises sur lesquelles allait s'élever et se parachever, dans la deuxieme moitié du XVe siècle, la prèmiere étape du style classique de l'art moldave au moyen âge". M.A. Musicescu (illustration S. Ulea), *Voroneț*, Bucharest 1971, p. 6; my translation from French. I have not fond any documentation for an *epitaphios* of 1437. Musicescu might refer to a *epitrachelion* mentioned by Turdeanu in "The Oldest manuscript…", p. 459. But what Turdeanu says even about this *epitrachelion* is that it "dates from the same period" with the above-mentioned *epitaphios*; it might mean the year 1437, but not compulsory. See more in Iorga, "Patriarhirul lui Alexandru cel Bun. Cel dintâi chip de Domn român", *Analele Academiei Române, Memoriile sectiunii istorice*, s. ll, vol. 35, Bucharest 1913, pp. 343-346, with a plate and *Domnii români, după portrete şi fresce contemporane*, Sibiu 1929, Pl. 10; G. Millet, *Broderies religieusse de style byzantin*, album, fasc. l, Paris, 1939, Pl. VIII; Turdeanu, "La broderie religieuse en Roumanie…", II and "Les étoles des XV et XVle siècles", in *Buletinul Institutului Român din Sofia*, vol. l, no. 1, Bucharest 1941, pp. 7-12.

their Gospels [as they appear] in a beautiful Slavonic-Greek Gospel-book of the Bodleian Library (MS. Can. Gr. 122)"[1]. He makes this affirmation in the context in which he states the Romanians' connections with Byzantium: "Although most of her art and culture came only indirectly from Byzantium, Romania may nevertheless be considered to be culturally within the Byzantine orbit"[2]. (Actually in his *The Hand-produced book* written earlier (1953), Diringer had mistakenly taken as, and named St Mark a 'Late Byzantine scribe"[3]). Also Bianu puts forward the hypothesis of a "Byzantine common source" for all the arts in the Romanian lands in his study on the 'Slav-Greek Evangel' (*Evanghelia Slavo-Greacă*) written in Neamț[4]. In spite of this fact, he thinks that one can recognise a style similar to that of the Italian primitives in the manner in which the Evangelists are depicted in the 1429 manuscript. And he attempt to suggest that this is the case based on the fact that Romanian principalities received direct and indirect cultural influence from Italy from time to time throughout the country's history – and, in his opinion – this was the case in the beginning of the 15th century. But, in the end of his article, he doubts the provenience of the Italian influences, and just mentions the fact that the arts in the Romanian lands, as in other country from Balkans, and even in Italy itself, have the same 'common Byzantine source'.

The culture in Moldavia flourished during the long reign (1400-1432) of Alexandru cel Bun [the Kind], and the year 1429, when Uric's Gospel was written, was one of the most fruitful. Princess Marina, Alexandru's last wife, a daughter of a local boyar (Marin[5]) became the patroness of arts, and with a Greek Metropolitan – Macarius – in the country, a new wave of Byzantine influence became manifest. In addition to the manuscript in Oxford today, as shown earlier on p.17, more objects from that time survived. They not only reflect the influence on them of the art of the Empire which was still strong, but the fact that, in their turn, they influenced the evolution of miniature and religious embroidery in the fifteenth – sixteenth centuries. Drăguț makes known the historical context which made possible the production of such objects: "The thirteenth

---

[1] D. Diringer, *The Illuminated Book: Its History and Production*, Faber and Faber, London, 1958, p. 120.

[2] *Ibid*., p. 119.

[3] Diringer, *The Hand-produced Book*, London, New York, Toronto, Melbourne, Sydney, Cape Town 1953, Fig. Xl-6, p. 558.

[4] I. Bianu, *Evanghelia Slavo-Greacă scrisă în Mânăstirea Neamțului din Moldova de Gavriil Monahul la 1429*. Bibl. Bodleiană, Oxford: Cod. Can. Graeci 122, Bucharest 1922, p. 2.

[5] M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, Fundațiunea 'Regele Ferdinand l'. Viața Românească, Iași, 1931, vol. 1. Documente interne, 1374-1437 [Internal documents, 1374-1437], p. 296. Costăchescu mentions as sources for identifying this wife of Alexandru the Kind: 'The list of names' (*pomelnic*) from Bistrița Monastery where the princess appears as Maria (Tocilescu, *Analele Academiei Române*, seria 2, vol. 18, 1896, p. 65) and the Chronicle (*letopiseț*) from the same monastery, where she is called Marina (I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 35).

century witnessed a strong proliferation of the pre-state formations having the necessary means to live a luxury life – obviously only for the upper strata of the society – a life in which the showing off of clothes and jewellery was not a rarity. They were also a proof of political connections and commercial exchanges with the Byzantine centres within the Danube-Pontic area, and also with artistic centres in the Ukraine, in Russia or Hungary"[1]. He also refers particularly to embroidery: "Indeed, beyond the embroidery technique itself, one has to take into consideration the clear and precise compositions, the supple and elegant designs, and the chromatic harmonies of a rare nobility"[2].

In this context it is worth mentioning that Gavriil Uric made many contributions to the cultural flowering of the time. He copied the book of ascetic writings mentioned above – the collection from the *Sermons of Gregory the Theologian* in 1424 and, as shown, other works before and after the manuscript preserved today in the Bodleian Library. The Gospel which he copied in 1436 (that which is now in Neamț) has decorations in the style of the 1429 ms., but with no illuminations. He copied his third Gospel in the year when the first school of Slavonic scribes he founded closed (1447)[3]. This school was to function again during Stephen the Great time (1457-1504) through direct and indirect disciples of Gavril, as will be shown further.

My initial view on the issue of iconography in the Moldavian *Tetraevangheliar* of 1429 was that this could be of Byzantine style belonging to the Palaeologan artistic phase. It looks similar to the Serbian manuscript decoration, and it makes sense that the artistic life from the neighbour country to have influenced that in the Romanian principalities because "the Serbian Kingdom […] adopted the Palaeologan style as early as 1321 (in Gračanica Monastery)"[4]. This would not be the only case when the Serbian influence was present to the north of the Danube.

However, Bianu's argument for the influence of the Italian primitives on Uric's iconography in this 1429 book has some basis. In the manuscript there are some common elements – especially architectural – with those in Giotto's paintings (c. 1267-1337). For example, the fact that St Apostle Luke has a tonsure in the Catholic fashion can strengthen an impression along these lines. But, on the other hand, there are other similar examples of such paradoxes later in history. For example, in Anastasie Crimca's Gospel, decorated in 1616/1617 by the painter Ştefan from the town of Suceava (and probably meant for the monastery of Krehiv in Ruthenia, which it never reached), one of the illustrations representing an Apostle looks more 'conservative' even than Uric's Gospel, in spite of the fact that Crimca's manuscript was written about two hundred years later. So here the apparent temporal discrepancy between the illustration and the text goes in the opposite direction.

---

[1] Drăguț, *Pictura murală…*, p. 6; my translation.
[2] Ibid., p. 8; my translation.
[3] Turdeanu, "The Oldest manuscript…", p. 459.
[4] Ene D-Vasilescu, *Inspiration and innovation,* p. 278.

Crimca was the Metropolitan of Moldavia in 1608-1617 and 1619-1629; his Gospel manuscript stayed for long time in the Old University Library in Lvov (I AZ), and is now in the National Library in Warsaw (Akc. 10778) – with some of its illuminated folios in Vienna (Cod. Slav. 6)[1].

The question of languages in Ms. Canon. Graeci. 122

a) The Greek text

There has been a debate in literature about the dating of the Greek text in Uric's Gospel. Turdeanu's opinion on this issue is in agreement with his position regarding the arrival of the manuscript in Venice through travellers. He thinks that the Greek text may "have been copied at Venice, where there was a strong community and where, starting from the end of the 15th century, countless books were printed in Greek"[2]. Even today a 'Greek Institute' exists in Venice (The Greek Institute of Hellenic Culture), but it does not seem that the Greek community in Venice would have had a special reason to 'complete' a Gospel written in Old Slavonic in Moldavia, especially one with such a small margin which does not look like being intended to have another text fitted into it. Unless a very stringent need – as for example, a liturgical one – prompted this writing, the Greeks would have not hand-written this text (and, moreover, this is not a 'printed book').
In the context in which Damian Bogdan states the presence of other Romanian-Slavonic palaeographical sources in various libraries in Slavic and Western countries (he mentions especially the libraries in Paris, Vienna, Berlin, Dresden, Leipzig, Munich, and

---

[1] C. Costea, 'Une nouvelle replique slavonne du Paris gr. 74: seven decades after', in *Series Byzantina*, vol. 1, Wydawnictwo Neriton, Warsaw 2003, p. 114; Turdeanu, 'Métropolite Anastase Crimca et son oeuvre littéraire et artistique (1608-1629)', in: *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés Roumaines*, Leiden 1985, p. 232 (first published in 1952); apparently the first source to mention the monastery of Krehiv as the destination of the codex is M. Sokolowski, 'Sztuka cerkiewna na Rusi i na Bukovinie' in: *Kwartalnik historyczny*, vol. 3, 1889, pp. 629-630, and *Revue Roumaine d'histoire de l'art*, vol. 38, Bucharest 2001, pp. 3-17. See also Der Nersessian, 'Two Slavonic Parallels of the Greek Tetraevangelia; Paris gr. 74', pp. 222-274; idem, 'Une nouvelle réplique slavonne du Paris gr. 74 et les manuscrits d'Anastase Crimcovici' [in] *Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga par ses amis de France et des pays de langue française*, Paris 1933, pp. 695-725. Vienna source was indicated to me by Waldemar Deluga, Professor in the Department of History of Byzantine and Post-Byzantine Art at the Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw – who sent me also the illustrations, for which I am grateful; e-mail correspondence of 6 December 2008.
[2] Turdeanu, "The Oldest…", p. 464.

Oxford)[1], he brings a new element into discussion regarding the history of the Ms. Can. Gr. 122. This element has a connection with the Greek text in Uric's Gospel. Bogdan states that, before being bought by antiquarians from Venice, the 1429 Tetraevangel was kept in Zographos Monastery, on Mount Athos. This is what he affirms, echoing also the appreciation Turdeanu made with regard to this manuscript: "The Tetraevangeliar from 1429, written on parchment, one of the most remarkable art manuscripts in the entire Slavic literature of the Middle Ages, some time ago at Zographos, today is in the Bodleian Library, University of Oxford (Cod. Canonici Graeci, 122).[2]

He explains how the manuscript went to the monastery on Mount Athos, and also dates the Greek text in accordance with the following facts: On the 30 January 1698, when the Moldavian ruler Antioh Cantemir dedicated Căpriana Monastery to Zographos Monastery, the Gospel of Uric dated 13 March 1429 was in Căpriana. This monastery was in Lăpuşna county, Orhei district (in Moldavia beyond the Prut River, not far from today's Chişinău city). The Tetraevangel was there together with the document through which Alexandru cel Bun (the Kind) gives Căpriana Monastery and some villages to his wife, Marina. This document was also issued in 1429, but on 10 February.[3] Both the Gospel written by Uric and the document to Marina were taken to Zographos on the occasion of Căpriana been dedicated to this Athonite monastery. Costăchescu shows that in 1931, when he published his collection of documents, the parchment with

---

[1] D. Bogdan, *Compendiu al paleografiei româno-slave*, [s. n], vol. 1, Bucharest 1969, p. 38. He also mentions Uric on p. 67 as being the first to introduce the so-called 'literary minuscule [letter]' in one of his colophons (in Codice 164 written in Moldavia, now in the Library of the Romanian Academy of Science in Bucharest).

[2] D. Bogdan, *Paleografia româno-slavă* p. 105.

[3] M. Costăchescu, Document 91. "[Suceava. 1429 Fevruarie 10. Alexandru Voevod dăruieşte soției sale, Cneaghina Marena [Marina], mănăstirea la Vişnevăț, unde este egumen Chiprian […], şi satul Calinouți, unde este Golovca, şi prisaca la Botne din vârful Cunilei, Brăneşti şi Şendreşti şi Prijolteani şi Glăvăşani. Se arată hotarele". The transaltion of the text is as follows: [Suceava. 1429 February 10. Alexandru the Prince offers as a gift to his wife, the Princess Marena [Marina], the monastery at Vişnevăț, where Ciprian is the abbot, and the village Calinouți, where Golovca is, and the apiary Botne from the Cunila hill, [the villages] Brăneşti and Şendreşti and Prijolteani and Glăvăşani. The borders are shown.]", *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, Viața Românească, Iaşi, 1931, vol. 1, pp. 248-253. Costăchescu shows, on pp. 251-252, that 'mănăstirea la Vişnevăț' [Monastery at Vişnevăț] was called Căpriana Monastery in 1931, and he tries to identify all the other places mentioned in the donation document (which is called *uric* in Old Romanian). As regarding why and how the name of Căpriana Monastery evolved, see also p. 140 in *Documentele moldoveneşti* – from being the monastery of the monk Ciprian or 'Chiprian' – who was already settled there before 1420; the local popular language named the village and the monastery Chiprieni (and they shortened and derived the name 'Căpriana' for the monastery only). See also Ştefan Gr. Berechet, *Mănăstirea Căpriana*, Chişinău, 1928, p. 12.

Alexandru's donation act was in Zographos Monastery [where probably still is][1]. Syrku believes that the Greek text that exists along with the Slavonic one within MS 122 was also copied in Moldova. He thinks that it happened during the Fanariot regime installed by the Turks in the Romanian principalities between 1711-1821, on the orders of one of the rulers of the time.[2]

Bogdan assumes, very plausibly, that the Greek in Uric's manuscript might have been written "about the end of the XVII century", after it reached Mount Athos[3] (the realisation that the Greek text was added more recently than the Slavonic explains why it has been categorised as a Greek manuscript by the Bodleian Library – we find it as the *Codex Cononici Graecus* 122 and not *Slavicus 122*). Cox also thought that the Greek text is more recent than the Slavonic one, and he thought the Greek text to have been written independently from the Slavonic. Also Jensen and Kauffman affirm that "The parallel Greek text was added in the margins in the late 16th or early 17th century"[4].

In his continuation of the above description of Uric's manuscript, Cox shows that: "The titles of the chapters of this (Four)-Gospel, the [Theophylactus'] arguments and the painted illustrations, as well as the Greek version of the Gospel hand-written on the margins of the manuscript, are more recent [than the Slav original]. The Table of Contents, the Synaxarion, the Menologion, and the other parts are original"[5]. M. Vogel

---

[1] Costăchescu, *idem*, p. 251. A copy of this document is in the library of the Romanian Academy, Ms. 126, donated by I. Bogdan who made this copy after a photograph taken by S. Nicolaescu. Costăchescu says that Uricaru made a wrong summary of this document in ('17', p. 102).

[2] Syrku, "Zametki o slavyannskikh i russkikh rukopisyakh", p. 328.

[3] D.P. Bogdan, 'Quelque témoignages des liens roumano-grecs sous la règne d'Étienne le Grand, prince de Moldavie', in: *Bulletin*, vol. 5, nos 1-2, Association internationale d'Études du Sud-Est Europée ne 1967, p. 123; also in: *Paleografia româno-slavă*, p. 105, footnote 36.

[4] Jensen and Kauffman, *A Continental Shelf*, catalogue entry 37, p. 96.

[5] The original translated by Cox from Latin is as follows: "Evangelia quatuor, titulis capitum, Theophylacti argumentis, et imaginibus Evangeliarum pictis illustrata, necnon versione Graeca, quoad evangelia, in margine *manu recentiori* scripta. Subjiciuntur, Synaxarium, Menologium, et alia ejusdem generis". Cox, *Bodleian Library Quarto Catalogues*, col. 105. Then the text continues, Cox has not translated all of it, but we will include here a translation of the entire text on p. 313 of Ms. Canon. Graeci. 122: "Praemissa est notitia de codice, *Italice scripta*, quae incipit 'L'evangelio in lingua Illirica fu scritto in Moldovalachia per ordine della principessa Moglie di Alessandro l'anno 6637 [1429, 13 Marzo, da un certo Gabriele Monaco. Adnectictur unicuique evangelio subscription, cujus initium subjungimus, manus in linguam Italicam ita traduxit: "Colla benedizione del Padre, dottrina dell Figliuolo, e perfezione della Spirito Santo. Si e fatto questo tetro-vangelio nel tempo dell'ortodosso e divoto padrone Gio Alessandro Vajuodo (Pallatino) padrone di tutta la terra Moldavo-Valaca, e della fedele sua moglie Marina, la quale accesa d'amore delle parole di Cristo, sollecitamente ha voluto che sia scritto. Anno 929 (sic!) compito nel mese di Marzo il giorno 13, colla mano di Gabrielle Monaco, filio di Uricova, il quale scrissa nella citta di Vanimesce". The translation of the second part of the text is as follows: "The Preface is a hand written note in *the Italian language* which begins with: 'The Evangel in lingua Illirica was written in Moldovlahia on the orders of Princess Marina, the wife

and V. Gardthausen, after mentioning 'Gabriel, Monaco, figlio di Uricova' as the author of the Slavonic text, affirm that "the Greek margin translation is much later (seventeenth cent.?)"[1].

Bogdan's explanation on a seventeenth century authorship of MS 122 by the monks in Zographos is consistent with that given by Turdeanu who tries at length to prove that, after a period in which scholars like Syrku[2] – and himself – believed that the Greek text was written by monk Gavriil at the same time with the Slavonic original[3], now there is an agreement that it was written later then the original. (Turdeanu changed his view after seeing Uric's manuscript in the library). A bibliographical note from the *Byzantinische Zeitschrift*, 1952 draws attention to Turdeanu's latest position[4].

To a possible objection that in Zographos, as a mainly Bulgarian monastery, the Liturgy was (and still is) held in Slavonic, one can answer that on Mount Athos each monastery has always had an ethnically mixed community. This statement is especially true for the 16th-18th centuries, when it is very likely that Greek monks lived in Zographos alongside Bulgarians and probably others. The Right Rev. Dr Kallistos Ware, Lecturer in Orthodox Eastern Christianity at the Faculty of Theology, University of Oxford between 1966-2001, who has spent extensive periods of time on Mount Athos, and especially in Patmos, in the Monastery of St John the Theologian, affirms that this was the case in the respective places during the period under discussion. He said that in the 16-18th century the ethnicity of the monks in Patmos and Mount Athos was not very important[5]. Even now, in Zographos' library there are 126 Greek manuscripts and 388 Slavonic, and the monks who used to live in that monastery until 1845 were Bulgarians, Greeks and Serbians[6]. Therefore, it is probable that, when the Gospel written by Gavriil Uric

---

of Alexander, in 6637 [1429], 13 March, be a certain Gabriel the Monk'. To each Gospel an annotation is attached, of which beginning we include below; an unknown hand has translated this text in Italian: ""With the blessing of the Father, the teaching of the Son, and the fulfilment ('perfection') of the Holy Spirit this Four Gospel book was written during [the reign] of the devoted Orthodox ruling Prince Alexandru Voievode, the Master of all the land of Moldo-Vlachia, and of his wife Marina. Their love for the word of Christ made them ask for this writing to be done. In the year 6937 (i.e. 1429); finished on the 13th of March, by the hand of Gabriel, the son of Uric, in the monastery of Neamțu." The Tetraevangel Manuscript; later adding [p. 313]. Dr Marian Ciucă's translation of this footnote. According to Cleminson, Theophilactus was the Archbishop of Bulgaria at that time.

[1] M. Vogel and V. Gardthausen, *Die griechischen Schreiber*…, p. 441.

[2] P.A. Syrku (spelled also as Sirku and Sircu in various sources), 'Zametki o slavyannskikh i russkikh rukopisyakh v Bodleian Library v Oksforde', in: *Izvestija otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti*, v. 7, no. 4, St Petersburg 1902, pp. 325-345, especially p. 328.

[3] Turdeanu, 'The Oldest Manuscript', pp. 460-464.

[4] *Byzantinische Zeitschrift*, Stuttgart 1952, v. XLX, p. 135.

[5] Personal conversation, June 2009.

[6] The 10th Ephorate of Byzantine Antiquities' website, Mount Athos, Prefecture of Halkidiki.

reached Zographos, the monks there added the Greek text for their spiritual needs, as most of the researchers seem to agree.
Turdeanu appreciates that: "For the Byzantinologist it [MS. Cononici Graecus 122] poses the question of the provenance of the Greek text, just as for the historian of the art of the S.E. Europe it raises the problem of the relations between Moldavian miniature painting and the different Balkan sections of Byzantine miniature painting"[1]. His arguments against the writing of the both texts at the same time refer, among others, to the linguistic and also calligraphic aspects: "The Slavonic part is copied in semi-uncials, large and precisely traced, so that they appear printed, while the Greek part is copied in a cursive script, minute and with ligatures"[2], and "The Slavonic text, copied in large semiuncials characteristic of the Moldavian scribes, fills two-third of the page, while the Greek text, copied in a very small cursive hand, forms a narrower and taller column"[3]. The researcher has in view that: "While the Slavonic text occupies a column 20 cm. high and 13 cm wide, the Greek column is as narrow as 5 1/2 cm and sometimes even 5 cm; on the other hand it is 21 cm. high and has in general 30 lines. Now if we add to the width of the Greek text the white space which separates it from the Slavonic text on the other hand and from the edge of the parchment on the other, we obtain precisely the width of the white space on the lower edge of the leaf. (The upper edge is usually 4 cm. and includes the line with liturgical indications.) In other words, the copyist of the Slavonic text left a margin of 7 cm. both on the outer edge of the book and also at the bottom of each page. Then another copyist used this free space to transcribe the Greek text and in this way to adapt the beautiful manuscript for believers of *a different liturgical language rather than for those for whom it was originally intended*. The Slavonic copyist did not foresee the proximity of the Greek text. Therefore, whenever he had a correction to make to his text, he did not hesitate to make it on the margin of the page, making free use of the empty space[4].
Turdeanu concludes that the "very disproportion between the Slavonic column and the Greek shows that the copyist of the first text did not think of reserving sufficient space for the second one"[5]. In the same place, Turdeanu even tries to prove that Gavriil did not know Greek, but his arguments on this topic are not convincing enough[6]. Another argument is the fact that "it is known that no manuscript was copied in the Rumanian lands during the period in question in both languages. And not only in Moldova or Wallachia; not even among Serbs and Bulgarians, who were more closely linked with

[1] Turdeanu, "The Oldest Illuminated Moldavian Manuscript…", p. 456.
[2] Ibid., p. 462.
[3] Ibid.
[4] Ibid., p. 461; my emphasis.
[5] Ibid. p. 462.
[6] Ibid. 456.

the culture of the Byzantium, was any religious manuscript copied in Greek and at the same time in Serbian or Bulgarian"[1].

Dr. Christos Simelidis, a British Academy Fellow at the Ioannou Centre for Classics and Byzantine Studies in Oxford, and also Nigel Wilson (who was consulted by Simelidis as his mentor) appreciate, as did Bogdan and Turdeanu earlier in the 20th century, that the version of the Greek text (i.e. the choice of variant readings) used in this manuscript conforms to the editorial conventions concerning the Bible that prevailed in the Byzantine period. It is also independent from the Slavonic text, and is not a translation of it[2]. They also believe that it could belong to the sixteenth or seventeenth century, the later date being in accordance with Bogdan, Turdeanu, and also M. Vogel and V. Gardthausen's opinions[3]. Simelidis' conclusion on the Greek text in MS. Can. Gr. 122 is summarized as follows: "It is definitely the Byzantine-type text [as I have already written to you], but I can't say anything more. It also seems […] that the Greek text was copied from a medieval manuscript and not from a printed edition of the textus receptus. The text was not copied very carefully. There are omissions. In some cases the text omitted has been supplemented later (see e.g. p. 34, l. 4). But elsewhere this is not the case. E.g. in John 6.64 οὐ πιστεύουσιν ... οἱ has been omitted (by saut du même au même: οἳ - οἱ) and not supplemented. The same in John 6.69: Θεοῦ του is also missing. I have nothing more to say about the handwriting of the Greek text. It could be dated to the 15th or 16th centuries, but it could also be later (17th)…" [4] Dr. Georgi Parpulov, from the same Centre in Oxford opts for the seventeenth century[5].

The fact that Simelidis considers that the Greek versions is a copy of a manuscript, and not of a printed text, could mean that the Greek text is actually a translation of the Slavonic text, but it was not enough space to write the two text in parallel on the same page. So the scribe wrote in Greek wherever he found the necessary space to do it. But they were two 'independent' texts in the sense that they were written at different times by two different authors.

The well-argued and logical conclusions of all above-mentioned specialists close the discussions which took place in literature regarding whether or not the Greek text was written at the same time with the Slavonic original, and whether the Greek is an independent text from the Slavonic. The texts were written independently, and the Greek in Ms Can. Gr. 122 is of the type which is still used today in the Orthodox Church[6].

[1] Ibid. p. 462.
[2] Christos Simelidis, e-mail correspondence in December 2008.
[3] Marie Vogel and Victor Gardthausen, *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance* [The Greek Scribes in Middle Ages and Renaissance], Otto Harrassowitz, Leipzig, 1909.
[4] Simelidis, the correspondence on the 1 April, 2009.
[5] Personal discussion after my lecture in the Bodleian New Library, December 2008.
[6] Simelidis, the correspondence of December 2008.

b) The orthography of Ms. Canon. Graeci. 122

In 1951 Turdeanu indicates the fact that "The orthography of the manuscript is characterised by the confusion of the nasals ѧ and ж, a phenomenon which appears particularly in the Slavo-Bulgarian texts of the end of the fourteenth century. The original of Ms. Canonici Gr. 122, or rather the archetype of the family of which it forms part, will therefore has to be sought in the Bulgarian literature of the preceding century"[1]. At that time he considered that "the investigation will not however be possible until the moment when a sufficiently large number of gospel texts pertaining to the last period of the flowering of Bulgarian literature has been published"[2]. In the 40 years which have passed since that statement was made enough Gospel manuscripts have been published in order for the researchers to try to find out more about Ms. 122 Canon. Gr. by comparing it with Bulgarian sources of the fourteenth century.
On the advice of Dr Catherine Mary MacRobert from Lady Margaret Hall, University of Oxford, I sent a copy of Ms Canon. Gr. 122 from a film made by the Bodleian Library to Prof. Cynthia Vakareliyska from Oregon University for an opinion on the Slavonic redaction of the text.
After she finished working on the manuscript of Curzon Gospel[3], and published it with annotations, comments, etc. in two volumes with Oxford University Press, she analysed MS. Canon. Gr. 122. At the end of that work she was also of the view that Neamț Gospel should be compared with other Slavonic manuscript written in the same period in order to assess how similar Ms. Can. Gr. 122 is to them. She said that the comparison should be made with regard to several aspects: lexical, iconographical, grammatical, orthographical. One comparison of Uric's manuscript which Vakareliyska has done is with Ivan Alexander Gospel (1356) from the British Library. Both these mss. belong to the 'third redaction' Gospels in spite of Ivan Alexander manuscript been written some 70 years earlier that Uric's Gospel. Ivan Alexander text is believed by many scholars to be representative of this redaction, which was introduced in the fourteenth century and intended "to return to the archaic Old Church Slavoniv vocabulary, grammatical forms, and orthography, after several centuries of 'anything goes'"[4]. The two manuscripts under disscussion here are similar; there are no local variants in the language of Uric's Gospel, as perhaps a researcher would have expected (and Vakareliyska did). When there are differences between the two texts compared above, Ms. 122 has the older lexical forms, which makes [it] appear to be even more conservative and archetypal for this redaction than Ivan Alexander Gospel"[5]. It would be interesting to see if MS. Can. Gr. 122 has

[1] Turdeanu, "The Oldest Manuscript…", p. 460.
[2] Ibid.
[3] Cynthia Vakareliyska, *Curzon Gospel*, Oxford University Press, Oxford, 2008, vols. 1-2, 1312 pages.
[4] Ibid.
[5] Ibid.

"more consistent archaic vocabulary than the great majority of other gospels of the same redaction". But that would only be possible if "someone undertakes a study of that group of mss. as a whole"[1].
Another aspect which Vakareliyska found interesting to compare is the distribution of the broad letter 'o's as opposed to 'ω's in both the manuscripts here and other mss. that use the same conventions. Some scribes used a broad letter 'o' te represent a long vowel 'o'. From the comparison she made between Uric's and Ivan Alexander's Gospels she noticed that, in spite of the two being very similar in their lexical aspect, they differ in the use of the broad letter 'o's versus 'ω's. The use of the broader letter 'o' indicates stress in pronunciation, and if 'o' and 'ω' are used differently in manuscripts written in the same periods of time, it proves that the scribes were very aware of the role of accentuation marks in texts as indicating the proper pronunciation in the geographical area where a text was written, and that "they did not use them just decoratively"[2].
Vakareliyska's conclusions are consistent with Turdeanu's opinion that this Tetraevangel is of interest for the historian of Slavonic religious literature because "it is typical of the period of the first Middle Bulgarian texts copied in the Danubian principalities"[3]. I have proposed the project of mounting this manuscript on the University of Oxford website via The Bodleian Library. If this project succeeds, the specialists working on similar documents anywhere in the world will have the chance to compare it with any of the others.

The role of Ms Can. Gr. 122 as model for other mss of the same epoch

In Dragnev's opinion, expressed when referring to manuscripts from outside the Parisian group, Uric models of tetraevangels and, in general, the models of the fifteenth century Neamț school "display a relative homogeneity"[4]. Turdeanu concurs in "Les letters slaves"[5]. Dragnev emphasises this with regard to documents from the second half of the fifteenth century, but I believe that it can be also said about some earlier manuscripts written in the same geographical area. Dragnev states that those model-manuscripts "with *entrélaces* on their frontispieces and the representation of the four evangelists, have become a 'business card' for the Moldavian illumination crafts in the epoch of Stephen the Great. The representation of the evangelists follows the famous model in

[1] Ibid.
[2] Ibid.
[3] Turdeanu, "The Oldest Manuscript…", p. 456.
[4] Emil Dragnev, *O capodoperă a miniaturii din Moldova Medievală: Tetraevanghelul de la Elizavetgrad şi manuscrisele grupului Parisinus Graecus 74*, Civitas, Chişinău, 2004, p. 169. The Parisian group of manuscripts refers to a collection of mediaeval Greek manuscripts of which the archetype (sec. Vlll AD) is in the Bibliotheca Vaticanae.
[5] Turdeanu, "Les letters slaves en Moldavie…".

Oxford from the iconographic point of view, with the exception of one of the three manuscripts illuminated by Tudor Mărişescu (that from Munich from 1493), where Prohorus is depicted besides St John (after which similar replicas followed)"[1].

Damian compares Ms. Can. Gr. 122 with some subsequent ones, such as the illuminated Four Gospel Book from 1493 mentioned above and preserved today in the National Library in Munich. The latter was written on parchment by the deacon Teodor Mărişescu, also in the scriptorium of Neamț Monastery on the order of Stephen the Great, for the Church of the Dormition of the Mother of God in Hotin. It has an autograph of the Metropolitan Petru Movilă (Peter Moghila), which makes it even more precious[2]. Iorga compares the illuminations from this 1493 manuscript with those of another Gospel written in 1473 for the Monastery of Humor, and with another one finished in 1502 on the order of the same ruler (today in the National Library in Vienna), and all of them with the manuscript in the Bodleian Library. His conclusion is that only the Gospel from 1473 and 1502 belong to Gavriil Uric's school[3]. That was also Bogdan's conclusion[4]. Popescu-Vâlcea strongly supports this view when he affirms that in the Romanian lands the preoccupation with art and culture in general through decorating and illuminating manuscripts "arose in the beginning of the XV century in the calligraphy and decorating of cult manuscripts: the 'Tetraevangel of 1429', by the artistic genius Gavril Uric, followed by the works of his famous fellow craftsmen: Paladie and Spiridon from Putna, Nicodim with his 'Tetraevangel of Stephen the Great' from Humor, Teodor Mărişescu from Neamț, etc." Popescu-Vâlcea's statement strengthens that of Turdeanu, in appreciating that, with the afore-mentioned exception from Munich, Mărişescu's works follow the 1429 Gospel-book model. Ulea agrees with the idea that manuscripts from the second half of the fifteenth century constitute models for those from Stephan the Great's reign[5].

The fact that the Gospel written in 1429, now in the Bodleian, was a model for other manuscripts, and that many researchers take the document in Oxford as a reference in assessing the value of other mss with a similar content, explain its importance. However, until now the comparisons had been made only against other manuscripts produced in the Romanian lands, but not against those written in other countries. Moreover, these comparisons were not made from the point of view of the redaction of the texts, a fact which has been rectified by this article.

---

[1] Ibid.; my translation.
[2] Bogdan, *Paleografia româno-slavă*, p. 109.
[3] Iorga, *AM*, I, ll, p. 47.
[4] Bogdan, *Paleografia româno-slavă*.
[5] Ulea, "Gavril Uric. Studiu paleografic…"

Another contribution of this study is that we have now opinions regarding MS. Can. Gr. 122 from the most qualified specialists in the world. Nevertheless, the discussion on it is not closed. On the contrary, if the manuscript is mounted on the Bodleian Library's website, that will make it available for comparisons and analyses against any other Gospel manuscript.

Bibliography

Aland, K., *Kurzgefasste Liste der Griechischen der handschriften des Neven Testaments*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1994

Barnicot, J.D.A., *The Slavonic MSS in the Bodleian*, vol. 1, no. 2, 1938

Bianu, I., "Evanghelia slavo-greacă scrisă în mânăstirea Neamţului din Moldova de Gavriil Monahul la 1429 [Slavonic-Greek Gospel written in Neamţ Monastery in Moldavia by Gavril the Monk in 1429]", in *Documente de artă românească din manuscripte vechi* [Documents of Romanian Art in Ancient Manuscripts], Bucharest, 1922

_________, *Presentation to the first Congress of Byzantinology*, Bucharest, 1924;

Bogdan, D.P., *Paleografia româno-slavă* [Romanian-Slavic Palaeography](Treatise and albume), Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1978

___________, "Quelques témoignages des liens roumano-grecs sous la règne d'Ėtienne le Grand, prince de Moldavie", in *Bulletin V*, nos. 1-2, Association internationale d'Ėtudes du Sud-Est Européen, 1967

Bogdan, I., "Evangheliile dela Humor şi Voroneţ din 1473 şi 1550", in *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice*, s. II, t. XXIX, Bucharest, 1907

Cleminson, R., *A Union catalogue of Cyrillic manuscripts in British and Irish collections*, School of Slavonic and East European Studies, University of London, 1988

__________, Inaugural published lecture "The Serbian Manuscript Heritage in the British Isles", University of Portsmouth, 2002

Costea, C., "Une nouvelle replique slavonne du Paris gr. 74: seven decades after", in *Series Byzantina*, vol. 1, Warsaw, 2003

Cox, H. O., *Bodleian Library Quarto Catalogues. Greek Manuscripts* (reprinted with corrections from the edition of 1853), Bodleian Library, Oxford, 1969, cat. l, part ll, col. (The original title of the catalogue was: *Catalogi codicum manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae pars prima recensionem codicum Graecorum continuens*, Confecit Henricus O. Coxe, A. M., Hypo-Bibliothecarus, Oxonii: E Typographeo Academico, MDCCC.LIV)

Demény, L., "Începuturile miniaturisticii române", *Magazin istoric*, No 1 (46), 1971

Der Nersessian, S., "Two Slavonic Parallels of the Greek Tetraevangelia: Paris 74", *The Art Bulletin*, v. 9, nr 3, 1927

____________, *Manuscrits arméniens illustrés des Xlle, Xllle et XlVe siècles de la Bibliothèque des Pères Mékhitharistes de Venise*, Foreward by Gabriel Millet, E. de Boccard, Paris, 1936, no. 143

Dobrowský, I., *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*, Vienna, (publis. ?), 1822

Drăguț, V., (illustrations P. Lupan), *Pictura murală din Moldova. Sec. XV-XVl*, Meridiane, Bucureşti, 1982

Iorga N. and G. Balş, *Histoire de l'art roumain anciene*, E. de Boccard, Paris, [publ. ?], 1922

Iorga, N., "La figuration des évangélistes dans l'art roumain et l'école chypriote-valaque", in *Buletinul comisiunii monumentelor istorice*, XXVL, fasc. 75, Bucharest, 1933

________, *Ospiti romeni in Venezia (1570-1610)*, [Monitorul oficial şi imprimeriile statului. Imprimeria națională], Bucharest, 1932

Jensen C. and M. Kauffmann, *A Continental Shelf. Books across Europe from Ptolemy to Don Quixote. An exhibition to mark the re-opening of the Bodleian Exhibition Room*, Bosch & Bodleian Library, Oxford, 1994.

Lăzărescu, E., "Trei manuscrise moldoveneşti de la Muzeul de Artă al Republicii Populare Române", in *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*, Bucharest, 1958, pp. 541-547 (the mention about the on p. 552).

Merolle, I., *L'abate Matteo Luigi Canonici e la sua biblioteca: i manoscritti Canonici e Canonici-Soranzo delle biblioteche fiorentine*, Institutum Historicum, Rome, and Soc. Iesu &Bibiloteca Mediceo-Laurenziana, Florence, 1958

Mihăilă, G., "Manuscrisele lui Gavriil Uric de la Neamț şi însemnătatea lor filologică", in *Studii de lingvistică si filologie*, Facla Publishing House, Timişoara, 1981

Milin, J.,"Din istoricul cercetării manuscriselor slavo-române", in *Studii de slavistică*, Mirton Publishing House, Timişoara, 1998

________, *Din vechile relații culturale sârbo-române*, Eurostampa, Timişoara, 2000

Mircea, G.U.,"Contribution à la vie et à l'ouvre de Gavriil Uric", *Revues des Études Sud-Est Européennes*, Vl, 4, Bucharest, 1968

Mullen R., S. Crisp and D.C. Parker, *The Gospel According to John in the Byzantine Tradition*, Deutsche Bibelgesellschaft, 2009.

Musicescu, M.A., (illustration S. Ulea), *Voroneț*, Ėditions Meridiane, Bucharest, 1971

Nestle, E., K. Aland (eds.), *The Interlinear Greek-English New Testament*, 27th edition, 1993

Nicolescu, C., *Miniatura şi ornamentul cărții manuscrise din Țările Române. Sec. XlV-XVlll*, Introd. by M.H. Maxy, Catalogue of an Exhibition in the National Museum of Arts, Bucharest, July-September, 1964

Oprescu, G. (ed.), *Istoria artelor plastice în România*, Meridiane, Bucharest, vol. 1, 1964

Panaitescu, P., D. Bogdan, F. Pall et. al. (eds), *Documente privind istoria Romîniei* (sic), Editura Academiei, Bucharest, vol. 1, 1956

Parker, D.C., *An Introduction to the New Testament Manuscripts and Their Texts*, Cambridge University Press, 2008.

Petrescu, S., *Odoarele de la Neamț şi Secu*, [publisher ?], Bucharest, 1911

Popescu-Vâlcea, G., *Miniatura românească*, Meridiane Publishing House, Bucharest, 1981

_____________, *Cărțile populare miniate şi ornate*, Meridiane, Bucharest, 1989

Puşcariu, S., *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Krafft & Drotleff, Sibiu, 1930

Šafařik, P.J., *Geschichte der serbishen Literatur*, [publisher ?], Prague, 1865

Smirnova, E., “Un manuscrit illustré inédit du premiere tiers du XV-e siècle”, in C. Moss and K. Kiefer (eds.), *Byzantine East, Latin West. Art-Historical Studies in honor of Kurt Weitzmann*, Princeton University Press, Princeton, 1995.

Solarić, P., *Pominak knižeskij*, [publisher ?]Venice, 1810

Sreznevskii, I. I., *Sviedieniia i zamietki o maloizviestnykh I neizvestnyh pamjatnikah pis'ma*, St Petersburg, The Academy of Science, vol. 28, No. 1, 1875, St Petersburg, reproduced in *Sbornik ORJaS*, X , 1876

Syrku, P. A., “Zametki o slavyannskikh i russkikh rukopisyakh v Bodleian Library v Oksforde”, *Iyvestija Otdelenija russkogo jazyka I slovesnosti*, vol. Vll, Book 4, St. Petersburg, 1902

Studi Medievali, Serie Terza, vol. V, no. 1, 1964

Three letters about Bodleian manuscripts, XX, Canon. gr.(*sic*) *122*, Bodleian Library, Oxford.

Turdeanu, Ė., “Métropolite Anastase Crimca et son oeuvre littéraire et artistique (1608-1629)”, in *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés Roumaines*, Leiden, 1985

__________, “The Oldest Illuminated Moldavian MS-Canon Gr. 122”, *The Slavonic and East European Review*, London, XXlX, 1951

__________, “Les letters slaves en Moldavie: le moine Gabriel du monastère de Neamțu”, in *Revues des Études Slaves* , XXVll, no. l, 1951

__________, “Miniatura bulgară şi începuturile miniaturii româneşti,” *Buletinul Institutului român din Sofia*, Bucharest, 1942

Ulea, S., “Gavril Uric. Studiu paleografic”, *Studii şi cercetări de istoria artei*, Bucharest, 1981, vol. XXVlll.

_______, “Gavril Uric, primul artist român cunoscut”, in SCIA, ‘Arta plastică’ Series, , vol. Xl, no. 2, Bucharest, 1964

_______, “Gavril Ieromonahul, autorul frescelor de la Bălăneşti”, in *Cultura moldovenească în vremea lui Ştefan cel Mare*, Bucharest, 1964

Uspenski, F., “O nekotoryh slavjanskich i poslavjanski psannych rukopisjach, chranjaščichsju u Londone i Oxforde”, *Žurnal Ministerstva narodnogo prosveščenija*, CC, 1878

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

SLAVISTIKA V BRNĚ: SLOVANSKÁ ETYMOLOGIE – TRADICE A PERSPEKTIVY[1]

Ilona JANYŠKOVÁ, Helena KARLÍKOVÁ

В данной статье авторы кратко рассматривают историю становления брненской славистики, которая развивалась как на философском факультете, так и в секторе этимологии Славянского института Чехословацкой академии наук (в настоящее время это отдел этимологии Института чешского языка Академии наук Чешской Республики). Подробно представлена деятельность брненского отдела этимологии со времени его основания в 1952 году (в чем заслуга знаменитого чешского этимолога, слависта, балтиста и индоевропеиста Вацлава Махека), по настоящее время. Особое внимание уделяется *Этимологическому словарю старославянского языка*, истории его возникновения, структуре и особенностям его статей. Кроме того, авторы статьи комментируют другие виды деятельности брненского отдела этимологии: публикации в рамках серии *Studia etymologica Brunensia*, организацию международных научных конференций *Etymologické symposion Brno* и др.

Ключеве слова: славистика, этимология, этимологический словарь старославянского языка

Za zakladatele české slavistiky jako vědní disciplíny je považován Josef Dobrovský[2], osobnost evropského a světového formátu, jehož vědecký odkaz je i po více než dvou staletích stále živý. Jméno Dobrovského je v tomto příspěvku třeba připomenout také proto, že je jeho osoba spjata s Moravou – jistou dobu zde totiž působil jako rektor generálního semináře v Olomouci.

Bezprostředním impulzem pro rozvoj slavistického bádání na Moravě bylo založení univerzity v Brně v roce 1919, na jejíž filozofické fakultě se slavistika profilovala od počátku především jako slovanská filologie. V této souvislosti je třeba zmínit takové osobnosti slovanské jazykovědy, jakými byli zejména žák Miklošičův a

[1] Článek vznikl v rámci projektů Grantové agentury České republiky (č. 405/07/1092) a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (LC 546).

[2] Narodil se 17. 8. 1753 v maďarských Ďarmotech (dnešní Balassagyarmat), zemřel 6. 1. 1829 v Brně, kde je také pochován.

Jagičův Václav Vondrák, autor rozsáhlé srovnávací slovanské gramatiky[1], a indoevropeista a slavista, působící souběžně na univerzitách v Praze a v Brně, Oldřich Hujer[2]. V období poválečném to byli pak zejména bohemisté a slavisté František Trávníček[3] a Bohuslav Havránek[4], nelze opomenout ani paleoslovenistu se zaměřením široce slavistickým Josefa Kurze, pozdějšího iniciátora a hlavního redaktora stěžejního díla světové paleoslovenistiky *Slovníku jazyka staroslověnského*[5], a etymologa Václava Machka, o němž ještě bude pojednáno dále. Od počátku padesátých let minulého století působili v Brně také Arnošt Lamprecht, autor známé monografie o praslovanštině[6], dále slavista orientovaný především k slovanské syntaxi Jaroslav Bauer[7] a dosud vědecky i pedagogicky aktivní paleoslovenista s obdivuhodným diapazonem slavistických zájmů Radoslav Večerka[8].

Hlavním tématem našeho příspěvku je ovšem, jak vyplývá z názvu, informace o tradicích, současnosti i perspektivách etymologického výzkumu v Brně. V této souvislosti je třeba se vrátit k profesoru Václavu Machkovi, od roku 1958 vedoucímu nově zřízené katedry slavistiky a srovnávacího jazykozpytu na brněnské filozofické fakultě, který stál u zrodu etymologického pracoviště, jež vzniklo v roce 1952 v tehdejším Slovanském ústavu Československé akademie věd v Brně (tj. dnešní etymologické oddělení Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky). Prof. Machek shromáždil na fakultě kolem sebe talentované studenty, z nichž některé přivedl na etymologické pracoviště. Mezi nimi byla i jeho studentka a pozdější asistentka Eva Havlová, jež pak vychovala další generaci etymologů, kteří navazují na Machkovy metody etymologické práce a dále je rozvíjejí.

Hlavním úkolem nově vzniklého etymologického pracoviště byla příprava *Etymologického slovníku slovanských jazyků*, neboť v té době slovník podobného typu ještě neexistoval, resp. byl k dispozici pouze nedokončený Bernekerův slovanský etymologický slovník, který skončil heslem *morъ*[9]. Podle Machkových představ měl

---

[1] V. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, 1-2, Göttingen, 1906-1908.
[2] O. Hujer je mimo jiné autorem monografie *Slovanská deklinace jmenná*, Praha, 1910.
[3] Sr. například F. Trávníček, *Mluvnice spisovné češtiny*, 1-2, Praha, 1948-1949; F. Trávníček, P. Váša, *Slovník jazyka českého*, 1-2, Praha, 1937.
[4] K jeho stěžejním dílům patří *Genera verbi v slovanských jazycích*, 1-2, Praha 1928-1937.
[5] *Slovník jazyka staroslověnského/Lexicon linguae palaeoslovenicae*, 1-4 (red. J. Kurz, Z. Hauptová), Praha, 1958-1997.
[6] A. Lamprecht, *Praslovanština*, Brno, 1987.
[7] Zde upozorňujeme zejména na syntetické kolektivní práce autorů A. Lamprechta, D. Šlosara a J. Bauera *Historický vývoj češtiny*, Praha 1977, a *Historická mluvnice češtiny*, Praha, 1986.
[8] Zmiňme zde alespoň některé syntetické Večerkovy práce, zejména: *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax*, 1-5, Freiburg i. Br., 1989-2003; *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*, Olomouc-Praha, 2006; *Jazyky v komparaci. Nástin české jazykovědné slavistiky v mezinárodním kontextu*, 1, Praha, 2008.
[9] E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, 1 (*A-L*), 2 (*L-morъ*), Heidelberg, 1908-1913.

brněnský *Etymologický slovník slovanských jazyků* začínat tam, kde Bernekerův slovník skončil, tedy písmenem *N.* Pro tento účel sestavil Machek heslář, tzv. „veleknihu“, který se stal zároveň podkladem pro budování obsáhlé kartotéky. Materiál v ní obsažený byl excerpován z lingvistické literatury především diachronního zaměření, ale též z literatury jiných vědních oborů (např. etnografie, geografie, historie, kulturologie, botaniky, zoologie aj.), a byl uspořádán podle praslovanských záhlaví. Tato kartotéka, založená V. Machkem, je neustále doplňována o novou literaturu a v současné době je využívána nejen pracovníky etymologického oddělení, ale i badateli z našich i zahraničních pracovišť, stejně jako studenty a pedagogy brněnské filozofické fakulty. Na vlastní tvorbě hesel pro slovanský etymologický slovník se Václav Machek již nepodílel, neboť v té době byl plně vytížen prací na svém *Etymologickém slovníku jazyka českého a slovenského*. Byl vydán v Praze v roce 1957. Druhé, opravené a doplněné vydání pak vyšlo v Praze pod názvem *Etymologický slovník jazyka českého* až po autorově smrti péčí Evy Havlové a Antonína Mátla v roce 1968.

Složitější byly ovšem osudy výše zmiňovaného *Etymologického slovníku slovanských jazyků*. Z něj bylo vydáno pouze ukázkové číslo[1] a dva svazky zpracovávající jen slova gramatická a zájmena[2], pod nimiž je podepsán František Kopečný, uznávaný slavista, etymolog, který po smrti Václava Machka v roce 1965 převzal vedení etymologického pracoviště. Ostatní hesla připravená pro *Etymologický slovník slovanských jazyků* zůstala pouze v rukopise, některá z nich – upravená a doplněná o novou literaturu – vyšla později v sérii článků v časopise Slavia pod názvem *Z materiálů Etymologického slovníku slovanských jazyků*[3]. Z pera pracovníků

---

[1] V. Čapková, E. Havlová, F. Kopečný, A. Mátl, H. Plevačová, *Etymologický slovník slovanských jazyků. Ukázkové číslo*, Brno, 1966.

[2] F. Kopečný, *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena 1. Předložky, koncové partikule*, Praha, 1973; *2.* (spolu s V. Šaurem a V. Polákem) *Spojky, částice, zájmena a zájmenná adverbia,* Praha, 1980.

[3] Viz E. Havlová, F. Kopečný, H. Plevačová, Ž. Šarapatková, V. Šaur, Z materiálů Etymologického slovníku slovanských jazyků I, *Slavia* 59 (1990), 271-277; E. Havlová, Ž. Šarapatková, Z materiálů Etymologického slovníku slovanských jazyků II, *Slavia* 60 (1991), 316-320; E. Havlová, A. Mátl, H. Plevačová, P. Valčáková, Z materiálů Etymologického slovníku slovanských jazyků: *nakъlja*, *naprasnъ*, *narandža*, *natь*, *Slavia* 63 (1994), 149-157; E. Havlová, I. Janyšková, F. Kopečný, H. Plevačová, V. Polák, P. Valčáková, Z materiálů Etymologického slovníku slovanských jazyků, *Slavia* 66 (1997), 71-79; V. Čapková, I. Janyšková, H. Karlíková, H. Plevačová, B. Skalka, P. Valčáková, Z materiálů Etymologického slovníku slovanských jazyků, *Slavia* 66 (1997), 179-182; E. Havlová, P. Valčáková, Z materiálů Etymologického slovníku slovanských jazyků: *očagъ/odžak*, *oga*, *ogar*, *ogarъ*, *oger/ajgir*, *ohme*, *ochechule*, *Slavia* 70 (2001), 203-208; V. Čapková, E. Havlová, I. Janyšková, Ž. Šarapatková, P. Valčáková, Z materiálů Etymologického slovníku slovanských jazyků: *oko*, *okъno*, *ološ*, *olovirъ*, *olovo*, *oluch*, *oluja*, *Slavia* 72 (2003), 409-420; E. Havlová, I. Janyšková, H. Karlíková, Ž. Šarapatková, V. Šaur, P. Valčáková, Z materiálů Etymologického slovníku slovanských jazyků: *orati*, *ořěchъ*, *oriz*, *orzsolъ*, *oskranъ*, *Slavia* 74 (2005), 77-87.

etymologického oddělení vzešla řada dalších publikací, jako je např. soupis asi 2000 základních, produktivními slovotvornými afixy neodvozených lexikálních jednotek společných soudobým slovanským jazykům a pocházejících z praslovanštiny, i práce jiné[1].

Paralelně s brněnským všeslovanským etymologickým slovníkem začaly na počátku sedmdesátých let minulého století vycházet podobně koncipované etymologické slovníky v Moskvě[2] a v Krakově[3], což bylo pro naše nadřízené orgány důvodem k zastavení prací na brněnském slovníku. Vlastní etymologický výzkum však tímto krokem nebyl přerušen, byl pouze přeorientován na výzkum jednoho konkrétního jazyka, a to jazyka, který dosud etymologicky nebyl vůbec zpracován – pomineme-li stručný etymologický index, který je součástí slovníku *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten* autorů L. Sadnik a R. Aitzetmüllera (Heidelberg 1955) – staroslověnštiny. Odborná veřejnost byla s tímto záměrem seznámena prostřednictvím článku uveřejněném v časopise Slavia v roce 1986[4], první sešit *Etymologického slovníku jazyka staroslověnského* (dále jen ESJS) vyšel v roce 1989, zatím poslední 14. sešit, obsahující hesla začínající na písmeno *S*-, je z roku 2008. Předpokládaný rozsah slovníku je 20 sešitů včetně soupisu literatury citované v celém díle a rejstříků slov jednotlivých slovanských i neslovanských jazyků. Vzhledem k tomu, že rejstříky budou uveřejněny až v posledním sešitě, jsou ve slovníku průběžně uváděny četné odkazy, zejména na obtížněji nalezitelné deriváty. Stávající tempo prací na slovníku je zárukou toho, že se i nejstarší slovanský spisovný jazyk dočká v nejbližších letech vědeckého etymologického slovníku, prvního svého druhu na světě. Od samého počátku je práce na *Etymologickém slovníku jazyka staroslověnského* neoddělitelně spojena s Machkovou žákyní Evou Havlovou[5], která byla dlouhou dobu jeho hlavní redaktorkou, nyní je členkou jeho redakčního kruhu. V polovině devadesátých let se do práce na tomto slovníku zapojil a posléze byl jeho hlavním redaktorem Adolf Erhart[6], profesor

---

[1] F. Kopečný, E. Havlová, H. Plevačová, A. Mátl, *Základní všeslovanská slovní zásoba*, Brno 1964, 2. vydání Praha, 1981; E. Havlová, H. Plevačová, Ž. Šarapatková, V. Šaur, P. Valčáková, *Etymologica Brunensia. Sborník oddělení historickosrovnávací slovanské jazykovědy*, Praha 1978; E. Havlová et al., *Miscellanea Brunensia. Sborník oddělení historickosrovnávací slovanské jazykovědy*, Praha, 1979.

[2] *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, 1-34- (ред. О.Н. Трубачев, А.Ф. Журавлев), Москва, 1974-2008-.

[3] *Słownik prasłowiański*, 1-8- (red. F. Sławski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1974-2001-.

[4] E. Havlová et al., Etymologický slovník jazyka staroslověnského. Zásady práce a ukázky hesel, *Slavia* 55, 1986, 337-354.

[5] Její dosavadní bibliografie je uvedena ve *Sborníku prací filosofické fakulty brněnské university (Linguistica Brunensia)* A 47 (1999, 189-193) a A 57 (2009).

[6] O životě a díle (včetně úplné bibliografie) pojednávají tyto publikace: B. Vykypěl, Adolf Erhart: Leben und Werk (einige Skizzen), in: *Adolf Erhart, Ausgewählte Abhandlungen zur indogermanischen vergleichenden Sprachwissenschaft* (Hrsg. B. Vykypěl), Hamburg, 2006, 349-

indoevropské srovnávací jazykovědy na brněnské filozofické fakultě, po jeho smrti v roce 2003 se hlavní redaktorkou stala Ilona Janyšková, žákyně Evy Havlové.

Etymologický slovník jazyka staroslověnského vychází materiálově ze *Slovníku jazyka staroslověnského/Lexicon linguae palaeoslovenicae* (viz pozn. 7), je však doplňován o lexémy ze staroslověnských rukopisů nalezených paleoslovenisty v poslední době, jako je např. nově objevená část Sinajského žaltáře nebo Besědy Řehoře Velikého. Do slovníku jsou zařazena slova domácí i přejatá, slova dobře doložená v řadě slovanských jazyků i slova ojedinělá, vyskytující se pouze ve staroslověnštině. Vlastní jména jsou uváděna pouze výběrově, vynechána jsou jména biblická, naopak zpracovávána jsou všechna jména původu slovanského (jako např. *Boljeslavъ*, *Borivoi*, *Jaroslavъ* aj.); z vlastních jmen neslovanských jsou etymologizována pouze ta, která mají nějaký vztah k slovanskému prostředí (např. jméno bulharského vládce z let 825-889 a také jméno syna ruského knížete Vladimíra Velikého, *Borisъ*, které bylo přejato od Protobulharů, tedy od národa neslovanského). Vzhledem k tomu, že cyrilice je přepisována do latinky, je i celý slovník uspořádán ve shodě s latinkou, tedy ne podle cyrilské abecedy.

Po formální stránce mají hesla jednotnou strukturu, ne vždy je však možné vzhledem k rozdílnému charakteru jednotlivých heslových slov ji do důsledku dodržet. V *záhlaví* každého hesla je uveden význam objasňovaného slova v češtině a němčině, pod záhlavím v některých případech následuje vysvětlení reálie, kterou heslové slovo pojmenovává. U přejatých slov někdy následuje zvláštní odstavec, který obsahuje staroslověnské *varianty*. Samostatný oddíl je vyčleněn pro *deriváty*, v němž je objasněna jejich slovotvorná charakteristika a jejich sémantika. Ve slovníku se sice uplatňuje princip tzv. hnízdování, to znamená, že v jednom hesle se zpracovává celá slovní rodina; pokud je však některý ze staroslověnských derivátů zajímavý formou či významem, je pojednán v samostatném menším hesle. Tak například vedle všeslovanského slovesa *plesti* je zvlášť uvedeno staroslověnské (a již praslovanské) substantivum *plotъ* (v *o*-stupni ablautu) mimo jiné proto, že toto slovo s původním významem *'něco pleteného' odráží starou techniku zhotovování plotů, známou u všech Slovanů, totiž že se mezi kůly vraženými do země proplétalo proutí. Za deriváty následuje oddíl *kompozita*, jde-li o kalky, uvádí se zde i jejich řecké předlohy. Jisté novum představuje oddíl *expanze*, jenž podává přehled slov, která expandovala z církevní slovanštiny do dalších jazyků, slovanských i neslovanských, z posledně jmenovaných hlavně do rumunštiny. Velkou pomocí při identifikaci výpůjček z církevní slovanštiny do rumunštiny je zejména Tiktinův slovník[1] i některé další publikace[1] a samozřejmě také rumunské etymologické

420; B Vykypěl, *Život a dílo Adolfa Erharta. Kapitola z dějin české vědy*, Praha, 2008 (= Studia etymologica Brunensia 5).

[1] H. Tiktin, *Dicționar român-german*, 1-3, București, 1903-1925 (dále jen Tiktin 1903-1925); H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 1-3 (3., neubearbeitete Auflage von P. Miron und E. Lüder), Wiesbaden, 2001-2005.

slovníky[2]. Jsme si vědomi toho, že právě tato část slovníkových hesel může vyvolat kritické připomínky odborné veřejnosti, protože nelze vždy jednoznačně odlišit přejetí z církevní slovanštiny od přejetí z nějakého živého jihoslovanského jazyka. Například Tiktin (1903-1925, 1306) pokládá rumunské *rast* 'otok sleziny při horečnatém onemocnění' za přejetí z církevní slovanštiny, zatímco podle Skoka (3, 110)[3] je rumunské slovo přejato ze srbochorvatštiny (ESJS 13, 752). Nebo rumunské *ceată* 'četa, skupina, zástup, houf' je opět podle Tiktina (1903-1925, 330) z církevní slovanštiny, kdežto Rosetti (1954, 41) je pokládá za výpůjčku z živých slovanských jazyků (podobně jako maďarské *csata*, albánské *çetë*).[4] Vlastní *etymologie* je u slov domácího původu uvedena praslovanskou formou a jejími responzemi v jednotlivých slovanských jazycích. Následuje přehled základních významů uvedených lexémů s případným naznačením sémantických posunů a jejich objasněním. U složitějších hesel je etymologická analýza uvedena jednoduchými schematy (*rovnicemi*), které jsou pak dále podrobně okomentovány; méně pravděpodobné etymologie, jež jsou uvedeny stručně v petitu, jsou podrobeny kritickému rozboru. Součástí výkladu je rekonstrukce možného indoevropského východiska zpravidla v kořenové podobě a jeho doložení v dalších indoevropských jazycích. Velká pozornost při zpracovávání hesel je věnována uplatňování metody „Wörter und Sachen" (to znamená, že se spolu se slovy objasňují i věci, které tato slova označují, jako je tomu například u starého slovanského adjektiva pro červenou barvu *čьrvjenъ*, jež je spojováno se slovem *čьrvь* 'červ' proto, že se jistým druhem červců barvilo na červeno, nebo u výše zmiňovaného spojení *plesti – plotъ*), současně zkoumané slovo zasazujeme do širšího kulturně-historického kontextu. Nedílnou součástí etymologického výkladu je vedle rekonstrukce původní formy slova i rekonstrukce původního významu, hledání sémantických paralel, postižení sémantického vývoje slova (srov. např. sémantický posun, uvedený v hesle *črěpъ*, 'střep' → 'hlava', známý z řady indoevropských jazyků) apod. U slov přejatých – nejčastěji z řečtiny (např. *adъ* 'podsvětí, říše mrtvých, peklo', *akridъ* 'kobylka, saranče', *finikъ* 'palma', *filosofъ* 'filozof', *sanъdalija* 'sandál' aj.), z latiny (např. *kъmotra* 'kmotra', *ocьtъ* 'ocet, kyselé víno', *poganъ* 'pohanský', *rusaliję* 'letnice, svatodušní svátky'aj.), případně z gótštiny (např. *kъnędzь* 'kníže, vládce'), ze staré horní němčiny (např. *popъ* 'kněz'), méně častěji z jazyků turkotatarských (např. z mongolštiny je

[1] Například: A. Rosetti, *Influența limbiror slave meridionale asupra limbii române (sec. 6-12)*, Bucureşti, 1954 (dále jen Rosetti 1954); A. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea)*, Bucureşti, 1968; G. Mihâilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, Bucureşti, 1960; M. Mitu, *Studii de etimologie româno-slavă*, Bucureşti, 2001; M. Mitu, *Cercetări etimologice şi lexico-semantice*, Bucureşti, 2006; S. Paliga, *Influențe romane şi preromane în limbile slave de sud*, Bucureşti, 2006.

[2] Srov. S. Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, Heidelberg 1905; A. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Bucureşti 2007.

[3] P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1-4, Zagreb 1971-1974.

[4] Viz *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, seš. 12, 713 (s.v. *pričetati*).

staroslověnské *choro*^{n}*gy* ‘prapor, korouhev’) či z jazyků orientálních (např. staroslověnské *bisьrъ* ‘perla’ je zřejmě arabského původu) – která rozsahem patří k heslům menším, jsou uvedeny zdroj a cesty přejetí.

Etymologický slovník jazyka staroslověnského, k jehož dokončení už mnoho nechybí, může díky bohatému slovanskému materiálu do jisté míry plnit funkci etymologického slovníku všeslovanského tím spíše, že zatím jediným dokončeným etymologickým slovníkem všech slovanských jazyků je lexikon Miklošičův z druhé poloviny 19. století[1]. Na druhé straně tuto funkci může plnit s jistým omezením, neboť staroslověnská slovní zásoba v něm uvedená má specifický charakter; obsahuje totiž řadu speciálních výrazů z oblasti biblických reálií, různé termíny teologické, filozofické aj., kterým etymologické slovníky ostatních slovanských jazyků zpravidla nevěnují náležitou pozornost. Naopak řada lexémů zcela běžných v současných slovanských jazycích zde zastoupena není, protože ve staroslověnštině buď vůbec nebyla, nebo nebyla doložena v památkách zachycených *Slovníkem jazyka staroslověnského*, z něhož náš etymologický slovník čerpá slovní zásobu.

V současné době pracovníci brněnského etymologického oddělení plní vedle základního úkolu, vypracovávání *Etymologického slovníku jazyka staroslověnského*, i úkoly další. Vzhledem k tomu, že je jediným pracovištěm svého druhu v České republice, plní funkci jakési jazykové poradny a zodpovídá dotazy veřejnosti týkající se původu slov. Etymologické pracoviště se výrazně zviditelnilo koncem devadesátých let díky organizování mezinárodních vědeckých konferencí, které se pod názvem *Etymologické symposion Brno* konalo v roce 2008 již počtvrté, a to vždy za účasti nejvýznamnějších slavistů-etymologů ze slovanských i neslovanských zemí. Hned z prvního etymologického symposia v roce 1999 vzešel návrh na ustavení Etymologické komise při Mezinárodním komitétu slavistů, která do té doby neexistovala. Díky existenci této komise došlo k užšímu propojení jednotlivých slavistických pracovišť zabývajících se etymologií a to jistě přispělo k tomu, že se Brno stalo jedním z hlavních center etymologického výzkumu.

Výstupem výše zmíněných sympozií jsou sborníky konferenčních příspěvků, které jsou součástí tematizované řady *Studia etymologica Brunensia*[2], vydávané

---

[1] F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1886.

[2] *Studia etymologica Brunensia* (eds. I. Janyšková, H. Karlíková): Vol. 1: *Studia etymologica Brunensia 1*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Etymologické symposion Brno, 1999 (Slovanská etymologie v indoevropském kontextu), Praha, 2000; Vol. 2: *Studia etymologica Brunensia 2*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Etymologické symposion Brno, 2002, Praha, 2003; Vol. 3: *Studia etymologica Brunensia 3*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Etymologické symposion Brno, 2005, Praha, 2006; Vol. 4: *Varia Slavica.* Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večerky, Praha, 2008; Vol. 5: B. Vykypěl, *Život a dílo Adolfa Erharta. Kapitola z dějin české vědy*, Praha, 2008; Vol. 6: *Studia etymologica Brunensia 6*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Etymologické symposion Brno 2008 (Etymologie – teorie a praxe), Praha, 2009.

brněnským etymologickým pracovištěm. Etymologické oddělení úzce spolupracuje nejen se zahraničními, ale i s diachronně zaměřenými domácími pracovišti. V posledních pěti letech byla tato spolupráce institucionalizována projektem při Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy s názvem *Výzkumné centrum vývoje staré a střední češtiny (od praslovanských kořenů po současný stav)*. Tento projekt umožnil získat pracovní místa pro mladé perspektivní diachronní lingvisty, a tím zajistil generační kontinuitu i v brněnském etymologickém oddělení. Vedle toho pracoviště řešilo a řeší několik grantových projektů, jejichž výstupem bude řada publikací, mj. *Sebrané spisy Václava Machka*, vydání jeho korespondence se známými domácími i zahraničními jazykovědci, práce Evy Havlové *České názvy savců (etymologická studie)*, souborné vydání drobných etymologických studií Františka Kopečného aj.[1]

Cílem snažení našeho kolektivu je, abychom i nadále posilovali pozici jednoho z důležitých center etymologického bádání v Evropě, které bývá zahraničními kolegy označováno jako „brněnská etymologická škola".

Literatura

Dorovský, I., Válek, V., Večerka, R., Čejka, M., *Slavica na Masarykově univerzitě v Brně. Literární věda, jazykověda, historiografie, uměnovědy*, Brno, 1993

Janyšková, I., *Etymologické slovníky staroslověnštiny.* In: *Přednášky a besedy ze XLI. běhu Letní školy slovanských studií*, Brno, 2008, 56-63.

Janyšková, I., Вацлав Махек: жизненный и творческий путь (v tisku).

Janyšková, I., Karlíková, H., Etymologický slovník jazyka staroslověnského a jeho význam pro slovanskou lexikografii. In: *Slavica Pragensia ad tempora nostra. Konference ke 150. výročí založení stolice slovanské filologie na Karlově univerzitě*, Praha, 1998, 247-249

Janyšková, I., Karlíková, H., Die Position des Etymologisches Wörterbuchs des Altkirchenslavischen (Etymologický slovník jazyka staroslověnského) in der diachronen Lexikographie. In: *Proceedings of the Tenth EURALEX International Congress, EURALEX 2002* (eds. A. Braasch, C. Povlsen), Copenhagen, 2002, 703-706

Karlíková, H., Tradice a perspektivy brněnské etymologické školy. In: *Přednášky a besedy XXXIX. běhu Letní školy slovanských studií*, Brno, 2006, 66-72

Kudělka, M., Šimeček, Z. et al., *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Biograficko-bibliografický slovník*, Praha, 1972.

Lamprecht, A., Žaža, S., Srovnávací slovanská jazykověda. In: *Slavica na Universitě J. E. Purkyně v Brně*, Brno, 1973, 44-47

Večerka, R., Slovanská filologie. In: *Slavica na Universitě J.E. Purkyně v Brně*, Brno, 1973, 39-43

Večerka, R., Erhart, A., Havlová, E., Janyšková, I., Karlíková, H., *K pramenům slov. Uvedení do etymologie*, Praha, 2006

[1] Podrobněji k činnosti etymologického oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR viz www.ujc.cas.cz.

Ukázka hesel *Etymologického slovníku jazyka staroslověnského*

ná provázanost obou kořenů byla důvodem Machkova (SFFBU 4, 27 a Machek 1957, 387) mylného odvozování sl. *pověděti* od koř. **vět-* (sr. **věšte, větъ**). *hk*

pověstь v. **pověděti**

povinǫti (sę), **-netъ (sę)** 'podrobit (se), podřídit (se); (sich) unterwerfen, (sich) unterordnen'

Der.: ipf. *povinovati (sę)* 'podrobovat (se), podřizovat (se)', *nepovinujęi sę* 'nepodrobující se, neposlouchající'; *povinovenije, -anije* 'podřízenost' (Nom); *povinьnъ* 'podřízený, podrobený, poddaný', též ve vazbě *povinьnъ byti, byvati* 'být podřízen, podroben, podléhat, propadat', *povinьnikъ* (Lobk) jen ve spojení *povinьnikъ byti* 'stávat se povinným; podléhat'; s jiným pref.: *podъvinǫti* 'podřídit' (VencNik Bes), *podъvinьnъ* 'podřízený' (Bes). Další významy a deriváty v. **vina**.

Exp.: Z csl. pravděpodobně pochází stsrb. *povinovati se, povinuti* (Maretić, RJ s.v.) a snad i stukr. *povynovatys'* (SStukr) a r. *povinovát'sja*, vše 'podřídit se, podrobit se'.

Et.: Psl. *povinǫti* je doloženo vedle stsl. jen ve výše uvedených církevních slavismech, jinak jsou mu nejblíže útvary v jsl.: b. arch. *povinúvam se, povinjá se*, mk. kniž. *povinuva se, povini se*, s významy 'podrobit se, podřídit se'.

- Psl. **vinǫti* < ie. **u̯eiH₁-* 'usilovat, domáhat se, zaměřit pozornost'.

Psl. **vinǫti* vzniklo z *n*-ového prézentu od ie. koř. **u̯eiH₁-* (sl. *i* může reflektovat plný stupeň **ei* i oslabený stupeň **ī* < **iH₁*). Tentýž koř. je obsažen i ve stsl. *vъzvitь* 'úrok, zisk', *obilъ* (< **ob-vilъ*) 'hojný' (v. **vъzvitь, obilъ**) a ve stsl. *voi* 'vojsko' (v. **voi**). Příb. je pravděpodobně i psl. subst. *vina* (v. **vina**).

Kořen **u̯eiH₁-* je dobře dosvědčen i v dalších ie. jazycích: stind. *veti* 'usiluje o něco, domáhá se něčeho; pronásleduje', ř. *ἵεσθαι* 'snažit se, dychtit', lat. *vīs* 'chceš', lit. *výti, vejù* (dial. *vijù*) 'honit, lovit, pronásledovat', snad i het. *u̯ii̯a-* 'posílat; hnát, lovit' aj. Mimo sl. je *n*-ový préz. od koř. **u̯ei-* také ve střind. a kelt.: střind. (pāli) *pa-vīṇati* 'stará se, pečuje', střkymer. *gwyn-* 'plenit, drancovat'. Sr. MEW 390, S-A 1955, č. 1080, H-K s.v. *vina*, Vasmer 2, 381, Pokorny 1123n, Fraenkel 1267, LIV 609 aj., bez sl. příb. pak Frisk 1, 711, Chantraine 456, Mayrhofer 1956, 3, 255n, Mayrhofer 1986, 2, 509n aj.

Podle Vaillanta 3, 231n patří psl. *povinǫti* stejně jako *izvinǫti, obinǫti* aj. k psl. *viti* 'vít, plést'. Tuto možnost zcela nevylučuje ani Rix (LIV l. c.). Sém. vývoj je ovšem nejasný (v. **izviti, obinǫti sę**). *hk*

povivati v. **izviti**

povodatai v. **vesti₁**

povodьnь, **-i** f. 'povodeň; Hochwasser' (1x var. Nik, SJS dod.)

Dolož. ještě 1x v Ben s ne zcela jasným významem. Význam 'liják, průtrž mračen' rekonstruuje s ohledem na kontext Bláhová, Slavia 61, 403n, zatímco SJS 3, 73 uvádí u tohoto dokladu význam 'povodeň'.

Exp.: Z csl. *povonь* 'povodeň' (MLP) je podle Tiktina 1230 rum. *povoi* 'příval, prudký proud (vody)'.

Et.: Psl. *povodьnь* > sch. *pòvodanj, -dnja* m. (tak zejm. srb. Vuk, charv. *pȍvodanj* Rj), sln. *povȏdenj, -dnji* f., arch. *povȏdnja, -e* f., slk. *povodeň, -dne* f., stč. *povodeň, -dně* m. i f., nč. jen f., dial. (záp. Morava) *povodeň, -dňa* m. (Bartoš 1906), dl. st. a dial. *pówódnja, -dnje* f. (Muka, Starosta), r. dial. *póvoden'* m. (Dal', SRNG), vše (kromě r.) s významem 'povodeň, zátopa, potopa, záplava', v r. 'lehké vlnění na moři, řece, (mořská) vlna', v sch. (Stulić) a dl. (Muka) také 'průtrž mračen, liják', dl. *pówódnja* (Muka, Starosta; jako hl. má jen Pful) také 'vodní tráva zblochan vzplývavý/Glyceria fluitans'.

Psl. *povodьnь* je *i*-km. substantivum odvozené od adj. **povodьnъ* *'mající na povrchu vodu, tj. rozvodněný, zaplavený, zatopený'. Jeho východiskem je zřejmě předložkové spojení *po vodě*; prep. *po* zde označuje něco na povrchu, popř. něco, co zaplňuje plochu (v. **po** a **voda**), sr. Sławski, SK 1, 138, Snoj 1997, 480.

Sr. i synonymní *i*-km. feminina *povodnь* a *povodь* (Eckert 1983, 148n).

Povodnь je doloženo např. v rcsl. *povonь* 'povodeň', 'řeka, proud' (Srez. 2, 1002) a ukr. *póvin'* 'povodeň' (Vasmer 2, 381); ke zjednodušení psl. skupiny *dn* > *n* sr. např. psl. **vęnǫti* (> *vjánut'* 'vadnout') < **vędnǫti* 'vadnout' aj. (Vaillant 1, 90).

Povodь je doloženo v č. dial. (val., lašské) *povod'* (Bartoš 1906), *povud'* (Malý), hl. st. *powodź* (Pful, Kral), dl. *pówóź* (Muka, Starosta), pomsln. *pᵘ̯ówᵘ̯ǫʒ* (PWb 2, 77), stp. p. *powódź*, ukr. *póvid', -vodi*, r. dial. *póvod'* (Dal', SRNG), vše (kromě dl.) s význ. 'povodeň, záplava', ve vsl. zejm. 'záplava, povodeň způsobená silnými dešti', dl. jen 'druh vodní trávy, zejm. zblochan vzplývavý'.

Podle Machka 1957 s.v. *voda* vzniklo č. *povodeň* ze substantivizovaného adj. *vodńa*, které je dosvědčeno stč. *vodně* f. 'bouře' (tak Machek, podle MStčS pouze 'povodeň'). Jinak Machek 1968, 477: pro č. vychází z pův. **pol-vodie* (sr. r. *polovód'je* 'povodeň'; k *polъ* v. **polje**), zkrácením *povod'*, posléze upraveno na *povodeň*. *ij*

povoi v. **izviti**

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

KOMUNIKATÍVNE VYUČOVANIE SLOVENČINY AKO CUDZIEHO JAZYKA A JAZYKOVÁ KOMPETENCIA

Silvia LIHANOVA

In der kommunikativ orientierten Fremdsprachendidaktik wird versucht, pragmatische Lernziele in Bezug auf genau definierte Lernende und deren kommunikative Bedürfnisse zu bestimmen. Um diese Ziele zu erreichen, sollte man sich mit der Theorie der Kommunikation beschäftigen.

Schlüsselwörter: Kommunikation, kommunikative Sprachkompetenz, Performanz, Sprachakt, kommunikatives Handeln, Diskurs

Každá zmena spoločenského poriadku v nemalej miere ovplyvní aj systém výchovy a vzdelávania, pretože medzi spoločnosťou, výchovou a vzdelávaním existuje vzájomné prepojenie. Školy pripravujú deti, mládež i dospelých na život a prácu nielen v súčasnosti, ale aj v budúcnosti, preto je nevyhnutné predvídať vývoj spoločnosti a koncepciu výchovy a vzdelávania navrhovať tak, aby bola schopná reagovať na zmeny, ktoré sa odohrávajú v 21. storočí, ako napríklad prechod od industriálnej spoločnosti k informačnej, prudký vedecko – technický rozvoj, explózia informácií, ktoré vyvolávajú stále väčšie protirečenie medzi obmedzenou kapacitou ľudskej pamäti absorbovať explozívne narastajúce informácie, ktoré sa rýchlo menia a zastarávajú. Vzdelávacím inštitúciám veľmi silno konkurujú atraktívne prostriedky ako médiá a elektronické zdroje (osobné počítače, multimédiá, internet).

Jedným z kľúčových trendov vzdelávania je získavanie kompetencií. Pojem kompetencia sa používa nielen v odbornom, ale aj v bežnom jazyku. Jeho význam nie je jednoznačný a často sa ním označujú schopnosti, zručnosti, spôsobilosti. Za kompetenciu sa vo všeobecnosti považuje schopnosť činnosti, ktorú charakterizuje výkon v určitej konkrétnej oblasti.

V rámci súčasného trendu komunikatívneho vyučovania cudzích jazykov, a patrí medzi ne aj slovenský jazyk, dominuje komunikatívna kompetencia. H. Borsuková venuje tejto problematike pozornosť v súvislosti s rozvíjaním odbornej komunikácie v jazykovom vyučovaní na vysokých školách. (In H. Borsuková, IV. Sborník prací,

2008).

Rozvíjanie komunikatívnej pedagogiky významne ovplyvnili autori ako K. Bung, R. Richterich, J. Trim, D.A. Wilkins, G. Neuner, H., E. Piepho, R. Lado, J. Habermas, D. Hymes, ktorí pohotovo reagovali na ekonomické i geopolitické zmeny v Európe. Migrácia obyvateľstva v Európe bola pre odborníkov komunikatívnej didaktiky výzvou, ktorá vznikla na základe rastúcej potreby ovládať cudzie jazyky, definovať nové ciele. Východiskom sa stali pragmatické ciele jazykovej komunikácie. Podľa Wunderlicha (1970) pragmatická lingvistika chápe jazyk ako osobitnú formu ľudského konania. „Jazykové konanie“ sa preto musí chápať a skúmať v jeho sociálnej nejazykovej situácii. Pragmatická lingvistika súvisí s rôznymi vednými disciplínami, ako sú psychológia, sociológia, filozofia, ale aj lingvistika. V nemalej miere ju ovplyvnila teória „jazykového aktu“, ktorá hovorí, že pri hovorení sa vydávajú a plnia rozkazy – položiť otázku, vyjadriť želanie – podľa určitých pravidiel: „Hovorenie je pravidlami riadená forma správania.“ (Searle,29).

Teóriu rečových aktov rozvíjali predovšetkým filozofi J.R. Austin a J.L. Searle. (In G. Neuner, 1993, 153). V svojich prácach proces komunikácie popisovali v kategóriách základných jednotiek – rečových aktov, čo poskytlo pohľad na funkciu jazyka a pragmatiku jazyka, z čoho vyplýva vzťah komunikanta voči jazykovým znakom. Túto teóriu ďalej rozvinul Fraser (In R. Repka, 1997), ktorý na základe teórie aktov vymedzil ako doménu pragmatiky teóriu jazykovej komunikácie. V svojej teórii presne vymedzuje, čo znamená niečo vysloviť a pokračuje v presnejšej charakteristike Austinových rečových aktov. Povedať niečo vyjadruje zmysel vypovedanej vety, identifikáciu objektov, procesov a vzťahov reálneho sveta, doslovné a figuratívne používanie jazyka. Komunikácia je však viac ako identifikácia podstaty vecí reálneho sveta, či už v doslovnom prevedení alebo figuratívne s naznačením riešenia viacvýznamovosti. Nie je iba záležitosťou pojmových abstrakcií, ale aj špecifických funkcií, ako napr. komunikačný zámer: ponuka, pozvanie, žiadosť, oznam, sľub. Ide o postoj, ktorý hovoriaci zaujíma voči propozičnému obsahu vzhľadom na sociálnu interakciu. Tento postoj sa odborne nazýva ilokučný akt. Austin poznamenáva, že ilokučné akty sa relizujú za určitých podmienok. Každý postoj kladie určité obmedzenia na propozičný význam. Propozičný význam vety je operačným základom, ku ktorému sa pridáva informácia navyše. Okrem propozičných a ilukačných významov Austin používa aj tretí aspekt používania jazyka perlokučné akty. Sú to rozličné účinky prehovoru na hovoriaceho (presvedčiť, prekvapiť, nudiť, uraziť, ...), ktoré môže, ale nemusí mať hovoriaci v úmysle.

Skúmaním problematiky jazykovej komunikácie a jej mnohostranných vzťahov medzi prirodzeným jazykom a kultúrou vzniklo viacero nových pojmov ako napr. už spomenutý rečový akt, ilokučný akt, ale pre didaktiku cudzích jazykov má kľúčový význam komunikatívna kompetencia. Teoretické základy tohto pojmu položil Hymes ako lingvista, ktorý v pojme komunikatívna kompetencia zahŕňa dva teoretické aspekty:

sociolingvistický (znalosť jazyka) a psycholingvistický (model performancie). (In Repka, 47) Rovnako Habermas (In Piepho, 1974, 11) ako vedec spoločensko – vedných disciplín v svojej „Teórii komunikatívnej kompetencie" používa tiež rovnaké formulácie. Psycholingvistika, sa podľa neho zaoberá psychickými dispozíciami a jazykovým úmyslom (zámerom) hovoriaceho, sociolingvistika, popisuje spoločenský kontext rečových aktov. Univerzálna zákonitosť sa dá určiť, keď sa predpokladá, že existujú generatívne pravidlá, ktoré vytvárajú hovorovú komunikáciu prostredníctvom aktivizácie vhodných jazykových prostriedkov. Habermas stanovuje zaujímavý protiklad dvoch pozícií hovorenej komunikácie, síce veľmi abstraktne a hypoteticky, - podľa neho potrebným nástrojom je „škálovanie" jazykového úmyslu a jazykovej funkcie a súčasne z angloamerickej lingvistiky prinesený pojem „diskourse" . Autor rozlišuje totiž komunikatívne konanie a „diskurs". Za komunikatívne konanie považuje stotožnenie sa hovoriaceho s témou, s rámcovou situáciou a so spoločenskými zvyklosťami, kým „diskurs" znamená problematický pokus dorozumenia, pričom reč sama vysvetľuje, vytvára, vyzdvihuje a člení významové súvislosti.

Koncepcia komunikatívnej kompetencie vyvolala reakcie odborníkov a problematika komunikatívnej pedagogiky sa stala predmetom bádania alebo inšpirácie rovnako pre jazykovedcov ako aj pre spoločensko – vedných odborníkov. Chomsky (In Kochan 1973, 46) sa vo svojej práci „Aspekty teórie syntaxe" zaoberá problematikou kompetencie a performancie. Veľmi jasne oddeľuje skúmanie systému pravidiel jazyka od skúmania sociálnych pravidiel, ktoré určujú ich kontextuálne používanie. Chomský uvádza rozlišovanie medzi kompetenciou a performanciou. Kompetenciu odvozduje od tichého porozumenia systému pravidiel, performancia sa podľa neho vzťahuje na sociálne použitie systému pravidiel. Kompetencia sa vzťahuje na človeka mimo jeho kontextuálneho vplyvu, performancia sa vzťahuje na človeka pod kontextuálnym vplyvom, ktorý určuje jeho hovorenie. Podľa neho má kompetencia pôvod v čistej prirodzenosti človeka, na druhej strane performancia podlieha sociálnej kontrole, z čoho teda vyplýva, že používanie jazyka (performances) je kultúrne špecifické konanie. Významné postavenie v tejto oblasti získal Hymes, ktorý na základe kritickej analýzy Chomského ponímania dvojdielnosti – kompetencia /performancia komunikatívnu kompetenciu skúma z dvoch teoretických aspektov: sociolingvistického (znalosť jazyka) a psycholingvistického (model performancie), druhý aspekt zahrňuje všetky kognitívne i nekognitívne faktory komunikatívnej kompetencie.

Gramatická kompetencia sa v širšom zmysle chápe ako lingvistická, ktorá nezahŕňa iba morfológiu a syntax, ale aj lexikológiu, fonetiku/fonológiu, znamená ovládanie jazykového kódu v súvislosti s receptívnymi i produktívnymi komunikatívnymi zručnosťami. Sociolingvistická kompetencia má iný charakter. Vyžaduje znalosť sociálneho kontextu, vrátane komunikatívnej situácie. Je schopná posúdiť primeranosť rozhovoru vzhľadom na konkrétnu situáciu. Sociolingvistická kompetencia využíva všetky štyri komunikatívne zručnosti, pretože sa dotýka

vyjadrovania a chápania sociálnych významov v rôznych sociálnych kontextoch a interpretáciách jazykových foriem. Strategická kompetencia vyplýva z relatívnosti komunikatívnej kompetencie, dotýka sa stratégií, ktoré kompenzujú nedostatočné zvládnutie pravidiel.

Domnievame sa, že takto formulovaný pojem komunikatívnej kompetencie nie je v našej didaktike CJ veľmi známy. Veselý (1980/81, 50) narába s termínom “kompenzačné vyjadrovanie“, ktorý korešponduje so strategickou kompetenciou, ale dotýka sa všetkých subkompetencií diferencovane, zahŕňa všetky zručnosti i performačné faktory. „Discourse competence“ je vlastne schopnosť tvoriť súvislý prehovor. V rámci tejto kompetencie sa systematizujú viaceré disciplíny – jazykoveda, literatúra, psychológia, sociológia, filozofia, v ktorých sa stretávame s pojmami téma, register, žáner, štýl, textová kohézia i koherencia atď.

Z načrtnutého vymedzenia komunikatívnej kompetencie vyplýva zo sústavy štyroch subkompetencií strategická subkompetencia i „discourse competence, ale svojím obsahom sa líšia. Pretože strategická kompetencia má prevažne realizačný charakter, nepatrí medzi vedomosti, ale medzi zručnosti – používať niečo nové. Je súčasťou komunikatívnej performancie, v ktorej prichádza k interakcii kompetencií, na základe čoho vzniká autentická komunikácia. Podobný charakter má i „discours competence“, ktorá tiež disponuje schopnosťou produkovať a recipovať text, čo tiež nemožno považovať za záležitosť vedomostí.

Na základe uvedených postojov sme dospeli k záveru, že pre didaktiku CJ má pojem komunikatívna kompetencia s jej súčasťou – komunikatívnou performanciou veľký význam. Je východiskom pri usmerňovaní komunikatívnych aktivít učiacich sa Cj, ale predovšetkým pomáha pri tvorbe performančných požiadaviek v učebných osnovách a pri tvorbe komunikatívnych textov. Čo znamená v praxi pre študujúceho komunikatívna kompetencia?

Ako sme už spomenuli, je to každá zručnosť, ktorá mu umožní v konkrétnej sociálnej alebo rečovej situácii, aj mimo školy, zúčastniť sa primeranými jazykovými prostriedkami komunikácie. Pre jej realizáciu je dôležité, na základe akého hovoreného podnetu a zámeru prebieha, akými prostriedkami disponuje a ako to môže prebiehať.
Podľa V. Lagerovej vyučovanie je komunikatívne vtedy,

– ak sa rečové vyjadrenia konajú v situačných scénach, ktoré učiaci sa sami vyhľadávajú a vytvárajú

– ak je reč o otázkach, textoch, situáciách, o učení a vyučovaní, o systematizovaní, vnímaní a aplikovaní pravidiel,

– ak sa pripúšťa „vnútorný jazyk“ – vnútorná reč je jazykový prostriedok, ktorý stojí k dispozícii na momentálnom stupni ovládania jazyka, ak sa vyžaduje chuť hovoriť (napr. otázkami). (V. Lagerová, 2006)

Hlavným cieľom pragmaticky orientovaného vyučovania CJ nie je teda iba sprostredkovanie gramatických a krajinovedných vedomostí, ale aj rozvíjanie

cudzojazyčných zručností: počúvanie, hovorenie, čítanie, písanie. Historický vývin doby v nemalej miere ovplyvnil požiadavku na zmenu cieľov vyučovania cudzieho jazyka. Z histórie didaktiky vieme, že vyučovanie cudzích jazykov v nemalej miere ovplyvňujú aj koncepcie iných vedných disciplín, ako sú jazykoveda, psycholingvistika, socioligvistika, teória komunikácie. Rozpracovaním teoretickýh poznatkov z konkrétnych vedných disciplín sa zaoberajú didaktici. Podľa H. G. Widdovsona aktvity didaktika CJ sú zacielené na tvorbu relevantných didaktických princípov z informujúcich vedných disciplín, čo je základom pre vznik učebných osnov, učebníc, ba i učebných pomôcok. (In Repka, 54). Na rozvoj cudzojazyčného vyučovania však okrem nových teórií vplýva aj ich overenie v praxi. Pretože medzi teóriou a praxou je interakčný vzťah, potom to znamená, že nové koncepcie vznikajú vo vyučovacej praxi. Podľa Repku (1997, 55) "V procese vznikajú nové metodické postupy, ktoré môžu postupne prerásť do novej metodológie a napokon po rigoróznom zovšeobecnení do novej vyučovacej stratégie."

Zoznam použitej literatúry

Borsuková, H.:Odborná komunikácia v jazykovom vyučovaní. In Odborný jazyk na vysokých školách . IV. Sborník prací z mezinárodní konference. Praha, ČZU, 200

Habermas, J. Theorie der kommunikativen Kompetenz. In Piepho, H.E.: Kommunikative Kompetenz als übergeorgnetes Lernziel im Englischunterricht. Dornburg-Frickhofen: Frankonius – Verlag, 1974

Hymes, D. On communicative competence. In Repka, R. Od funkcií jazyka ku komunikatívnemu vyučovaniu. Bratislava: SAP, 1997

Lagerová, V. Nové médiá vo vyučovaní cudzích jazykov. In Tvorivé využívanie moderných technológií vo vyučovaní cudzích jazykov na školách rozličných stupňov. Trnava, PdFTU, 2006

Neuner, G.; Hunfeld, H. Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterricht. Stuttgart: Metzler, 1976

Repka, R. Od funkcií jazyka ku komunikatívnemu vyučovaniu, Bratislava SAP, 1997

Searle, J.R. Speeck Acts. An Essay the Philosophy of Language. Cambridge. Deutsche Ausgabe: Sprechakte. Ein sprachphilosophischer Essay. Frrankfurt/ Mein, 1971

Veselý, J. Hlavní rysy současného pojetí vyučování cizím jazykum (1.část). Cizí jazyky ve škole, XXIV – 1980/81

Wunderlich, D. Die Rolle der Pragmatik in der Linguistik. In Der Deutschunterricht, 1970

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

ASPECTUL VERBAL SLOVAC DIN PERSPECTIVĂ DIDACTICĂ

Marilena Felicia LUȚĂ (ȚIPRIGAN)

One of the specific features of the Slovak verb represents the strictly aspectual prefixes, by means of which new grammatical forms are made up within one and the same meaning of one and the same lexeme unlike other Slovak verbal prefixes creating different lexemes. It actually outlines the essential difference between the verbal aspect and the verbal action mode.
Teaching the Slovak verb to Romanian students is a challenge because of the Slovak verbal aspect, a grammatical category specific of the Slavic languages, reproduced by suffixes (imperfective verbs) and by prefixes and suffixes (perfective verbs), which shows the way the verbal action is perceived by the speaker. Since the Romanian students do not have the necessary linguistic intuition, there should be a special teaching approach involving not only the formal criteria for identifying the verbal aspect, but also a good understanding of the grammatical and semantic characteristics specific of this grammatical category.

Cuvinte cheie: verbal aspect, verbal action mode, didactic approach, semantics of Slovak verbal preffixes

Predarea aspectului verbal slovac este, cu siguranță, o provocare, mai ales atunci când ne situăm într-o abordare didactică, bazată pe principiul comunicativ. Acest fapt se datorează unor factori obiectivi:

1. În primul rând, ne adresăm studenților români, vorbitori ai unei limbi diferite d.p.d.v. genetic, cărora le lipsesc instrumentele lingvistice specifice inconştientului lingvistic de tip slav, ceea ce ne obligă la o atitudine compensatorie, prin care încercăm să suplinim lipsa intuiției lingvistice cu explicații exhaustive, clare, bine exemplificate în contexte comunicative diferite.

2. În al doilea rând, gramaticienii slovaci utilizează un aparat lingvistic diferit, stabilesc clasificări şi puncte de vedere diferite de cele existente în tradiția lingvistică românească, ceea ce, uneori, naşte în rândul studenților sentimentul că slovaca este o limbă extrem de dificilă, plină de „anomalii lingvistice“ şi excepții.

3. În al treilea rând, prea puține eforturi au fost depuse în domeniul predării limbii slovace studenților străini. Sunt încurajate studiile de lingvistică, iar problemele

de ordin didactic rămân în umbră. Singurul curs modern de limbă slovacă pentru străini rămâne E-Slovak, conceput de membrii Catedrei de Limba slovacă pentru străini a Facultăţii de Filologie a Universităţii „Comenius“ din Bratislava. Este vorba de un curs de slovacă on-line cu dialoguri, exerciţii interactive, explicaţii gramaticale de bază, curs care surprinde diverse aspecte specifice vieţii din Slovacia, prezentate într-un limbaj viu, atractiv, variat şi cu mult umor.

În aceste condiţii, predarea aspectului verbal slovac studenţilor români presupune o strategie didactică aparte, care implică: însuşirea criteriilor formale de identificare şi diferenţiere a perechilor aspectuale, o bună înţelegere a mecanismului de funcţionare a aspectului verbal, însuşirea caracteristicilor gramaticale şi semantice ale aspectului verbal şi, nu în ultimul rând, abordarea acestei categorii gramaticale de la funcţie la sens.

În ceea ce priveşte partea teoretică referitoare la aspectul verbal, considerăm că, din punct de vedere didactic, este mult mai util să se renunţe la explicaţiile complexe, academice, la clasificările complicate şi dificil de reţinut, care nu fac decât să adâncească barierele lingvistice, să inhibe şi să genereze, de la bun început, premisele unui eşec inerent. Aspectul verbal slovac reprezintă o realitate lingvistică inedită pentru studenţii români. Aceştia vor remarca, încă de la primele cursuri de iniţiere, că anumite verbe slovace apar, în contexte diferite, cu forme diferite, dar sensuri relativ asemănătoare sau neaşteptate. Ştiind că le lipseşte intuiţia lingvistică necesară, vom evita să predăm sistematic această chestiune gramaticală şi ne vom limita la semnalarea specificităţii aspectului verbal, categorie gramaticală specifică limbilor slave, care arată modul în care este percepută acţiunea, caracterizează toate verbele slovace, inclusiv verbele ce exprimă diferite etape ale acţiunii verbale şi care se manifestă, de obicei, ca opoziţie aspectuală binară, fondată pe (in)existenţa semelor: „acţiune privită ca un tot unitar”, „acţiune încheiată”, „soldată cu un rezultat”. Astfel, verbele imperfective redau o acţiune fragmentară, durativă, actuală şi pot genera toate formele temporale în timp ce verbele perfective exprimă o acţiune unitară, momentană, încheiată, materializată printr-un rezultat şi sunt defective de prezent. Mai concret, aspectul imperfectiv descrie acţiunea-film, etapizată, în care locutorul, aflat în miezul evenimentelor, are o perspectivă limitată asupra a ceea ce se întâmplă, trăind, împreună cu personajele, fiecare episod în parte, şi aşteptând cu sufletul la gură deznodământul, iar aspectul perfectiv redă acţiunea-fotografie, privită din exterior ca un întreg omogen, ca şi cum ne-am afla în faţa unei fotografii ce surprinde un moment unic, despre care ştim tot ce poate şti, tot ceea ce fotograful a reuşit să surprindă în chenarul camerei. În cazul perfectivelor, ştim întreaga poveste de la bun început. În cazul imperfectivelor, trăim noi înşine povestea în derularea sa. Cu cât reuşim să-i ajutăm pe studenţi să „vizualizeze“ aspectul verbal în diverse contexte comunicative tipice, cu atât mai uşor le va fi să utilizeze corect această categorie gramaticală. Ca punct de sprijin, putem alege unul din puţinele exemple similare din limba română de tipul: *a dormi – a adormi* sau lexeme

dialectale de tipul: *a mânca – a domânca.*

Din fericire, majoritatea lingviştilor slovaci nu punctează diferenţa dintre aspectul verbal, categorie strict gramaticală, redată prin sufixe (verbele imperfective), respectiv, prin prefixe şi sufixe (verbele perfective) şi modul acţiunii verbale, categorie lexico-gramaticală, indisolubil legată de derivare. Considerăm că, din punct de vedere didactic, este recomandabil să adoptăm, la rândul nostru, aceeaşi poziţie, fără a sublinia diferenţa dintre aspectul verbal şi modul acţiunii verbale. Eventual, atunci când vorbim de prefixele strict aspectuale, putem arăta că, în cazul acestor prefixe, derivarea se soldează cu crearea unei noi forme gramaticale în cadrul unuia şi aceluiaşi sens al aceluiaşi lexem spre distincţie de celelalte prefixe verbale, care generează lexeme diferite, fără a crea perechi aspectuale şi fără a cuprinde întreaga paradigmă a verbului.

Încercările de definire a aspectului verbal devin relevante din punct de vedere pragmatic abia după ce studenţii vor fi reuşit să distingă, formal, verbele perfective şi imperfective. Suntem de acord cu M. Sokolová care consideră că, pentru neslavi, criteriile apartenenţei aspectuale devin utile abia „după identificarea formei aspectuale”[1]. Deci, asimilarea aspectului verbal presupune, înainte de toate, capacitatea de a recunoaşte şi de a distinge verbele perfective de cele imperfective. Pentru studenţii români, aceasta ar putea constitui o dificultate insurmontabilă. Soluţiile didactice care se impun sunt limitate.

Structura mofologică a verbelor slovace contribuie la recunoaşterea, din punct de vedere formal, a aspectului verbal, lucru deosebit de util în predarea şi învăţarea limbii slovace. Pe de altă parte, însă, apar şi numeroase excepţii, astfel încât anumite verbe perfective şi imperfective revendică aceeaşi structură morfologică şi, în acest caz, criteriul formal devine irelevant. De pildă, imperfectivele pot avea următoarea structură morfologică:

– rădăcină+morfem tematic+morfem gramatical: *pís-a-ť, čít-a-ť* etc. Printre excepţii, se numără perfectivele simple de tipul: *bozkať* (a săruta), *dať* (a da), *hodiť* (a arunca), *chopiť sa* (a se apuca de), *chytiť* (a prinde), *kúpiť* (a cumpăra), *nechať* (a lăsa), *pustiť* (a da drumul, a lăsa să intre, a permite, a pune în funcţiune, a ieşi), *raniť* (a răni), *riecť* (a spune), *skočiť* (a sări), *sľúbiť* (a promite), *stať sa* (a deveni), *streliť* (a împuşca), *vrátiť* (a întoarce), *skúsiť* (a încerca), *určiť* (a determina), *získať* (a obţine);

– prefix+rădăcină+sufix+morfem tematic+morfem gramatical: *pri-zn-áv-a-ť* (a recunoaşte), *do-sah-ov-a-ť* (a atinge, a dobândi). Printre excepţii, se numără verbele formate de la imperfective prin derivare secundară cu prefixe: *na-dikt-ov-a-ť* (a dicta);

– rădăcină+sufix+morfem tematic+morfem gramatical. Din această categorie, fac parte verbele derivate de la adjective de tipul: *blednúť* (a păli), bohatnúť (a se îmbogăţi), *hlúpnuť* (a se prosti), *hluchnúť* (a surzi), *hustnúť* (a se îndesa), *chladnúť* (a răci), *chudnúť* (a slăbi), *krehnúť* (a deveni fragil), *mladnúť* (a întineri), *slabnúť* (a slăbi),

[1] Mária Sokolová, *Morfematický pohľad na slovenský vid v slovenčine ako cudzom jazyku*, în vol. *Slovenčina ako cudzí jazyk*, redactor J. Pekarovičová, Bratislava, Stimul-Metodické centrum Studia Academica Slovaca, 2002, p. 75-87.

sladnúť (a îndulci), *slepnúť* (a orbi), *starnúť* (a îmbătrâni), *tlstnúť* (a se îngrăşa), *tvrdnúť* (a se întări), *vlhnúť* (a se umezi), *žltnúť* (a se îngălbeni), verbele care exprimă procese de tipul: *dochnúť* (a pieri), *hasnúť* (a stinge), *kysnúť* (a dospi), *mrznúť* (a îngheța), *padnúť* (a cădea), *puchnúť* (a se umfla), *vädnúť* (a se ofili), *vládnuť* (a stăpâni), *viaznuť* (a lega) sau au o conjugare atipică: *hynúť* (a pieri, a dispărea), *klenúť sa* (a se curba), *plynúť* (a se scurge), *vanúť* (a adia). Excepție fac verbele semelfactive de tipul *bodnúť* (a străpunge, a înțepa).

Cu alte cuvinte, dat fiind faptul că structura morfologică a imperfectivelor coincide, în unele cazuri, cu structura morfologică a perfectivelor, acest criteriu formal de identificare a aspectului verbal nu presupune şi utilizarea corectă a acestei categorii gramaticale, deoarece lipseşte intuiția lingvistică referitoare la aspectul verbal, ceea ce va naşte mereu exprimări defectuoase din punct de vedere gramatical. În plus, aceasta contribuie la diminuarea cursivității în exprimare şi, în consecință, la amplificarea barierelor în comunicare. De aceea, la început, ne vom concentra asupra celor mai frecvente perechi aspectuale şi vom crea, astfel, verbe-„fetiş" reprezentând, din punct de vedere formal, aspectul imperfectiv şi perfectiv. Vom selecta verbe de tipul *zachraňovať* (a salva) şi *zhasnúť* (a stinge). Prin aceasta, urmărim să construim, artificial, premisele intuiției aspectuale. Totuşi, sufixul de perfectivare *-nú-/-nu-*[1] caracterizează nu doar verbele perfective provenind din interjecții, de ex.: *buchnúť* (a trânti, a izbi, a lovi), *štrngnúť* (a zăngăni, a clincăni, a ciocni paharele), *brnknúť* (a cânta, a zdrăngăni la un instrument muzical), *kvacnúť* (a clănțăni, a composta) şi verbele ce exprimă acțiuni momentane, de ex.: *bodnúť* (a străpunge, a înțepa, fig. a da gata), *kopnúť* (a lovi cu piciorul, a azvârli), *seknúť* (a toca, a tăia, a vorbi incoerent). Acelaşi sufix poate caracteriza, la fel de bine, şi imperfectivele derivate de la adjective: *bohatnúť* (a se îmbogăți)*, mladnúť* (a întineri), *starnúť* (a îmbătrâni), *chudnúť* (a slăbi), *žltnúť* (a se îngălbeni), *tvrdnúť* (a se întări), *blednúť* (a păli). În acest caz, sufixul exprimă schimbarea stării, fiind sinonim cu sufixul *-ie-* din *červenieť* (a se roşi, a se înroşi), *tmavieť* (a se întuneca). Deci, nici crearea verbelor-„fetiş" nu constituie o soluție sigură de recunoaştere a aspectului verbal, atâta timp cât acelaşi sufix poate caracteriza şi verbele perfective, şi pe cele imperfective.

În plus, în limba slovacă, există şi perechi aspectuale supletive: *brať-vziať* (a lua), *klásť-položiť* (a pune), *robiť-spraviť* (a face), *hovoriť-povedať (*a vorbi, a spune), *báť sa-zľaknúť sa* (a-i fi frică, a se speria), *predchádzať-predísť* (a depăşi, a o lua înaintea cuiva, a preîntâmpina, a preveni, a preceda). În cadrul acestor perechi aspectuale, prima formă este imperfectivă, a doua formă este perfectivă.

Verbele slovace se formează prin: derivarea cu prefixe, derivarea cu sufixe, desufixare *(všimnúť - všímať si)* şi deprefixare *(poniklovať - niklovať)*, dar şi prin transflexie aspectuală, altfel spus prin conversie[2]. În lingvistica slovacă, termenul

[1] L. Dvonč şi col., *Morfológia slovenského jazyka*, Bratislava, SAV, 1966, p. 415.
[2] Miroslava Sokolová, *Teoretické zásady morfematického spracovania slovenčiny slovenčiny*, în vol. *Morfematický slovník slovenčiny*, Prešov, Slovacontact, 1999, p. 9-53.

„transflexie gramaticală” se foloseşte tocmai pentru a desemna procesul de redare a imperfectivului fără ajutorul sufixelor, ci prin simpla modificare a tipului de conjugare după modelul *chytať*: *vrátiť → vracať, umrieť → umierať, pomôcť → pomáhať, vyrobiť → vyrábať*. În limba slovacă, imperfectivele nu se formează niciodată cu ajutorul prefixelor, ci doar prin derivarea cu sufixe, dar perfectivele sunt redate, dimpotrivă, cu ajutorul prefixelor şi numai izolat cu ajutorul sufixului *-núť/-nuť* care, de altfel, este omonim cu sufixul ingresiv ce exprimă modificarea unei stări. Pornind de la această caracteristică, vom genera un nou artificiu didactic menit să contribuie la identificarea corectă a aspectului verbal. Totuşi, există numeroase verbe perfective care nu sunt derivate *(dať, stať sa, kúpiť, vrátiť, hodiť, začať)*, iar în acest caz absența sau prezența prefixelor verbale încetează a fi criteriu de deosebire a perfectivelor de imperfective. Pentru aceasta, este suficient să comparăm verbul imperfectiv *mať* şi verbul perfectiv *dať*, verbul imperfectiv *hynúť* şi perfectivul *minúť*, imperfectivul *chváliť* şi perfectivul *skočiť*, imperfectivul *kradnúť* şi perfectivul *sadnúť*. Formal, aceste verbe sunt apropiate având sufixe identice, însă ele aparțin fie perfectivului, fie imperfectivului[1].

Un alt indiciu formal al aspectului perfectiv este radicalul lung în opoziție cu verbele imperfective derivate de la cele perfective, unde radicalul apare ca fiind scurt: *kúpiť, sľúbiť, zachrániť* cf. *kupovať, sľubovať, zachraňovať*. Totuşi, nici acest criteriu nu este valabil pentru toate verbele, deoarece există şi verbe imperfective al căror radical conține o vocală lungă sau un diftong, de exemplu: *prelietať, presviedčať*.

În plan gramatical, o curiozitate specifică verbului slovac constă în faptul că există anumite verbe care formează viitorul în două moduri: cu ajutorul formelor prefixate simple, identice cu forma prezentului, ca şi verbele perfective, dar şi cu ajutorul formelor compuse, ca şi verbele imperfective. Din această grupă fac parte verbele de mişcare: *bežať* (a alerga) cu formele de viitor *budem bežať* şi *pobežím*, *cestovať* (a călători) cu formele de viitor *budem cestovať* şi *pocestujem*, *hnať* (a alunga) cu formele de viitor *budem hnať* şi *poženiem*, *letieť* (a zbura) cu formele de viitor *budem letieť* şi *poletím, niesť* (a duce) cu formele de viitor *budem niesť* şi *ponesiem*. În cazul acestor verbe, prefixul nu modifică aspectul verbal.

Interesante sunt verbele *ísť* (a merge) şi *chodiť* (a frecventa), ambele imperfective, dar cu un regim morfologic diferit. Astfel, în cazul verbului *ísť*, forma de viitor este cea specifică verbelor de mişcare *(pôjdem)*, însă şi forma neprefixată de prezent are sens de viitor, ca şi cum ar fi vorba de un perfectiv, de exemplu: *Zajtra idem do školy.* (Mâine mă duc la şcoală.). Pe de altă parte, în cazul verbului *chodiť*, singura formă de viitor posibilă este cea descriptivă, formată cu ajutorul auxiliarului *a fi*. Prin urmare, deşi ambele verbe, *ísť* şi *chodiť*, sunt imperfective, din punct de vedere morfologic, în anumite contexte, primul se comportă ca un verb perfectiv în timp ce *chodiť* funcționează ca un imperfectiv autentic şi redă o acțiune obişnuită, cu caracter regulat, fiind deseori însoțit de adverbe (*cf.* frecventativul *chodievať*, utilizat, de obicei,

[1] Dvonč, *op.cit.*, p. 413.

la trecut pentru a reda o acțiune cu sincope, neregulată, ce nu reclamă utilizarea unor adverbe de timp).

Revenind la specificitatea morfologică a aspectului verbal slovac, trebuie menționate aşa-zisele *imperfectiva tantum*. Este vorba de verbul copulativ *byť* (a fi), de verbele modale *chcieť* (a dori), *musieť* (a trebui), *môcť* (putea), *mať* (a avea), *smieť* (a avea voie, a putea), de verbele cvasimodale *potrebovať* (a avea nevoie), *patriť sa* (a se cuveni), *hodiť sa* (a se potrivi), *svedčiť sa* (a se cuveni), dar şi de anumite verbe prefixate, în cadrul cărora procedeul de derivare nu se mai resimte ca atare: *nabádať* (a îndemna, a încuraja), *zeliečať sa* (a linguşi), *okúňať sa* (a se codi), *správať sa* (a se purta), *ponáhľať sa* (a se grăbi), *predvídať* (a prevedea). *Imperfectiva tantum* reprezintă şi verbele procesuale *pršať* (a ploua), *snežiť* (a ninge), *mrznúť* (a îngheța), *svitať* (a străluci), verbele frecventative *mávať* (a avea mereu), *patrievať* (a aparține mereu), *chodievať* (a frecventa), *myslievať* (a se gândi mereu), verbele determinative şi nedeterminative de tipul *ísť-chodiť* (a merge, a frecventa).

Perfectiva tantum reprezintă verbele distributive *poodnášať* (a tot duce), *poroznášať* (a tot împărți), *ponavštevovať* (a tot vizita), *povyhrávať* (a tot câştiga), *pochodiť* (a tot merge), verbele care exprimă o fază din desfăşurarea unei acțiuni cum ar fi: *rozosmiať sa* (a râde cu gura până la urechi), *rozplakať sa* (a plânge cu foc), *zaštekať* (a lătra ca un nebun), *vzplanúť* (a se aprinde, a lua foc, a se înflăcăra), *docestovať* (a ajunge într-un loc), *dočkať sa* (a aştepta cu nerăbdare), *dodýchať* (a respira în voie), semelfactivele care exprimă o acțiune unică cum ar fi: *zjajknúť* (a scoate un oftat), *udrieť* (a lovi), *seknúť* (a reteza), verbele de intensitate *zaplávať si* (a înota în voie), *posedieť si* (a sta în voie), *nasedieť sa* (a sta mult şi bine) şi altele.

În limba slovacă, există şi verbe care, având aceeaşi formă, sunt biaspectuale. Este vorba de verbele împrumutate din alte limbi, care se termină în *-ovať, -izovať*: *argumentovať* (a argumenta), *aplikovať* (a aplica), *informovať* (a informa), *organizovať* (a organiza), *exponovať* (a expune), dar şi de verbe autohtone de tipul: *darovať* (a dărui), *venovať* (a dedica), *vidieť* (a vedea), *odpovedať* (a răspunde), *pomstiť sa* (a se răzbuna), *počuť* (a auzi), *poznať* (a cunoaşte), *obetovať* (a sacrifica). Verbelor împrumutate care se termină în -*ovať* le corespund, de obicei, forme perfective prefixate cu prefixul *s-, z-* sau *vy-*: *konštatovať-skonštatovať* (a constata), *organizovať-zorganizovať* (a organiza), *degenerovať-zdegenerovať* (a degenera), *dezinfikovať-vydezinfikovať* (a dezinfecta).

În ceea ce priveşte verbele biaspectuale autohtone, deşi au aceeaşi formă, sensul acestora, perfectiv sau imperfectiv, se deduce uşor din context:

1. *Venujem Ti básne, ak sa budem cítiť inšpirovaný*. (Îți voi dedica poezii dacă voi avea inspirație.)

2. *Venujem Ti stále básne, veď sa cítim inšpirovaný*. (Mereu îți dedic poezii, căci am inspirație.).

În primul caz, verbul *venovať* (a dedica) este perfectiv, în al doilea caz-imperfectiv.

O altă trăsătură importantă a verbului slovac o reprezintă legătura semantică indisolubilă dintre prepoziții și unele prefixe modificatoare. Silvia-Niță Armaș[1] le privește dintr-o perspectivă diacronică și afirmă că toate aceste prefixe au avut, inițial, un sens lexical propriu, exprimând modul, locul, timpul, sens pe care l-au pierdut, unele dintre ele fiind folosite, în prezent, doar ca instrumente lexico-gramaticale, cu ajutorul cărora se formează verbele perfective.

Această legătură este încă transparentă în semantica unor verbe prefixate, unde se resimt sensurile specifice originare (mod, timp și loc) din exemplele: *odísť* (a pleca, a se duce), *vojsť* (a intra, a încăpea), *priblížiť sa* (a se apropia), *zaspievať* (a intona, a cânta puțin), *prejsť* (a trece, a traversa, a călca), *zniesť* (a aduna, a strânge, a da jos, a oua), *rozísť sa* (a pleca în toate direcțiile, a se răspândi, a se dispersa, a se risipi, a se despărți), *obsypať* (a presăra, a cerne, a copleși), *nadskočiť* (a sări), *podpísať* (a semna, a iscăli), *predísť* (a depăși, a o lua înaintea cuiva, a preîntâmpina, a preveni, a preceda). În unele cazuri, însă, prefixele se desemantizează, se îndepărtează de sensul prepoziției de la care s-au format și devin, astfel, simple instrumente gramaticale, de exemplu: *blížiť sa cf. priblížať sa* (a se apropia). În predarea aspectului verbal slovac, încercăm să generăm artificial, prin exerciții-reprezentative, o logică lingvistică care să-i ajute pe studenți să intuiască sensurile unor verbe nemaiîntâlnite până atunci pornind de la semantica transparentă a unor prefixe verbale.

În plan semantic, remarcăm, însă, multiplele sensuri asociate prefixelor verbale slovace, clasificate în funcție de cele trei subcategorii funcțional-semantice: loc, mod, timp. Verbele slovace prefixate, care prefigurează variate moduri ale acțiunii verbale, nasc tensiune semantică datorită sensurilor omonimice și polisemice, concretizate în diverse contexte comunicative. Prin urmare, nici buna cunoaștere a semanticii prefixelor verbale slovace nu asigură utilizarea lor corectă în orice tip de discurs, în orice context. Soluția este, mai degrabă, una ipotetică: conceperea unor situații comunicative care să evidențieze toate sensurile posibile ale fiecărui verb prefixat și „altoirea“ intuiției lingvistice tipic românești pe modelul slav.

Conjugarea verbelor slovace poate constitui o problemă majoră în utilizarea lor corectă și adecvată de către studenții români. Spre distincție de limba română, unde verbele aderă la cele patru conjugări conform morfemului gramatical infinitival și unde, la timpul prezent, la nivelul desinențelor, se înregistrează o bogată omonimie, în slovacă, tipul de conjugare este în strânsă legătură cu morfemul tematic pentru prezent, evidențiindu-se paisprezece conjugări sau modele paradigmatice de conjugare: *chytať, rozumieť, niesť, hynúť, trieť, brať, česať, žať, chudnúť, žuť, pracovať, robiť, vidieť,*

[1] Silvia Niță-Armaș, *Súčasný slovenský jazyk (Hlaskoslovie a morfológia)*, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1971, p. 197.

kričať. Fiecărui model paradigmatic îi corespund morfeme tematice specifice atât pentru prezent, cât şi pentru infinitiv.

O prezentare exhaustivă, seacă a acestor modele paradigmatice ar inhiba orice subiect al cărui limbă maternă operează cu modele complet diferite şi căruia îi lipseşte, în faza de iniţiere, intuiţia lingvistică necesară. Prin urmare, ca şi în cazul aspectului verbal, vom încerca să construim în mod artificial premisele necesare creării unei astfel de intuiţii flexionare. Ca exponente ale acestor modele paradigmatice, vom selecta nu neapărat verbele propuse de lingvştii slovaci, ci verbe uzuale, neologice pe cât posibil, sau verbe al căror corp fonetic seamănă cu un cuvânt românesc sau conţine mai multe vocale, iar aceasta din raţiuni de ordin psihologic; slovaca fiind singura limbă care admite înşiruiri de cinci consoane, există riscul de a fi percepută drept o limbă extrem de dificilă nu numai din punct de vedere gramatical, ci şi din punct de vedere fonetic, ceea ce ar putea adânci barierele psihologice.

De aceea, vom lucra mai ales cu verbe de tipul: *organizovať, pracovať, rozlišovať, informovať, abstrahovať, polemizovať, kúpiť, piť, jesť, čítať, musieť, mať, písať, stretnúť, starnúť, prechádzať sa* etc., aparţinând unor modele paradigmatice diferite şi fiind utilizate la diferite moduri şi timpuri. Studenţii vor fi încurajaţi ca, pornind de la aceste exemple, să constate singuri care sunt desinenţele specifice fiecărui timp şi mod în parte, să găsească şi alte verbe similare, eventual, să „inventeze” singuri posibile lexeme pornind de la verbe româneşti, de ex.: *konštatovať, masírovať, adaptovať, adoptovať, korigovať, macerovať, neutralizovať, propagovať, politizovať, prosperovať, publikovať* etc.

Este foarte important să rămânem empatici cu studenţii şi să-i provocăm să-şi construiască singuri intuiţia flexionară necesară, îndemnându-i ca, pornind de la contexte diferite şi de la modele paradigmatice diferite, să ajungă să clasifice corect şi acele verbe necunoscute lor sau verbele cu un complex sonor dificil de pronunţat. Toate nivelurile limbii îşi dau mâna solidare într-o abordare didactică. Şi, astfel, se impune de la sine principiul comunicativ, căci profesorul încetează a reproduce simple reguli de gramatică şi scheme de memorare, făcând loc creativităţii, variaţiei, fanteziei chiar cu riscul de a stimula şi apariţia erorilor în conjugare. Până la urmă, eroarea nu poate fi decât un nou pretext pentru a pune în contrast două modele paradigmatice aparent similare, care, confundate, pot produce enunţuri greu inteligibile. Aşadar, eroarea nu trebuie să fie motiv de penalizare şi, deci, de inhibare a studentului, ci o nouă provocare didactică, un nou prilej de analiză împreună a „ciudăţeniilor“ lingvistice slovace.

Ca şi în alte limbi, în slovacă, există şi verbe cu o conjugare neregulată: *byť, jesť, vedieť, chcieť, ísť, stať sa, stáť*. Verbele de tipul *hnať* pot fi problematice din punctul de vedere al conjugării, deoarece forma de infinitiv nu se reflectă nicicum în paradigma prezentului. Toate aceste verbe trebuie memorate ca atare şi plasate mereu în testele scrise sau în jocurile didactice.

În anul 2007, din dorinţa de a-mi valorifica experienţa de profesor de limbă

slovacă şi profitând de bursa obţinută în Bratislava, am conceput un proiect menit să conducă la soluţii concrete în ceea ce priveşte predarea aspectului verbal studenţilor români. Bazându-ne pe principiul comunicativ, asociat metodelor moderne de predare a limbilor străine şi având în vedere că slovaca reprezintă un sistem lingvistic diferit de limba română, unde nu există categoria aspectului verbal aşa cum se manifestă ea în limbile slave, am procedat la câteva studii de caz, repartizate în două etape, respondenţii noştri fiind studenţii din anii I şi III ai secţiei de slovacă a Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine a Universităţii din Bucureşti şi cei ai Facultăţii de Filologie ai Universităţii „Comenius" din Bratislava. Într-o primă etapă, am lansat interviuri pe diverse teme, fără ca respondenţii noştri să fie anunţaţi că fac obiectul unui studiu de cercetare, iar aceasta tocmai pentru a surprinde competenţele lor comunicative în mod spontan, neelaborat. Într-o etapă secundă, am conceput un test de limbă, care consta într-o serie de exerciţii ce vizau în special verbul. Pornind de la greşelile constatate şi sistematizate şi clasificate, am generat soluţii didactice simple, practice, repartizate pe nivelurile limbii – fonetic, morfologic, sintactic, lexico-semantic, stilistic. Desigur, exerciţiile propuse constituie punctul de plecare pentru o abordare didactică comunicativ-pragmatică. Pentru o eficientă asimilare a aspectului verbal slovac, este de dorit multiplicarea acestor tipuri de exerciţii, urmate de teste de verificare şi acompaniate în permanenţă de un stil didactic dinamic, menit să încuraje, să impulsioneze, să stimuleze şi nu să amendeze, să inhibe, să penalizeze orice eroare.

Cu siguranţă, însuşirea aspectului verbal rămâne problematică pentru studenţii români. Trebuie luate în considerare, pe de o parte, criteriile paradigmatice[1]:

1. sensul actual al formelor de prezent ale verbelor imprefective *vs.* sensul de viitor al formelor de prezent ale verbelor perfective;

2. existenţa viitorului compus în cadrul verbelor imperfective *vs.* inexistenţa acestuia în cadrul verbelor perfective;

3. formele de participiu prezent activ ale verbelor imperfective *vs.* formele de participiu trecut activ ale verbelor perfective)

şi, pe de altă parte, criteriile sintactice, cum ar fi: capacitatea verbelor imperfective de a se combina cu verbe ce exprimă diferite faze ale acţiunii, relevanţa întrebării *Ce faci?* în cazul verbelor imperfective şi irelevanţa acesteia în cazul celor perfective.

Asimilarea unei limbi slave atât de dificile cum este slovaca presupune utilizarea mijloacelor didactice auxiliare, accesul permanent la cursul interactiv de slovacă E-Slovak, singurul curs modern de limbă slovacă pentru străini şi, înainte de toate, un spaţiu optim în care să se desfăşoare activitatea instructiv-educativă. Or, în prezent, cabinetul de slovacă este, practic, inutilizabil; nu există suficiente locuri în bănci pentru toţi studenţii secţiei de slovacă, astfel încât migrăm către alte cabinete, deşi toate dicţionarele, cursurile, cărţile necesare se află în cabinetul nostru. Slovacia a aderat

[1] Dvonč, *op.cit.*, p. 422.

la Uniunea Europeană încă din 2004, iar slovaca a dobândit statutul unei limbi europene, ca şi engleza, franceza sau italiana. Şi, totuşi, nu putem spune că beneficiem de aceleaşi condiții ca alte secții mari, unde se predau limbi europene. Avem convingerea că, dacă fiecare dintre noi va încerca să depăşească aceste limitări căutând soluții pentru modernizarea şi eficientizarea procesului instructiv-educativ, vom duce mai departe buna tradiție de predare a limbilor slave, pregătind adevărați profesionişti.

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

LINGVODIDAKTICKÝ OPIS SLOVENSKÉHO PODSTATNÉHO MENA NA POZADÍ RUMUNČINY

Marilena Felicia LUȚĂ (ȚIPRIGAN)

In this article we focused on the contrastive description of the Slovak and Romanian nouns, on the linguistic interferences that may arise with the Romanian students studying Slovak and on those problematic aspects related to Slovak nouns' teaching.
Given the fact that the Romanian students have no linguistic intuition of the grammatical gender of the Slovak nouns, there should be a specific teaching strategy, where the lack of a specifically Slavic linguistic intuition is made up with grammatical rules, focusing on homonymous forms meant to facilitate the assimilation of the morphological paradigmatic patterns. The determinants, the verbal participle ending in -l, the phonetic formal criterion contributing to the grammatical gender identification, the so-called "Locative case test", the subcategorial semes, as well as any analogies with the Romanian nouns contribute to the assimilation and proper use of the Slovak nouns.

Cuvinte cheie: Slovak noun, Romanian noun, contrastive description, grammatical categories, communicative principle

Slovenčina a rumunčina sú flektívne jazyky s analytickými, aglutinačnými, introflektívnymi a polysyntetickými elementmi. Ako slovanský jazyk, slovenčina patrí medzi západoslovanské jazyky popri češtine a poľštine, kým rumunčina je románsky jazyk, ktorého lingvistická zvláštnosť vyplýva z geografickej polohy Rumunska na Balkáne medzi krajinami, ktorých jazyk je slovanského, resp. ugrofínskeho pôvodu.

Morfologický opis rumunského jazyka predpokladá desať slovných druhov. Sú to: podstatné mená, člen, prídavné mená, číslovky, zámená, slovesá, príslovky, citoslovcia, predložky a spojky. Na rozdiel od rumunčiny slovenčina nepozná člen, ale na druhej strane má navyše častice vyjadrujúce postoj hovoriaceho k výpovedi.

Rumunské substantíva majú nasledujúce gramatické kategórie: rod, číslo, pád. Na rozdiel od ostatných románskych jazykov má rumunčina tri rody, tak isto ako slovenčina. Sémanticky sa opozícia medzi rodmi charakterizuje rozdielom medzi ”životným” a ”neživotným”. Substantíva ženského a mužského rodu sú životné (k nim

sa však zaradili vďaka tradícii alebo analógiou aj neživotné podstatné mená ženského a mužského rodu, napr. *seară* (= večer), resp. *păr* (= hruška, vlas, chlp, srsť), kým substantíva stredného rodu sú neživotné. V rámci substantív ženského a mužského rodu existujú tzv. ”mobilné”[1] podstatné mená, pri ktorých feminína sú odvodené od maskulín pomocou sufixov, napr. *lup – lupoaică* (= vlk – vlčica), a tzv. ”epicená”[2], ktoré majú len jeden tvar na označenie oboch prirodzených rodov, napr. *elefant* (= slon).

V slovenčine sa rod pokladá za klasifikačnú kategóriu a vzťahuje sa na jazykovú formu[3]. Zvláštnosť slovenčiny oproti rumunčine spočíva v tom, že sa v rámci mužského rodu rozlišujú životné a neživotné substantíva, čo má rozhodujúci vplyv na distribúciu maskulín do vzorov mužského rodu, kde existujú dve paradigmy pre životné maskulína typu *chlap*, resp. typu *hrdina***,** a dve paradigmy pre ostatné, neživotné maskulína typu *dub*, resp. *stroj*. Pri maskulínach prirodzený rod a lexikálny význam sú relevantné pre ich rodové zaraďovanie. P. Baláž vo svojom príspevku *K problematike menného rodu v slovenčine ako v cudzom jazyku* poukázal na to, že ”všetky substantíva označujúce osoby mužského pohlavia patria do triedy životných substantív mužského rodu bez ohľadu na ich formálne znaky”[4] a že ”prirodzený rod rozhoduje aj o rodovom zaradení domácich priezvisk, ktoré vznikli z vlastných mien alebo apelatív”[5]. Aj v rumunčine existuje tzv. ”personálny rod” pri životných feminínach a maskulínach a charakterizuje sa to nasledujúcimi syntaktickými a morfematickými zvláštnosťami[6]:

– určitý člen sa v G, D vysunie pred podstatné meno napr. *lui Carmen*;

– keď splní syntaktickú funkciu priameho predmetu, predložka *pe***,** špecifická pre túto syntaktickú funkciu, ich vždy predchádza;

– privlastňovacie zámeno (keďže v tomto prípade privlastňovacie zámeno determinuje podstatné meno a zhoduje sa s ním v rode, čísle a páde, rumunskí lingvisti by v tejto situácii hovorili nie o privlastňovacom zámene, ale o privlastňovacom prídavnom mene[7]) sa primkne priamo k tvaru bez člena, napr. v hovorovom jazyku a v nárečiach: *frate-meu* (= môj brat) cf. v spisovnom jazyku: *fratele meu***;**

– majú vokatív označený gramatickými morfémami **-***o, -e, -ule***,** napr. *Mario* (= Mária), *profesore* (= profesor), *Popescule* (= Popescu)

– deminutíva a augmentatíva derivované od vlastných podstatných mien si zachovávajú svoj rod, napr. *Irina – Irinel – Irinuca.*

---

[1] M. Andrei, I. Ghiță, *Limba română*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983, s. 47.
[2] *Idem*, s. 47.
[3] L. Dvonč a kol., *Morfológia slovenského jazyka*, Bratislava, SAV 1966, s. 129.
[4] P. Baláž, *K problematike menného rodu v slovenčine ako cudzom jazyku,* in*: Slovenčina ako cudzí jazyk*, editor J. Pekarovičová, Bratislava, Stimul-Metodické centrum Studia Academica Slovaca, 2002, s. 64.
[5] *Idem,* s. 64.
[6] Andrei, Ghiță, *idem,* s. 47.
[7] Al. Graur, *Gramatica Academiei*, Bucureşti, Editura Academiei, 1966.

Tým by sme chceli poukázať na to, že, na rozdiel od rumunčiny, kategória životnosti je v slovenčine relevantná len z morfologického hľadiska, kým v rumunčine je relevantná aj zo syntaktického hľadiska: kategória životnosti podmieňuje aj slovosled, aj rekciu.

Z hľadiska formy[1] sa v rumunčine menný rod vymedzuje pomocou:

– *gramatických morfém*
– feminína majú v N. singuláru/plurálu tieto morfémy:
• ă/-e (i), napr. *casă/case* (= dom/domy), *mână/mâini* (ruka/ruky)
• Ø/-le, napr. *sarma/sarmale* (= sarma/sarmy)
• ă/-i(-uri), napr. *țară/țări* (= krajina/krajiny), *marfă/mărfuri* (= tovar/tovary)
• e/-i(i), napr. *vulpe/vulpi* (= líška/líšky), *bucurie/bucurii* (= radosť/radosti)
– maskulína majú v N. singuláru/plurálu tieto morfémy:
• ă/-i, napr. *tată/tații* (= otec/otcovia)
• Ø/-i, napr. *lup/lupi* (= vlk/vlky)
• Ø/-Ø, napr. *pui/pui* (= mláďa/mláďatá, kura/kurčatá)
• u/-i, napr. *socru/socri* (= svokor/svokrovia)
• u/-i, napr. *erou/eroi* (= hrdina/hrdinovia)
• e/-i, napr. *munte/munți* (= hora/hory)
– neutrá majú v N. singuláru/plurálu tieto morfémy:
• Ø/-e, napr. *picior/picioare* (= noha/nohy)
• u/-uri, napr. *lucru/lucruri* (= vec/veci)
• u/-uri, napr. tablou/tablouri (= obraz/obrazy)
• e/-e, napr. *nume/nume* (= meno/mená)
– *určitého člena*
– maskulína majú v N singuláru/plurálu členy –l/-i, napr. *om(u)l/oamenii* (= človek/ľudia)
– feminína majú v N singuláru/plurálu členy –a/-le, napr. *stea(u)a/stelele* (= hviezda/hviezdy)
– neutrá majú v N singuláru/plurálu členy –l/-le, napr. *picior(u)l/picioarele* (= noha/nohy)
– *zhody determinanta (t.j. prídavného mena, číslovky a trpného príčastia) s podstatným menom,* napr. *băiat frumos* (= pekný chlapec) (mužský rod) cf. *fată frumoasă* (= pekné dievča) (ženský rod)

Na rozdiel od rumunčiny, kde sú len dva tvary pre maskulína, z ktorých jeden predstavuje N, G, D, Ak a druhý predstavuje V, a kde jestvujú len tri tvary pre feminína: jeden pre N, Ak, druhý pre G, D a tretí pre V, v slovenčine pri zaraďovaní podstatných mien do rodu nestačí brať do úvahy len ich nominatívny tvar, treba skúmať všetky tvary celej paradigmy, pretože nie všetky podstatné mená, ktoré podľa nominatívnej gramatickej prípony zdanlivo patria do určitého vzoru potvrdzujú celou svojou paradigmou ich ozajstnú rodovú príslušnosť. Napríklad nestačí to, že sa substantívum

[1] Andrei, Ghiță, *ibid.*, s. 47.

mužského rodu *dedo* končí na *-o*, aby sme podľa toho správne dedukovali, že ide o vzor *mesto* stredného rodu. Skúmanie nominatívneho tvaru bude, teda, len prvým krokom k vysvetleniu kritérií vymedzovania menného rodu substantív. K tomu nám pomôžu, podobne ako v rumunčine, determinanty, napr. v syntagme *pekný chlapec* adj. *pekný* signalizuje to, že ide o substantívum mužského rodu, kým v syntagme *pekné dievča* adj. *pekné* "predurčuje" stredný rod nadradeného substantíva, aj keď v rumunčine *dievča* je predsa substantívum ženského rodu. Nesúlad medzi gramatickým rodom rumunských substantív a gramatickým rodom slovenských substantív je pre nás ďalším problémom.

V slovenčine determinant rozhoduje, spolu s -l-ovým príčastím, aj o rode medzinárodných slov, ktoré sa neskloňujú, typu*: komuniké, dementi, tableau, matiné, finále, menu, rugby, safari, Cannes*[1]. Zároveň determinant ujasní aj morfematickú kontradikciu medzi týmito dvoma vzormi toho istého rodu, resp. medzi vzorom *chlap* a vzorom *hrdina***,** ktorý by sa z formálneho hľadiska mohol interpretovať ako substantívum ženského rodu vzoru *žena*.

Peter Baláž v tom istom príspevku navrhuje niekoľko slovotvorných typov na identifikáciu rodovej príslušnosti substantív pri štúdiu slovenčiny ako cudzieho jazyka, čo môže byť do určitej miery užitočné, pokiaľ ide o bežné slovotvorné prípony, napr. – *an, -čan, -teľ, -ík, -ník, -ák, -ec, -ár, -áč, -iar, -án, -áň, -úň, -ot, -inec (charakteristické pre mužský rod), -yňa, -ka, -enka, -áreň, -ička, -ačka, -očka, -ôčka, -ica, -nica, -ina, -ovina, -ňa, -aňa, -ovňa, osť, -ota, -ba, -oba, -eň, -izeň* (charakteristické pre ženský rod) a *-dlo, -sko, -isko, -stvo, -ko, -tko, -iatko, -ečko, -ivo, -ište, -ie* (charakteristické pre stredný rod). Ostatné Balážove typy určené podľa spoluhlásky na konci substantíva si vlastne žiadajú osvojovanie exkluzívne pamäťou, čo nie je vôbec motivujúce.

Ďalšia opora pri osvojovaní si menného rodu slovenských substantív môže prameniť práve v rumunčine. Formálne sa rumunské podstatné mená mužského a stredného rodu končia na *konsonant*, napr. *fag* (= buk), *scaun* (= stolička), na slabičné *-u,* napr. *socru* (= svokor), *lucru* (= vec), na neslabičné *-i, -u,* napr. *ou* (= vajce), *ardei* (= paprika), kým rumunské podstatné mená ženského rodu sa končia na vokál *-ă*, napr. *casă* (= dom) a na *-a, -ea, -i,* napr. *basma* (= šatka), *acadea* (= nanuk), *zi* (= deň).

Pri zaraďovaní slovenských substantív do rodov J. Mistrík tiež vychádza z formálneho fonologického kritéria, ba dokonca zovšeobecňuje to, čo nemôže byť viac než oporným bodom, do podoby princípu. Poukazuje na to, že substantíva končiace sa na konsonant sú obyčajne maskulína, že tie končiace na *–a* sú obyčajne feminína a že podstatné mená končiace na *-o, -e, -ie* sú neutrá[2]. J. Mistrík vychádza z toho, že podľa prirodzeného rodu existuje iba rod mužský a ženský, konštatuje, že ani nie je absolútna zhoda medzi mužským a ženským gramatickým rodom a mužským a ženským prirodzeným rodom, že do stredného ("žiadneho") rodu patria najmä slová označujúce mláďatá ľudí alebo zvierat a ukazuje, že koniec koncov o rodovej príslušnosti rozhoduje

[1] J. Mistrík, *Moderná slovenčina*, Bratislava, SNP 1983.
[2] J. Mistrík, *Basic Slovak*. Bratislava, 1992, s. 10.

celá paradigma skloňovacieho vzoru, ba dokonca J. Mistrík vyvodzuje pravidlo, podľa ktorého:

1. slová, ktoré majú v G. plurálu príponu *-ov*, sú mužského rodu,
2. slová, ktoré majú v Inštr. singuláru príponu *-ou*, sú ženského rodu,
3. slová, ktoré majú v N. pluráli príponu *-á/-ia* sú stredného rodu.

Avšak J. Mistrík a priori počíta s rodovým vedomím hovoriaceho, rozpráva o celej paradigme skloňovacieho vzoru ako o kritériu na zaradenie substantív ku gramatickému rodu, a tým preskočí jednu etapu, a to práve tú podstatnú: pred tým, než by mohol cudzinec skloňovať príslušné substantívum, musí však presne vedieť, o aký vzor ide. S tým nedostatkom rodovej intuície J. Mistrík vlastne nepočíta[1]. Dokonca sám toto kritérium neuplatňuje v knihe určenej cudzincom učiacim sa slovenčinu; najprv J. Mistrík predstavuje N, Ak singuláru a Ak plurálu substantív bez toho, aby explicitne upozornil na homonymické tvary G a Ak singuláru a plurálu pri životných maskulínach a N a Ak plurálu ostatných substantív. J. Mistrík potom predstavuje Lok. singuláru a plurálu, D singuláru a plurálu, až pri siedmej lekcii uvádza G. singuláru a plurálu, pri ôsmej lekcii- Inštr. singuláru a plurálu. Teda práve tie pády, ktoré by mali podľa neho rozhodovať o rodovej príslušnosti podstatných mien, sú uvedené úplne na konci kurzu slovenčiny pre cudzincov.

Vo veľa prípadoch len povedomie rodu rozhoduje o rodovej príslušnosti, napr. pri pomnožných podstatných menách, ktoré nezachovali súvislosť so všeobecnými menami, od ktorých sú odvodené, alebo ktorých zakončenie nepatrí medzi tie zakončenia uvedené klasickou gramatikou, napr. *fašiangy, peniaze,* pričom ani ”test Lokálu” rumunskému študentovi nepomôže. V takýchto prípadoch ich osvojovanie je možné len v živom komunikačnom kontexte.

Rumunských študentov treba upozorniť aj na tzv. spoločný gramatický rod, ktorým sa mená zvierat gramatického rodu mužského a mená osôb a zvierat gramatického rodu ženského používajú na označenie samcov a samíc bez ohľadu na ich prirodzený rod, napr. *kôň, pstruh, sirota, krava*. Spoločný gramatický rod existuje aj v rumunčine a zastupuje generické pomenovania, keď sa používa spolu s určitým členom.

V rumunčine je kategória čísla vyjadrená gramatickými morfémami, ktoré sa menia podľa toho, či má podstatné meno určitý alebo neurčitý člen alebo či má člen vôbec. Člen nekomplikuje v rumunčine paradigmu substantív, naopak člen berie na seba flexiu substantív, čím vzniká bohatá homonymia gramatických tvarov a čím sa maximálne zjednodušuje substantívna paradigma. V rumunčine sa substantívna paradigma zredukuje na niekoľko homonymických tvarov, pričom len vokatív má ”vlastné” prípony. Podľa typu skloňovania existujú v rumunčine tri tzv. deklinácie[2], a to:

[1] J. Mistrík, *Moderná slovenčina*, Bratislava, SPN 1984.
[2]Andrei, Ghiță, *idem,* s. 49

1. deklinácia, ktorá zahŕňa substantíva ženského a mužského rodu, ktoré sa končia na *-ă,* napr. *masă* (= stôl), *-à*, napr. *sarma* (= sarma), *-eà,* napr. *steà* (= hviezda) a substantívum *zi* (= deň)

2. deklinácia, ktorá zahŕňa substantíva mužského a stredného rodu, ktoré sa končia na *tvrdý konsonant*, napr. *creion* (= ceruzka), na *palatálny konsonant*, napr. *arici* (= jež, na *-u*, napr. *socru* (= svokor), na *semivokál -u*, napr. *erou* (= hrdina), *semivokál -i*, napr**.** *pui* (= mláďa, kura), na *-ù*, napr. *tabu* (= tabu, **-***ì,* napr. *taxi* (= taxi) a *-o*, napr. *zero* (= nula)

3. deklinácia, ktorá zahŕňa substantíva mužského, ženského a stredného rodu, ktoré sa končia na *-e*, napr. *frate* (= brat), plus názvy *dní týždňa.*

4. Podľa týchto troch deklinácií sa rumunské podstatné mená skloňujú bez člena alebo s členom, určitým alebo neurčitým, pričom sa prejavuje bohatá homonymia gramatických tvarov. Vokatívne morfémy substantív v pluráli tiež poskytujú homonymiu:

– vo vokatíve singuláru podstatných mien vyjadrujúcich mená osôb ženského rodu: *-o*, napr. *soro* (= sestra), *bunico* (= babka) a mužského rodu: *-e*, napr. *amice* (= priateľ) alebo člen hrajúci úlohu gramatických morfém: **-***ule*, napr. *omule* (= človek)

– vo vokatíve plurálu podstatných mien vyjadrujúcich mená osôb ženského i mužského rodu: člen *-lor* hrajúci úlohu gramatickej morfémy, napr. *fetelor* (= dievčatá), resp. *amcilor* (= priatelia)

V slovenčine sa tiež vyskytujú homonymické tvary v paradigme singuláru a plurálu:

– pri G, Ak singuláru životných maskulín vzoru *chlap: -a*

– pri G, Ak singuláru životných maskulín vzoru *hrdina: -u*

– pri G, Ak plurálu životných maskulín vzoru *chlap* a *hrdina: -ov*

– pri D, Lok singuláru životných podstatných mien mužského rodu vzoru *chlap* a *hrdina: -ovi*

– pri N, Ak singuláru neživotných maskulín vzoru *dub* a *stroj: -Ø*

– pri N, Ak plurálu neživotných maskulín vzoru *dub: -y*

– pri N, Ak plurálu neživotných maskulín vzoru *stroj: -e*

– pri N, Ak plurálu substantív stredného rodu vzoru *mesto* a *dievča: -á***,** resp. *-atá*

– pri N, Ak plurálu substantív stredného rodu vzoru *vysvedčenie* a *srdce: -ia*

– pri D, Lok singuláru substantív ženského rodu vzoru *žena: -e*

– pri D, Lok singuláru substantív ženského rodu vzoru *ulica: -i*

– pri N, Ak plurálu substantív ženského rodu vzoru *žena: -y*

– pri N, Ak plurálu substantív ženského rodu vzoru *ulica: -e*

– pri N. a Ak singuláru substantív ženského rodu vzoru *kosť* a *dlaň: -Ø*

– pri G, D, Lok singuláru a N, Ak plurálu substantív ženského rodu vzoru *kosť: -i*

– pri G singuláru a N, Ak plurálu substantív ženského rodu vzoru *dlaň: -e*

Na základe bohatej homonymie gramatických tvarov budeme rozhodovať o prednosti pádov, ktoré budeme predstavovať študentom ako prvé. To znamená, že na prvých lekciách budeme narábať najmä s N a s Ak singuláru, potom aj s N a Ak plurálu, s G a s Ak singuláru životných mužských substantív, s D a Lok singuláru ženských podstatných mien vzoru *žena* a *ulica* a mužských životných substantív vzoru *chlap* a *hrdina.*

Pri sprístupňovaní slovenčiny rumunským študentom vychádzame z ich lingvistickej logiky, ako aj z univerzálneho jazykového povedomia. To znamená, že budeme čo najviac narábať s ich jazykovou intuíciou a s ich poznatkami o rumunčine. Ako príklad uvádzame prvé dve potenciálne lekcie slovenčiny: slovenskú abecedu a N a Ak singuláru v slovenčine.

Metodický postup:

Prvá lekcia predstavuje slovenskú abecedu. Na začiatku hodiny predstavujeme študentom všeobecné charakteristiky slovenskej abecedy: ide o latinku, o široký inventár špecifických samohlások, spoluhlások a dvojhlások, ktoré tvoria fonetický segment muzikálneho jazyka ako esperanta slovanských jazykov a súčasť indoeurópskych jazykov.

Príklady, ktoré sme si vybrali, sú slová, ktoré vyhovujú viacerým zámerom. Po prvé uprednostnili sme tie slová, ktoré upútajú pozornosť a záujem študentov a ktoré im odbúrajú od začiatku strach, že slovenčina je exotická, "iná", a teda určite veľmi ťažká, pretože väčšina týchto slov, ktoré sme si vybrali, sú im blízke, podobné ako v rumunčine, kde majú (približne) ten istý význam, napr.: *auto, dar, Rumun, Dunaj, oltár, víno, móda, garderóba, múza, cár, Cigán, čas, bača, zvada, bryndza, Maďar, džem, džús, fabula, Grék, gazda, hospodár, haló, priateľ, Čech, fujara, kakao, lakomý, tĺk, mama, pár, konopa, Slovák, šunka, valaška, taška, topiť, vatra, valach, WC, watt, xerox, xylofón, žinčica.* Navyše slovenčina prebrala niektoré z týchto slov z rumunčiny spolu s reáliami, ktoré označujú, napr. *bryndza, bača, fujara, valaška, žinčica*, čo pre nás bude aj príležitosťou poukázať na prvé slovensko-rumunské kontakty v rámci valašskej kolonizácie, a tým vytvoriť u nich hneď od začiatku pocit solidárnosti s touto kultúrou a implicitne s týmto jazykom. Niektoré príklady sú zradné slová, pomocou ktorých humorom osviežime hodinu, napr. *baba* znamená v rumunčine *veľmi stará žena* na rozdiel od slovenčiny, kde môže okrem toho znamenať aj *pôrodná asistentka, zbabelec* a v hovorovom jazyku aj *prázdny koláč, haruľa, pandrava chrústa, jaternica z hrubého čreva* (pozri *Krátky slovník slovenského jazyka*), *kaz* nemá v rumunčine nič spoločné so zubami, ale znamená *prípad* alebo *pád*.

Po druhé: vybrali sme niektoré slová, ktoré hneď v nasledujúcich lekciách nám budú užitočné pri vysvetlení gramatických otázok, napr. *chlap, dub, žena, dlaň*. Cez lexiku budeme pripravovať študentov na nasledujúce lekcie, aby im aspoň pár slov

z novej lekcie znelo familiárne.

Po tretie: niektoré príklady sú podnetom, aby sami dedukovali podstatné fonetické javy v slovenčine. Napríklad upozorníme ich na slová *ťažký* a *takže*, aby sme im vysvetlili regresívnu asimiláciu v slovenčine; upozorníme ich aj na funkciu prestávky v slovenčine, čo je zase aplikovateľné pri vyslovení uvedených príkladov: *bod, úrad, napríklad, trh, muž*. Zároveň, využijeme niektoré príklady na to, aby sami vďaka pomocným otázkam dedukovali aj princíp fungovania rytmického krátenia v slovenčine; ponúkneme na porovnanie adjektíva *dobré, prirodzený, lakomý, veľký, krásny, ťažký, zlý* a vyprovokujeme ich tým, že ich požiadame o to, aby hľadali ”anomálie” z tohto pravidla medzi uvedenými príkladmi (*tŕnie*).

Po štvrté: na základe týchto príkladov ich zoznámime so základnými formálno-gramatickými charakteristikami slovenských slovných druhov: adjektíva majú v N sg. maskulína, feminína, neutra koncovky *-ý, -á, -é*; neurčitok slovenských slovies je charakterizovaný gramatickou morfémou *-ť*; slovenské podstatné mená majú rôzne koncovky v N sg. a názvy národností sa na rozdiel od rumunčiny píšu veľkými písmenami.

Po prečítaní týchto slov si študenti zapíšu len tie slová, ktorých význam im ostal neznámy. Poprosíme ich, aby na základe známych slov a ich formálnych vlastností intuitívne zaraďovali tieto neznáme slová do skupín substantív, adjektív, slovies. Pravdepodobne študenti nebudú vedieť, kam zaradiť slová typu: *pri, áno, fér, priamo, cudziu, paniu*, pri niektorých slovách budú uvažovať, či to náhodou nie sú adjektívne tvary feminína, pri ktorých platí rytmické krátenie, alebo substantíva typu *mama*, napr. *káva, kôra*. Slovo *pľúca* určite zaradia do skupiny adjektív. Slovo *napríklad* vnímajú ako substantívum. Len slovo *takže* sa nehodí k žiadnej skupine, keďže nemá žiaden dĺžeň. Konfrontujeme, čo a kam každý študent zaradil, a prípady, ktoré nezodpovedajú nášmu prognózovaniu, napíšeme na tabuľu, poprosíme študenta, aby vysvetlil, prečo zaradil tie prípady do iných skupín ako väčšina kolegov, a tým zistíme, do akej miery sa chytali formálnych kritérií zaraďovania slov do slovných druhov v slovenčine na základe vlastností im už známych slov. Preložíme tieto neznáme slová a študenti opravia sami klasifikáciu týchto slov tentokrát z lexikálno-sémantického hľadiska. Vyprovokujeme ich ďalšou otázkou, prečo zariadili slovo *fér* do skupiny prísloviek spolu so slovom *priamo.* Tým poukazujeme na to, že v slovenčine cudzie slová môžu mať osobitnú morfematickú štruktúru v porovnaní s pôvodne slovenskými slovami. Nesprávne budú naďalej vnímať slovo *napríklad,* ktoré pociťujú ako podstatné meno s ”čudne” pripájanou predložkou k slovotvornému základu, a to kvôli gramatickej interferencii s rumunčinou. Keďže rumunčina nepozná častice, zatiaľ študentom len všeobecne povieme o tomto slovnom druhu a radšej si počkáme na ich reakcie, otázky, nesúhlas atď.

Prejdeme k „hravej“ časti. Poprosíme študentov, aby spájali čím viac slov do jednej vety. Môžeme dokonca súťažiť a vyhrá ten, ktorý bude mať najdlhšiu, ale predsa

holú vetu. Samozrejme, študenti sa budú pýtať najmä na určité slovesné tvary, ktorých zaraďovaniu medzi naše príklady sme sa zámerne vyhýbali, aby si študenti zatiaľ uvedomili infinitívny tvar slovies, aby nemali tendenciu formálne zaradiť určité slovesné tvary do skupiny podstatných mien, a tým získať pocit, že je slovenčina nedôsledná, keďže aj slovesá aj podstatné mená sú (pre nich v tejto fáze) formálne podobné. Pomocou slovesných tvarov, ktoré im povieme, študenti vytvoria prvé slovenské vety. Ba dokonca dlhé vety! Každý prečíta svoju vetu, vyberieme výhercu. Študenti si potom vymenia medzi sebou vety, ktoré napísali, a každý sa snaží obohacovať susedovu vetu ďalšími slovami. Prečítame rozšírené vety a vyberieme ďalšieho výhercu.

Prejdeme k mnemotechnickej časti našej hodiny. Študenti majú 10 minút na to, aby napísali na prázdny papier čím viac viet a čo najdlhšie vety bez toho, aby používali tie isté slová. Tentokrát platí iné pravidlo: nemôžu sa na nič pýtať, nebudeme im ničím pomáhať. Vyskytujú sa prvé gramatické chyby z nesprávneho zovšeobecnenia, napr. podľa modelu *Vidím ťažký dym* vytvoria vety typu **Vidím krásny chlap, *Vidím krásny bača*. Ich gramaticky nesprávne vety napíšeme na tabuľu a znova ich vyprovokujeme otázkou, aký je rozdiel medzi *dymom* a *chlapom*, medzi *chlapom* a *bačom*. Sami prídu na to, že životné podstatné mená mužského rodu (na rozdiel od životných substantív ženského rodu) majú v slovenčine osobitný skloňovací režim, čo sa zatiaľ prejavuje aj v paradigme adjektív, a že slovenské substantíva mužského rodu životného sa formálne rozlišujú podľa toho, či sa končia na samohlásku alebo na spoluhlásku. To bude pre nás správny moment na to, aby sme im zatiaľ naznačili, že v slovenčine existujú dva vzory na skloňovanie týchto substantív, čo bude mať vplyv aj na ich deklinačnú paradigmu.

Posledná časť našej hodiny sa zamiera nie na kvantitu, ale na kvalitu ich výpovedí. Študenti napíšu tri holé vety. Vymenia si papiere medzi sebou a opravia si ich navzájom. Každý prečíta svoje vety. Tí, ktorí nemajú žiadnu chybu, získajú už na prvej hodine jeden bod ako bonus, ktorý sa pridá ku konečnému semestrálnemu hodnoteniu. Ku koncu hodiny študenti tvoria vety a opravia sa navzájom. Slová, ktoré sa najmenej použili, pravdepodobne pôvodne slovenské slová, zaktivizujeme pomocou obrazov, ktoré študenti ”okomentujú” holými vetami zahrňujúcimi aj naše slovo.

Čo sa týka výnimiek v slovenčine to, že slovenské podstatné mená majú variantné prípony, môže demotivovať cudzinca, hlavne keď sa všetky predstavujú hneď na začiatku bez dostatočných historicko-gramatických vysvetlení. Ide o tieto variantné prípony: v N *(chlap* cf. *dedo* cf. *Hajdu* cf. *Landau*), G (*Bottu* cf. *Jána*), D (*človeku* cf. *chlapovi*) a Lok (*na koni* cf. *o psovi cf. o géniovi*) singuláru a v N (*chlapi* cf. *dedovia* cf. *spisovatelia*) a Inštr (*s chlapmi* cf. *so psami*) plurálu životných maskulín vzoru *chlap*, v G (*duba* cf. *stromu*), Lok (*v dialógu* cf. *v ateliéri* cf. *na strome*) singuláru a v N *(duby* cf. *konáre*) , G (*Mlynov* cf. *Piešťan*), Inštr (*dubmi* cf. *dňami*) a Lok (vo frazeologizme *netušiť to ani vo snách* cf. *v snoch*) plurálu neživotných maskulín typu *dub*, v G (*dňa* cf. *plaču*), Ak (*delenca, násobenca* cf. *koniec*), D (*deliteľovi* cf. *deliteľu*) a Lok (*v deliteli*

cf. *v deliteľovi*) singuláru a v N (*delitele* cf. *delitelia*), Ak (*delitele* cf. *deliteľov*), G (napr. *groší* cf. *grošov*) a Inštr (napr. *dňami* cf. *strojmi*) plurálu maskulín typu *stroj*, v D (*žene* cf. *idei*) a Lok. (*o žene* cf. *o idei*) singuláru, v G. (*žien* cf. *ideí*) plurálu substantív ženského rodu typu *žena*, v G. *(skríň* cf. *kolegýň)* plurálu substantív ženského rodu typu *ulica*, v D. (*uliciam* cf. *koľajam*) a Lok. *(na uliciach* cf. *na koľajach)* pluráli substantív ženského rodu typu *dlaň*, v D. (*chlapčisku* cf. *chlapčiskovi*) a Lok. (*v rádiu* cf. *v oku* cf. *v meste*) singuláru a v N. (*chlapčiská* cf. *chlapčiskovia*), G. (*múzeí* cf. *miest*), D. (*chlapčiskom* cf. *chlapčiskám*), Lok. (*o chlapčiskoch* cf. *o chlapčiskách*) pluráli substantív stredného rodu vzoru *mesto*, v G. (*sŕdc* cf. *morí*) pluráli substantív stredného rodu vzoru *srdce*, v N. (*dievčatá* cf. *dievčence*) pluráli substantív stredného rodu vzoru *dievča***.** Takéto kvantum variantných prípon by len posunulo do pozadia homonymiu gramatických tvarov v podvedomí cudzinca učiaceho sa slovenčinu, keby sa to predstavilo naraz spolu so špecifickými morfémami bez presných, logických odôvodnení.

Niektoré invariantné prípony sa môžu ľahko vysvetliť pomocou subkategoriálnych sém[1] alebo pomocou formálneho fonetického kritéria. Preto súhlasíme s Jurajom Glovňom[2], ktorý navrhuje používanie termínu ”pravidlo” namiesto psychologicky odzbrojacej ”výnimky”. Súhlasíme aj s tým, že sa tieto variantné prípony, ktoré fungujú ako subordinované pravidlá, majú učiť spolu s primárnymi pravidlami, aj keď to môže byť na úkor komunikatívneho princípu vyučovania. Pre Rumuna, ktorého materinský jazyk latinského pôvodu pozná len pár slov slovanskej rezonancie, slovenčina sa otvára ako úplne zvláštny jazyk, a preto jediný spôsob osvojiť si ju je v začiatočnej fáze akvizícia pravidiel. Komunikatívny princíp je v tejto fáze len komplementárny.

V rumunskom jazyku je päť pádov: nominatív, akuzatív, genitív, datív a vokatív. Na rozdiel od rumunčiny, slovenčina má šesť aktívnych pádov a vokatív, ktorý postupne asimiloval nominatív. Slovenské pády lokál a inštrumentál rumunčina má začlenené vo svojom roztiahnutom akuzatíve, preto rumunských študentov treba najprv motivovať k tomu, aby vôbec myšlienkovo akceptovali túto novú pádovú logiku. Môžeme to však spájať s im blízkym latinským ablatívom, vysvetliť im to, že na rozdiel od rumunčiny, kde sa ablatív začlenil do akuzatívu, v slovenčine sa ablatív naopak rozčlenil na lokál a inštrumentál.

(Ne)obligátna spájateľnosť určitých predložiek s pádom bude problematická preto, lebo sa nestotožňuje s logikou spájateľnosti rumunských predložiek

[1] E. Tibenská, *Prepojenosť medzi lexikálnou, morfologickou a syntaktickou rovinou jazykového systému*, in *Slovenčina ako cudzí jazyk*, editor J. Pekarovičová, Bratislava, Stimul-Metodické centrum Studia Academica Slovaca, 2002, s. 49-73.

[2] J. Glovňa, *Pravidlo a výnimka vo vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka*, in: *Slovenčina ako cudzí jazyk,* editor J. Pekarovičová, Bratislava, Stimul-Metodické centrum Studia Academica Slovaca, 2002, s. 89-94.

s rumunskými pádmi. Zároveň im treba vysvetliť z hľadiska diachrónie, prečo slovenský lokál je vždy viazaný na predložku.

Zámer tohto príspevku je orientovaný na kontrastívny opis slovenských podstatných mien na pozadí rumunčiny vzhľadom na vytvorenie predpokladov pre kontúrovanie didaktického konceptu komunikatívneho princípu vo vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka. V rámci tohto pokusu lingvodidaktického rázu venovali sme sa základným lingvistickým otázkam ako objektu potenciálnych jazykových interferencií pri vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka rumunsky hovoriacim študentom. Zdôraznili sme najmä problematické otázky, ktoré slovenčina vyvoláva u rumunských študentov učiacich sa slovenčinu. Menej pozornosti sme venovali tzv. ”loci communes”, ktoré sú podobné v obidvoch jazykoch.

Slovenské podstatné meno je problematické pre rumunských študentov práve preto, lebo im chýba typicky slovanské povedomie rodu. Tento nedostatok budeme kompenzovať gramatickými pravidlami s dôrazom na homonymické tvary a pravidelnosti jazyka. Determinanty a *-l*-ové príčastie môžu byť pomocné prostriedky na presignalizovanie rodu, slovotvorné typy na identifikáciu rodovej príslušnosti a analógia s rumunčinou, kde sa mužské podstatné mená často končia na spoluhlásky, na slabičné *-u* a neslabičné *-i, -u*, kým ženské podstatné mená sa končia na vokál *-ă*, ako aj na *-a, -ea, -i*, môžu umelo kontúrovať u rumunských študentov ”intuíciu” rodu. Pri pomnožných podstatných menách, ktoré nezachovali súvislosť so všeobecnými menami, od ktorých sú odvodené, alebo ktoré majú atypické zakončenie, niekedy ani ”test Lokálu” na rozlišovanie rodu nie je efektívny. Čo sa týka skloňovania, formálne fonetické kritérium a niekedy aj subkategoriálne sémy tvoria predpoklady na správnu deklináciu.

Z hľadiska Rumuna, s materinským jazykom románskeho pôvodu, slovenčina je lingvisticky aktualizovaný mýtus labyrintu[1], ktorý si žiada defenzívne iniciovanie neofyta na ceste k didaktickému cieľu: komunikovať v slovenčine a pochopiť podstatu jazyka. Avšak defenzívne neznamená neúspešné. Sme presvedčení, že takéto príspevky ako podklad na vytvorenie didaktického konceptu komunikatívneho princípu vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka sú prvou skúškou v tomto iniciačnom rituáli.

[1] V. Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală*, Bucureşti, Albatros, 1995, s. 308.

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

COMPLEXITATEA UNEI SIMPLE PREPOZIȚII – BG. *НА* (I)

Mariana MANGIULEA

There are more than fifty prepositions in Contemporary Bulgarian language, among which the preposition *на* stands out as the most used, containing the most numerous and abstract meanings (19 significances and 29 usages). Inherited from the Old Bulgarian, it restrained its use as a preposition regarding the direction, the object and the purpose of the action and, in exchange, it developed grammatical functions in the context of Bulgarian's evolution from synthetism to analythism (12th-15th century). In the paper we present this transformation of preposition *на* into a grammatical instrument, in order to express in contemporary Bulgarian the old relationships of dative, genitive, accusative cases (*на*+ *casus generalis*), along with its rich semantics as a preposition (relationships of space, time, purpose, quantity, instrumental and modal meanings).

Key-words: Contemporary Bulgarian language, analytical language, morphology, grammatical case, preposition, grammatical instrument, the semantics of the prepositions.

Subiectul prezentei comunicări s-a născut mai degrabă din considerente practice legate de predarea limbii bulgare studenților secției noastre, decât dintr-un interes la nivel teoretic. Am constatat de-a lungul timpului că nu sunt puțini cei care întâmpină dificultăți în înțelegerea sensurilor prepozițiilor, ceea ce duce, în consecință, la utilizarea eronată a acestora în practica limbii bulgare. Adeseori, atenția primordială acordată categoriei numelui şi verbului, face ca prepozițiile să fie oarecum „exilate" într-un capitol spre sfârşitul cursului de morfologie, într-o prezentare destul de succintă. Totuşi, aceste „cuvințele" sunt omniprezente şi au o importanță vitală, mai ales în cazul unei limbi analitice, precum bulgara de azi.

Amintim faptul că prepoziția este o *parte de vorbire neflexibilă* care exprimă relațiile dintre un *substantiv* (sau un substitut al acestuia) ori dintre un *verb* şi un alt *cuvânt.* Prepozițiile exprimă, cu precădere, relațiile dintre obiecte, fenomene, denumite prin nume, ceea ce coincide, de fapt, cu conținutul semantic al categoriei morfologice a cazului – categorie absentă în limba bulgară actuală, al cărei caracter analitic îi conferă o poziție aparte în cadrul familiei limbilor slave. Vechile forme flexionare au fost înlocuite de construcții cu diverse prepoziții şi o formă cazuală generală a numelui,

numită *casus generalis*.

În evoluția lor istorică, prepozițiile bulgărești au cunoscut diverse transformări, datorate în parte destrămării vechiului sistem cazual. Unele prepoziții din bulgara veche (slava veche) au dispărut (**мимо** '*покрай*/pe lângă', **развѣ** '*освен*/fără, în afară de', **прѣмо** '*срещу*, *пред*/vizavi, în față'), s-au modificat (**въслѣдь** >след 'după'), au pierdut o parte din sensuri sau şi-au redus sfera de întrebuințare (**въз**), altele au căpătat noi funcții şi semnificații.

În opinia lingviştilor, sensul inițial al aproape tuturor prepozițiilor era spațial. Acesta, la rândul său, avea două variante: un înțeles static, cu verbele ce denumeau stări, repaus, imobilitate (*Лежа под крушата.*), şi unul final – la verbele de mişcare, de direcție (*Излизам на двора.*). În bulgara veche, această diferență se exprima prin opoziția dintre acuzativul şi locativul numelui aflat după prepoziție. Odată cu trecerea de la sintetism spre analitism, încă din perioada timpurie a mediobulgarei (secolele al XII-lea – al XIII-lea) se observă o nesocotire treptată a opoziției repaus-mişcare – fenomen considerat de către cercetători ca specific limbilor balcanice. Pierderea acestei diferențieri formale a dus la dezvoltarea ambelor utilizări – statică şi finală – în cadrul fiecărei prepoziții cu sens spațial (*Отивам* ***до*** *прозореца/Стоя* ***до*** *прозореца*). Trăsătura este proprie numai limbii bulgare, în comparație cu celelalte limbi slave[1] .

Dintre cele peste 50 de prepoziții ale limbii bulgare contemporane, prepoziția *на* se distinge ca fiind cea mai des folosită, cu cele mai numeroase şi cele mai abstracte sensuri. Dicționarele limbii bulgare literare o înregistrează cu 19 sensuri şi 29 de moduri de utilizare[2]. Dacă se adaugă cele 8 sensuri ale lui *на* ca prefix verbal şi 3 ca particulă, avem o imagine grăitoare a complexității acestei prepoziții.

Prepoziția *на,* moştenită din bulgara veche, şi-a limitat întrebuințările cu referire la direcția, obiectul, scopul acțiunii, şi a dezvoltat, în schimb, funcții gramaticale. Transformarea sa într-un instrument gramatical pentru a exprima vechile relații cazuale de dativ, genitiv şi acuzativ reprezintă trăsătura distinctivă a analitismului bulgar. Mai exact, prepoziția *на* face legătura dintre un complement indirect în dativ sau în acuzativ şi verb; de asemenea, asigură legătura dintre două substantive între care există o relație de apartenență, de posesiune, cel de-al doilea având funcția de atribut al primului. De exemplu:

Републиката даваше по малко, но ***на*** *всички*. (D. Dimov) (Republica dădea câte puțin, dar tuturora.)

Учи ме ***на*** *добро*. (Mă învață de bine.)

---

[1] Vezi *Граматика на съвременния български книжовен език*, red. Stoian Stoianov, vol. 2, *Морфология*, BAN, Sofia, 1983; Ivan Kuțarov, *Теоретична граматика на българския език. Морфология*, Plovdiv, 2007.

[2] *Речник на съвременния български книжовен език*, red. Stoian Romanski, vol. 2, Iz. BAN, 1957, p. 120-121; *Речник на българския език*, red. Kristalina Ciokalova, vol. 10, Iz. BAN, 2000, p. 7-14.

*Косата **на** жената бе вързана с кърпа*. (P. Slavinski) (Părul femeii era prins cu un batic.)

*Ружка отново разказваше за бащата **на** Стела*... (E. Koralov) (Rujka povestea din nou despre tatăl Stelei...)

Problematica referitoare la cauzele dispariţiei treptate a desinenţelor cazuale în bulgară şi la modalităţile de înlocuire a acestora cu construcţii prepoziţionale analitice – tendinţă manifestată încă din secolele al XII-lea – al XIII-lea, după cum o demonstrează mărturiile scrise – a fost şi continuă să fie îndelung dezbătută de către specialişti. Referitor la prepoziţia *на*, trebuie să remarcăm faptul că folosirea sa în construcţii verb+substantiv cu funcţie sintactică de complement în dativ sau acuzativ (*дадох **на** детето, вярвам **на** хората*) nu sunt cu totul străine funcţiilor pe care le avea prepoziţia în bulgara veche. Anumiţi lingvişti, printre care şi K. Mircev[1], motivează aceste noi funcţii ale prepoziţiei prin sensul final şi directiv al construcţiilor cu *на*+nume în acuzativ, existente în bulgara veche. Alţii[2] sunt de părere că explicaţia funcţiilor completive ale prepoziţiei trebuie căutată în construcţiile cu prepoziţia *на* şi un substantiv în locativ sau acuzativ, prezente în slava veche (bulgara veche) şi în limbile slave de azi. S-au adus argumente precum că şi în cazul altor prepoziţii, care îşi amplifică semantica sau capătă roluri noi ca urmare a dispariţiei desinenţelor cazuale (отъ, за), noile funcţii îşi găsesc punctul de plecare, într-o măsură mai mare sau mai mică, în sensurile prepoziţiilor, atestate încă din textele slave vechi.

Cât priveşte apariţia lui *на* cu sens posesiv-atributiv în combinaţie cu forma de *casus generalis* a numelor, explicaţiile se află şi mai mult sub semnul ipotezelor. În ultimii ani, a atras atenţia teza cercetătoarei Anghelina Minceva[3], conform căreia această nouă funcţiune a lui *на* se construieşte pe baza dativului posesiv, care în mediobulgară a înlocuit treptat construcţiile genitivale specifice bulgarei vechi. Sub aspect cronologic, este evident că transferul prepoziţiei către aşa-numitul *dativ de posesie pe lângă un nume* (приименен дателен падеж) a fost posibil doar după ce *dativul pe lângă un verb* (приглаголен дателен падеж) a fost înlocuit prin construcţia *на*+substantiv în acuzativ, iniţial, (mai târziu *casus generalis*). Funcţia posesivă a prepoziţiei se dezvoltă ca urmare a faptului că *на* devine expresia complementului indirect în dativ şi acuzativ ce determină un verb. Abia atunci se crează posibilităţile semantice ca prepoziţia să preia şi semnificaţia posesivă a dativului (funcţia sintactică de atribut). Menţionăm că prima mărturie scrisă a construcţiei *на*+*casus generalis* cu sens posesiv-atributiv datează din secolul al XVII-lea). Înlocuirea genitivului cu dativul în

---

[1] K. Mircev, *Историческа граматика на българския език*, ediţia a doua, Sofia, 1963, p. 259-261.

[2] Iv. Duridanov, *Към проблема на развоя на българския език от синтетизъм към аналитизъм,* GSU, FF, 1956, p. 229-232.

[3] Anghelina Minceva, *Развой на дателния притежателен падеж в българския език,* în *Христоматия по история на българския език,* Sofia, 1983, p. 272-297.

toate situațiile în care acesta denumea apartenență sau posesie reprezintă, de fapt, una din verigile prin care s-a realizat diminuarea numărului de forme cazuale şi substituirea lor cu construcții prepoziționale.

Transformarea prepoziției *на* într-un instrument gramatical pentru redarea raporturilor de caz reprezintă cel mai important criteriu în determinarea frontierei cronologice dintre cele două perioade de bază din evoluția limbii bulgare – sintetismul şi analitismul.

După cum am menționat anterior, în limba bulgară actuală, în afara funcțiilor gramaticale prepoziției *на* îi sunt proprii numeroase alte întrebuințări, ce definesc raporturi spațiale, temporale, finale, cantitative etc. Enumerăm câteva dintre cele principale.

1. **Raporturi spațiale**

a) Locul, suprafața pe care se desfăşoară o acțiune (*на* sinonim cu *върху*): ***На*** *небето спокойно си трептяха звезда до звезда*. (Elin Pelin) (**Pe** cer licăreau liniştit stea lângă stea.);

b) Direcția de desfăşurare a acțiunii: *Госпожица Икономова се качи* ***на*** *катедрата...* (D.Talev) (Domnişoara Ikonomova se urcă **pe** catedră...). Cu acest sens, în unele contexte, *на* poate fi înlocuit de *към.*

2. **Raporturi temporale**

a) Indică un moment, un interval de timp, fixarea în timp, data. Exemple: ***На*** *сутринта времето омекна и заваля сняг* (Elin Pelin) (Dimineața vremea se îmblânzi şi începu să ningă.); *Роден съм* ***на*** *10-и февруари*. (M-am născut **pe** 10 februarie.)

b) Exprimarea simultană a timpului şi circumstanțelor în care se desfăşoară acțiunea: *И две сълзи – които ти скришом/****на*** *прощаване ще ми дадеш.* (P. Matev) (Şi două lacrimi – pe care pe furiş/**la** plecare mi le vei da.)

3. **Relații finale**

a) Orientarea acțiunii este subordonată unui scop: *Все пак отивам* ***на*** *вечеря./Цветя за дамата съм купил.* (Mă duc totuşi **la** cină./I-am luat şi flori doamnei); *Отивам* ***на*** *кино/****на*** *училище/****на*** *работа*. (Mă duc **la** cinema/la şcoală/la serviciu.)

b) Indică scopul, motivul acțiunii: *Бае Стоян отиде при коларите* ***на*** *разговор*. (Elin Pelin) (Nea Stoian o porni spre căruțaşi ca să mai stea **la** o vorbă.) În unele situații, *на* e sinonim cu *за*.

4. **Raporturi cantitative**

a) Pentru exprimarea vârstei: *Бях* ***на*** *осемнадесет години*. (Aveam optsprezece ani.);

b) Indică măsura, gradul, creşterea cantitativă: *Стояха* ***на*** *няколко крачки от нас*. (Stăteau **la** câțiva paşi de noi.)

c) Are sens distributiv: *Деля* ***на*** *две*. (Împart la doi.)

5. **Relații modale**:

***На** смърт е моята душа ранена/ **на** смърт ранена от любов...* (P. Iavorov) (**De** moarte mi-e sufletul rănit/De moarte rănit de iubire.)

Indică modul în care se petrece acțiunea: *Анализите се взимат **на** гладно*. (Analizele se fac **pe** stomacul gol.)

6**. Indică unealta, instrumentul acțiunii**: *Той отново започна да пресмята **на** пръсти*. (I. Iovkov) (El începu din nou să socotească **pe** degete.); *Свири **на** пиано*. (Cântă la pian.)

7. **Indică trecerea într-o stare nouă, diferită**: *Ще се правим **на** глупави*. (O să facem **pe** proştii.)

Ca urmare a bogăției sale semantice şi a multiplelor sale utilizări, prepoziția *на* este cea mai des întâlnită în limba bulgară contemporană, iar frecvența sa ridicată nu-l deranjează în mod deosebit pe vorbitorul nativ de bulgară. Am ales câteva exemple ilustrative în acest sens[1]:

*Тя седна **на** масата да пише отговор **на** писмото **на** майка си, която е **на** почивка **на** море.* (Ea se aşeză la masă ca să răspundă la scrisoarea mamei sale, care se află la odihnă la mare.)

*Ах, колко е сочен зеленият мъх там горе, **на** покрива, **на** еркера **на** църквата...* (Ah, cât e de suculent muşchiul verde acolo sus pe acoperiş, pe bovindoul de pe fațada bisericii.);

*Те насядаха **на** масата, **на** единия край **на** която, **на** червената покривка лежеше писмото **на** председателя **на** Бюрото **на** Управителния съвет **на** Съюза **на** преводачите*[2] (Ei stăteau la masă, la un capăt al căreia, pe fața de masă roşie, se afla scrisoarea preşedintelui Biroului Consiliului de administrație al Uniunii traducătorilor.).

În această frază prepoziția apare de nouă ori – de zece, dacă am lua în considerare prefixul din structura verbului ***на**сядаха*; în trei situații are sens spațial, iar în celelelte şase funcționează ca instrument gramatical.

Totuşi, chiar şi pentru un bulgar repetițiile, mai ales în scris, pot deveni supărătoare. Pentru evitarea lor se recomandă înlocuirea lui *на* cu alte prepoziții ce au acelaşi sens sau apropiat (*върху* pentru relații spațiale*, към* pentru indicarea direcției, *за* pentru indicarea scopului, destinației acțiunii), fie recurgerea la unele schimbări în construcția propoziției, care să nu-i afecteze înțelesul. Iată două posibilități de substituire a prepoziției:

– substantivul precedat de *на*, având funcția sintactică de atribut neacordat, poate fi înlocuit de un adjectiv posesiv, a cărui funcție sintactică este de atribut acordat: *творчеството **на Ботев – Ботевото** творчество* (creația lui Botev).

---

[1] Exemplele sunt excerptate din presa scrisă, publicații diverse, literatura de specialitate, Internet.
[2] Florin Sider, *В словесните дебри*, Sofia, 1990, p. 96.

– substantivul nume de acțiune, precedat de prepoziția *на*, se poate înlocui cu un verb la modul personal: *Предателството попречи* ***на избухването*** *на Априлското въстание на определената дата. – Предателството попречи* ***да избухне*** *Априлското въстание на определената дата.* (Actul de trădare a împiedicat izbucnirea Răscoalei din Aprilie /ca Răscoala să izbucnească/ la data stabilită.)

În spiritul celor afirmate, exemplele de mai sus s-ar putea modifica astfel:

Ах, колко е сочен зеленият мъх там горе, ***върху*** *('pe, peste') покрива,* ***на църковния*** *еркер....*

Те насядаха ***около*** *('în jurul') масата,* ***в*** *('în') единия край* ***на*** *която,* ***върху*** *('pe') червената покривка лежеше писмото* ***от*** *('de la') председателя* ***на*** *Бюрото* ***на*** *Управителния съвет* ***на*** *Съюза* ***на*** *преводачите.*

Polisemantica şi polifuncționalitatea prepoziției *на* sunt o evidență în limba bulgară actuală. Cât despre echivalentele româneşti ale prepoziției, precum şi anumite erori în asimilarea sensurilor şi folosirea prepoziției *на* de către vorbitorii nativi de română, aceste subiecte vor fi abordate într-o lucrare viitoare.

BIBLIOGRAFIE

Граматика на съвременния български книжовен език, red. Stoian Stoianov, vol. 2, *Морфология*, BAN, Sofia, 1983

Kuțarov, Ivan, *Теоретична граматика на българския език. Морфология*, Plovdiv, 2007

Minceva, Anghelina, *Развой на дателния притежателен падеж в българския език,* în *Христоматия по история на българския език,* Sofia, 1983, p. 272-297

Mircev, Kiril, *Историческа граматика на българския език*, ediția a doua, Sofia, 1963, p. 259-261

Mirceva Ivanova, Dora, Haralampiev, Ivan, *История на българския език*, Veliko-Târnovo, 1999

Paşov, Petăr, *Българска граматика*, Sofia, 1999

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

CÂTEVA OBSERVAȚII PE MARGINEA LEXICULUI PĂSTORESC DE ORIGINE ROMÂNĂ ÎN LIMBA POLONĂ (I)

Mihai MITU

Dans la prémiere partie, on ajoute des nouvelles informations à la bibliographie de la communication faite, en 1968, au VI-éme Congres International des Slavistes de Prague (*L'nfluence roumaine sur le lexique des langues slaves*, dans «Romanoslavica», XVI, p 59-121) – entre autres, les contributions de certains linguistes de Cracovie, le romaniste Stanisław Widłak et l'orientaliste Marek Stachowski – conmcernant la terminologie pastorale d'origine roumaine dans la région du Nord des Carpathes.

Avant de passer à l'etude de certains aspects concrets de l'influence du roumain dans le lexique pastoral de la langue polonaise, l'auteur fait des considerations sur *l'ancienneté* de cette influence, affirmant qu'elle date dés X-eme siecle, c'est-a-dire de la période de parachevement de deux processus: d'une part, celui de la formation du people et de la langue roumaine, d'autre part, celui de dissolution définitive de l'unité linguistique slave et de formation des langues slaves modernes.

On souligne, pour le prémiere fois, que l'ínfluence roumaine dans l'ancien polonais se manifeste, non seulement dans le domaine du lexique, tel qu'on soutenait jusqu'à présent, mais elle peut être également admise dans le domaine de la *morphologie* des langues polonaise et slovaque de la vie pastorale. Il s'agit de l'emploi des desinences du masculin personal au pluriel pour les noms des trois animaux: *le chien*, *le loup* et *le vautour* (pol. *pies, wilk, orzel* ; slov. *pes, vlk, orel*) jusqu'au XVII-e siecle.

Le fait qu'on rencontre ce fenomene seulement dans le cas des trois animaux cités et seulement dans le langues polonaise et slovaque est dû à la longue cohabitation des bergeres roumains, polonais et slovaque dans les Carpathes du Nord et les Tatras.

Mots clés: la vie pastorale, histoire des langues, les contacts linguistiques, le roumain, le polonais.

Bibliografia subiectului

Istoricul cercetării acestei teme, pe fondul mai general al influenței româneşti în lexicul *tuturor* limbilor slave, se găseşte ilustrat în bibliografia comunicării cu acest

titlu, prezentată de un grup de universitari din Bucureşti la al VI-lea Congres Internaţional al Slaviştilor (Praga, 1968), publicată în „Romanoslavica”, XVI, p. 59-121). Lista lucrărilor de atunci poate fi completată în două feluri:

a) lucrări apărute anterior anului 1968, omise în această bibliografie, de ex. A. de Vincenz, *Le substrat roumain dans les Carpathes du Nord*, comunicare la Primul Congres de dialectologie generală (Louvrain – Bruxelles, 21-27 august 1960 publicat în volumul III al Congresului (Louvrain, 1965, p. 144-153).

b) lucrări apărute după 1968, foarte numeroase, dintre care reţinem: *Общекарпатский лингвистический атлас,* 6 vol. (1989-1997); S.B. Bernstein, G. Klepikova, *Славяно-румынские контакты в свете новых данных славянской лингвистической географии* în vol. *Славянское языкознание. XII Международный съезд славистов, Краков, 1998. Доклады российской делегации*, Moscova, 1998, p. 47-68; comunicarea *Alcuni termini montanari polacchi della zona dei Carpazi*[1] a profesorului romanist de la Cracovia, Stanisław Widłak, unde autorul subliniază caracterul complex al termenilor păstoreşti din sudul Poloniei, originea diferită a românismelor (traco-dacă, latină, sud-slavă); Marek Stachowski, *Karpatyzm leksykalny*, în „Zeszyty Naukowe Uniw. Jagiellońskiego”, MCCLXXIII, Prace Językoznawcze, z. 122, Cracovia, 2005, p. 179-188, în care autorul face pentru prima dată o clasificare a termenilor păstoreşti în „carpatisme *polono-ceho-slovace, polono-ucrainene, ungaro-ucrainene, ungaro-române, ucraino-române*” (cu exemple).

Dintre lucrările româneşti sunt de reţinut: Jan Lobiuc, *Elemente româneşti în terminologia păstoritului şi a creşterii vitelor la huţuli*, „Romanoslavica”, XVIII, 1972, p. 109-134; Emil Vrabie, *Note lexicale privind elementele de origine românească în limba polonă*, în „Studii şi cercetări lingvistice”, XXVII, 1976, nr. 2, p. 271-279 şi nr. 3, p. 279-291 ş.a.; M. Mitu, *Cu privire la evoluţia semantică a românismelor în limbile slave*, „Cercetări de lingvistică”, Cluj, XXVIII, 1983, nr. 1, p. 55-61; Ion Robciuc, *Raporturile lingvistice româno-ucrainene. I. Elemente româneşti în ucraineană*, Bucureşti, 1996.

Problema vechimii

Cea mai veche atestare a unui termen păstoresc de origine română în limba polonă este *ţap*, în polonă *cap*, la anul 1440 în tratatul de ortografie al lui Jakub Parkoszowic[2]: „*Cap* id est hircus vallacorum vel interjectio percucientis” (p. 406);

---

[1] Apărut în vol. *I dialetti e la montagna*, a cura di Gianna Marcato, *Atti del Convegno din Sappada (Belluno), 2-6 luglio 2003* (serie „Quaderni di dialettologia”, 8), Padova, Ed. Unipress, 2004, p. 331-336.

[2] Despre autor, vezi *Encyklopedia języka polskiego*, Wrocław-Varşovia-Cracovia, Wyd. Ossolineum, 1991, p. 246. Lucrarea a fost editată de J. Łoś, *Traktat o ortografii polskiej de Jacobus filius Parcossii*, Cracovia, 1907.

autorul, profesor la Universitatea din Cracovia, a ales acest termen pentru ilustrarea grafică a fonemului [c]: „In molliter autem asperatis scribatur simplex *c* omni asperacione, ut: *cap, cebula, cisz*” (p. 407), cf. SSTp. I, 214[1]; Sławski, I, 55 (< rom.).

Nu este lipsit de interes să subliniem că termenul *țap*, cea mai veche atestare a unui lexem românesc într-un text conceput în Polonia (secolul al XV-lea) este şi cea mai veche atestare a unui termen român de origine autohtonă (traco-dac) într-un text cunoscut în genere: *Codex Vaticanus nr. 1468,* din secolul al X-lea: „Hircus caper *zappu* dicitur”[2].

Rom. *țap* într-un text polonez din secolul al XV-lea este însă un caz de vechime *relativă* a unui lexem românesc în limba polonă. Ni se pare firesc a admite că el a pătruns *mai înainte* din limba păstorilor valahi din Carpați în graiurile polone de sud (Podhale, Małopolska), că ajunsese să fie destul de răspândit alături de alți termeni asemănători (adică păstoreşti) în acest areal, unde l-a putut cunoaşte profesorul cracovian. Simplul fapt că el apare nu într-un text de sorginte folclorică, cu referire la o realitate păstorească, ci într-un text *ştiințific*, servind ca exemplu pentru o argumentare ştiințifică (în cazul de față, un fapt de fonetică şi ortografie) este semnificativ pentru vechimea prezenței acestui termen românesc în limba polonă.

Înțelegând prin *vechime relativă* vechimea în funcție de *prima atestare într-un text scris*, trebuie să admitem şi formula *vechime absolută*, adică cea raportată (sau dedusă) la (sau din) o perioadă anterioară celei mai vechi atestări scrise. La rândul ei „vechimea absolută” poate avea în vedere presupusa prezență a *unui singur* termen de origine străină în limbă, a *mai multor* termeni sau a unei întregi terminologii (adică totalitatea termenilor aparținând aceleiaşi clase lexico-semantice). În acest ultim caz am putea vorbi de o „vechime absolută generală”.

Pentru a stabili cât de veche este *întreaga* terminologie păstorească de origine română în limba polonă (adică în ce măsură se poate vorbi, în acest caz, de vechime relativă sau absolută) lingviştii au la dispoziție argumentele furnizate de istoria limbii (mai ales de fonetică istorică); în cazul „păstorismelor”, poate mai profund decât în alte cazuri, este necesară coroborarea cu datele furnizate şi de alte ştiințe, *istoria* în primul

[1] Informația a reținut atenția lingviştilor români care au analizat elementele autohtone din lexicul românesc, vezi E. Vrabie, *Note lexicale...*, p. 279; G. Mihăilă, *Cele mai vechi atestări în româna comună*, SCL, XXXI, 1980, nr. 1, p. 13, reprodus în *Contribuții la etimologia limbii române*, Bucureşti, 2002 („Etymologica”, 15), p. 13; *Les plus anciennes attestations des mots roumains autochtones (Xe siècle – 1520)*, în „Thraco-Dacica”, XVII, 1996, nr. 1-2, p. 40.

[2] Publicat de G. Loewe şi G. Goetz, *Corpus glossarionem Latinorum*, V, Lipsiae, 1894, p. 503 (cf. G. Mihăilă, *Les plus anciennes...*, p. 40); cf. şi G. Mihăilă, *Cuvintele de origine autohtonă în limba română* (discurs de recepție la Academia Română, 20 ianuarie 2006), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006, p. 24.

rând, dar şi *sociologia*, *geografia istorică, etnologia* şi *etnografia, antropologia, mitologia*[1].

Cât de mult se poate merge înapoi cu stabilirea vechimii păstorismelor lexicale româneşti în limba polonă? Cu alte cuvinte, care este în acest caz vechimea lor absolută generală?

Extinzând exemplul rom. *ţap*, ca primă atestare într-un text elaborat în Polonia (secolul al XV-lea), la *totalitatea* lexemelor păstoreşti, trebuie subliniat de la bun început că majoritatea acestor termeni sunt populari, transmişi pe care orală, ca urmare a contactelor nemijlocite ale păstorilor români din Carpaţii de Nord cu locuitori slavi, vorbind graiuri slave aparte, formate în urma destrămării unităţii lingvistice slave (după secolele al II-lea – al III-lea e.n.). Or, cum viaţa păstorească a fost străveche la locuitorii arcului carpatic, *cu multă vreme înainte de a deveni şi a se numi români* (adică secolul al XV-lea, data primei atestări a rom. *ţap* în limba polonă), este de presupus că şi *alţi* termeni păstoreşti intraţi în polonă din română sunt anteriori acestei date. Slavistul polonez Tadeusz Lehr-Spławiński, în cartea sa *Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój* (1947)[2], scria: „Takie wyrazy jak *bryndza, fujarka, żętyca* – to wyrazy górskie (...) trudno oznaczyć czas ich przyjęcia, pewno sięgają czasów przed XVI wiekiem” (p. 238).

Pe baza cercetării *toponimelor, antroponimelor* din arealul extracarpatic de sud şi de nord, Nicolae Drăganu a elaborat lucrarea fundamentală *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei şi onomasticii* (Bucureşti, 1933), în care mută graniţa temporală a transmiterii „păstorismelor” româneşti în limbile slave mult înapoi, spre secolul al IX-lea: multe dintre numele topice româneşti au la bază apelative, transmise de păstorii români pe o arie largă de-a lungul Carpaţilor, în urma transhumanţei, nomadismului sau colonizărilor succesive (acestea din urmă, mai ales în secolele al XIV-lea – al XVI-lea).

În monumentalul *Dicţionar al antichităţilor slave* (Słownik starożytności słowiańskich), vol. I-VI, 1961-1982, găsim câteva articole de mare interes pentru noi: *Dakowie* (Dacii, vol. I, p. 312-313), *Karpaty* (Carpaţii, vol. II, p. 377-379), *Pasterstwo* (Păstoritul, vol. IV, p. 38-39), *Wołosi* (Valahii, vol. VI, p. 576-583), în care autorii ajung unanim la concluzia că graniţa temporală a contactelor româno-nord-slave în Subcarpaţii polono-slovaci atinge aproximativ secolul al XIII-lea[3].

Bogata literatură a subiectului, atât cea străină, cât şi cea românească, situează transmiterea de lexeme păstoreşti de origine română în limbile nord-slave (cu deosebire, polonă şi slovacă, dar şi mai apoi cehă, ucraineană), în perioada secolelor al XIII-lea – al XIV-lea (cea a începuturilor), cu apogeul în secolele al XV-lea – al XVI-lea, aceasta cu

---

[1] Pentru acest aspect, vezi recent: Emanuela Dima, *Discipline ştiinţifice implicate în studierea păstorismului românesc. Argumente şi concluzii*, în „Limba română”, LVI, 2007, nr. 3, p. 269-286.

[2] Am folosit ediţia Varşovia, PWN, 1978.

[3] T. Wiślański, *Pasterstwo* (în vol. IV, p. 39), Andrzej Wędzki, *Wołosi* (în vol. VI, p. 579), aici harta migraţiilor păstoreşti în secolele al XIV-lea – al XX-lea, după K. Dobrowolski.

deosebire pe baza documentelor istorice. Credem însă că, făcând abstracţie de acestea, în cazul păstoritului, *datorită caracterelor specifice ale fenomenului*, se poate admite – fără a greşi prea mult – că începuturile contactelor între locuitorii lanţului muntos din Carpaţii de Nord şi Tatra, „valahii” – vorbitori de limbă romanică şi vecinii lor nord-slavi – strămoşii actualilor poloni, slovaci, cehi ş.a., pot fi situate *şi mai devreme de secolul al XIII-lea*, mergând până în secolul al X-lea. Cu alte cuvinte, *primele românisme lexicale în limbile slave de nord au fost „păstorismele”*, celelalte, de altă natură, aparţinând altor clase lexico-semantice, fiind ulterioare. În sprijinul acestei aserţiuni, facem următoarele remarci:

a) Viaţa păstorească desfăşurată de-a lungul Carpaţilor *nu a fost niciodată un fenomen întâmplător, de conjunctură*, determinat de cauze precis situate în timp, de natură politico-militară, economică ş.a.; acest tip de viaţă nu a cunoscut pauze, reculuri urmate de reînnoiri, reluări, ea s-a manifestat neîntrerupt din vremuri ancestrale.

Păstoritul (creşterea oilor) a fost o îndeletnicire a locuitorilor din Carpaţi din timpuri străvechi. Primii vor fi fost *traco-ilirii*, aşa cum presupunea mai de mult Grigore Nandriş[1] şi nu e de neînţeles că multe cuvinte româneşti din acest domeniu pe care le avem de la *daci* (urmaşi ai *tracilor*) concordă cu echivalentele lor fonetice prezente în limba *albanezilor* (urmaşi ai *ilirilor*), după cum dovedeşte întreaga literatură a vocabularului autohton al limbii române, raportat, în mare măsură, la corespondentele din limba albaneză[2] (rom. *baci*, alb. *baçi*; rom. *bîr*, alb. *berr*; rom. *brânză*, alb. *brenza*; rom. *căciulă*, alb. *kaçule*; rom. *căpuşă*, alb. *këpushë*; rom. *cătun*, alb. *katund*; rom. *ciut* (*şut*), alb. *shyt*; rom. *fluier(ă)*, alb. *flojére*; rom. *groapă*, alb. *gropë*; rom. *măgură*, alb. *magulë*; rom. *strungă*, alb. *shtrungë*; rom. *ţap*, alb. *cap*, *cjap*; rom. *ţarc*, alb. *thark*; rom. *urdă*, alb. *udhós*; rom. *vatră*, alb. *votër*, *votrë*, rom. *zară*, alb. *dhallë* ş.a.).

b) Încă înainte de cucerirea Daciei de către romani (începutul secolului al II-lea d.Hr.), dacii erau cunoscuţi în literatura latină ca hrănindu-se cu lapte şi brânză. Lucius Junius Moderatus Columella (sec. I d.Hr.), în tratatul său *De re rustica* (VII, 2), scria:

> A doua preocupare a noastră [= a romanilor], după cea a marilor patrupede, ba am putea spune, având în vedere folosul, principala noastră preocupare trebuie să fie oaia. Căci ea ne scuteşte trupul împotriva puterii frigului şi ne procură o îmbrăcăminte plăcută. Apoi ea satură prin belşugul brânzei şi al laptelui nu numai pe ţărani, dar şi împodobeşte mesele bogaţilor cu mâncări numeroase şi variate. Iar unor popoare, lipsite de grâu, le procură toată hrana. De aceea cei mai mulţi dintre nomazi şi dintre geţi se numesc *γαλακτοπόται*[3].

[1] În articolul *Păstoritul românesc în Carpaţii poloni (în lumina „Atlasului linguistic al Poloniei subcarpatine”)*, în „Dacoromania”, VIII, 1934-1935, p. 148.

[2] Cf. Grigore Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române*, Bucureşti, 1983, şi seria de articole ale lui G. Mihăilă în „Thraco-Dacica”).

[3] „Post maiores quadrupedes ovilli pecoris secunda ratio est, quae prima sit, si ad utilitatis magnitudinem referas. Nam *id praecipue nos contra frigoris violentiam protegit*, corporibusque nostris liberaliora praebet velamina. Tum et iam *casei lactisque abundantia* non solum agrestes

c) Mai întâi *traco-iliri*, apoi *daci* (geto-daci), după aceea *daci romanizați* (vorbind un amestec de limbă dacă şi latină populară), apoi *străromâni* (cu păstrarea unor elemente lexicale autohtone) în secolele al VII-lea – al X-lea d.Hr. şi, în sfârşit, *români* (sau „valahi" – cum îi denumeau slavii, recunoscând caracterul neslav, romanic al limbii lor), cam de prin secolul al X-lea, când se încheie procesul de formare a limbii române (asemeni altor limbi neolatine din vestul Europei) – locuitorii arealului carpatic – oameni ai munților şi pădurilor, în primul rând *păstori* (crescători de oi şi capre) şi mai apoi şi *agricultori* (cultivatori de cereale şi crescători de vite mari) – au intrat în relații de bună vecinătate cu locuitori de la nord şi de la sud de Carpați; ei le-au transmis acestora o serie de cuvinte – multe din domeniul păstoritului –, la rândul lor primind de la aceştia (în primul rând slavii – strămoşi ai actualilor bulgari şi sârbi – cu care au conviețuit începând din secolul al VI-lea chiar pe teritoriul Daciei) numeroase cuvinte din cele mai diferite domenii ale vieții sociale, în primul rând *agricultura*. Dacă elementele vechi sud-slave în limba română sunt, în genere, de mult cunoscute, atestate încă din cele mai vechi texte româneşti scrise (secolul al XVI-lea), mult răspândite şi viabile până azi în limba română (vezi G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Bucureşti, 1961), în schimb, nu dispunem de date precise privind eventualele împrumuturi reciproce de termeni între vorbitorii de limbă română veche (începând din secolul al X-lea) şi vecinii lor slavi de la nord de Carpați, care vorbeau o *limbă vest-slavă comună*, din care se vor forma actualele limbi polonă, cehă, slovacă. Oricum, se poate admite că încheierea celor două procese: cel de formare a limbii române şi cel de destrămare a unității lingvistice slave, *coincid în timp – secolul al X-lea*, deci prezența vechilor românisme (cele mai multe din domeniul vieții păstoreşti) – în limba polonă veche este expresia contactului direct între vorbitorii a *două limbi* (una romanică, cealaltă nord-slavă) *formate ca atare.* Faptul că nu dispunem de atestări scrise din ambele limbi în această perioadă – secolul al X-lea – (cele mai vechi din limba polonă aparțin secolului al XII-lea şi de limba română abia din secolul al XVI-lea), nu ne împiedică să admitem că asemenea schimburi între cele două limbi nu ar fi avut loc. Pentru românismele din lexicul limbii polone (şi, în bună măsură, şi slovacă), pledează aspectul fonetic arhaic (daco-latin) al unor termeni păstoreşti (pol. *bryndza, flujera, gruń, frombija, klag, dzer* ş.a.).

---

saturat, sed etiam elegantium mensas iucundis et numerosis dapibus exornat. Quibusdam vero nationibus frumenti expertibus victum commodat ex quo *Nomadum Getarumque plurimi γαλακτοπόται dicuntur*. Igitur id pecus, quamvis mollissimum sit, ut ait prudentissime Celsus, valetudines tutissimae est, minimeque pestilentia laborat" (subl. n. – M.M.) (G. Popa-Lisseanu, *Dacia în autorii clasici*. Ediție îngrijită şi prefață de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Vestala, 2006, p. 100-101.

Un fapt de morfologie

Contactul lingvistic, se ştie, are urmări, înainte de toate, în domeniul *lexicului*, compartimentul cel mai penetrabil la împrumuturi. Şi în cazul relaţiilor lingvistice româno-polone (româno-nord-slave în general), toate exemplele aparţin, practic, lexicului. Există însă un fapt din domeniul morfologiei unor limbi slave de nord (polona şi slovaca), care întăreşte o dată mai mult ideea *vechimii şi intensităţii* contactelor româno-nord-slave în domeniul vieţii păstoreşti, *într-un grad mai mare decât în al altor relaţii lingvistice româno-nord-slave.* Este vorba de genul personal la pluralul substantivelor masculine în polonă şi slovacă.

În cursul de gramatică a limbilor slave al lui Zdzisław Stieber (*Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, część II, zeszyt 1, *Fleksja imienna,* Varşovia, 1971, § 11, p. 16-17) se dau exemple din limbile polonă şi slovacă pentru *trei* nume de animale, *câine, lup* şi *vultur*, care astăzi sunt trecute asemeni altor substantive din aceeaşi categorie la genul masculin-nonpersonal la numărul plural; dar mai de mult, până prin secolul al XVII-lea, erau atestate cu desinenţe de masculin personal: în slovacă *tí vlci, tí psi,* acuz. *tych vlkov, tych psov;* pol. *ci wilcy, ci psi, ci orłowie;* abia mai târziu, acestea au fost trecute în categoria substantivelor care, la plural, au primit desinenţe de masculin-nonpersonal: *te wilki, te psy, te orły* (ca şi *te ptaki, te barany* etc.). Nu se dă nicio explicaţie acestui fenomen.

O dublă întrebare: de ce acest fapt se întâmplă numai în cazul denumirii a trei animale, *câine, lup* şi *vultur* şi de ce numai în limbile polonă şi slovacă? Răspunsul este cât se poate de simplu şi este legat tocmai de viaţa păstorească comună a polonilor, slovacilor cu românii din secolele al XIV-lea – al XVI-lea. Se ştie că numărul valahilor pe teritoriile subcarpatice creşte considerabil după secolul al XIV-lea, nu atât prin coborârea lor de la munte la şes (căci unii făceau şi drumul invers ca păstori transhumanţi), ci mai ales prin *colonizarea* masivă a terenurilor semi-pustii după invazia tătară din secolul al XIII-lea, proces instituit şi organizat prin hotărâri ale regilor poloni. Rezultatul a fost întemeierea a sute de aşezări valahe, cu o viaţă stabilă, care se conduceau după legi interne (*jus valachorum*) şi care au dus la intensificarea transmiterii de împrumuturi lexicale româneşti, la perpetuarea unor elemente româneşti specifice şi în alte domenii, în folclor, obiceiuri, portul popular etc. Pe de altă parte, acei slavi (în acest caz, polonii şi slovacii – *vecini imediaţi ai păstorilor valahi*), până acum mai mult agricultori, *devin tot mai mult şi păstori*, îşi însuşesc modul de viaţă al acestora (vizibil până azi după felul cum arată ţăranul polonez din Podhale, *góralul* din Zakopane!). După o convieţuire (nu vecinătate!) slavo-română mai îndelungată pe *aceleaşi terenuri*, s-a întâmplat – ca şi în cazul convieţuirii româno-sud-slave în Dacia romanizată –, ca influenţele să nu se limiteze numai la lexic, ci să atingă uneori şi morfologia.

De ce numai termeni denumind aceste trei animale? Pentru că toate *trei* (şi numai ele) aparţineau acelor animale care erau cele mai apropiate pentru păstorul,

pentru crescătorul de oi de la munte, pe de o parte câinele ca *aliat*, ca prim ajutor, cel mai credincios şi mai de folos păstorului, şi pe de altă parte *lupul* şi *vulturul*, ca duşmani, animale de pradă, cu care păstorul avea de luptat în viața de zi cu zi. Acestea erau ființe *puternice, cu personalitate*, ca şi el însuşi, *omul*, de care acesta trebuia să țină seamă, pentru a dăinui, el şi turma sa de oi. Aşa stând lucrurile, pe plan lingvistic s-au putut perpetua nu elementele lexicale (pentru că aceştia sunt *termeni de bază*, de multă vreme cunoscuți în ambele limbi şi care, de regulă, nu fac obiectul unor împrumuturi), ci anumite mijloace gramaticale (morfologice) menite a întări raporturile existente între om şi natură (în acest caz, *fauna*). Fie ca *prieten* (câinele), fie ca *duşman* (lupul şi vulturul), aceste animale au inspirat omului ideea de *egalitate în putere cu el însuşi*. Aşa se face că în româneşte s-a folosit în vorbirea populară vocativul în *-e* la forme nearticulate: *oame* (alături de cea articulată, *omule*), *lupe* (în folclor: „Stăi, *lupe*, nu mă mânca!", ca marcă a dorinței de apropiere, de familiaritate (în loc de formule articulate *omule, lupule,* considerate „oficiale", adică în conformitate cu regulile gramaticale obişnuite).

Analogia este evidentă, cauza este aceeaşi, dar mijloacele de exprimare sunt diferite: în română vocativul în *-e*, iar în polonă şi slovacă, genul masculin-personal la aceste trei denumiri, dar în ambele cazuri *numai în varianta populară* (în cazul nostru, păstorească) a limbii şi *numai în perioada mai veche!*

Este semnificativ că aceste fenomen are loc numai în polonă şi slovacă, pentru că acestea au venit *primele* în contact cu limba română pe acest plan şi numai aici s-a dezvoltat genul personal la pluralul substantivelor masculine. Formele de excepție, de tipul pol. *wilcy, psi, orłowie*, cu terminații de gen personal, au ieşit din uz la răscrucea secolelor al XVI-lea şi al XVII-lea, când prezența valahă printre slavii de nord-vest devenise un fapt obişnuit, influența lingvistică românească scade în intensitate, iar cei mai mulți dintre „valahi" devin obiectul procesului tot mai intens de slavizare.

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

TENDENCIE TRANSFORMÁCIE SLOVENSKEJ ONYMIE PO ROKU 1989[1]

Pavol ODALOŠ

The analysation of tendencies in transformation of slovak onymia after the year 1989 resulted into profiling the field of onymia's tendencies – pluralization – globalization – nationalisation – internationalisation, which in cooperation influenced the changes in slovak onymia after the year 1989.

Key words: transformation, onymia, the year 1989, tendencies, pluralization, globalization

1. 20. storočie je významným medzníkom dynamiky ľudského rodu. 20. storočie je aj storočím významných prírodovedných objavov, technických vynálezov, storočím zvýšenia dynamiky práce, zvýšenia životnej úrovne, zlepšenia zdravotnej starostlivosti a iných pozitívnych zmien. 20. storočie je však aj ekvivalentom vojen, vraždenia, diskriminácie, asimilácie, politickej separácie, emigrácie, ľudskej nespolupráce a ďalších negatívnych prejavov.

Vo vývine slovenskej spoločnosti sa stali prelomovými a tvoria medzníky vývinu nasledujúce roky: rok 1918 (rok vzniku Československej republiky), roky 1938, 1939 (rok Mníchovského diktátu a rok vzniku 2. svetovej vojny), roky 1945, 1949 (rok ukončenia 2. svetovej vojny a rok uchopenia moci komunistickou stranou), rok 1968 (rok okupácie Československa vojskami Varšavskej zmluvy), rok 1989 (rok ukončenia dominancie moci komunistickej strany).

2. Tendencie transformácie slovenskej onymie po roku 1989 sú determinované všeobecnými tendenciami vývinu spoločnosti: národnou a nadnárodnou spoločenskou vývinovou tendenciou.

Národnou vývinovou tendenciou po roku 1989 na Slovensku, ktorá ovplyvňovala vývin slovenskej onymie a jej transformáciu, bola **pluralizácia.** Pluralizácia sa v slovenskej spoločnosti realizovala v politike ako pluralizácia politickej scény v dôsledku ukončenia moci komunistickej strany a vzniku mnohých nových politických strán, v ekonomike ako pluralizácia foriem vlastníctva, keď sa okrem štátneho a družstevného vlastníctva začína zdôrazňovať súkromné vlastníctvo

---

[1] Štúdia je výstupom z grantu VEGA 1/0204/08 Onymické modely literároným v prozaickej literatúre

v dôsledku reštitúcií čiže návratu majetku, rozvoja slovenského podnikania a prílevu zahraničných skúseností. Pluralizáciu chápeme preto ako rôznosť a diferenciáciu.

Nadnárodnou vývinovou tendenciou, ktorá ovplyvňovala vývoj slovenskej onymie a jej transformáciu po roku 1989, bola **globalizácia**. Globalizáciu chápeme ako globálnu internacionalizáciu, aj ako onymickú unifikáciu názvov najmä v dôsledku prílevu zahraničného kapitálu, prílevu zahraničných firiem a každodenného predávania zahraničných výrobkov.

Národná vývinová tendencia pluralizácia a nadnárodná vývinová tendencia globalizácia preto ovplyvňovali transformáciu slovenskej onymie a jej vývin po roku 1989. Ako teda spoločenské vývinové tendencie ovplyvňovali vývoj slovenskej onymie? Na predloženú otázku odpovieme v nasledujúcich úvahách.

3. Onymia ako súbor vlastných mien sa tradične členil na antroponomastiku a toponomastiku. Novšia klasifikácia vychádza z triedenia onymie na bionymá, geonymá a chrématonymá.

Naša stratifikácia onymie (Odaloš, 2003a, 2003b) počíta so systémovým zastúpením literárnych vlastných mien, ktoré sa tradične dostávali mimo stratifikácie vlastných mien. Onymiu potom rozčleňujeme na literárne vlastné mená a na spoločenské vlastné mená.

Literárne vlastné mená sú ireálne, fungujú na ploche literárneho diela a sú onymickým produktom autora. Literárne onymá, jednoslovne literáronymá, sú determinované spoločenskými vývinovými tendenciami sprostredkovane. Kvalita literároným je primárne determinovaná motivickou bázou, sujetom a fabulou literárneho diela najmä tiež s dôrazom na uplatnenie špecifík literárnej generácie, literárnej školy a literárneho žánru v literárnom texte. Spoločenské vývinové tendencie pluralizácia a globalizácia ovplyvňujú literárne vlastné mená v tom zmysle, že súbor literárnych vlastných mien je v kontakte so sociálonymami, s reálne fungujúcimi vlastnými menami v spoločnosti, a autor si vytvára literáronymá nielen podľa vlastnej invencie, ale aj podľa v spoločnosti fungujúcich mien. Literáronymá fungujú vo vlastnom svete autora a sú spoločenskými vývinovými tendenciami pluralizáciou a globalizáciou determinované až sekundárne.

4.1. Spoločenské vlastné mená sú spoločenskými vývinovými tendenciami národnou tendenciou pluralizáciou a nadnárodnou tendenciou globalizáciou determinované primárne. Ako potom uvedené tendencie ovplyvňujú sociálne onymá členené na bionymá, geonymá a chrématonymá.

4.2. Bionymá sú názvy živých bytostí hlavne antroponymá ako názvy osôb a zoonymá ako názvy zvierat. Slovenský antroponymický systém je dvojčlenný, pretože obsahuje krstné meno a priezvisko. Priezvisko je rodinné meno, ktoré je platné a nemenné od roku 1780. Dobovým vplyvom podliehajú najmä rodné mená. V každej dobe sú módne a populárne iné krstné mená. Krstné mená sa synchrónne profilujú v diáde domáce, tradičné, zaužívané oproti cudzie, nové, módne. Práve módnosť

rodných mien ako ich popularita je prejavom synchrónnej dynamiky antroponým. Prejavuje sa tu nielen tendencia k pluralizácii, ale aj ku globalizácii. Po roku 1989 sa pluralizácia prejavuje pribúdaním nových rodných mien používaných maďarskou národnostnou menšinou na Slovensku. Maďarské rodné mená tvoria samostatnú prílohu k oficiálnemu zoznamu rodných mien a sú výrazom demokratického prístupu k právam maďarskej národnostnej menšiny. Globalizácia súvisí s módnosťou, napr. z telenoviel a seriálov prenikajú do slovenskej antroponymie rôzne neslovenské a neslovanské mená, najmä juhoamerické, americké či západoeurópske mená. V rámci zoonymie sa po roku 1989 nerobili výskumy s dôrazom na novú zoonymiu, napr. na názvy psov, mačiek, morských prasiatok, škrečkov či tradičných poľnohospodárskych zvierat ako sú kravy, kone či ovce. Predchádzajúce výskumy naznačili oscilovanie názvov medzi tradičnosťou a módnosťou, napr. zoonymá typu Rexo, Dunčo oproti Arek, Mentus pri psoch, pričom špecifické a podliehajúce určitým pravidlám je pomenúvanie čistokrvných psov či iných druhov zvierat.

4.3. Geonymá sa rozčleňujú na kozmonymá a na toponymá. Geonymá označujú názvy neživých objektov na Zemi a v kozme. Z uvedeného dôvodu kategória módnosti tu nie je aktuálna. Na kozmonymá, hydronymá a oronymá rok 1989 nemal vplyv, dosah politiky bol prakticky nulový.

Špecifickou skupinou sú urbanonymá ako názvy ulíc, námestí a častí mesta. Špecifickou preto, lebo sú výrazne spoločensky determinované a ovplyvnené politikou. Na základe analýzy slovenskej urbanonymie z diachrónneho hľadiska sme navrhli nominačný model urbanonymie (Odaloš, 2006) profilujúci sa v šiestich diadických tendenciách a v troch triadických supertendenciách. Diadické tendencie sú tvorené synchrónnymi dvojicami: tradičnosť – novosť (ako pomenúvanie zaužívaným a novým spôsobom), nacionálnosť – internacionálnosť (používanie domácich a medzinárodných názvov), teickosť – ateickosť (využívanie náboženských názvov a ich odbúranie, zakazovanie), personalizácia – depersonalizácia (používanie a nepoužívanie názvov osôb v názvoch), honorifikácia – ahonorifikácia (glorifikovanie čiže vyjadrovanie úcty a uznania v názvoch, opačná tendencia vyjadrujúca nepokračovanie v zoslavňovaní ako reakcia na glorifikáciu), schematizácia – deschematizácia (plošné využívanie politických názvov či názvov spojených s politikou, opačná tendencia ako nepokračovanie v schematizácii). Triadické supertendencie predstavujú vývoj názvov, vyjadrujú diachrónny pohľad od začiatku pomenúvania v 13. storočí začínajúc trojicou tradičnosť – nacionálnosť – teickosť, pokračujúc trojicou novosť – internacionálnosť – ateickosť, nadväzujúc trojicou personalizácia – honorifikácia – schematizácia a končiac po roku 1989 trojicou depersonalizácia – ahonorifikácia – deschematizácia s akýmsi opätovným navrátením sa k východiskovej trojici tradičnosť – nacionálnosť – teickosť vyjadrujúca návrat k zaužívaným domácim a náboženským názvom.

Spoločenské vývinové tendencie ovplyvňujú urbanonymiu čiastočne: realizuje sa najmä pluralizácia ako rôznosť informačných a pravicových i ľavicových politických

názvov, resp. ako globalizácia, ktorá sa prejavuje ako istá medzinárodná unifikácia nevýrazne.

4.4. Chrématonymá sú vlastné mená produktov spoločnosti. Po roku 1989 sa slovenská chrématonymia výrazne zdynamizovala. Vstupom súkromného kapitálu do podnikania v oblasti služieb vzniklo veľké množstvo nových firmoným (logoným). V názvoch obchodov a obchodných prevádzok sa začali výraznejšie fixovať majitelia, personalizácia vyjadruje nový moment vo firmonymii, lebo pred rokom 1989 viaceré obchody mali apelatívne názvy typu potraviny, zelenina, ovocie a pod. Personalizácia sa vyjadruje prostredníctvom iniciálových skratiek, skratiek, rodných mien a priezvisk. Zreteľná je aj internacionalizácia, najmä pri názvoch hotelov (Odaloš, 1995). Spoločenské vývinové tendencie determinujú firmonymiu: pluralizácia sa dosahuje prostredníctvom personalizácie a globalizácia formou internacionalizácie.

Pragmatonymá ako názvy spotrebného sériového tovaru označujú rôzne druhy výrobkov od počítačov, fotoaparátov, televízorov, mobilov, magnetofónov až po mliekarenské výrobky a z nich najmä syry. Pragmatonymá výrazne ovplyvňuje globalizácia najmä ako globálna internacionalizácia. Názov operačného systému Windows, fotoaparátu Sony, televízora Phillips, mobilu Nokia, magnetofónu Grundig sú nielen celosvetovo známe, ale aj celosvetovo fungujúce značky. Globalizácia sa preto prejavuje aj ako globálna internacionalizácia, aj ako globálna unifikácia, keď sú po celom svete známe značky typu Coca Cola, Mirinda, Tonik a pod.

Názvy mliekarenských výrobkov a v rámci nich názvy syrov tyronymá ovplyvňuje globálna tendencia pluralizácia realizovaná formou nacionalizácie. Po roku 1989 vzniká veľké množstvo mliekarenských firiem, ktoré používajú najmä opisné a neopisné názvy zdôrazňujúce národné hodnoty (pozri Garančovská, 2008), napr. názvy Kravský syr hrudkový neúdaný, Eidamská tehla sendvičové plátky, Levická tehla, Oravská parenica, Slovenská bryndza, Tatranský slaný ovčí syr údený, Orava, Zemplín, Tatranec.

Záver:

Z analýzy tendencií transformácie slovenskej onymie po roku 1989 vyplynulo vyprofilovanie onymického poľa tendencií pluralizácia – glorifikácia – nacionalizácia – internacionalizácia, ktoré v súčinnosti mali vplyv na zmeny slovenskej onymie po roku 1989. Do budúcnosti je preto potrebné pokračovať vo výskumoch slovenskej onymie, robiť nielen analýzy a syntézy, ale aj abstrakcie so zámerom formulovať onymické vývinové tendencie a komparácie onymických vývinových tendencií slovenskej a slovanskej onymie.

Literatúra:

GARANČOVSKÁ, L.: Chrématonymá mliekarenského priemyslu na Slovensku. In: 17. slovenská onomastická konferencia. Trnava 12. – 14. septembra 2007, v tlači 2008

ODALOŠ, P.: K problematike názvov firiem. In: Studia Academica Slovaca. 24. prednášky XXXI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul, 1995, s. 127-134

ODALOŠ, P. (2003 a): Literáronymá v Ballekovej próze 60. rokov. In: Literárne tradície Banskej Bystrice I. (60. roky 20. storočia). Zborník z vedeckej konferencie. Banská Bystrica 20. marca 2002. Edit. P. Odaloš, J. Lomenčík. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2003. s. 43-57

ODALOŠ, P.: Ballekova onymia. (2003 b). In: Literárne dielo Ladislava Balleka. Zborník z literárnovednej konferencie uskutočnenej 23. októbra 2002. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2003, s. 78-87

ODALOŠ, P.: Dynamika premien urbanonymie. In: J. Krško, M. Imrichová, P. Odaloš: Sociálny kontext onymie. Ed. J. Krško. B. Bystrica-Prešov: Univerzita Mateja Bela-Prešovská univerzita, 2006, s. 74-121

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

20 DE ANI DE ETIMOLOGIE: 1989-2009

Sorin PALIGA

The paper resumes the main etymological works – first of all etymological dictionaries, but also some other books focusing on various etymological aspects – referring to Central and Southeast European languages: Slavic, Romanian, Albanian, Hungarian, in vocabulary and place naming. The author points out the outstanding situation of Romanian, without any 'Academic' etymological dictionary, a situation unparalleled in Europe. The author also briefly resumes some of his studies and books recently published.

Key words: Indo-European, Pre-Indo-European, Uralic, Altaic, Ugro-Finnic, comparative studies, substrat, etymology.

Introducere

Etimologia a fost, în cele circa două secole de indo-europenistică şi de studii comparate în general, un domeniu pasionant al lingvisticii. Putem spune chiar că marii lingvişti ai lumii s-au manifestat plenar mai ales în domeniul etimologiei, deşi – la rigoare – este domeniul cel mai puțin sigur a lingvisticii, cel mai discutabil şi cu puține rezultate, să le spunem, palpabile. Dintre numeroasele exemple, ne vin în minte B.P. Hasdeu, Petar Skok ori France Bezlaj; Mircea Ivănescu sau Giuliano Bonfante; Dimităr Dečev, Ivan Duridanov ori Václav Machek; Eric P. Hamp ori Calvert Watkins... şi mulți alții.

Deşi ultimii douăzeci de ani nu au adus, în opinia noastră, evoluții spectaculoase în domeniul etimologiei, nici nu s-au remarcat ipoteze ori teorii noi, nu putem ignora câteva realizări, unele de-a dreptul remarcabile. Fără a modifica radical unghiul de analiză şi fără a aduce date complet noi, ne permitem să trecem în revistă doar câteva contribuții pe care le considerăm utile studiilor de etimologie de la noi din țară, atât din domeniul slav, cât şi indo-european ori ne-indo-european; avem în vedere, mai ales, mult discutatele relații dintre limbile indo-europene, pe de o parte, şi limbile uralice şi altaice, pe de altă parte. Nuanțarea unor analize şi unor puncte de vedere a condus,

credem noi, la noi perspective, unele de mare orizont şi de mare viitor. Studierea limbilor de substrat din sud-estul european a marcat, de asemenea, câţiva paşi importanţi. Chiar şi autorul acestor rânduri a păcătuit şi nu puţin; din păcate, nu cu mare folos, nici măcar în negativ.

Continuări

Am dori să menţionăm, în primul rând, continuarea şi, uneori, încheierea unor lucrări ample, iniţiate în anii ’60 şi ’70 ai secolului trecut, dar încheiate abia acum ori care sunt încă în curs de finalizare.

France Bezlaj şi dicţionarul etimologic al limbii slovene. S-a încheiat publicarea integrală a dicţionarului etimologic al limbii slovene, amplă lucrare iniţiată de France Bezlaj şi dusă la capăt de discipolii săi Meta Furlan, Simona Klemenčič şi Marko Snoj. Bezlaj este, alături de Petar Skok, de Dimităr Dečev, de Vladimir Georgiev ori de Ivan Duridanov un strălucit reprezentant al lingvisticii comparative din domeniul limbilor slave de sud, dar şi al limbilor indo-europene în general. Să nu uităm că Bezlaj a fost contemporan cu Bojan Čop, alt lingvist sloven care şi-a dedicat activitatea cercetării relaţiilor dintre limbile indo-europene şi uralice, în special ugro-finice, reprezentând – în opinia noastră – o perioadă de aur a studiilor de etimologie din Slovenia.

Sarcina discipolilor lui Bezlaj nu a fost deloc uşoară, chiar dacă au avut la dispoziţie şi fişele maestrului. Între elaborarea primei părţi, dusă la capăt de însuşi autor, şi încheierea publicării în anul 2007 (volumul de indice, *Kazala*) au trecut mai bine de 30 de ani (1976-2007), apărând modificări de viziune, lucru inevitabil când, la elaborarea unei asemenea lucrări, iau parte reprezentanţi ai mai multor generaţii. Ne-am permis, în acest sens, să deschidem o polemică, nu altfel decât colegială, cu Marko Snoj, căruia i-am atras atenţia, numai şi fiindcă ne citează, că numeralul *sъto* nu poate fi de altă origine decât nord-tracică ori, eventual, protoromânească, din motive pentru care nu le mai dezvoltăm aici. Am făcut acest lucru la vremea sa şi de mai multe ori, astfel că nu insistăm. Chiar dacă nu ar accepta ipoteza noastră, autorul (Marko Snoj, care se substituie astfel maestrului Bezlaj) ar fi trebuit măcar să explice diferenţa de evoluţie fonetică între *de¬sętь* ‘zece‘ şi *ty-sęšt-a, ty-sǫšt-a* ‘o mie’ (cu un *š* epentetic, neetimologic şi construit similar formei germanice **tuþ-hundi*), pe de o parte, şi *sъto,* pe de altă parte; este clară discrepanţa de evoluţie fonetică între formele pentru ‘10’ şi pentru ‘100’, pe de o parte, şi evoluţia fonetică în cazul numeralului ’100’. Ipoteza noastră poate fi, desigur, criticată şi respinsă, dar cu argumente, pe care prof. Snoj nu le aduce. Până la argumente coerent argumentate, ne susţinem ipoteza prezentată, acum mulţi ani, în *Slavistična Revija* şi asupra căreia am revenit, cu noi argumente, de câteva ori de atunci încoace (recent, în ampla lucrare în coautorat cu Eugen Silviu Teodor

dedicată slavilor timpurii şi apărută tocmai când pregătim textul de faţă).

Continuă, de asemenea, fără a fi încheiat, *dicţionarul etimologic al limbii bulgare*, o altă amplă lucrare iniţiată, la vremea sa (1976), de Vl. Georgiev, Iv. Gălăbov, J. Zaimov, St. Ilčev şi, în prima etapă, publicat până la volumul al treilea (1986). Dacă ţinem cont de faptul că Petar Skok a publicat, între altele, şi un dicţionar complet al limbii „croate sau sârbe", cum numea el pe atunci dicţionarul, iar acum Aleksandar Loma coordonează elaborarea unui amplu dicţionar etimologic al limbii sârbe, putem considera încheiat ori aproape încheiat procesul elaborării de dicţionare etimologice ale limbilor slave de sud.

În sfârşit, dar nu mai puţin important, continuă dicţionarul etimologic al limbii slave vechi elaborat de un colectiv ceh coordonat de Eva Havlová şi a cărui componenţă s-a schimbat de-a lungul anilor. Lucrarea, cea mai amplă de acest fel, este publicată pe fascicule (*sešity*, caiete), primul fiind publicat în anul 1989, iar ultimul, al 14-lea, deocamdată, cuprinde cuvinte *sice–srъdobolja*. Detalii despre acest dicţionar au prezentat participantele la simpozion, Helena Karliková şi Ilona Janyšková (acum redactor principal al fasciculelor 13 şi 14)[1].

Lajos Kiss şi toponimia. În 1997, aşadar la aproape douăzeci de ani de la prima ediţie, Editura Academiei de la Budapesta publică o a doua ediţie, revizuită şi adăugită, a unui cunoscut şi apreciat dicţionar etimologic toponimic. Deşi este, în principiu, un dicţionar al toponimelor lumii, cea mai mare parte a lucrării conţine toponime din Ungaria şi din zonele vecine, autorul acordând o atenţie deosebită toponimelor din Transilvania. Dăm în continuare câteva exemple.

Toponimul *Arad*, cu atestări medievale timpurii, este considerat un maghiarism. Autorul pare a ignora detaliul că toponime cu rădăcina *ar-* sunt atestate în multe regiuni, mai ales în sud-estul european şi în zona mediteraneeană; în toate aceste cazuri, originea maghiară este exclusă, fiind cel puţin discutabilă şi în cazul formei româneşti. Niciun argument fonetic nu sprijină ipoteza că *Arad* ar fi un toponim de origine maghiară.

Nici toponimul *Aranka*, rom. *Aranca* nu este împrumutat din maghiară, aşa cum crede Kiss, deoarece alte forme răspândite în arealul sud-est european şi italic se opun unei asemenea ipoteze.

Toponimul *Argyas* reflectă grafia maghiară a formei româneşti *Arghiş*, la rândul său – consideră autorul – un împrumut din rom. *Argeş*, iar forma *Arghiş* ar fi un maghiarism. [?!]

Toponimul *Keresd* reflectă numele românesc *Criş*, localitate lângă Sighişoara, atestată în anul 1211 sub forma *Cris*. Kiss consideră că ar fi un împrumut din maghiară (?!), în ciuda faptului că, puţin mai departe, forma *Körös* este considerată, prin intermediar slav (nenecesar, după părerea noastră) un împrumut din română, la rândul său reflectând un hidronim dacic.

---

[1] Mulţumim, pe această cale, colegelor de la Instititul de Etimologie din Brno al Academiei Cehe de Ştiinţe pentru amabilitatea de a fi dăruit bibliotecii de slavistică toate fasciculele apărute până acum.

Hidronimul *Maros*, rom. *Mureş* este de asemenea considerat a reflecta un împrumut din maghiară în română, lucru evident imposibil; imposibilă este şi ipoteza că forma românească *Someş*, deşi reflectă un hidronim autohton, ar reflecta un împrumut şi din maghiară şi din slavă (a rom. *Sómeş* származhatott a magyyarból, de esetleg a szlávból is – vol. 2, pag. 518). Şi *Mureş* şi *Someş* reflectă tipologii toponimice de largă răspândire europeană, cum ar fi *Marica* (Bulgaria) ori *Somme* (Franța).

În fapt, deşi apărut mult după căderea Cortinei de Fier, autorul continuă că susțină ipotezele „tradiționale” ale şcolii maghiare de lingvistică, conform cărora majoritatea toponimelor româneşti vechi din Transilvania ar fi de origine maghiară, chiar dacă avem de-a face, evident, cu toponimie arhaică, în multe cazuri de origine traco-dacă. Preocuparea de a susține cu orice preț o origine maghiară a multor toponime din Transilvania devine obsesivă şi agită inutil metode deja abandonate în ultimii douăzeci de ani.

Ori de câte ori se referă la toponimia arhaică occidentală ori mediteraneană, autorul este detaşat, citând toponime arhaice de origine indo-europeană şi pre-indo-europeană. Senzația de ansamblu este că toponimia arhaică a Europei s-ar termina brusc la frontiera de vest a Ungariei, iar ceea ce este dincoace ar aparține exclusiv – ori aproape exclusiv – maghiarilor şi, eventual, slavilor. O asemenea viziune nu mai spune nimic astăzi şi, pe ansamblu, face ca lucrarea, amplă şi altminteri bine închegată, să sufere – tocmai în locurile amintite – de dezlânare şi de improvizație. Părerea noastră este că astăzi, cel puțin în ceea ce priveşte toponimia din Ungaria şi din zonele învecinate, lucrarea ar trebui rescrisă după principii mai senine, fără încrâncenarea de a încerca să demonstreze originea maghiară a unor toponime româneşti, acolo unde acest lucru este evident imposibil. Din punct de vedere strict lingvistic, metoda lui Lajos Kiss este depăşită şi evident contrazisă de alte date culese din toponimia zonei învecinate (România, arealul sud-slav, arealul central-european etc. etc.).

Am dori, în context, să reamintim că principiile generale ale toponimiei europene au fost cândva admirabil descrise şi definite de Petar Skok încă din anul 1950. Clasificarea toponimică făcută de Skok atunci a rămas, din păcate, complet necunoscută cercetătorilor români, după cum au rămas – se pare – de asemenea necunoscute demersurile sale (şi alte altor lingvişti de renume) în domeniul comparativ indo-european. A o reciti azi nu pare deloc un gest depăşit, clasificarea lui Skok fiind pe deplin utilizabilă şi azi, apoi extinsă la clasificarea toponimică a ansamblului sud-est european. Dacă şi Lajos Kiss ar fi citit cu atenție principiile lui Skok şi, mai ales, le-ar fi aplicat în lucrarea sa, am fi avut, într-adevăr, un dicționar admirabil. Poate nu este totul pierdut însă.

Noi demersuri

După 1989 putem cita o serie de noi abordări în domeniul etimologiei. Dintre exemple, ne putem opri asupra lucrărilor reprezentative ale vechii generații de lingviști cehi, cum ar fi lucrările lui Adolf Erhart. De menționat relativ ampla sa lucrare dedicată sistemului verbal indo-european (Erhart 1989) precum şi, ca membru al unui colectiv de cercetători, elaborarea unei noi introduceri în etimologie (Večerka et alii 2006). Aceste demersuri completează şi aduc la zi cercetarea etimologică mai veche, cum ar fi dicționarul etimologic „clasic” al lui Václav Machek precum şi celelalte două, o ediție mare şi o alta abreviată, datorate lui Josef Holub şi lui František Kopečný, respectiv lui Holub şi lui Stanislav Lyer.

În acest context, relativ recent (2001) a apărut un alt dicționar etimologic al limbii cehe, datorat lui Jiří Rejzek. Fără a fi un dicționar amplu ori polemic, autorul îşi propune să se concentreze asupra unor neologisme şi asupra unor forme vechi pe care le rediscută, succint, în lumina noilor cercetări.

Dacă ținem seama şi de alte dicționare etimologice de mai mare ori de mai mică anvergură, inclusiv dicționare etimologice toponimice, apreciem că în Cehoslovacia, apoi în Republica Cehă s-au publicat câteva ediții ale unor dicționare etimologice, dintre care patru dedicate etimologiei limbii cehe (Machek, Holub-Kopečný, Holub-Lyer, Rejzek, pentru a cita numai dicționarele etimologice generale ale limbii cehe).

Limba albaneză s-a bucurat relativ recent de atenția mai multor cercetători lingviști. Am dori să ne oprim la două lucrări de excepție.

Prima se datorează Cătălinei Vătăşescu: *Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparație cu româna* (1997). Este o amplă şi bine documentată lucrare despre ansamblul elementelor latine ale limbii albaneze comparate cu elementele latine ale limbii române. În fapt, este un dicționar etimologic, care foloseşte un riguros şi consecvent aparat critic. Singurul reproş ce i se poate face este că nu este organizat strict alfabetic, ci alfabetic pe sfere semantice, lipsind însă un indice final. Urmarea este că, cel mai adesea, este greu să revii la un termen studiat, deoarece se poate identifica greu în ansamblul voluminoasei lucrări. Pentru a uşura studierea materialului, am întocmit noi un indice alfabetic, pe care sperăm să îl putem folosi în clipa când vom avea răgazul şi puterea să finalizăm dicționarul etimologic al limbii române.

Altminteri, lucrarea aduce multe clarificări şi, evident, completează un gol resimțit de mult în cercetarea comparativă: elementele comune ale românei şi albanezei, atât în cazul elementelor latine, dar şi în cazul celor de alte origini, de substrat ori de origine slavă. Regretăm că autoarea nu a continuat acest demers, până la elaborarea unei liste complete de corespondențe româno-albaneze, extrem de utilă cercetării etimologice. Cu o asemenea listă completă, cercetarea etimologică de ansamblu ar fi mult uşurată. Avem speranța că autoarea va reflecta asupra acestei sugestii.

Albaneza s-a bucurat, relativ recent, şi de publicarea unui nou dicționar etimologic

complet, datorat lui Vladimir Orel (1998). Apărut la un interval mic față de lucrarea Cătălinei Vătăşescu, nu foloseşte bogatul material din acea lucrare. Scurta prefață a lucrării îl plasează pe autor în categoria celor care consideră că strămoşii albanezilor au avut o origine mai nordică, ipoteză pe care astăzi o împărtăşesc aproape toți cercetătorii, fiind ipoteza susținută aproape unanim de toți tracologii bulgari în anii '70 şi '80 ai secolului trecut. Astfel, Orel consideră că vatra albanezilor va fi fost în Dacia Ripensis sau mai departe spre nord, la picioarele Carpaților şi mai departe în Munții Beskydy. Afirmația că arealul munților Beskydy ar face parte din vatra de formare a albanezilor este cel puțin surprinzătoare, deşi – în ansamblu – originea mai nordică, într-o regiune ce permite avansarea ipotezei că protoalbanezii şi protoromânii vor fi locuit în zone învecinate ori măcar (foarte) apropiate, este cea acceptată astăzi de tot mai mulți cercetători. Altfel spus, albaneza este, mai degrabă, un idiom neotracic, nu neoilir, integrând însă în vocabular elemente ilire romanizate. Dat fiind faptul că ilira dispare ca idiom viu prin secolul al doilea p. Ch., ipoteza unei supraviețuiri lingvistice ilire nu mai poate fi luată în considerație la modul serios. Orel adoptă astfel ipotezele şcolii bulgare de tracologie, cu unele nuanțe privind vatra de formare. I.I. Russu considera, de exemplu, că vatra de formare albanezilor şi, respectiv, punctul de migrare va fi fost arealul carpic[1].

Orel menționează, de asemenea, existența probabilă a unei laringale în albaneză, deşi – după părerea noastră – nu este consecvent în urmărirea acestui „traseu laringal". Aşa cum am arătat şi noi în câteva ocazii, existența unei laringale (noi am argumentat că mai corectă este sintagma *spirantă velară*) în tracă până la o fază relativ târzie, până în protoromână, ni se pare unul dintre detaliile esențiale de fonetică istorică, bine conturat – acum mai bine de trei decenii, de Eric P. Hamp, într-o scurtă notă din „Balkansko Ezikoznanie" şi citată de Grigore Brâncuş (vezi şi studiul nostru din „Thraco-Dacica", XXII). Realizările contextuale sunt, aşa cum am arătat, *zero, f, v, h* şi *s/ş.*

Corespondențele fonetice pe care Vladimir Orel le găseşte între română şi albaneză, deşi porneşte de la premise corecte, ni se par adesea total neconvingătoare. Dacă, într-adevăr, alb. *agjëroj* este presupus un împrumut din **adiunare*, rom. (*a) ajuna*, ni se pare că presupunerea unor elemente direct din latină (cum consideră în cazul unor forme precum *argjend* ori *armë*) ni se pare greu de admis în formularea aleasă de autor, deoarece, oricum am reconstitui protoistoria albanezilor, contacte directe între latină şi acel stadiu al albanezei nu putem admite. Putem admite însă că va fi existat o strânsă vecinătate a protoalbanezilor (indiferent cum îi putem numi în acea perioadă) şi a protoromânilor, ca să folosim aceşti termeni cândva la modă, stadiu istoric însă sensibil mai nou, pe care nu-l putem plasa mai devreme de secolul al V-lea p. Ch.

Neconvingător argumentate ni se par, de asemenea, cazurile în care autorul consideră că româna ar fi împrumutat cuvinte din albaneză. Fiind numeroase, nu le-am

---

[1] Aşa cum am atras atenția în comunicarea de la simpozionul de etimologie de la Brno din anul 2002, explicarea oronimului *Beskydy* ca derivat din ori înrudit cu albanez *bjeshkë* 'păşune montană', conform unei vechi ipoteze a lui Šafařík, nu rezistă unei analize de amănunt.

putut evalua numeric, dar – pe ansamblu – ni se pare una dintre erorile mari ale lucrării, fără noimă în contextul unei prefețe în care, strict teoretic, autorul plasează vatra albaneză într-o zonă mai nordică, apropiată de protoromâni. Astfel, alb. *bac* ar fi sursa formei româneşti *baci*; similar, rom. *abur* ar fi un împrumut din alb. *avull* etc. etc. Poate că autorul a dorit să comunice altceva, dar – oricum am interpreta astfel de disfuncții majore ale abordării – nu explică aceste detalii extrem de importante, nici în partea introductivă, nici în cadrul lucrării.

Pentru istoria romanității răsăritene şi pentru istoria limbii române, problemele ridicate de albaneză sunt esențiale. În măsura în care cercetătorii – istorici, arheologi, lingvişti – vor reuşi să ajungă la consens, prin reflex măcar, se vor clarifica şi numeroase probleme ale limbii române, ale relațiilor sale cu albaneza şi cu alte limbi, de substrat ori limbi slave.

Dicționare etimologice ale limbii române

În ansamblul cercetării etimologice, româna are un loc special, dar deloc de invidiat. Putem enumera acum trei dicționare etimologice complete, datorate lui Raevski-Gabinski (Chişinău 1978), lui Al. Ciorănescu (publicat pe fascicule în anii '60 şi '70 în Spania şi acum tradus şi în limba română, publicat în anul 2002) şi, foarte recent, lui Mihai Vinereanu. Ne vom opri asupra ultimului dintre acestea, foarte recent şi încă neintrat în circuitul larg.

Mihai Vinereanu a dorit un dicționar polemic, axat, în esență, pe sublinierea importanței fondului autohton în context indo-european. Demersul în largul orizont comparativ este – în general – un mod recomandabil de abordare. Ne permitem să atragem atenția asupra unor aspecte pozitive şi negative ale lucrării, nu în ultimul rând şi ca rezultat al unor recente discuții cu autorul.

Partea introductivă încearcă se rezume viziunea autorului asupra etimologiei limbii române. Demersul este amplu şi, am îndrăzni să afirmăm, inutil de complicat, cu referințe la culturile neolitice, eneolitice şi ale epocii bronzului, mai ales că, în corpul dicționarului propriu-zis, aceste referințe nu sunt în vreun fel exploatate, respectiv autorul nu exploatează absolut deloc ipotezele – numeroase în ansamblu – privind moştenirea pre-indo-europeană a Europei şi, în context, a limbii române. De fapt, ele nici nu au vreo relevanță, directă sau indirectă, fiind oarecum greu de înțeles de ce autorul şi□a complicat demersul cu chestiuni mult discutate şi neclarificate în literatura arheologică, în primul rând; nu mai vorbim de faptul că, până la urmă, nu face nicio corelare între datele lingvisticii şi ale arheologiei.

Discutabile sunt şi afirmațiile conform cărora traco-daca ar fi limbă centum, nu satem, „cum ar înclina să creadă, astăzi, toți ori aproape toți cercetătorii" (p.15). Vinereanu crede că traco-daca avea mai degrabă afinități cu grupul celto-italic, afirmație

pe care o mai găsim la dacologii din ultimii ani, pornind de la premisa că romanizarea a fi fost posibilă numai datorită faptului că traco-daca şi latina erau foarte asemănătoare ca lexic, ca structură fonetică şi ca structură gramaticală, ceea ce, teoretic, ar fi posibil, dar deloc conform datelor de care dispunem astăzi. Aproape nimic din materialul disponibil, migălos analizat în ultimele decenii, mai ales, nu permite afirmaţia că traca ar fi fost un idiom centum, iar afirmaţia că romanizarea Daciei ar fi fost posibilă numai admiţând o mare asemănare fonetică şi/sau tipologică dintre dacă şi latină este lipsită de date. Romanizarea unor ample spaţii euro-asiatice şi nord-africane, chiar dacă unele pierdute ulterior, nu s-a datorat niciodată asemănării ori neasemănării dintre latină, idiomul cuceritorilor, şi limbile vorbite de populaţiile autohtone, în cazul nostru de traco-daci.

Este însă convingător demersul, ceva mai jos (p.16), privind labializarea labio-velarelor, respectiv reliefarea unui component, în cazul consoanelor cu dublă articulaţie, apoi dispariţia elementului devenit secundar. Este un fenomen fonetic cunoscut şi în alte limbi şi, la vremea sa, bine analizat de Andreev (1986, 1986 a şi 1987, despre care am scris pe larg cu ocazia Congresului Slaviştilor de la Ljubljana, august 2003) pentru fazele arhaice ale limbilor indo-europene, uralice şi altaice (aşa-numitul „grup protoboreal”, în terminologia lui Andreev).

În continuare, la p. 17 şi 18, autorul complică şi mai mult lucrurile, susţinând ideea că purtătorii culturii Cucuteni ar fi indo-europeni, lucru care nu ar putea fi afirmat decât pentru creatorii ceramicii tip C, ceea ce este cu totul altceva şi, iarăşi, irelevant demersului de faţă. Apartenenţa etnică a creatorilor ceramicii Cucuteni C este mult discutată de arheologi şi nu are, în esenţă, o importanţă crucială în elaborarea unui dicţionar etimologic al limbii române; în orice caz, invocarea culturii Cucuteni este extrem de riscantă. Discutabilă este şi afirmaţia generală conform căreia ceea ce numim „culturi neolitice”, respectiv culturile Cucuteni, Starčevo-Criş, Gumelniţa etc. „pot fi numite proto-tracice şi nu pre-indo-europene”. Că tracii vor fi preluat elemente de la culturile neolitice anterioare este un fapt cert, după cum cert este şi adevărul că nicio cultură umană nu dispare pur şi simplu, ci este asimilată ori se transformă, preluând – în proporţii diferite – elemente de la culturile anterioare. De fapt, autorul respinge *de plano* şi fără argumente ipoteza că tracii şi limba lor ar fi preluat elemente arhaice de substrat pre-indo-european, viziune de-a dreptul greu de acceptat în lumina antropologiei culturale, deoarece elementele pre-indo-europene „s-au topit” în toate limbile de tradiţie indo-europeană pe care le cunoaştem, cum ar fi greaca şi latina, hittita ori celtica, ca să nu mai vorbim de faptul că etrusca însăşi era de origine ne-indo-europeană, indiferent de originea sa, dacă o considerăm strict autohtonă sau imigrată de undeva dinspre răsărit, conform tradiţiei.

În schimb, la p. 20-21, autorul face un demers profund şi, credem noi, corect, asupra unor evoluţii fonetice specifice traco-dacei, respectiv evoluţia la *b/p* a unor secvenţe labio-velare de tip g^w/k^w la *b/p*, fenomen fonetic cu totul aparte, care plasează traca – în cazul acestor evoluţii – alături de limbile centum, ceea ce este însă cu totul

altceva decât afirmația că traco-daca ar fi centum! Imediat mai jos, la p.23, pe de altă parte, autorul neagă originea tracică a limbii albaneze, revenind la ipoteza, azi depășită şi gradual abandonată de toți cercetătorii, că albaneza ar fi de origine ilină (vezi mai sus, când am prezentat lucrarea Cătălinei Vătăşescu şi dicționarul lui Vladimir Orel).

Alte considerații ale autorului pot fi acceptate, de exemplu afirmația că „destul de multe elemente considerate a fi de origine slavă în română nu sunt, de fapt, de origine slavă, ci autohtonă preromană” şi, tot corect, că trăsăturile fonetice ale proto-slavei erau net diferite de traco-dacă, chiar dacă am fi înclinați să eliminăm sintagma „net diferite” pentru lipsă de probe. Afirmația este corectă, dar cât efort este în a o şi demonstra! Autorul, în fapt, nu o demonstrează, nici în introducere, nici în corpul propriu-zis al dicționarului.

Corectă este şi analiza fenomenului silabelor deschise, nereferindu-se totuşi (şi cât ar fi folosit demersului său!) la studiul de referință al lui Giuliano Bonfante, *Influence du protoroumain sur le protoslave?* (inclus ulterior în versiunea românească a *Studii romeni;* prima versiune a studiului datează însă din anul 1966: „Acta Philologica”, 5: 53-69). Acolo, Bonfante este categoric: fenomenul silabelor deschise s-a produs într-o fază veche a idiomurilor slave sub influența directă a protoromânei, înainte de secolul al IX-lea.

Eronată este şi afirmația (p.49), că *l* intervocalic ar fi rotacizat în elementele autohtone ale românei. De fapt, în TOATE cazurile analizabile, *l* intervocalic NU rotacizează. Altfel spus, rotacizarea lui *l* intervocalic este EXCLUSIV specifică elementelor latine fiind, aşa cum bine ştim astăzi, o tendință de slăbire şi de modificare a articulării lichidei *l* în latina postclasică şi generalizată numai în română. Este o evoluție paralelă evoluției lui *b/v* intervocalic*,* de asemenea specifică NUMAI elementelor latine, deoarece numai în acest elemente *b/v* intervocalic dispare printr-o pronunție gradual mai slabă până la dispariție. Şi în acest caz, tendința apăruse în latina postclasică, dar generalizarea sa apare numai în romanitatea răsăriteană[1].

Am scris toate acestea nu pentru a diminua ori a minimaliza importanța lucrării, ci pentru a sublinia că, din păcate, autorul s-a grăbit să considere demonstrate ipoteze foarte discutabile, în contextul în care, oricum, referințele la moştenirea de substrat a românei este, deocamdată, un demers riscant pentru toți cei care o abordează. Lăsând la o parte chestiuni de amănunt, autorul foloseşte inconsecvent şi neclar sintagme precum „origine traco-dacă”, „origine traco-iliră” şi „din fondul preroman”. În context, cele trei

[1] Există însă şi câteva excepții, cum ar fi *uber* > *uger* precum şi flexiunea verbului *a avea*, cu *am, ai, are,* dar *avem, aveți*, neexplicate satisfăcător nici până astăzi. Asupra acestor detalii vom reveni, poate, cu altă ocazie. Lingviştii care s-au grăbit, fără argumente, să afirme că *l* intervoalic rotacizează şi în elementele autohtone ale românei nu au făcut decât să preia automat un clişeu nedemonstrat, ce pornea de la premisa – complet eronată – că toate fenomenele fonetice reconstruibile pentru faza latinei postclasice în trecerea la română s-ar fi repetat identic în cazul evoluției de la tracă la română. Da, unele fenomene fonetice sunt comune, nu toate însă sunt comune şi, mai ales, nu sunt deloc identice.

formule par interschimbabile, deşi nu am identificat nicio explicaţie în acest sens şi nici vreun argument de ce sunt folosite paralel şi simultan. Au, totuşi, semnificaţii diferite? Dacă da, care ar fi acestea? Dacă nu, de ce s-au folosit trei sintagme pentru acelaşi concept: origine traco-dacă sau origine preromană sau origine din substrat sau orice altă formulă considerată adecvată de autor.

Dicţionarul aduce, fără doar şi poate, un suflu nou în etimologia românească, cu referinţe la rădăcina preistorică pentru aproape toate cuvintele-titlu pentru care este posibilă o asemenea reconstituire. Până acum, asemenea tentative au fost rare şi nu în lucrări de asemenea anvergură (la rigoare, de o asemenea anvergură nu este, deocamdată, niciun dicţionar etimologic al limbii române). Lucrarea pierde însă enorm prin exprimări confuze, adesea nefiind clar dacă un cuvânt-titlu este de origine latină sau autohtonă, în condiţiile în care autorul are tendinţa de a supralicita ipoteza că multe elemente autohtone ar fi fost identice celor din latină. Fără doar şi poate, multe cuvinte din tracă şi din latină erau asemănătoare, ca moştenire comună indo-europeană ori pre-indo-europeană, dar o asemenea constatare nu permite să se afirme, de exemplu, că *apă* ar fi, în prima parte a analizei, de origine latină, pentru ca – în final – să fie catalogat a avea „origine traco-dacă”. Sau era şi latin şi traco-dac? Cititorul, chiar avizat, nu înţelege care este, de fapt, viziunea autorului. Dacă autorul ar admite o aşa-numită etimologie dublă (sau multiplă?), adică şi latină şi traco-dacă, atunci o asemenea viziune ar fi trebuit mai solid argumentată[1].

Dicţionarul lui Mihai Vinereanu este, în linii mari, un mare pas în etimologia românească. Lipsurile majore, pe care le-am amintit, ar putea fi corectate, printr-o abordare mai consecventă şi mai clară. Sperăm ca autorul să considere analiza noastră ca o sugestie colegială spre mai sus şi mai bine. În orice caz, dicţionarul este o provocare şi ne-am bucura dacă, într-un viitor rezonabil, altcineva ar putea ridica ştacheta mai sus.

Trebuie remarcat, de asemenea, că toate dicţionarele etimologice ale limbii române publicate în ultimele decenii sunt iniţiative personale, nu reflectă o acţiune de grup şi cu atât mai puţin o acţiune coordonată de Academia Română prin Institutul de Lingvistică. Acest fapt face ca româna să aibă o situaţie cu totul specială nu numai în ansamblul limbilor romanice, dar în ansamblul limbilor europene în general, fiind lipsită de un dicţionar etimologic „oficial”, elaborat de şi prin instituţia chemată să elaboreze şi să publice aşa ceva, Academia Română. Situaţia nu ni se pare deloc acceptabilă şi trebuie condamnată cu toată vehemenţa, în măsura în care lingviştii români mai au ori mai pot avea vehemenţă. O spunem cu mâhnire, desigur...

[1] Unii cititori ţin minte, fără doar şi poate, că, odată demult, Alexandru Graur invoca etimologia dublă (sau multiplă) în cazul unor neologisme. Deşi discutabilă în sine, ipoteza poate fi admisă pentru unele situaţii specifice epocii moderne, este însă foarte greu de admis în cazul cuvintelor de origine latină şi/sau autohtonă.

... Însuşi autorul a păcătuit

Şi autorul acestor rânduri a publicat numeroase studii de etimologie, mai ales din domeniul tracologiei şi al relaţiilor româno-slave. Rezultatele, deşi spectaculoase pe ansamblu, şi-au făcut loc cu greu în cercetarea etimologică de la noi. Anii cei mai prolifici au fost cei în care Institutul de Tracologie, acum, practic, desfiinţat, organiza periodic reuniuni ştiinţifice naţionale şi internaţionale. Devenit acum o anexă a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan", fără o cercetare lingvistică dedicată şi coerentă, Institutul de Tracologie şi-a pierdut, în fapt, rolul de stindard în domeniu. În condiţiile în care, practic, nicio instituţie românească nu se preocupă de cercetarea etimologică de profunzime, avem toate motivele să credem că România este singura ţară a Uniunii Europene unde putem vorbi de dispariţia acestei discipline ca organizare instituţională, etimologia devenind treptat un domeniu al abordărilor personale şi fără marcă axiologică, în contextul unui mult clamat declin al nivelului educaţional, cuvinte plate şi care nu analizează cauzele profunde ale fenomenului.

Între lucrările noastre, am dori să semnalăm lexiconul proto-boreal, întocmit pe baza datelor lingvistului rus N.D. Andreev, prezentat la congresul internaţional al slaviştilor de la Ljubljana, august 2003. De asemenea, lexiconul etimologic al elementelor autohtone ale limbii române, unde adunăm circa 1700 de cuvinte-titlu, cu observaţia că nu toate sunt, la rigoare, autohtone. Unele figurează ca atare în unele liste etimologice, altora le vom fi atribuit eronat o asemenea origine (a se vedea, de exemplu, notele etimologice ale lui Tiberiu Pleter în „Romanoslavica", XLV, 2009, p.109-113, unde analizează trei din cele circa 1700 de cuvinte-titlu: *nămete, omăt, Simeria*[1]). Alte câteva lucrări sunt citate, selectiv, în referinţele bibliografice.

Perspective

Ultimele două decenii nu au adus, în opinia noastră, rezultate spectaculoase în domeniul etimologiei şi/sau al studiilor comparate de lingvistică. Se pare că tot ce este esenţial a fost spus: fondul pre-indo-european a fost intens studiat în perioada interbelică şi, relativ disparat şi incoerent, circa două decenii după al doilea război mondial, inclusiv pentru arealul sud-slav, mai ales de Petar Skok, dar şi de alţi autori; relaţiile dintre limbile indo-europene, pe de o parte, şi limbile uralice ori altaice au fost, de asemenea, clarificate în perioada postbelică, ultima contribuţie majoră fiind, după ştiinţa noastră, cea a lui N.D. Andreev (ipoteza „proto-boreală"), despre care am scris pe larg cu altă ocazie.

---

[1] Noi am dedus că dacă analiza a depistat (numai?!) trei posibile erori dintr-un total de peste 1700 cuvinte titlu cărora li se adaugă alte sute (peste o mie) de cuvinte titlu în anexe.

Foarte greu pare ca lingvistica românească să-şi găsească suflul necesar pentru a se sincroniza măcar cu cercetările din alte ţări, mai ales din ţările vecine. Studiile de toponimie şi de indo-europenistică ale lui Petar Skok ori ale lui France Bezlaj par a nu fi fost asimilate, ba chiar par a fi complet necunoscute, altminteri este greu de înţeles de ce studiile lor privind stratificările lingvistice ale sud-estului european sunt complet ignorate în România (cu excepţia referinţelor autorului acestor rânduri care, oricât de orgolioase şi de riguroase ar fi, nu pot suplini lipsurile de ansamblu ale cercetării etimologice de la noi din ţară).

Noi credem că viitorul va conduce, inevitabil, spre abordarea frontală şi curajoasă a problemei moştenirii autohtone, unde lacunele sunt prea mari şi prea adânci pentru a mai fi evitată mult timp, cu sau fără contribuţia Institutului de Lingvistică. Fără dorinţa de a anatemiza ori de a deschide o polemică, de altfel inutilă, ni se pare relativ clar că, fără o schimbare radicală de concepţie, mult aşteptatul dicţionar etimologic al limbii române nu va fi publicat de numitul institut ci, mai degrabă, va apărea o nouă contribuţie similară celor datorate lui Raevskij-Gabinskij, Ciorănescu ori Vinereanu, fiecare cu meritele şi cu erorile sale. Ele însă există. Tactica de a-i lăsa pe alţii să-şi „frângă gâtul”, criticându-i arogant pentru a culege ulterior laurii victoriei, nu va rezista. Avem măcar această speranţă...

Referinţe:

Andreev, N.D. 1986. *Ranne-indoevropskij prajazyk*. Leningrad: Nauka

Andreev, N.D. 1986 b. Correlation between the simplicity of language typology and the attainable degree of formalization in historical linguistics. *Symposium on Formalization in Historical Linguistics (Tallinn, November 24-26, 1986),* ed. by Mart Remmel. Tallinn: Academy of Sciences of Estonia

Andreev, N.D. 1987. The importance of Estonian for Boreal reconstruction. *Symposium on Language Universals (Tallinn, July 28-30, 1987)*, ed. by Toomas Help (responsible) and Sirje Murumets. Tallinn: Academy of Sciences of Estonia

Bezlaj, France 1976-2007. *Etimološki slovar slovenskega jezika.* (Dicţionarul etimologic al limbii slovene). Ljubljana. Volumele III, IV şi V (Indicele) au fost completate şi pregătite pentru tipar de discipolii autorului, Marko Snoj, Metka Furlan şi Simona Klemenčič

Blažek, Václav 1999. *Numerals. Comparative-Etymological Analyses and Their Implications.* Brno: Masarykova Univerzita

Bonfante, Giuliano 2001. *Studii române.* Bucureşti: Saeculum I.O. (Original: Giuliano Bonfante, *Studii romeni*, Società Accademica Romena, Collana di studii e saggi, VI, Roma, 1973)

Erhart, Adolf 1989. *Das indoeuropäische Verbalsystem*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně

Havlová, Eva (redactor principal), Emilie Bláhová, Zoe Hauptová, Jan Petr, Radoslav Večerka 1989 sq. *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. Praga: Academia (au apárut

caietele 1-14, *a–srъdobolja*, până în 2008)

Kiss, Lajos 1997. *A földrajzi nevek etimológiai szótára* (Dicționar etimologic toponimic). 2 vol.: I – A-K; II – L-Zs. Budapest: Akadémiai Kiadó (ed. II, revăzută şi adăugită)

Orel, Vladimir 1998. *Albanian Etymological Dictionary*. Leiden: E.J. Brill

Paliga, Sorin[1] 2006. *An Etymological Lexicon of the Indigenous (Thracian) Elements in Romanian*. Ed. Evenimentul. Vol. I al seriei *Opera Omnia*

Paliga, S. 2006 b. *Influențe romane şi preromane în limbile slave de sud*. Ed. a 2-a revăzută şi adăugită (prima ed.: 1997). Bucureşti: Ed. Evenimentul. Vol. II al seriei *Opera Omnia*

Paliga, S. 2007. *Etymologica et anthropologica maiora*. Bucureşti: Ed. Evenimentul. Vol. III al seriei *Opera Omnia*

Paliga, S. 2007 b. *Lexikon proto-borealicum et alia lexica etymologica minora*. Bucureşti: Ed. Evenimentul. Vol. IV al seriei *Opera Omnia*

Paliga, S. 2008 a. *Mitologia tracilor*. Bucureşti: Ed. Meteor

Paliga, S. 2008 b. Linguistic Marginalia on Slavic Ethnogenesis. Paper for the International Congress of Slavists, Ohrid, Macedonia, September 10-17, 2008. „Romanoslavica”, XLIII

Paliga, Sorin, Eugen Silviu Teodor 2009. *Lingvistica şi arheologia slavilor timpurii. O altă vedere de la Dunărea de Jos.* Târgovişte: Editura Cetatea de Scaun

Raevski, N.D., Mark Gabinski (red.) 1978. *Scurt dicționar etimologic al limbii moldoveneşti*. Chişinău: Redacția Enciclopediei Sovietice Moldoveneşti

Rejzek, Jiří 2001. *Ceský etymologický slovník*. Praga: Leda

Skok, Petar 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Toponomastička ispitivanja*. Zagreb: Jadranski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umetnosti

Skok, P. 1971-1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV. Zagreb

Urbanová, Daniela, Václav Blažek 2008. *Národy starověké Itálie, jejich jazyky a písma* (Popoarele vechii Italii, limbile şi scrierea lor). Brno: Host

Vătăşescu, Cătălina 1997. *Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparație cu româna.* Bucureşti: Institutul Român de Tracologie, Bibliotheca Thracologica XIX

Večerka, Radoslav a kolektiv († Adolf Erhart, Eva Havlová, Ilona Janyšková, Helena Karlíková) 2006. *Uvedení do etymologie. K pramenům slov.* (Introducere în etimologie. Spre originea cuvintelor). Praga: Lidové noviny

Vinereanu, Mihai 2009. *Dicționar etimologic al limbii române. Pe baza cercetărilor de indo-europenistică*. Bucureşti: Alcor.

[1] Numai lucrările recente. Pentru ansamblul lucrărilor, a se vedea pagina de internet a autorului, http://www.unibuc.ro/ro/cd_sorpaliga_ro

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

ГОЛОВА, *СЕРДЦЕ* И *ДУША* В СОМАТИЧЕСКОМ КОДЕ КУЛЬТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ РУССКОЙ И СЕРБСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ)

Маца ЦАРАН

The report is devoted to investigating the *somatic idioms* in the Russian and Serbian Languages. This work presents an analysis of the structure of the Russian and Serbian idioms used for characterizing a person.
We have shown how these *somatic* features are reflected in the *phrases* of the two languages.

Key words*:* somatism, phraseology, thinking/ emotional processes, thinking capacity

Соматическая речь (gr. *soma* «тело») является результатом символического освоения человеческого тела, его частей, внешних и внутренних органов. *Соматическая фразеология* относится к *антропологической лингвистике*, которая предлагает изучать язык в тесной связи с человеком и его сознанием, мышлением, духовно-практической деятельностью. Интерес к языковой фиксации ощущения телесности вызывает и переоценка современной культуры, в которой центр тяжести перемещается из разума на тело, в которой, как отмечает И. Евсеев[1], подчеркивается забытая ценность сенсуальных знаний, получаемых через тело. Фразеологическая вербализация этого ощущения осуществляется также во вторичном использовании лексических наименований частей тела в процессе обозначения действительности. Результатом этого процесса являются косвенные фразеологические наименования с компонентом-соматизмом, подобнее об этом, М. Горды[2].

В основе богатства соматических фразеологизмов лежит *антропоцентризм.* Он проявляется и на уровне языковых метафор; человек склонен наблюдать окружающий мир в соотношении со собственной личностью и

[1] I. Evseev, *Codurile şi limbajele culturale*, în Patrimonium Banaticum, I, Editura ARTPRESS, 2002, c.305.
[2] М. Горды, *Проект составления двуязычного словаря соматической фразеологии современных русского и польского языков*, Мир русского слова и русское слово в мире, XI, HERON PRESS, София, 2007, c.85.

собственным телом. Вот почему он будет говорить о ***подошве** горы,* ***головке** цилиндра,* ***рукаве** реки,* ***пупе** земли,* ***глазке** картофеля*.

Целью нашей работы является сопоставительное описание вербализации концепта «человеческое тело» в фразеологических фондах русского и сербского языков, соотвествий и различий этих двух близкородственных языков. Материал работы составляют идиомы и фраземы, содержащие в своем составе имя существительное с прямым номинативным значением «часть тела человека». К ним относим такие фразеологические единицы с наименованием частей тела в соматическом значении как, например, *рука*, *лицо*, *нос*, *глаза*, *губы*, *зубы*, *нога*, *колено* и т.д. Среди конкретных имен существительных самыми продуктивными в плане фразообразования являются существительные-соматизмы *глаза*, *нога*, *рука*, *шея*: *на* (*к.-л.*) *ноге*, *на* (*ч.-л.*) *глазах*, *на* (*ч.-л.*) *руках*, *в* (*ч.-л.*) *руках*, *на* (*ч.-л.*) *шее*.

Антропоцентризм отражается в языке особенно при помощи полисемии, в большом числе фразеологизмов, описывающих *физические черты* человека: лицо/лице, волосы/косу, кожу, кровь/крв (при обозначении цветов); глаза/очи (зрительное впечатление); кости, ребра (телесный вес). Преобладают все-таки лексемы, которые выражают определенные значения психической оценки. Благодаря своему богатому семантическому содержанию, эти лексемы способствуют появлению разных фразеологических отображений на основе специфических компонентов и разных ассоциаций. Так, например, слово *голова/глава* относится к интеллектуальному уровню (*пустая голова; празна глава*), но и к психическому здоровью (*главом фалити*) или к чертам характера (*дубовая голова*; *тврда глава*); *лицо/образ* – к чести, совести (*сказать прямо в лицо, ударить лицом в грязь*; *тврд образ имати*); *нос* появляется в сложных семантических структурах, в которых преобладают следующие компоненты: положение тела, определяющее социальный статус лица (*носом небо парати*), роль органа (*нос*, например, является и составной частью дыхательного аппарата, необходимой для жизни (*душа му је у носу*); *рот/уста* – это орган при помощи которого мы питаемся, но и синоним слову *речь* (*погана уста имати*), в то время как *язык/језик* употребляется только в этом последнем значении (*быть невоздержанным на язык*); *сердце/срце* выражает добродушие, смелость, благородство (*иметь золотое сердце*, *с открытым сердцем*; *велико срце*, *бити лављег срца*); *позвоночник/кичма* относится исключительно к чертам характера (*човек без кичме*); слово *рука* выражает великодушие (*протянуть руку помощи*; *широке руке бити*)*,* но и безнравственность (*быть нечистым нá руку*; *прљавих руку бити*), в то время как *палец/прст* имеет только отрицательные коннотации (*имати дуге прсте*); *ноготь/покат*, *колено*, *пятка/пета* обозначают незначительные части тела, подчеркивая идею неполноценности, недостатка (*бити коме до колена*, *не бити вредан чијег нокта*); для слов *кость/кост*, *мясо/месо*, *кожа* характерна метонимия (*пушечное мясо*; *старе кости, гомила меса*); *кровь/крв* относится к темпераменту человека, к

эмоциональности и этическим ценностям (*у него кровь кипит*; *жедан крви*); *душа* актуализирует отношения с жизнью, выражает доброту, душевную чистоту, искренность, эмоции и т.д. (*жить душа в душу*, *душа-человек*, *душа нараспашку*), в то время как лексема *дух* относится к умственным способностям, к разуму (*дух противоречия*; *сиромашан духом*).

Универсальное и этнокультурное во фразеологии обнаруживаются прежде всего во фразеологических единицах, соотносящихся со сферами *психики* (мыслительные и эмоциональные процессы и состояния) и *физиологии* человека. Именно эти сферы дают найбольшее количество фразеологических эквивалентов.

Среди эмотивных фразеологических единиц выделяются языковые единицы содержащие лексемы-партитивы (рус. *сердце*, *душа*/ серб.*срце*, *душа*), которые обозначают особые “точки“ на наивной анатомической карте человека, символизирующие его эмоциональную сферу, например рус. *бередить*/ *разбередить душу* (*сердце*), *брать*/ *взять* (*забирать*/ *забрать*, *задевать*/ *задеть*, *хватить*/*схватить за душу* (*за сердце*), серб. *бити на крај срца*, *имати срца и душе*. При этом наблюдается доминирование фразеологических единиц с компонентами *сердце*/*срце*, свидетельствующее о том, что в славянских языках данным лексемам отводится ведующая роль в символической репрезентации эмоций, в то время как *душа* – это невидимый, нематериальный орган, представляющий собой средоточие внутренней жизни человека, всего первостепенно важного для данной личности. *Сердце* же, в отличие от *души*, яляется лишь органом чувств и связанных с ними желаний человека, но не его внутренного мира в целом: *сердце берет/ взяло*, *сердце кипит*, *сердце сжимается*/ *сжалось*. Несмотря на то что лексемы *сердце* и *срце* служат символическими обозначениями эмоциональных явлений, в их семантике в имплицитной форме сохраняется представление о материальной сущности этого органа, в связи с чем можно вести речь о диффузности, различности значения некоторых фразеологических единиц, включающих в свой состав данные имена. Это объясняется следующим фактом. В онтологическом плане эмоции представляют собой неразрывное единство *психического* и *физиологического*, причем данная взаимосвязь особым образом “преломляется” в языке: так, в семантике многих эмотивных фразеологизмов значение состояния/отношения совмещается с экспликативным значением, которое связано с отражением внешних (в том числе физиологических) симптомов эмоций. Благодаря использованию метонимических имен-символов *сердце* и *срце*, способных обозначать как материальный орган человеческого тела, так и метафизическое средоточие чувств, в содержании идиом закрепляется синкретичное представление о субъективном переживании той или иной эмоции и сопровождающих ее физиологических реакциях: серб. *срце ми пукло* (од бола), *срце ми заиграло* (од радости) – рус. *сердце выграло*. Вероятно, в данном случае мы имеем дело с отражением в языке религиозных возрений на

эмоциональную жизнь человека: амбивалентность и в то же время тождественность зримого и незримого является сущностным признаком христианского символа, который есть такая универсальная форма средневековного мышления и восприятия, которая не смешивает предмет и смысл (как в язычестве) и не разделяет их, но сочетает то и другое неслиянно и нераздельно.

Одну из самых численных групп в славянской фразеологии составляет семантическая группа с актуализатором *сердце*/ *срце*. Лексема *сердце* также не может быть сводима лишь к *соматическому коду*, в ней заложен глубокий этнокультурный смысл (рус. *большое сердце/* серб. *велико срце*, кто-либо способен горячо и сильно чувствовать, быть отзывчивым). Фразеологические словари сербского языка фиксируют такие фразеологические единицы: *бити доброг меког срца*, *велико срце*, *златно срце*, а и *тврдо срце*, *камено срце*, *зла срца*, *без срца* („зао", „пакостан", „непопустљив"). *Сердце* для сербов – символ Центра, Бога, жизни, ума, любви, сочувствия, а еще радости и счастья (*имати срца и душе*, *бити лављег срца* – „храбар", *руком на срце* – „истинито", *срце је заиграло* (у грудима) – од радости, „РАДОСТ".

Интересным проявляется и тот факт, что в семантике ряда эмотивных идиом зафиксированы ассоциации *эмоциональных явлений* с *интеллектуальными* и *волевыми* процессами. Так, в качестве языковых репрезентантов своеобразной "константы психики" можно рассматривать лексемы: рус. *мысль*/ серб. *ум*.

Выражение оценки интеллектуальных способностей человека определяется интересом лингвистов к познанию человека во всех его проявлениях, в том числе к тому, что называется "умом", "разумом", "интеллектом" – это способность человека мыслить и регулировать свое отношение к действительности.

Выделяются положительный, отрицательный и нейтральный оценочные компоненты фразеологического значения, в основе которых лежат осуждение, одобрение или отсутствие ярко выраженного одобрения или осуждения как констатация социально устоявшейся оценки какого-либо явления, в данном случае – *интеллектуальные способности* человека. Приведем следующие примеры: **положительное оценочное значение** (рус. *с царем в голове*, серб. *имати соли у глави*); **отрицательное оценочное значение** (серб. *празна глава*, *шупља глава*, русс. *каша в голове*, *голова на плечах* – умственая деятельность человека оценивается с позиции ее наличия/отсутствия интеллекта и интеллектуальных способностей человека), **нейтральное оценочное значение** (рус.*собраться мыслями*).

Немаловажным является качество этой деятельности фразеологических единиц, отражающие, например, скорость и глубину протекания интеллектуальных процесов, быстроту мышления и понимания, глубокий, тонкий анализ и синтез различных явлений, легкость усвоения информации, характеризуются как положительно-оценочные. С другой стороны, фразеологические единицы выража-

ющие заторможенность мыслительной деятельности, плохую реактивность, неспособность к восприятию идей и их анализу, характеризуются как отрицательно-оценочные (рус. *задним умом крепок*).

В сербском языке интеллектуальная деятельность человека оценивается также и с точки зрения эффективности/ неэффективности ее использования: недостаточно только обладать умом, хорошими способностями, прекрасной памятью или легко усваивать какую-либо информацию, необходимо уметь все это оптимально использовать. Данный критерий не отражен среди исследуемых фразеологических единиц русского языка. Критерий, отражающий *степени проявления признака*, можно наблюдать на протяжении всей оценочной шкалы обоих языках.

Анализ фразеологических единиц, выражающих интеллектуальные способности человека, показывает, что нейтральную оценку содержат фразеологические единицы описывающие, например, умственные процессы, но не указывающие на скорость или глубину их протекания, либо же просто постулирующие существование определенных составляющих интеллектуальных способностей человека: рус. *приходить на ум*, *вертится в голове*.

Зону положительного наполняют фразеологические единицы, обознача-ющие такие признаки, как наблюдательность, мудрость, проницательность, сообразительность, остроумие, ум: рус. *кладезь премудрости*, *ума палата*.

Соответственно, в зоне отрицательного находятся фразеологические единицы, выражающие такие признаки как „глупость”, „ограниченность”, „ту-пость”: рус. *мякинная голова*, *мозги набекрень*, серб. *празна/шупља глава*, *човек кратке/плитке/ лаке памети*.

Далее по обе стороны шкалы расположены фразеологические единицы, в значении которых присутствуют семы “очень”, “больше”: рус. *ясная голова* (очень), серб. *имати соли у глави*.

Крайние позиции на шкале занимают фразеологические единицы, характеризующие найвысшую степень проявления признака. Положительную оценку имеют фразеологические единицы, выражающие “талантливость”, “одаренность”, “креативность” как высший уровень наличия и развития умственных способностей: рус. *семи пядей во лбу*, *на голову выше*.

Отрицательную оценку несут фразеологические единицы, отражающие полное отсутствие ума, умственной деятельности, ограниченность, а также поведение, поступки, состояние: серб. *пилећа памет*, *птичији мозак*, *сврачији мозак*, *глава пуна ветра*, *букова глава*, *говеђа глава*, *празна/шупља глава*, рус. *модный лоб*.

Анализ фразеологических единиц выражающих интеллектуальные способности человека, позволяет нам выделить еще один критерий, по которому оценивается данный феномен в русском и сербском языках. В ряде случаев, в

основании оценки интеллекта человека лежит противопоставление *здоровый/ больной*. В зоне положительного тогда оказываются фразеологические единицы, отражающие такие признаки, как например, благоразумие, здравый ум и умственная деятельность: рус. *быть в здоровом/ трезвом рассудке*, серб. *бити при здравој памети*. Недостаток интеллекта, замедленная скорость мыслительных процессов или вообще отсутствие нормальной умственной деятельности у человека часто ассоцируется с болезнью (временной или постоянной), аномалией развития: среб. *кренути памећу*, *померити умом/памећу*, *сићи с ума*, *заћи с памети*, *штукнути памећу*, *бити ударен у мозак*, рус. *сходить с ума*, *мозги набекрень*.

Исследование интеллектуальных способностей человека, как и их развитие и формирование, напрямую зависит и от времени: понятие “интеллект“ употребляется по отношению именно к приобретенным познавательнным и мыслительным способностям человека, которые можно развивать, улучшать, усиливать за счет развития. Этот факт наблюдается при анализе исследуемых фразеологических единиц сербского, однако и в русском языке преклонный возраст не обязательно свидетельствует об умственной зрелости: рус. *выжить из ума*, *жизнь прожил*, *а ума не нажил*.

В ходе анализа оценочного компонента фразеологических единиц, выражающих интеллектуальные способности человека, нами было выявлено использование следующих средств оценочности: прилагательных и наречий (“умный”, “светлый”, “разумный”, “глупый”, “дурья”), имен существительных, обозначающих различные части тела: *голова*, *глаза*, *лоб*, *нос*, *пальцы*, *язык*.

Этнокультурная специфика оценки интеллектуальных способностей человека фразеологическими средствами на материале русского и сербского языков проявляется в следующем: – результативность умственной деятельности: актуальным для русских и сербов является признак быстроты соображения, эффективность, успешность этой деятельности; успешность в сербском языке связывается с хитростью, ловкостью (*мудроме је пола уха доста* – “паметном не треба много објашњавати”), в русском языке – с критичностью и даже язвительностью (*у кого-то не голова, а дом Советов*); в русском языке благоразумие, здравый ум связываются не только со здоровьем человека, адекватной умственной деятельностью, но и с трезвостью (*быть в трезвом рассудке*).

Литература

Гатнар А., *Волосы становтся, голова пухнет и сердце падает: представление о человеческом теле в соматизмах русского языка*, "Русский язык: исторические судьбы и современность", Доклады участников, Секция IX, Русская фразеология, МГУ, Москва, 2004

Горды М., *Проект составления двуязычного словаря соматической фразеологии современных русского и польского языков*, "Мир русского слова и русское слово в мире", Проблемы фразеологии (том II), Heron Press, Sofia, 2007, стр. 85-88

Evseev I., *Codurile şi limbajele culturale*, în Patrimonium Banaticum, I, Editura ARTPRESS, 2002

Каллимулина, Л.А., *Образно-символическая интерпретация эмоций* (*на материале фразеологии русского, болгарского и польского языков*), "Мир русского слова и русское слово в мире", Проблемы фразеологии (том II), Heron Press, Sofia, 2007, стр. 163-167

Матешић J., *Фразеолошки речник хрватскога или српског језика*, Загреб, 1982

Менац А., *Руско-хрватски или српски фразеолошки речник*, Загреб, А-Н(1970); О-Я(1980)

Молотков А.И., *Фразеологический словарь русского языка*, Изд-во "Советская энциклопедия", Москва, 1968

Радченко, Е.В., *Отражение языковой личности русского человека в процессуальных фразеологизмах со значением психическое состояние лица*, "Русский язык: исторические судьбы и современность", Доклады участников, Секция IX, Русская фразеология, МГУ, Москва, 2004

Руис-Соррилья Крусате М., Структурно-семантическое моделирование русской и испанской идиоматики на материале фразеологических единиц со значением характеристики лица"Мир русского слова и русское слово в мире", Проблемы фразеологии (том II), Heron Press, Sofia, 2007, стр. 263-267

Ставцева А.А., Ревенко Л.П., *Выражение оценки интеллектуальных способностей человека фразеологическими средствами в русском и английском языках*, "Мир русского слова и русское слово в мире", Проблемы фразеологии (том II), Heron Press, Sofia, 2007, стр. 289-293

Romanoslavica vol. XLVI, nr. 1

FENOMÉN ANGLICIZMOV V SLOVENSKÝCH ČASOPISOCH A PERIODIKÁCH

Zuzana VÉPYOVÁ

The contribution of the Phenomenon of Anglicisms in Slovak magazines and periodicals deals with the synchronic aspect of the enrichement of the Slovak language. On the base of linguistic globalization the author focused on observing the occurence of English lexemes in Slovak magazines and periodicals. The main goal of this paper is to show and inform language users about the penetration and adaptation of anglicisms – in the meaning of the most recently borrowed words from the English language in the present linguistic situation.

Key words: anglicism, international words, lexico-semantic items, lexicon, communication, media.

Preberanie nových slov z cudzích jazykov, v našom prípade z angličtiny, nemožno hodnotiť ako negatívny jav, lebo je to proces, ktorý zasahuje aj iné jazyky. Anglicizmy, ako nové slová prevzaté z angličtiny nazývame, nepohlcujú pôvodný jazyk, ale ho obohacujú, aby bol používateľný vo všetkých sférach nášho každodenného života. Miera tolerancie je ponechaná na samotných užívateľov jazyka, čo je príčinou rozsiahlych verejných diskusií o zaradení toho-ktorého slova do slovenčiny.

Masmédia sa stále viac a viac stávajú intenzívne vplývajúcim prostriedkom na súčasného recipienta v oblasti prijímania a osvojovania si nových výrazov, novinári častokrát nekriticky a nepotrebne vytvárajú optimálne podmienky pre nevhodne prevzaté slová z angličtiny, ktoré sa vďaka silnému psychologickému tlaku ľahko presadzujú v bežnej komunikácii.

Termín internacionalizmus je súhrnný názov pre všetky abstraktné interlingválne lexikálne entity a vznikajú v dôsledku rozširujúcej sa bázy medzinárodného komunikačného procesu. Podmienkou internacionalizmu je, že má pendanty, čiže náprotivky v súčasných moderných jazykoch. Čím väčší je počet jazykov, tým väčší je stupeň internacionalizácie danej lexikálnej jednotky. V súčasnom spisovnom jazyku ide o výraznú tendenciu preberania internacionálnych anglicizmov, resp. Internacionalizmov anglosaského pôvodu. Registrácia týchto lexikálnych jednotiek a ich analýza je

tradičným komponentom náuky o pohybe slov v lexikálnej zásobe. Charakteristickými črtami súčasných anglicizmov v našom jazyku sú progresivita (aktuálnosť, pohotovosť), dynamika (rýchlosť a výstižnosť), ekonomizácia slovnej zásoby (monosylabizácia), jasná nocionálnosť a odbornosť, alebo na druhej strane výrazné expresívne zafarbenie predovšetkým v študentskom slangu a v jazyku mladých ľudí.

Terminológia sa najmä v súčasnosti stáva veľmi dôležitou súčasťou lexikónu spisovného jazyka, domáce odborné pomenovania na cudzojazyčnom podklade sa môžu tvoriť tak, že:

a/ hotový termín sa preberá v pôvodnom znení (pričom sa jeho podoba ponecháva nezmenená, alebo sa graficky, prípadne zvukovo adaptuje): *hobby, mobil, coach*;

b/ termín sa preloží, kalkuje sa, napr. *computer network* – počítačová sieť, *fast food* – rýchle občerstvenie, *power-play* – presilová hra, *skineffect* – povrchový jav, *homeless* – bez domova a vzniká synonymická dvojica; alebo slovotvorný postup pôvodného jazyka (angličtiny) sa nahradí domácimi prvkami, napr. *esemeska, barmanka, četovať, surfovať, web stránka, e-mailová adresa...*

Existujú viaceré spôsoby sémantického začleňovania anglicizmov do slovnej zásoby. Závisí to od faktu, či v slovenčine existoval príslušný pojem a prevzal sa iba nový anglický výraz a takto vznikli rovnoznačné termíny, kalkované názvy, synonymické dvojice, ktoré môžu mať rôznu štylistickú hodnotu, alebo sa prevzal anglicizmus bez domácej paralely a potom preniká do širokého bežného používania priamou ústnou komunikáciou a stáva sa súčasťou našich idiolektov. Bez týchto novoprijatých anglicizmov si nedokážeme predstaviť oblasť počítačov, napr. s*oftvér, windows, browser..,* nové športové odvetvia, napr. *snowbording, sky diving,* prípadne termíny z hudby, napr. *reggea, singel.*.

Lingvistická problematika sa neustále vyvíja, prináša problémy, ktoré sú základom výskumu, bádania, diskusií a snažíme sa spoznávať jej zákonitosti. V súlade so štrukturalistickou teóriou jazyka je systém, ktorý podlieha zmenám vo všetkých jazykových rovinách. Jazyk v jednoduchom ponímaní ako komunikačný systém má nekonečne bohatý inventár výrazových prostriedkov s lingvistickými i paralingvistickými prvkami, ktoré zo štylistického hľadiska možno diferencovať na lexikálne, gramatické a mimojazykové. Popri štrukturalisticko-systémovom bádaní v oblasti procesu preberania jazykových prostriedkov sa v súčasnosti rozvíja najmä vzhľadom na aktuálnu mimojazykovú situáciu v oblasti ekonomických a spoločenských kontaktov v európskom i internacionálnom meradle sociolingvistické skúmanie kontaktovaných javov a väčšia pozornosť sa venuje mimojazykovým psychologickým, etnokultúrnym i sociokultúrnym faktorom. Sociolingvistický prístup prináša posun najmä v hodnotení nespisovných konkurentných cudzích jazykových prostriedkov, napr. gramatických väzieb, lexikálnych jednotiek či frazém. J. Dolník konštatuje, že k podmienkam preberania patrí aj aktuálnosť potenciálnej „ponuky“ jazykov. Aktualizácia je zviazaná

s rozličnými mimojazykovými okolnosťami ako jednou z príčin preberania slov z cudzích jazykov, ako sú napr. ekonomický vplyv danej krajiny, šírenie civilizačných výdobytkov z danej jazykovej oblasti, vplyvné vzdelávacie centrá v danom jazykovom spoločenstve, expanzia kultúry daného etnika, spojenie oficiálnej komunikácie istej komunity s istým jazykom a pod. Hlavne globalizácia predstavuje nový faktor, ktorý ovplyvnil prenikanie anglicizmov do mnohých jazykov sveta vrátanie slovenčiny. Aktualizácia v závislosti od okolností môže vyvolať hromadné preberanie alebo len mierne, resp. sporadické prenikanie cudzích prvkov do daného jazyka.

Druhou skupinou príčin preberania slov sú vnútrojazykové príčiny. Najnovší vývoj spoločnosti prináša nové predstavy a názory, ktoré je potrebné pomenovať. Niektoré z nich je možné pomenovať modifikovaním už existujúcich pojmov v jazyku a vyjadriť ich čo možno najvhodnejším spôsobom, no niektoré ako napr. *džíp, čip, manažér...* nie. Medzi faktory preberania možno zaradiť aj presnosť významu anglických slov a nedostatok času na vytvorenie ich slovenského ekvivalentu. Tento trend je viditeľný najmä v médiách.

Jazyk existuje v čase a priestore a pri úvahách o dynamike slovnej zásoby možno konštatovať, že na slove sa najvýraznejšie odrážajú stopy pohybu jazyka. Sémantika slova je v permanentnom vývine, mení svoju podobu, a tak slovná zásoba vytvára otvorený systém, ktorého trvalým príznakom je fungujúci mechanizmus zmien. Možnosť medzinárodného dorozumenia je dôležitým predpokladom najmä pre terminológiu nových vedných odborov.

Prieniku nových slov do slovenčiny napomáha aj výrazná motivácia. Tento fenomén, ktorý sa prejavil v pozitívnom prístupe užívateľov jazyka k angličtine. V súčasnej slovenčine pozorujeme prejavy silnejúcej tendencie k internacionalizácii v preberaní a adaptácii anglicizmov a ako konkurenciu slovotvorných typov s domácimi a internacionálnymi frontami. Nový charakter mnohých anglických slov, nedostatok času v hľadaní slovenského ekvivalentu, skutočnosť internacionalizácie slovnej zásoby a jazyková ekonómia, všetky tieto skutočnosti vytvárajú vhodné podmienky prenikania anglicizmov, výsledok ktorých možno vidieť vo všetkých druhoch verejných i súkromných prejavoch.

Fonologická adaptácia alebo foneticko-fonologický aspekt analýzy anglicizmov je prvým krokom v celkovom procese ich adaptácie. Zvukové systémy oboch kontaktových jazykov, t.j. slovenčiny a angličtiny sa vyznačujú veľkou mierou asymetrie. Angličtina disponuje zvukmi, ktoré sa v slovenčine nevyskytujú, vokalický systém je oveľa náchylnejší na zmenu pod vplyvom dôrazu. Pri skúmaní realizácie anglických výpožičiek v slovenskom jazykovom prostredí je možné zistiť, že dochádza k výraznej variantnosti. Vo zvukovej rovine je dôležitá skutočnosť, že pri adaptácii prebieha proces transfonemizácie čiže transformácie zvukových elementov z východiskového do preberajúceho jazyka. Dĺžka samohlások v slovenčine i v angličtine má rozlišovaciu funkciu, ale sú veľké rozdiely medzi kvantitou hlások

v slovenčine a v angličtine.

Pri konfrontácii anglických a slovenských konsonantov možno konštatovať, že sa artikulujú v rezonančných dutinách za asistencie úplnej alebo čiastočnej prekážky, ktorú musí artikulačný prúd vzduchu premáhať, tým sa oslabuje plnosť rezonancie a znižuje sa stupeň zvučnosti. Ak sú pri artikulácii v činnosti aj hlasivky, vznikajú znelé spoluhlásky, v prípade ich nečinnosti tvoria sa neznelé spoluhlásky, ktoré spoločne vytvárajú protikladný rad dvojíc.

Pri sledovaní slovotvorne motivovaných slov treba odlišovať prevzaté výrazy, ktoré vplyvom už predtým prevzatých slov a vďaka všeobecnej rozšírenosti stali sa východiskom analogickej derivácie – hybridizácie s cudzojazyčnými afixami, resp. radixami.

Afixy v angličtine môžu byť rozličného pôvodu najčastejšie latinského, gréckeho, francúzkeho. V prípade anglicizmov si uvedomujeme viacvýznamovosť afixov. Anglický afix má zväčša pomenovací význam, kým v slovenčine afixy vyjadrujú často iba emocionálne zafarbenie, majú doplňujúci, druhotný – konotatívny význam. Vzhľadom na to, že rozlišujeme tvorenie a pretváranie, treba diferencovať medzi derivačným tvorením a derivačným pretváraním. V obidvoch prípadoch vznikajú nové lexikálne formy, ale len v prvom prípade je medzi derivantom a derivátom lexikálno-sémantický rozdiel. V slovenčine pozorujeme, že pred tvorením nových slov z vlastných radov sa uprednostňuje preberanie cudzích slov.

Sufixácia je v angličtine charakteristická hlavne pre tvorenie substantív. Je oveľa viac odlišných sufixov ako prefixov, ale sú menej produktívne a môžu byť rôzneho pôvodu. Na rozdiel od slovenčiny angličtina má oveľa menej sufixov na tvorenie deminutív. Prefixy sú produktívnejšie než sufixy, v porovnaní so slovenčinou je v angličtine viac negatívnych predpôn, pomocou ktorých vytvárame určitý druh antoným čiže negatívne slová.

Anglický lingvista L. Bauer rozdeľuje prefixy do dvoch skupín:

1. prefixy meniace slovný druh – používajú sa nielen s podstatným menami, ale tiež aj so slovesami a prídavnými menami

2. prefixy nemeniace slovný druh – používané výhradne s podstatnými menami, slovesami i s prídavnými menami.

Najpočetnejšiu skupinu prevzatých anglicizmov v slovenčine tvoria slová, ktoré sú výsledkom procesu utvárania nových slov skladaním (kompozíciou), pretože v našom jazyku je to zriedkavý spôsob utvárania nových slov a sú väčšinou z okruhu lexiky administratívneho, náučného a publicistického štýlu. Kompozitá predstavujú výhodnejšie pomenovania než slovné spojenia, možno ľahko tvoriť deriváty a v rámci vetnej štruktúry sú flektibilnejšie ako práve slovné spojenia. Väčšina zložených slov – neologizmov je buď cudzieho pôvodu ako celok, alebo sa skladá z jedného cudzieho a jedného domáceho komponentu.

Anglické kompozitá možno charakterizovať:

– ich nedeliteľnosťou, t.j. nemôžu byť narušené iným slovom,
– sémantickou jednotou,
– ich jednotou v morfologickej a syntaktickej funkcii, sú jednoduchým slovným druhom a ohýbané ako celok,
– určitými fonetickými a grafickými znakmi.

Jednou z najproduktívnejších slovotvorných procesov v anglickom jazyku je konverzia. Hlavný rozdiel medzi anglickou a slovenskou konverziou spočíva v skutočnosti, že slovenská konverzia nerozlišuje medzi vstupnými kategóriami, hovoríme o prechode slov k substantívam alebo adjektívam, tento fakt môže vyústiť do tvrdenia, že slovenská konverzia v porovnaní s anglickou nie je pravým slovotvorným procesom.

Slovenčina je flektívny jazyk, v ktorom sa vzťahy a funkcie slov vo vete naznačujú pomocou gramatických prípon, zatiaľ čo v analytickom jazyku, akým je angličtina, sa tieto vzťahy vyjadrujú pomocou slovosledu. Slovo v angličtine, ktoré je podmetom, musí stáť na začiatku vety, až po ňom ide sloveso, ktoré je prísudkom a po ňom predmet, prípadne príslovkové určenie, ak ide o oznamovaciu vetu. V prípade otázky sa vyskytuje obrátený slovosled. V slovenčine poradie vetných členov nie je záväzné.

Vplyvom informačných médií, ale hlavne expanzívnym využívaním počítačovej siete internetu, oblasť počítačov a výpočtových technológií sa stala najpočetnejším zdrojom anglicizmov. Recipient získava takmer okamžite údaje a informácie z ktorejkoľvek oblasti, ak komunikuje v angličtine, pohotovo reaguje a neuvedomene prekonáva jazykovú bariéru a nadobúda istotu a radosť z dorozumenia sa, čo pozitívne vplýva na jeho jazykový rast. Jazyk v jednoduchom ponímaní ako komunikačný systém je aj nástrojom myslenia a ukladania získaných poznatkov, sprostredkúva slovesné estetické zážitky, je reprezentantom národného alebo širšieho jazykového spoločenstva a má aj ďalšie funkcie.

Literatúra:

Dolník, J.: Lexikológia. Bratislava, Vydavateľstvo Univerzita Komenského 2003, s. 159, 164

Horecký, J.: Internacionalizácia a europeizácia slovenčiny. In: Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch, za a proti. Zborník referátov z medzinárodného vedeckého sympózia konaného v Bratislave 9.-11.10.1997. Editor J.Bosák. Bratislava, VEDA 1999, s.82. ISBN 80-224-0599

Kol. autorov: Slovenčina v kontachtoch a v kongliktoch s inými jazykmi. In: Sociolinguistica Slovaca, 4. Bratislava, VEDA, 1999, ISBN 80-224-0603-1

Masár, I.: Ako pomenúvame v slovenčine. SJS pri SAV, JÚĽŠ SAV, 2000, s.9.

Oravec, J., Bajzíková, E., Furdík, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. SPN, Bratislava, 1988, s.7

Vépyová, Z.: Anglicizmy v publicistickom štýle, Univerzita Komenského, Bratislava, 2006

RECENZII

Daniela Stoianova, *Българо-румънски речник. Dicționar bulgar-român,* Sofia, 2008, 620 p.
Snejana Keranova, *Румънско-български речник. Dicționar român-bulgar,* Sofia, 2008, 520p.

Prestigioasa editură bulgară „ Наука и Изкуство“ (Ştiinţă şi Artă) a demarat din anul 2002 o colecţie intitulată *Dicționare bilingve contemporane*, apreciată deopotrivă de specialişti şi de publicul larg.

Pentru cei care învață limba bulgară în România şi limba română în Bulgaria, pentru profesori, cercetători, traducători, avem bucuria de a semnala publicarea a două dicționare cuprinzătoare, elaborate în paralel.

Dicționarul bulgar-român este semnat de conf.dr. Daniela Stoianova de la Secția de filologie română din cadrul Universității „Sf. Kliment Ohridski” din Sofia, un cadru didactic cu o experiență îndelungată şi o foarte bună traducătoare de limbă română. Lucrarea conține aproximativ 26000 cuvinte-titlu şi apare la 15 ani după amplul *Dicționar bulgar-român* al lui Tiberiu Iovan (Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1994), un binecunoscut specialist în domeniu. Pentru lexicografia bulgară, lucrarea Danielei Stoianova este o premieră, fiind primul dicționar bulgar-român de acestă dimensiune.

Dicționarul român-bulgar, elaborat de Snejana Keranova, de asemenea traducător şi cadru didactic la Secția de filologie română din cadrul Universității „Sf. Kliment Ohridski” din Sofia, conține aproape 25000 cuvinte-titlu. El vine să umple un regretabil gol în lexicografia româno-bulgară, după un prim dicționar publicat la editura Academiei Bulgare în 1962 (autori: Iv. Penakov, J. Rainov, G. Pauncev) şi un altul, de dimensiuni mai reduse, semnat de Spaska Kanurkova (1988).

Ambele dicționare, pe care le aducem în atenție, pun un accent deosebit pe starea actuală a limbii literare şi colocviale bulgare, respectiv române, iar în acest sens remarcăm şi prezența în paginile dicționarelor a numeroase neologisme. De asemenea, este bine ilustrată terminologia din diverse domenii: socio-economic, politic, ştiințifico-tehnic, artistic, juridic, financiar, medical, transport, sport etc. Autoarele s-au străduit să reflecte, pe cât posibil, şi bogăția frazeologică a celor două limbi, ceea ce a limitat numărul elementelor dialectale şi arhaice.

Suntem convinşi că cele două dicționare îşi vor dovedi pe deplin utilitatea şi menționăm pentru toți cei interesați că un număr limitat de exemplare este pus în vânzare la Librăria Universității din Bucureşti.

Mariana Mangiulea

Cosmin Vilău, *Oltenia în istoria slavisticii româneşti*, Editura ALMA, Craiova, 2009, 238p.

Volumul de faţă este rodul muncii tenace, efortului şi pasiunii pentru studiu ale unui tânăr profesor de religie, doctor în filologie din anul 2008. De altfel, cartea pe care o recenzăm reprezintă teza sa de doctorat, apreciată în mod deosebit de comisia din care au făcut parte specialişti de frunte ai slavisticii româneşti.

De la bun început dorim să evidenţiem prefaţa scrisă cu mult suflet şi mândrie de dascăl de către prof. dr. Mihai Mitu, care şi-a asumat cu responsabilitate şi dăruire rolul de mentor, fiind îndrumătorul lucrării de doctorat a lui Cosmin Vilău.

Mânat de un întemeiat patriotism local, tânărul autor îşi propune şi reuşeşte să închege în ordine cronologică o istorie cât mai completă, adusă la zi, a slavisticii româneşti din Oltenia, pe baza surselor documentare, a cercetărilor mai vechi şi a celor recente. Lucrarea este structurată pe patru capitole ample: *Slavica şi slavo-romanica din Oltenia până în secolul al XVIII-lea*, *Slavica olteneşti în secolul al XVIII-lea*, *Momente olteneşti în slavistica românească a secolului al XIX-lea*, *Momente olteneşti în slavistica românească a secolelor XX-XXI*, urmate de *Concluzii*, de zece ilustraţii şi de două rezumate extinse în limbile franceză şi engleză, care fac accesibil volumul unui cerc mult mai larg de specialişti.

Cosmin Vilău urmăreşte perioadele din istoria de aproape un mileniu şi jumătate a contactelor slavo-române pe teritoriul Olteniei, şi evidenţiază specificul şi însemnătatea acestora. O deosebită atenţie se acordă perioadei slavonismului cultural la români, rolului cancelariei domneşti şi al mănăstirilor – adevărate focare de cultură, în care se naşte şi dezvoltă cultura veche românească de expresie slavonă. Este epoca documentelor şi a inscripţiilor slavo-române (de altfel, cel mai vechi document slavo-român, din timpul domnitorului Vladislav-Vlaicu este emis către mănăstirea Vodiţa, jud. Mehedinţi, la 1374), este vremea în care activează cuviosul Nicodim de la Tismana, marcând viaţa culturală şi monahală a Olteniei, în care Filotei Monahul creează la mănăstirea Cozia *Pripealele* – cele dintâi imnuri religioase, în care se scriu *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, considerată de către Constantin Noica drept „Întâia mare carte a culturii româneşti".

Autorul subliniază momentele importante ale secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea, în care pătrund şi se răspândesc în Oltenia ideile umaniste şi iluministe europene: la mănăstirea Govora, Mihail Moxa compune *Cronica* sa – prima operă a istoriografiei universale în limba română, călugărul Mardarie Cozianul scrie prima lucrare din lexicografia românească, *Lexicon slavo-român*, Antim Ivireanul tipăreşte cărţi bilingve, slavo-române, la Episcopia Râmnicului. Tot acolo apar cărţile slavone pentru creştinii sârbi şi primele minee în româneşte sub îngrijirea episcopilor Chesarie şi Filaret.

Secolul al XIX-lea este marcat de interesul accentuat pe care oamenii de ştiinţă îl manifestă faţă de cultura medievală românească, în contextul dezvoltării generale a ştiinţelor şi a învăţământului. Astfel, iau amploare studiile de slavistică – mărturie stau cercetările lui Alexandru Odobescu de la mănăstirea Bistriţa, contribuţiile ştiinţifice ale lui B.P.Hasdeu, preocupările lui Alexandru Ştefulescu şi ale lui Witold Rola Piekarski în domeniul filologiei slavo-române şi al literaturilor slave.

Ultimul capitol este consacrat realizărilor din domeniul slavisticii oltene pe parcursul secolului al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea, când apar publicaţii de valoare, precum „Arhivele Olteniei", când se afirmă numeroşi istorici, filologi, prelaţi interesaţi de studiile de slavistică, precum Stoica Nicolaesu, C.S.Nicolăescu-Plopşor, I.C. Chiţimia, Nestor Vornicescu, Stan Velea, Gheorghe Bolocan – regretatului profesor, sub coordonarea căruia s-a elaborat lucrarea monumentală *Dicţionarul toponimic al României. Oltenia*, fiindu-i consacrat un capitol aparte. Alături de contribuţiile însemnate ale celor dispăruţi, autorul remarcă activitatea în plină desfăşurare a cercetătorilor, a cadrelor didactice fie de la Universitatea din Bucureşti (prof. dr. Corneliu Barborică, prof. dr. Dorin Gămulescu – originari din Oltenia), fie de la Universitatea din Craiova, care sunt totodată membri ai filialei craiovene a Asociaţiei Slaviştilor din România (conf.dr.Adriana Uliu, lect.dr.Iaroslava Rizea, cercet.dr. Iustina Burci ş.a.). Un merit al lucrării îl constituie tocmai înregistrarea şi comentarea contribuţiilor olteneşti la dezvoltarea slavisticii noastre în vremea din urmă.

Cartea lui Cosmin Vilău se remarcă prin rigoare ştiinţifică, prin erudiţie şi capacitate de sinteză. Sunt temeinic documentate şi edificatoare argumentele pe care tânărul cercetător le aduce pentru a demonstra locul însemnat al slavisticii din Oltenia în ansamblul slavisticii româneşti, al filologiei, al istoriei, al artei româneşti, al Bisericii Ortodoxe Române.

Prin contribuţia sa, Cosmin Vilău ne dovedeşte că cercetarea filologică, slavistica din Oltenia continuă să meargă înainte.

Mariana Mangiulea

***ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА ПРЕЗ XX ВЕК. ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕН СПРАВОЧНИК*, red. Anislava Liubenova Miltenova, BAN, Sofia, 2008, 796p.**

Sub egida Academiei Bulgare şi a Consiliului pentru studii bulgare din străinătate, a apărut o lucrare de excepţie, aşteptată cu emoţie: o enciclopedie a bulgaristicii străine de-a lungul secolului al XX-lea. Este un semn de preţuire şi profund respect pe care oamenii de ştiinţă bulgari îl aduc astfel cercetătorilor străini, specialiştilor din domeniile ştiinţei şi artei, profesorilor, traducătorilor din întreaga lume, celor care prin preocupările lor au contribuit la dezvoltarea studiilor de bulgaristică şi, implicit, de slavistică şi balcanistică.

Proiectul prezentei enciclopedii a fost iniţiat în anul 1998 şi finalizat în 2006, după o muncă susţinută de culegere şi repetată verificare a unui impresionant volum de informaţie. Numerosul colectiv de autori este constituit din 57 de specialişti bulgari, cu precădere, din institutele Academiei Bulgare de Ştiinţe – Institutul de Istorie, Institutul de Limbă Bulgară, Institutul de Literatură, Institutul de Balcanistică, Institutul de Folclor, Biblioteca Centrală a Academiei, precum şi din cadrul Universităţii „Sf. Kliment Ohridski" din Sofia – Facultatea de Filologie Slavă.

În paginile acestei lucrări de referință sunt cuprinşi 1024 de specialişti în studii bulgare din 42 de țări, inclusiv bulgari cu cetățenie străină, care de timp îndelungat locuiesc şi îşi desfăşoară activitatea în afara Bulgariei. Alături de nume consacrate, pe plan mondial sau național, din lumea ştiințifică şi artistică a secolului trecut, figurează şi 200 de tineri cercetători, ale căror studii din domeniul bulgaristicii s-au făcut remarcate în vremea din urmă. Interesele ştiințifice ale specialiştilor incluşi în enciclopedie se îndreaptă spre teme şi problematici bulgare, analizate adesea în plan contrastiv cu alte procese şi fenomene europene, slave sau balcanice. Evident, bulgaristica a fost, este şi va fi legată, într-o măsură considerabilă, de studiile sud-est europene şi de slavistică. Prefața amplă în limba bulgară, însoțită de varianta sa în engleză, este semnată de cercet. şt. princ. dr. Anislava Miltenova, în calitatea domniei-sale de redactor responsabil, şi se remarcă prin bogăția de idei şi informație.

Referitor la modul de prezentare în enciclopedie, fiecărei personalități îi este dedicat un articol ce conține date semnificative din biografia profesională, contribuții din domeniu, lucrări importante, participări la simpozioane pe probleme de bulgaristică, stagii de specializare în Bulgaria, premii şi distincții conferite de organizații, instituții de cercetare şi învățământ, de instituții de stat bulgăreşti sau străine. Prezentarea se încheie cu o bibliografie detaliată a respectivului specialist, data limită superioară a publicațiilor fiind anul 2006. Actualizarea bazei de date se va face cu ocazia ediției viitoare a enciclopediei.

Pentru a uşura consultarea lucrării, autorii au inserat la sfârşit un index pe țări şi un Index tematic pe domenii, individuale sau interdisciplinare: antropologie, arheologie, arhivistică, balcanistică, bibliografie, boemistică, studii bizantine, geografie, lingvistică, etimologie, etnologie, etnomuzicologie, jurnalism, ştiințe economice, istorie, studiul artelor, culturologie, teoria literaturii, istoria literaturii, critică literară, eseistică, medievistică, muzicologie, studii orientale, studii otomane, paleografie, paleoslavistică, pedagogie, politologie, publicistică, slavistică, sociologie, teologie, filologie, filozofie, studii de folclor, studii juridice, scriitori şi traducători.

Ştiința românească a secolului al XX-lea este reprezentată în enciclopedie prin 63 de personalități, majoritatea lingvişti, dar şi literați, istorici, folclorişti, profesori, traducători. Considerăm, ca pe un minim gest de apreciere, menționarea acestora – mulți dintre ei savanți de renume internațional: Ioan Bogdan, Damian Bogdan, Ion Barnea, Dan Berindei, Ion Babici, Gheorghe Bolocan, Ilie Bărbulescu, Laura Baz-Fotiade, Georgeta Bold, Petre Cancel, Theodor Capidan, Valentin Chelaru, Petru Caraman, Radu Constantinescu, Petre Constantinescu-Iaşi, Maria Comşa, Nicolae Ciachir, Vladimir Diculescu, Valentin Deşliu, Lucia Djamo Diaconiță, Petre Diaconu, Adrian Fochi, Dorin Gămulescu, Constantin Geambaşu, Constantin Giurescu, Dinu Giurescu, Olimpia Guțu, Bogdan P. Hasdeu, Nicolae Iorga, Traian Ionescu Nişcov, Constantin Iordan, Tiberiu Iovan, Zlatca Iuffu, Ioan Petre Iuffu, Emil Lăzărescu, Elena Lința, Gheorghe Mihăilă, Paul Mihail, Eugenia Mihail, Ioan Radu Mircea, Mariana Mangiulea, Virgil Nestorescu, Stoica Nicolaescu, Pandele Olteanu, Emil Petrovici, Petre P. Panaitescu, Ioan Pătruț, Alexandru Rosetti, Elena Scărlătoiu, Elena Siupiur, Olga Stoicovici, Ştefan Ştefănescu, Grigore Tocilescu, Emil Turdeanu, Victor Tulbure, Tudor Teotei, Sorin Ulea, Emil Vârtosu, Emil Vrabie, Ariton Vraciu, Constantin Velichi, Maria Osman Zavera, Dumitru Zavera.

Autorii enciclopediei consacrate bulgaristicii străine a secolului al XX-lea nu au pretenția de a fi fost exhaustivi. Intenția lor declarată a fost de a oferi o imagine cât mai obiectivă a studiilor de bulgaristică cu problematica lor variată şi amplă, cu metodele de cercetare

specifice, care să reprezinte un bilanț centenar şi, totodată, un punct de pornire pentru noi cercetări, în condițiile realităților secolului al XXI-lea, în spiritul dialogului, al cunoaşterii şi înțelegerii reciproce. Îi felicităm pentru această deosebită realizare.

Mariana Mangiulea

Cristina Godun, *Gramatica limbii polone. Flexiunea nominală*, Bucureşti, Editura Universității, 2009, 226 p.

Cu peste trei decenii în urmă, conf.dr. Elena Deboveanu, titularul cursului de limba polonă contemporană, a pregătit şi publicat la Editura Universității două cursuri importante: vol. I, *Fonetică, fonologie, formarea cuvintelor* (Bucureşti, 1973); vol. II, *Limba polonă contemporană, Flexiunea* (Bucureşti, 1977), ambele în limba polonă. Bazate pe o bibliografie bogată, cele două cursuri au contribuit la formarea mai multor generații de studenți de-a lungul timpului. În cele trei decenii au apărut însă numeroase alte lucrări în domeniu, care au îmbogățit cunoştințele şi metodele de abordare a fenomenelor lingvistice.

Lector dr. Cristina Godun a pregătit pentru tipar cursul de *Gramatica limbii polone. Flexiunea nominală*, cuprinzând analiza detaliată a principalelor părți de vorbire din cadrul grupului nominal (substantivul, adjectivul, pronumele şi numeralul). Pornind de la criteriul fundamental de clasificare a substantivului şi adjectivului, şi anume criteriul morofonologic, autoarea stabileşte principalele grupuri paradigmatice, pe care le discută detaliat, aducând numeroase exemple cu valoare practică. De asemenea sunt prezentate excepțiile de la regulile de bază, precum şi dificultățile de asimilare, referitoare la categoria genului, cazului şi numărului.

Probleme numeroase în procesul de predare ridică numeralul. Cristina Godun reuşeşte o clasificare clară, operând cu exemple convingătoare, menite să înlesnească însuşirea acestei părți de vorbire, pe baza abordării contrastive. Un loc important în cadrul cursului îl ocupă funcțiile cazurilor în limba polonă, având în vedere că în cursurile anterioare aceastei probleme i s-a acordat o atenție mult mai mică.

Expunerea materialului se bazează pe o bogată bibliografie de specialitate, pe experiența didactică a autoarei, precum şi pe metodologia modernă, prezentă în *Gramatica limbii polone* (ediția Academiei).

Considerăm că, dincolo de informația bogată şi analiza competentă, valoarea cursului de față (pe lângă redactarea lui în limba română, ceea ce înlesneşte procesul de receptare din partea studenților de la secția de limba polonă) rezidă în efortul propriu de interpretare şi expunere a materialului lingvistic, autoarea recurgând în acest sens deseori la metoda contrastivă. Cursul – ca orice lucrare de acest fel – generează şi observații critice. Ne permitem să formulăm deocamdată două asemenea observații:

1. cursul încă nu este complet adaptat la metodologia de predare a limbii polone

studenţilor români, urmând schemele de clasificare din gramaticile polone, adresate prioritar polonezilor;

2. se observă o anumită grabă în formularea ideilor, dorinţa de a cuprinde cât mai multe gânduri într-un singur enunţ, ceea ce contravine principiului didactic, referitor la gradarea dificultăţilor.

În pofida acestor „lipsuri”, merită subliniată truda deosebită a autoarei de a pune la dispoziţia studenţilor noştri acest compendiu absolut necesar. Sperăm ca acest exemplu să fie urmat şi de celelalte secţii ale catedrei de limbi slave.

Constantin Geambaşu

Halina Mirska Lasota, Joanna Porawska, *Marele dicţionar român-polon. Wielki słownik rumuńsko-polski,* Cracovia, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, CVIII + 990p.

Un eveniment, un mare şi strălucit eveniment – acestea sunt, simple şi adevărate, cuvintele pe care le poate rosti oricine face cunoştinţă cu această monumentală lucrare. Obişnuiţi, fie în România, fie în Polonia, să cunoaştem şi să folosim dicţionare bilingve, în care, alături de română sau polonă figurează o limbă de circulaţie internaţională (engleză, franceză, germană, rusă, italiană, spaniolă), ne este greu să admitem că, într-o bună zi, românii sau polonezii care vor să înveţe sau să traducă fiecare (din) limba celuilalt, nu vor mai fi nevoiţi să apeleze la două dicţionare bilingve (de pildă, mai întâi român-englez şi apoi englez-polon sau, invers, mai întâi polon-englez şi apoi englez-român). Acum, datorită acestui „mare dicţionar român-polon”, apărut în Polonia, polonezii care vor să înţeleagă / să traducă un text românesc, o pot face cu uşurinţă, mai ales că, spre deosebire de alte dicţionare, găsesc aici, în acelaşi volum, şi o schiţă succintă a gramaticii limbii române.

Dicţionarul de aceste proporţii nu este primul în Polonia. El a fost precedat de un altul, însumând 700 de pagini, apărut în 1970 la Varşovia, sub redacţia prof. Jan Reychman, de mult epuizat. Era o operă colectivă – rod al colaborării unor recunoscuţi românişti polonezi (Emil Biedrzycki, Halina Mirska-Lasota, W. Truszkowski, H. Misterski, A. Weinsberg – care a fost atunci şi autorul schiţei de gramatică a limbii române). Rapida epuizare a tirajului acelui dicţionar şi dezvoltarea, la fel de rapidă, a lexicului ambelor limbi, în condiţiile progresului multilateral al societăţii, al diversificării şi adâncirii relaţiilor româno-polone pe diferite planuri, au impus necesitatea reluării şi înnoirii dicţionarului. De acest lucru şi-a dat perfect de bine seama unul dintre colaboratorii la primul dicţionar, Halina Mirska-Lasota, care a început prin anii ’80 să elaboreze – de una singură – o nouă versiune. A fost o muncă grea, căreia, date fiind vârsta şi boala, autoarea nu-i putea face faţă. Începând din anul 2000, când era la un pas de a renunţa, i-a venit însă în ajutor, cu abnegaţie şi puteri sporite, dr. Joanna Porawska, absolventă a Institutului

de Filologie Romanică al Universităţii Jagiellone din Cracovia, titulară a cursului de limba română contemporană. Înţelegând marile rosturi ale „lucrului bine făcut", fosta noastră studentă de prin anii '70, astăzi fruntaşă recunoscută a românisticii poloneze, a continuat cum nu se poate mai bine fapta începută de doamna Halina Mirska-Lasota, desăvârşind-o după dispariţia acesteia (la 14 august 2006), astfel încât dicţionarul ni se prezintă astăzi ca o excepţională realizare a lexicografiei polone şi printre cele mai reuşite dicţionare bilingve ale limbii române, apărute în străinătate.

Înzestrată cu cunoştinţele sale de limbă română dobândite din anii de studenţie în România şi încununate cu doctoratul în filologie română, cu experienţa îndelungată la lectoratul de limba română de la Universitatea din Varşovia şi totodată la Agenţia Polonă de Presă[1], prin acest dicţionar doamna Halina Mirska-Lasota şi-a durat un trainic monument, căruia nu-i mai lipseau decât finisările, atente şi migăloase, adăugate prin strădania câtorva ani buni de trudă de către „buna prietenă Joanna". Zile şi săptămâni petrecute împreună în nesfârşite discuţii privind găsirea celor mai potrivite echivalente lexico-semantice, lămurirea cazurilor mai dificile, rezolvarea atâtor multiple şi delicate probleme pe care le pune în faţă munca la o astfel de lucrare, toate acestea se întrevăd la tot pasul în această carte minunată, cu adevărat unică, un neîntrecut model de respect faţă de ştiinţă, de dragoste pentru limba şi cultura celor două popoare ale noastre.

Nu este locul acum, la prima semnalare a acestui dicţionar la noi (am mai făcut-o, cu acelaşi entuziasm, în mesajul trimit cu prilejul lansării făcute la Cracovia în ziua de 28 aprilie 2009), să-i facem o analiză, fie şi sumară, dar „ca la carte". Plusurile şi minusurile – câte vor fi acestea din urmă, căci orice lucrare este perfectibilă –, vor ieşi mai bine în evidenţă în practica folosirii dicţionarului. Dar că este cu adevărat „mare" („wielki") ne-o arată nu numai volumul celor peste 1100 de pagini, ci mai ales acurateţea şi disciplina sa interioară – atât în cuprinsul textului gramaticii (p. XXIX-CVIII), cât şi al dicţionarului propriu-zis – pe două coloane, având circa 200.000 de unităţi lexicale şi frazeologice (!), cât şi în câteva foarte utile şi judicioase anexe ajutătoare, privind modul de folosire, alfabetul limbii române, lista abrevierilor, lista de toponime şi antroponime româneşti, lista numelor judeţelor româneşti cu abrevierile lor, lista celor mai răspândite abrevieri româneşti (politice, administrative, juridice, social-culturale etc.). În felul acesta, un traducător de text românesc (oricare ar fi acesta) în limba polonă poate găsi răspuns pe loc la cele mai diverse întrebări, fără a recurge la alte izvoare de informaţie.

Pentru ca munca la dicţionar, odată încheiată, să fie desăvârşită inclusiv până la tipărire, a fost, desigur, nevoie de mult sprijin, de înţelegere din partea unor instituţii şi persoane „oameni de bine". Ne facem o plăcută datorie din a aminti şi noi câteva, numite pe verso-ul foii de titlu: sprijinul concret, financiar al Institutului Cultural Român din Bucureşti, al Universităţii Jagiellone, Facultăţii de Filologie şi Institutului de Filologie Romanică din Cracovia (din fondurile alocate pentru cercetare), apoi prof. dr. Stanisław Gogolewski – de la Universitatea din Łódź (recenzent principal), prof. dr. Stanisław Widłak (consultant ştiinţific al capitolului de gramatică a limbii române), Katarzyna Billip (redactor al Editurii Universităţii Jagiellone), dr. Gabriela Gavril-Antonesei (verificarea ştiinţifică a lexemelor), precum şi numeroşi consultanţi pentru lexicul specializat şi alţi colaboratori temporari. Aspectul grafic al cărţii, înfăţişarea ei sub

---

[1] Pentru amănunte privind personalitatea şi meritele sale vezi necrologul semnat de Joanna Porawska şi de noi, în „Romanoslavica", XLII, 2007, p. 334-336.

toate aspectele – sunt o adevărată încântare pentru iubitorii de „carte frumoasă”, recunoscători pe deplin prestigioasei Edituri a Universității Jagiellone din Cracovia.

Nu putem încheia fără a sublinia aportul decisiv, profesionalismul şi devotamentul arătate şi cu acest prilej de a doua autoare, conf.dr. Joanna Porawska. De mai multă vreme cunoscută şi la noi prin lucrările sale (o strălucită teză de doctorat din domeniul frazeologiei comparate polono-romanice, contribuții de limbă română pe plan comparat ş.a.), domnia-sa a ținut, încă din anii de muncă la dicționar, să arate colegilor românii cum a lucrat, greutățile întâmpinate, rezolvările pe care şi le-a propus în probleme discutabile ş.a. Sunt cunoscute comunicările sale ținute la Bucureşti, Cluj, Iaşi pe teme rezultate din munca la dicționar (mai ales îmbogățirea cu cuvinte nou intrate în limba română în ultimii ani), unele fiind tipărite în volume colective apărute în mediul academic sau universitar. Este o bucurie pentru noi să o avem mereu în mijlocul nostru şi, alături de respectul şi pietatea față de regretata Halina Mirska-Lasota – inițiatoarea şi prima autoare a dicționarului, să-i adresăm Joannei Porawska expresia celei mai profunde şi calde aprecieri. La ordinul „Meritul Cultural”, acordat celor două autoare în anul 2007 de preşedintele României (fapt consemnat cu modestie undeva, la urmă, pe ultima pagină, rămasă liberă din dicționar), adăugăm acum, prin aceste câteva rânduri pornite din inimă, dovada încrederii şi dragostei noastre, precum şi cele mai sincere felicitări.

Mihai Mitu

Zbigniew Greń, Helena Krasowska, *Słownik górali polskich na Bukowinie. Dicționarul góralilor[1] polonezi din Bucovina),* Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, Varşovia 2008, 254 p.

După cum se ştie, Bucovina reprezintă un ținut multinațional şi multilingvistic, unde se întrepătrund variate elemente de cultură şi limbă. *Słownik górali polskich na Bukowinie* este o lucrare interesantă, în care pot fi urmărite diferite versiuni de percepție a lumii, laolaltă cu variantele lor etnice. Acestea din urmă, aşa cum se întâmplă în spațiile limitrofe, se amestecă, alcătuind o ordine sui generis, bazată pe clasica unitate în diversitate. Autorii dicționarului, cunoscând foarte bine aceste condiționări, țin seamă în mod consecvent de aceste diferențieri, indicând în graiul grupului discutat influențele româneşti şi ucrainene, din ce în ce mai numeroase, precum şi cele provenite din zona limitrofă polono-slovacă.

Se cuvine să aducem câteva precizări în legătură cu autorii dicționarului. Profesorul Zbiegniew Greń, specialist în lingvistică slavă, cu precădere în doemniul limbilor cehă şi polonă, s-a concentrat asupra cercetării zonelor limitrofe, îndeosebi a regiunii Silezia Cieszyn. La rândul său, doctor Helena Krasowska, excelentă cunoscătoare a problematicii bucovinene, a publicat în ultimii ani studii temeinice, consacrate lexicului din zonă, precum şi interferențelor dintre diferite

[1] *Góral* (în polonă) – muntean, locuitor în zona de munte.

graiuri. Cunoaşterea de către autori a limbilor şi dialectelor luate în discuţie s-a răsfrânt benefic asupra valorii ştiinţifice a dicţionarului.

Dicţionarul prezintă lexicul contemporan al muntenilor polonezi din zona Bucovinei Carpatice (ucraineană şi română). Volumul este alcătuit din şase părţi, unde în afara dicţionarului în sine, a fost inclusă o introducere care trece în revistă situaţia cercetărilor în domeniu, precum şi metodologia folosită şi rezultatele muncii de teren. De asemenea, autorii prezintă structura articolelor, forma lor, sensul, contextul şi zona de împrumut. In capitolul V se explică sensul abrevierilor folosite.

În introducere (p.7), autorii menţionează: „Specificul lexicului prezentat, precum şi al imaginii lumii pe care acesta îl relevă, constă în apartenenţa sa la o lume multiculturală şi multilingvistică. Aşadar, diferenţele faţă de polona generală (standard n.n. – C.G.), dar adeseori şi faţă de variante regionale ale acesteia, sunt rezultatul proximităţii cu alte grupuri etnice, în speţă ucrainean şi român; se poate vorbi aici chiar de o anumită comunitate lingvistică şi culturală”.

Autorii s-au oprit în detaliu asupra prezentării *Situaţiei cercetărilor limbii polonezilor bucovineni (cu privire specială asupra góralilor*, p. 8-13). În acest sens, ei menţionează: „În literatura ştiinţifică nu găsim prea multe informaţii lingvistice despre limba polonezilor din Bucovina, nici asupra dialectelor muntenilor bucovineni[1]. Cercetările referitoare la limba acestui grup s-au desfăşurat sporadic, rar şi fragmentar”.

Dicţionarul cuprinde materiale care provin din următoarele surse: răspunsuri pe baza anchetei, discuţii directe cu informatori şi răspunsuri orale (cu caracter vag); texte bazate pe înregistrări de magnetofon, surse tipărite între anii 1938-2006.

Dicţionarul are caracter diferenţiat. Criteriile potrivit cărora autorii au elaborat articolele corespunzătoare sunt:

1. cuvinte care ca formă şi conţinut diferă de cele din limba polonă generală, de ex. *taniurek* ‘talerz’ (farfurie), *primar* ‘burmistrz’, *seło* ‘wieś’ (sat);

2. ca formă, identice cu cele din limba polonă generală, dar diferite ca sens, de ex. *pańczocha* ‘skarpeta’ (ciorap);

3. în limba standard au statut de arhaisme, în dialect îşi pierd această conotaţie, np. *lico, kabot (*chip, capot)*;*

4. se deosebesc de limba standard prin indicii gramaticale, de ex. categoria genului np. *pomidor/ pomidora, makaron/ makarona* (roşie, macaroană),

5. prezintă o altă structură derivativă decât în limba standard, de ex. *cielacko, łosiacko;* denumiri analitice, necunoscute în limba standard, de ex. *choroba z cukru* ‘cukrzyca’, *kości głowy* ‘czaszka’ (boala zahărului, diabet; oasele capului, craniu)*;*

6. frazeologisme specifice dialectului,

7. variante sinonimice în limba standard, atestate în dialect, marcate cu calficativul lb. stand. şi cu trimiterea: vezi sinonimele dialectale,

8. cuvinte congruente cu lexicul standard, dar din diferite motive, în primul rând culturale, considerate de autori ca fiind demne de interes (p. 15-16).

---

[1] Au trecut peste patru decenii de la elaborarea primelor monografii dialectale consacrate muntenilor din Bucovina, elaborate de universitarii Elena Deboveanu şi Stanisław Gogolewski.

Autorii au explicat în detaliu regulile de redactare : forma lexemului, sensul, localizarea, contextul, relațiile interlingvistice, trimiterile (p. 17-19). Lista abrevierilor (p. 20-24) este absolut indispensabilă pentru orientarea în structura dicționarului.

Nucleul cărții îl constituie, firește, *Dicționarul* în sine (p. 25-254), alcătuit din 3000 de articole. Printre sursele folosite pot fi menționate sursele indirecte (monografii cu caracter lingvistic) şi nemijlocite (rezultatul cercetărilor empirice întreprinse de dr. Helena Krasowska, în partea de nord şi de sud a Bucovinei).

Din punct de vedere metodologic s-a ținut seamă de perspectiva de cercetare pe care o impun celelalte lexicoane (*Dicționarul huțulilor*, *Dicționarul dialectelor slovace*, *Atlasul lingvistic silezian*).

Merită subliniată valoarea deosebită a materialului cules şi analizat pe baza unor informatori încă în viață, care au oferit informații autentice din perioada interbelică şi chiar din perioade mai îndepărtate. Un alt merit al dicționarului rezidă în claritatea şi coerența în redactarea structurii lexemelor. Foarte valoroase sunt, de asemenea, citatele provenind din diferite izvoare, prezentând importanța apelativelor în diferite contexte.

Słownik górali polskich na Bukowinie (Dicționarul góralilor polonezi din Bucovina) este primul dicționar de acest fel, referitor la lexicul acestui grup etnic. Bazat pe o metodologie interdisciplinară cu privire la modalitățile de abordare a fenomenelor culturale şi lingvistice, dicționarul reprezintă o lucrare valoroasă, de mare utilitate pentru viitorii cercetători ai spațiilor limitrofe.

Constantin Geambaşu

„BALKANSKO EZIKOZNANIE/ LINGUISTIQUE BALKANIQUE” A ÎMPLINIT 50 DE ANI

La sfârşitul anului 2009 a apărut numărul aniversar XL al prestigioasei publicații *Balkansko ezikoznanie*, cunoscută peste hotare mai ales sub numele francez *Linguistique Balkanique*, abreviat LB (după cum apare în majoritatea listelor de publicații periodice).

De-a lungul anilor, LB s-a făcut cunoscută prin studii de excepție, dedicate mai ales lingvisticii comparate și limbilor sud-estului european. În buna tradiție a colegilor bulgari, numeroase studii au fost dedicate tracologiei, Bulgaria fiind, din câte ştim, singura țară unde avem catedre de tracologie la nivelul marilor universități. Şi acest număr se remarcă prin densitate, prin nivelul ridicat al studiilor. Un număr dens, ca totdeauna util tuturor celor care studiază specificul european şi sud-est european, mai ales.

Numărul începe printr-un studiu cu titlu atractiv: grec *ἄγγελος*, un mesager de departe, datorat lui Georges-Jean Pinault, temă generoasă şi dezbătută periodic în numeroase publicații de diverşi autori. Ceva mai departe, Helmut Schaller ne propune o revizitare a sintagmei de mare

succes „lingvistică balcanică” (*Balkanlinguistik*) în secolul al XIX-lea. Svetlana Janakieva, cum spuneam în spiritul cercetărilor de tracologie din țara vecină, ne propune analiza etimologică a hidronimului *Ἄψινθος*. Václav Blažek, de la Universitatea Masaryk din Brno, ne propune un excurs în limbile anatoliene. Corinna Leschber ne propune o analiză comparativă dintre bulgar *kuk, kukove* față de român *cuc, cuci.* Cu voia cititorului, și autorul acestor rânduri a publicat în acest număr aniversar un studiu de dimensiuni medii dedicat teonimului slav *Perun*, considerat un exemplu tipic al venerării soarelui neînvins, nemuritor (Ignis Invictus), temă care ne-a preocupat şi cu alte ocazi i şi căreia i-am dat, poate, o formă finală.

Îi felicităm pe colegii bulgari pentru frumoasa aniversare şi urăm revistei mulții ani de acum înainte. Generațiile viitoare vor aniversa, cert, centenarul acestei prestigioase publicații, străbătând, într-o vreme, anii grei ai supraviețuirii culturale din perioada comunistă.

Sorin Paliga

Daniela Urbanová, Václav Blazek, *Národy starověké Itálie, jejich jazyky a písma*, Brno 2008, ed. Host.

Studenții la limbi clasice din Republica Cehă au acum la dispoziție un manual coerent despre ce a însemnat vechea Italie, atât pentru cultura noastră, cât şi din punctul de vedere al structurii lingvistice. Autorii sunt cunoscuți profesori de la Universitatea din Brno: dr. Daniela Urbanová, specialistă în limba latină şi greacă; Václav Blažek, lingvist comparatist. Împreună, au publicat una dintre cele mai consistente lucrări în domeniu. Fiind scrisă într-o limbă de circulație restrânsă, îmi fac datoria să o semnalez aici.

Mai întâi, ni se clarifică structura etno-lingvistică a vechii Italii, cei care au locuit acolo în antichitate, precum şi limbile vorbite. Mai întâi, se clarifică termenii de mult intrați în uz, indo-

european şi, respectiv, indo-germanic; apoi, autorul (V. Blažek) ne prezintă viziunea sa asupra diviziunii limbilor indo-europene, acceptând (p. 26) ipoteza conform căreia o ramificație indo-europeană ar fi fost cea „germano-slavo-lituaniană" (ar fi un grup nordic occidental), apoi o altă ramificație, şi central-europeană, şi orientală, respectiv cea ario-greco-italo-celtică, din care ulterior se desprinde grupul greco-italo-celtic şi, separat, grupul arian. Autorul prezintă astfel ipoteza Gamkrelidze-Ivanov, punând laolaltă idiomuri *centum* şi *satem* şi opunându-se astfel ipotezei proto-boreale a altui mare lingvist rus, Nikolai Dmitrivici Andreev, despre care am mai scris, şi care, din contra, dar cu argumente, consideră esențială dihotomia *satem-centum*; mai mult, îi găseşte corespondențe de evoluție fonetică şi în limbile uralice şi în limbile altaice. Se prezintă în continuare şi alte ipoteze privind diviziunea limbilor indo-europene, cum ar fi ipoteza lui Vladimir Georgiev şi apoi ipoteza lui Eric P. Hamp. E drept, poate o asemenea pletoră de ipoteze şi-ar fi găsit mai bine locul într-o lucrare dedicată lingvisticii indo-europene, decât într-o lucrare dedicată limbilor vechi italice.

Urmează, cum e şi firesc, clasificare limbilor italice, inclusiv diversele ipoteze privind această clasificare, urmate de o schiță sintetică (p. 34). În continuare şi încheind capitolul I, pe baza textelor antice, ni se prezintă locuitorii vechii Italii, precum şi alfabetele antice şi izvoarele scrierii în arealul discutat.

Al doilea capitol este dedicat, fireşte, grupului etnic cel mai fascinant al antichităților italice, etruscilor. Autoarea, Daniela Urbanová, ne introduce, prin desene şi prin fotografii, în lumea fascinantă a unui popor dispărut deja în faza postclasică a antichității. După prezentarea unor exemple „clasice" de texte etrusce, ni se face o sinteză privind tipologia limbii etrusce şi privind lexicul, aşa cum poate fi înțeles el, fie şi parțial. Reamintim că etrusca este o limbă care se poate citi, dar care se poate înțelege doar parțial şi cu multe semne de întrebare.

În continuare, ni se prezintă alte limbi ale vechii Italii: retica, idiomul camonez (sau camunez, vorbit cândva în Val Camonica). Apoi, desigur, idiomul cel mai bine cunoscut, latina (p. 78 ş.u.). După prezentarea generală, urmează clasificarea inscripțiilor: *tituli sepulcrales* – pe morminte; *tituli honorarii* – scrie în onoara cuiva; *tituli sacri* – inscripții sacre; *acta et leges* – acte şi legi; *inscripțiile dedicatorii*; *tituli operum locorumque publicorum* – texte pe edificiile publice. Urmează exemplificări ale unor inscripții tipice, de la cele mai vechi la cele mai noi. La p. 101 avem un tabel al tuturor inscripțiilor din epoca preliterară.

Capitolul următor este dedicat limbii falisce, limbii venete, limbilor sabelice, limbii umbriene, limbii osce şi concluziile privind tabloul acestui grup de limbi. În continuare, ni se prezintă limbile neînrudite cu ceea ce numim grupul italic arhaic, adică limbile ligură, lepontică şi galica cisalpină, pichenica de nord, mesapica, greaca, feniciana/punica.

Urmează un capitol dedicat locuitorii insulelor: Sicilia şi limba lor (sicula), aşa-numiții *elymoi* şi sicanii. Pentru Corsica, numită *Kyrnos* de grecii vechi, avem prea puține atestări pentru a putea determina structura lingvistică a locuitorilor de atunci. Nici despre locuitorii Sardiniei antice (*Sardō*) nu ştim prea multe lucruri. Ausonii şi auruncii trebuie să fi locuit, conform unor autori antici, în sudul peninsulei apeninice.

Mai sunt câteva anexe privind evoluția fonetică, flexiunea nominală, pronumele şi numeralele, verbul şi flexiunea verbală. Un indice încheie acest volum remarcabil.

Sorin Paliga

PERSONALIA

PROFESOARA MARIA OSMAN ZAVERA LA 80 DE ANI

Dezvoltarea studiilor de bulgaristică la Universitatea din Bucureşti, a bulgaristicii româneşti, în general, este neîndoielnic legată şi de numele doamnei profesoare, lector universitar doctor, Maria Osman Zavera.

Acum mai bine de cincizeci de ani, mai exact în anul 1957, proaspăta absolventă a Facultăţii de Filologie Bulgară din cadrul Universităţii „Kliment Ohridski" din Sofia îşi prelua postul de asistent universitar la recent înfiinţata Secţie de limba şi literatura bulgară a Universităţii din Bucureşti.

Urmând treptele afirmării profesionale, din anul 1975 promovează lector universitar, iar în 1977 obţine titlul de doctor în filologie cu teza *Împrumuturi lexicale româneşti în graiurile limbii bulgare*, un studiu temeinic, bazat pe o minuţioasă cercetare a datelor oferite de atlasele dialectale şi a informaţiilor concrete de teren. Autoarea pune în evidenţă judicios numeroasele elemente lexicale româneşti (dacoromâne) prezente în graiurile limbii bulgare, mai ales în zona de nord şi nord-est a Bulgariei. Într-o formă adăugită şi revizuită, lucrarea a fost publicată în anul 2002 la Editura Universităţii din Bucureşti şi se bucură de aprecierea specialiştilor în domeniu din ţară şi străinătate.

Pensionarea intervine în 1987, conform legii în vigoare atunci, însă după 1990, când Catedra de limbi şi literaturi slave a avut nevoie de calificarea profesională şi experienţa bogată a dnei lect.dr. Maria Osman Zavera, domnia-sa a răspuns solicitării cu multă bunăvoinţă şi entuziasm. De altfel, în aceeaşi situaţie s-au aflat şi doamnele profesoare lect.dr. Olga Stoicovici şi regretata lect.dr Laura Baz-Fotiade, care au ţinut cursuri la Secţia de limba şi literatura bulgară, în intervalul 1990-2000.

Este evident că, pentru Maria Osman Zavera, pensionarea nu a însemnat îndepărtarea de viaţa universitară, dimpotrivă, o reluare a activităţii cu şi mai multă implicare. La cursuri, seminarii şi cursuri practice dna profesoară nu a încetat să împărtăşească studenţilor bogate cunoştinţe şi multă înţelepciune. De asemenea, cu vigoare şi inteligenţă i-a susţinut şi sfătuit pe colegii mai tineri (printre care mă număram şi eu), a fost şi continuă să fie prezentă la diverse întâlniri şi reuniuni ştiinţifice organizate de Catedră şi de Asociaţia Slaviştilor din România, al cărei membru este.

Pe tot parcursul său profesional, dna Maria Osman Zavera a desfăşurat o activitate meritorie de pedagog talentat şi generos şi de neobosit cercetător în domeniul relaţiilor lingvistice româno-bulgare.

Dascăl înnăscut, sub îndrumarea căreia s-au format numeroase generaţii de studenţi, dna Maria Osman Zavera a fost titulara cursului de *Limbă bulgară contemporană*, care cuprindea *Fonetica limbii bulgare contemporane, Morfologia, Sintaxa, Lexicologia, Dialectologia, Istoria limbii bulgare literare*. De asemenea, după 1990, doamna profesoară a preluat un curs şi seminar

de *Slavă veche şi slavonă românească*, pe care l-a ținut cu multă dăruire şi competență atât studenților de la bulgară, cât şi celor de la Facultatea de Litere şi de la Facultatea de Istorie ale Universității din Bucureşti.

Trebuie să menționăm că nu doar studenții români, dar şi multe serii de studenți străini au beneficiat de solida pregătire de lingvist şi de îndelungata experiență didactică a Mariei Osman Zavera. Acestor studenți, ce intenționau să urmeze cursurile unei facultăți din România, cu o deosebită pricepere, doamna profesoară s-a străduit să le facă accesibilă limba română, să le desluşească tainele ei.

Latura didactică a activității domniei sale este întregită prin elaborarea şi colaborarea la întocmirea unor valoroase cursuri universitare. Menționăm aici *Курс по история на българския литературен език*, C.M.U.B., 1972, 156 p. Această lucrare este concepută în două părți: o primă parte, teoretică, referitoare la etapele formării şi dezvoltării limbii bulgare literare, din secolul al XVIII-lea până în secolul al XX-lea (se încheie cu aportul scriitorului Ivan Vazov), şi o a doua, practică, pentru orele de seminar, cuprinde texte din operele autorilor analizați în prima parte.

Dnei lect.dr. Maria Zavera îi datorăm şi *Curs de limbă bulgară contemporană. Morfologia*, T.U.B., 1981, 177 p. Lucrarea conține un material bine sistematizat şi reuşeşte să prezinte într-o formă accesibilă studenților aspectele complexe ale morfologiei limbii bulgare, unele total diferite de morfologia limbii române.

În colaborare cu conf. dr. Dumitru Zavera, elaborează volumul *Limba bulgară curs practic. Partea a II-a*, T.U.B., 1973, continuarea primei părți publicată în 1972. Prezentarea în mod concentric a noțiunilor gramaticale şi o bună gradare a dificultății şi complexității materialului lingvistic reprezintă reuşitele acestor cursuri practice.

Semnalăm şi colaborarea la *Dicționarul român-slav de termeni lingvistici*, T.U.B., 1980, unde Maria Osman Zavera împreună cu lect.dr. Olga Stoicovici semnează partea referitoare la limba bulgară.

În mod firesc, activitatea didactică a doamnei profesoare se împleteşte cu activitatea sa de cercetare. Orelor din sala de curs li se adaugă nenumărate alte ore petrecute în biblioteci, la masa de lucru sau în călătorii de documentare.

Preocupările sale ştiințifice sunt direcționate spre varii aspecte referitoare la limba bulgară veche şi contemporană, cu accent pe interferențele lingvistice româno-bulgare.

Trebuie să menționăm aici un studiu extrem de important: *L'influence roumaine sur le lexique des langues slaves*, elaborat de un colectiv de specialişti de la Catedra de limbi şi literaturi slave şi prezentat la al VI-lea Congres Internațional al Slaviştilor (Praga, 1968), bazat pe o bogată documentare şi valorificare a rezultatelor pozitive înregistrate de cercetările anterioare, la care se adaugă concluziile unor investigații şi interpretări noi şi care cuprinde aproximativ 300 de cuvinte româneşti în limbile slave, iar din acestea 160 sunt prezentate ca elemente româneşti în limba bulgară. Partea referitoare la influența românească în limba bulgară a fost realizată de lect. dr. Maria Zavera.

Aceeaşi autoare, interesată de contactele lexicale româno-bulgare (Vezi teza de doctorat), discută şi prezența unor cuvinte de origine românească în creația poetică a lui Ivan Vazov (*Няколко румънски думи в поезията на Иван Вазов*, "Български език", XXI, 1971, nr. 6, p. 542-545) sau în graiurile bulgăreşti (*Războiul de independență de la 1877 în raporturile lingvistice româno-bulgare*, Rsl, XIX, 1979). Pe lângă articole publicate în reviste de prestigiu,

precum „Romanoslavica”, “Български език”, „Analele Universităţii Bucureşti”, lect. dr. Maria Osman Zavera a colaborat şi la primul volum al monumentalului *Dicționar Etimologic al Limbii Bulgare* (*Български етимологичен речник*, т. 1-5, Sofia, 1971-1996).

La această muncă de cercetare se adaugă o bună participare cu comunicări la diverse manifestări ştiinţifice, din care amintim Congresul Internaţional al Slaviştilor (Praga, 1968), Simpozionul Hristo Botev (1976), Simpozionul închinat Războiului de independenţă a României (1977), Simpozioanele româno-bulgare din 1978 şi 1982 consacrate relaţiilor lingvistice, literare şi culturale româno-bulgare (Vezi *Raporturi lingvistice, literare şi culturale româno-bulgare*, T.U.B., 1986).

Contribuţia sa la promovarea limbii şi culturii bulgare în România este apreciată de colegii bulgari şi semnalată cu cuvinte de laudă în recenta lucrare, de o deosebită valoare, dedicată studiilor de bulgaristică din afara hotarelor Bulgariei desfăşurate în ultima sută de ani (Bulgarian Academy Of Sciences, ed. Anisava Miltenova, *Bulgarian Studies Abroad In The 20th Century*, Sofia, 2008, 796p.).

Pe parcursul întregii sale cariere universitare, dna profesoară Maria Osman Zavera a dovedit o pregătire profesională temeinică, talent şi tact pedagogic, reuşind nu numai să transmită cunoştinţe, să trezească şi să menţină în permanenţă interesul studenţilor pentru disciplina predată, să le formeze şi dezvolte competenţe lingvistice în însuşirea corectă a limbii bulgare, ci şi să modeleze caractere, să influenţeze pozitiv formarea tinerilor ca oameni de calitate.

Puterea sa de muncă, energia debordantă, însuşirile profesionale şi umane i-au adus aprecierea numeroaselor generaţii de studenţi, a colegilor din facultate, a celor care o cunosc.

La împlinirea a 80 de ani de viaţă, îi urăm doamnei profesoare Maria Osman Zavera multă sănătate, viaţă lungă şi un călduros „La mulţi ani!”.

Mariana Mangiulea

CRONICI

Al II-lea Congres internațional l traducătorilor de limbă polonă, Cracovia, 4-6 iunie 2009

Institutul Cărții din Cracovia, sub patronatul Ministerului Culturii şi Patrimoniului Național, a organizat la începutul lunii iunie, la Cracovia, al II-lea Congres Internațional al traducătorilor de literatura polonă (primul Congres a avut loc în urmă cu 4 ani în acelaşi oraş). Scopul congresului a fost, pe de o parte, de a aduna la un loc traducători din întreaga lume pentru a-i face să înțeleagă că reprezintă o comunitate puternică, iar pe de altă parte, de a le exprima recunoştința pentru eforturile pe care aceştia le depun în popularizarea literaturii şi culturii polone în lume. Într-adevăr, au fost prezenți peste 200 de traducători de pe toate continentele. Gazdele au pregătit un program interesant cu caracter instructiv-cultural. În cele trei zile cât a durat Congresul au participat la prelegeri de limbă, cultură şi literatură, ținute de personalități cunoscute din viața ştiințifică universitară poloneză, precum şi la ateliere de traduceri, cu analize de text, întrebări şi comentarii. Fiecare participant a avut prilejul de a se întâlni cu autori, critici, editori polonezi, de a cunoaşte colegi din alte țări şi de a schimba opinii şi păreri cu privire la dificultățile traducerii şi la opțiunile literare. A fost pregătită şi o expoziție cu cele mai noi cărți editate în Polonia. S-a constatat că, în afară de Gombrowicz, Lem, Sienkiewicz – cei mai populari şi mai traduşi scriitori polonezi -, de un adevărat succes se bucură prozatorii din ultimele decenii: Olga Tokarczuk, A. Stasiuk, J. Pilch, S. Chwin, P. Huelle, Magdalena Tulli din generația mai tânără, urmați de poeții consacrați Cz. Miłosz, T. Różewicz, Wisława Szymborska şi Z. Herbert. Un loc important în opțiunile traducătorilor străini îl ocupă Sławomir Mrożek şi J. Grotowski, dar şi eseurile filozofice ale lui L. Kołakowski sau J. Tischner.

În cadrul congresului, la Teatrul Vechi, a avut loc ceremonia de înmânare a premiului Transatlantyk celui mai bun promotor al literaturii polone în străinătate. Anul acesta premiul a revenit traducătoarei sârbe Biserka Rajcić (laureații din anii precedenți: Henryk Bereska, 2005, Germania; Ander Bodegård, 2006, Suedia; Albrecht Lempp, 2007, Germania; Xenia Starosielska, 2008, Rusia).

Congresul s-a încheiat cu o dezbatere vie despre căutarea şi promovarea celor mai bune forme prin care gazdele pot veni în ajutorul traducătorilor (informații literare, burse, stagii de documentare, ateliere de traduceri, finanțarea traducerii etc.). S-a lansat ideea lăudabilă a înființării unei baze de date a traducătorilor de literatură polonă din întreaga lume, prin intermediul căreia aceştia pot stabili contacte directe şi schimburi de opinii. Din partea României la Congres au participat Cristina Godun, Mihaela Fiscutean şi Constantin Geambaşu.

Constantin Geambaşu

Despre autori

Anoca, Dagmar Maria – conf.dr. la Catedra de limbi şi literaturi slave a Facultății de Limbi şi Literaturi Străine a Universității din Bucureşti, domenii de interes: cultură şi literatură slovacă

Bercaru-Manole, Anca – lect.dr. la Catedra de limbi şi literaturi slave a Facultății de Limbi şi Literaturi Străine a Universității din Bucureşti, domenii de interes: lingvistică slavă (limba sârbă, lexicologie, onomastică, relații lingvistice româno-sârbe).

Bikić-Carić, Gorana – lect.dr. la Catedra de romanistică a Facultății de Filosofie, Universitatea din Zagreb, domenii de interes: lingvistică romanică, lingvistică contrastivă

Božič, Boštjan – profesor la Centrul de slovenă ca limbă străină, Facultatea de Arte, Universitatea din Ljubljana

Čolević, Lidija – lector de limbă şi literatură sârbă, Catedra de limbi slave, Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea din Bucureşti; domenii de interes: metodica predării limbii sârbe pentru străini, literatură sârbă

Danilov, Alexandra – masterand la Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea din Bucureşti, „Studii de cultură rusă şi comunicare în afaceri"; domenii de interes: lingvistică rusă, mentalități

Dumitrescu, Maria – conf.dr. pensionar de la Catedra de filologie rusă a Facultății de Limbi şi Literaturi Străine de la Universitatea din Bucureşti, domenii de interes: lexicologie rusă

Ene D-Vasilescu, Elena – cercetător la Kellogg College, colabvorator la Regent's Park College şi OCMS, Late Antique % Byzantine Studies la Universitatea din Oxford; domenii de interes: iconografie, manuscrise iluminate şi teologie ortodoxă

Geambaşu, Constantin – prof.dr. la Catedra de limbi şi literaturi slave a Facultății de Limbi şi Literaturi Străine a Universității din Bucureşti, domenii de interes: literatură polonă contemporană, cultură polonă, literaturi slave comparate.

Janyšková, Ilona – cercetător ştiințific la Institutul pentru studierea limbii cehe al Academiei Cehe de Ştiințe, departamentul de etimologie, Brno, Cehia

Karlíková, Helena – ercetător ştiințific la Institutul pentru studierea limbii cehe al Academiei Cehe de Ştiințe, departamentul de etimologie, Brno, Cehia

Lihanova, Silvia – dr. la Catedra de lingvistică slavă, Facultatea de filologie slavă, Universitatea „Kliment Ohridski", Sofia; domenii de interes: lingvistică

Luță (Țiprigan), Marilena-Felicia – lect.dr. la Catedra de limbi şi literaturi slave a Facultății de Limbi şi Literaturi Străine de la Universitatea din Bucureşti, domenii de interes: filologie slovacă.

Mangiulea, Mariana – conf.dr. la Catedra de limbi şi literaturi slave a Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine de la Universitatea din Bucureşti, domenii de interes: lingvistică slavă

Mitu, Mihai – prof.dr. la Catedra de limbi şi literaturi slave a Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine a Universităţii din Bucureşti, domenii de interes: filologie slavă, slavă veche şi slavonă românească, relaţii culturale româno-slave.

Odaloš, Pavol – prof.dr. la Facultatea de Pedagogie a Universităţii „Matej Bel” din Banská Bystrica, Slovacia; domenii de interes: stilistică, onomastică, sintaxă

Paliga, Sorin – lect.dr. la Catedra de limbi şi literaturi slave a Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine de la Universitatea din Bucureşti, domenii de interes: lingvistică slavă, tracologie, relaţii lingvistice româno-slave

Ţaran, Maţa – lect.dr. la Universitatea de Vest din Timişoara, domenii de interes: lingvistică

Vépyrová, Zuzana – dr. la Catedra de comunicaţie media, Universitatea „Kiril şi Metodie” din Trnava, Slovacia

CUPRINS

LINGVISTICĂ

RECENZII

PERSONALIA

CRONICI